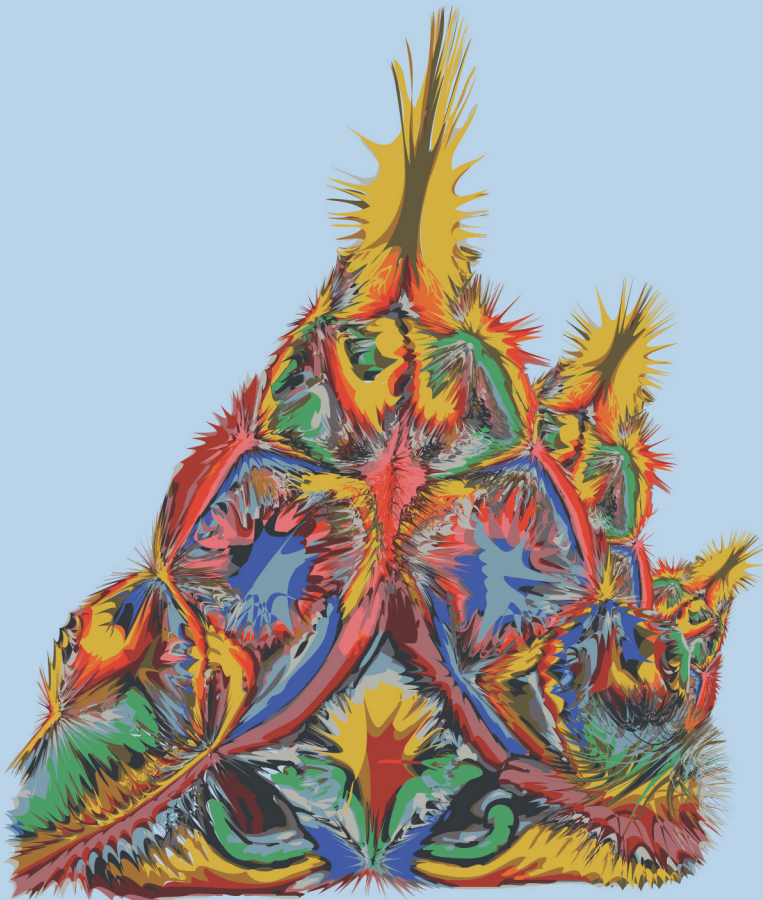

สับโยดสาวย่าน

งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

ชวน เพชรแก้ว บรรณาธิการ

สืบโยคสาวย่าน
งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

หนังสือชุดการประเมินและสังเคราะห์

สถานภาพองค์ความรู้จากการวิจัยวัฒนธรรม เล่ม 4

สืบโยดสาวย่านงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

บรรณาธิการหนังสือชุด

อานันท์ กาญจนพันธุ์

บรรณาธิการเล่ม

ชวน เพชรแก้ว

ผู้จัดพิมพ์

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ โทร. 053-943546

Email : admin@soc.cmu.ac.th

Website : www.soc.cmu.ac.th

แบบปก

สุชุม ชีวเกียรติยิ่งยง

พิมพ์ที่

บลูมมิ่ง ครีเอชั่น

77/1 หมู่ 5 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ โทร. 081-7165246

พิมพ์ครั้งที่ 1

มีนาคม 2558

จำนวน

500 เล่ม

สนับสนุนการจัดพิมพ์

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

(ปัจจุบัน กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ชวน เพชรแก้ว.

สืบโยดสาวย่านงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้.-

เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2015.
324 หน้า. - (การประเมินและสังเคราะห์ สถานภาพองค์ความรู้จากการวิจัยวัฒนธรรม เล่ม 4).

1. ไทย-ความเป็นอยู่และประเพณี. 2. วัฒนธรรมไทย-ท้องถิ่น-ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

390.09593

ISBN 978-974-672-949-9

คำนำ

หนังสือชุดนี้มีอยู่ด้วยกัน 4 เล่ม เกิดจากความพยายามปรับปรุงผลงานวิจัยใน “โครงการประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมในประเทศไทย” ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) หรือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ที่มี ศ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ เป็นประธาน เพื่อประมวลรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยทางวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นมาในช่วงระหว่าง พ.ศ.2537-2547

จากความพยายามดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ช่วยกันปรับปรุงและเขียนผลงานวิจัยขึ้นมาใหม่ ในลักษณะเป็นบทความ ตามประเด็นหลัก 4 ประเด็น ที่ได้มาจากการแยกแยะออกมาศึกษาวิจัยในโครงการดังกล่าว เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ประกอบด้วย

1. พลังความคิดและภูมิปัญญา
2. ศิลปและวัฒนธรรม
3. ความหลากหลายทางชาติพันธุ์
4. วัฒนธรรมกับการพัฒนา

ในการดำเนินงานวิจัยของโครงการนี้ได้แบ่งกลุ่มศึกษาแยกออกมาเป็นภูมิภาค รวม 4 ภาคคือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งทำให้การจัดพิมพ์ครั้งนี้ต้องแยกหนังสือออกเป็น 4 เล่มตามรายภาคด้วยเช่นเดียวกัน

แม้โครงการวิจัยนี้จะเริ่มทำงานครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 แต่ก็ต้องอาศัยกระบวนการทำงานและการประสานงานที่ซับซ้อน และต้องเผชิญกับปัญหาขรุขระอย่างมากมาย เพราะเกี่ยวข้องกับนักวิชาการจำนวนมาก ที่เข้ามามีส่วนร่วมจากแต่ละภูมิภาค จนต้องใช้เวลาอย่างมากจึงสำเร็จลุล่วงไปได้ และในท้ายที่สุดก็สามารถปรับปรุงผลการวิจัยนั้นเพื่อเขียนเป็นบทความย่อยๆ และพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือทั้ง 4 เล่มนี้ ซึ่งน่าจะมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นและผลักดันงานวิจัยทางวัฒนธรรมให้มีพลังทางสติปัญญามากยิ่งขึ้น

ในระยะแรกของการวิจัยจะเน้นเฉพาะการสำรวจและรวบรวมผลงานวิจัยทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ด้วยการประมวลและสร้างเป็นบรรณานุกรมขึ้นมา พร้อมกับการปริทัศน์เนื้อหาสรุป เพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยชี้แจงความหมายและทิศทางการวิจัยสำหรับช่วงเวลาดังกล่าว พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกให้กับการค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมในอนาคต

ส่วนในระยะที่สองของการวิจัย นักวิจัยในโครงการจะประเมินและสังเคราะห์สถานภาพความรู้ของงานวิจัยทางวัฒนธรรม ตามประเด็นต่างๆ ที่ได้แยกแยะไว้แล้วข้างต้น โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ที่ค้นพบจากการวิจัยตลอดจนประเมินแนวความคิดและวิธีวิทยาที่ใช้ในการวิจัย เพื่อเปิดเวทีให้เกิดการถกเถียง และช่วยแสวงหาทางเลือกใหม่ๆ ในการพัฒนางานวิจัยทางวัฒนธรรมต่อไป

สำหรับการปรับปรุงผลงานวิจัยจากโครงการนี้ เพื่อเขียนเป็นบทความและพิมพ์เป็นหนังสือในครั้งนี้ ผู้เขียนบทความแต่ละคนได้เลือกงานวิจัยเพียงบางส่วนของที่น่าสนใจเท่านั้นขึ้นมาประเมินและสังเคราะห์เท่าที่จะทำได้ในวงจำกัด แต่บางบทความก็ได้พยายามศึกษางานวิจัยใหม่ๆ เพิ่มเติมขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ครอบคลุมและเป็นประโยชน์มากที่สุด ต่อการพัฒนางานวิจัยทางวัฒนธรรมในอนาคต

ในนามของประธานคณะวิจัยต้องขอขอบคุณนักวิจัยในโครงการทุกท่าน
ที่ช่วยกันผลักดันการวิจัยที่ยากลำบากนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบคุณ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) และ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
ในปัจจุบันในการสนับสนุนโครงการวิจัย ที่มีความสำคัญต่อการชี้หน้จุดหมายให้กับ
เส้นทางการวิจัยทางวัฒนธรรม และมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนางานวิจัยทาง
วัฒนธรรมให้เป็นอีกพลังหนึ่งในการขับเคลื่อนสังคมไทย

อานันท์ กาญจนพันธุ์

เชียงใหม่ 2557

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	9

ชวน เพชรแก้ว

บทที่ 2 พลังความคิดและภูมิปัญญา

อร่ามรัศมี ด้วงชนะ, อุดม หนูทอง

2.1 บทนำ	29
2.2 พลังความคิดและภูมิปัญญาในประวัติศาสตร์	35
2.3 พลังความคิดและภูมิปัญญาในวรรณกรรมท้องถิ่น	48
2.4 พลังความคิดและภูมิปัญญาในคติชนวิทยา	62
2.5 พลังของภูมิปัญญาท้องถิ่น	67
2.6 พลังความคิดและภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม	75
2.7 พลังความคิดและภูมิปัญญาจากประวัติบุคคล	86
2.8 บทสรุป	90

บทที่ 3 อัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์

อาภรณ์ อุกฤษณ์

3.1 บทนำ	119
3.2 การเปลี่ยนแปลงสังคมและอัตลักษณ์ของชาวกู	123
3.3 การเปลี่ยนแปลงสังคมและอัตลักษณ์ของชาวเล	149
3.4 บทส่งท้าย	184

บทที่ 4 สวายนพลังทางวัฒนธรรมในการพัฒนา

นิทัศน์ ไหมจ้อย

4.1 บทนำ	199
4.2 สวายนงานวิจัยวัฒนธรรมกับการพัฒนา	202
4.3 พลังทางวัฒนธรรมในการปรับตัว	210
4.4 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	218
4.5 พลังทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	222
4.6 การแก้ปัญหาทางสังคม	240
4.7 บทสรุป	243

บทที่ 5 สืบโศดพลังวัฒนธรรมในศิลปะภาคใต้

ชวน เพชรแก้ว

5.1 บทนำ	259
5.2 สืบโศดพลังวัฒนธรรมในศิลปะด้านความเชื่อและประเพณี	265
5.3 พลังทางวัฒนธรรมในดนตรี และการละเล่น	271
5.4 พลังของภาษาในวรรณกรรม	282
5.5 โบราณคดีและประวัติศาสตร์ของศิลปะ	288
5.6 พลังของศิลปะในวิถีของการดำเนินชีวิต	294
5.7 วิธีวิทยาในการวิจัยศิลปวัฒนธรรม	304
5.8 บทส่งท้าย	312

บทที่ 1 บทนำ

ชวน เพชรแก้ว

ความเข้าใจคำว่า “วัฒนธรรม” แต่เดิมมุ่งเน้นสิ่งที่เป็นศิลปวัฒนธรรม เป็นมรดกภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่ตั้งงามของชาติบ้านเมืองและแผ่นดินที่จะต้องอนุรักษ์เป็นสำคัญ นัยของวัฒนธรรมนั้นเพื่อแสดงถึงลักษณะความรักชาติหรือชาตินิยม วัฒนธรรมจึงเป็นไปเพื่อการบูรณาการถึงการเป็นรัฐ เป็นประเทศชาติที่ต้องเป็นสิ่งเหมือนกัน หรือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยขาดการคำนึงว่าในรัฐหรือประเทศชาติหลากหลายด้วยผู้คนหลายกลุ่ม หลายชาติพันธุ์ หลายภาษา หลายศาสนา หลายประเพณี ฯลฯ เมื่อเป็นเช่นนี้วัฒนธรรมจึงทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตร่วมกัน แต่วัฒนธรรมในความหมายปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เช่นที่ว่านี้ การมองวัฒนธรรมในปัจจุบันเป็นไปในลักษณะองค์รวมที่เป็นภาพเคลื่อนไหว (Dynamic) คือ วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตร่วมของกลุ่มชนในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง เนื่องจากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันในแต่ละแห่ง วัฒนธรรมแต่ละแห่งจึงมีความหลากหลาย มีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ แม้ว่าวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตร่วมของกลุ่มชนเป็นภาพเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญยิ่ง แต่การพัฒนาสังคมหรือชุมชนกลับไม่มุ่งที่การแก้ไขปัญหาความยากจนเพียงเพื่อสกัดกั้นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาการเติบโตทางด้านธุรกิจอุตสาหกรรมมากกว่าอย่างอื่น ภาวะของสังคมที่มีปัญหาหยาบหลวมเช่นนี้ จึงมีคำถามว่าในเมื่อวัฒนธรรมเป็นทุนที่สำคัญของสังคมทำไมจึงไม่ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ปัญหา แต่ประเด็นปัญหายังอยู่ตรง

ที่ว่า การศึกษาให้สามารถเข้าถึงสาเหตุแห่งปัญหากันจริงๆ นั้นกระทำได้แค่นั้น การที่สังคมหรือชุมชนต้องมาคิดอ่านร่วมกันเพื่อแสวงหาทางออก หรือคลี่คลายเงื่อนไขของปัญหาจะสามารถกระทำได้จริงหรือไม่อย่างไร แท้ที่จริงแล้ววัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคมของท้องถิ่นหรือชุมชนหนึ่ง มีสิ่งต่างๆ มากมายที่ทำให้ชุมชนหรือสังคมเป็นจุดสนใจที่จะอยู่อาศัย ที่จะประกอบกิจการงานต่างๆ หรือประกอบธุรกิจ แต่สิ่งดังกล่าวมิใช่สิ่งที่จะผลิตหรือสร้างขึ้นมาจากเพื่อสืบต่อด้วยระบบธุรกิจ การค้าเท่านั้น ตัวตนของสิ่งที่ว่านี้เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ อันเกี่ยวข้องอยู่กับพื้นที่ทางวัฒนธรรม และเป็นคุณค่าของสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ฉะนั้นการย้อนกลับไปใช้ทางเลือกด้วยการฟื้นฟูและการสร้างพลังท้องถิ่นให้เกิดขึ้นซึ่งไม่จำเป็นต้องสานต่อจากของเดิมแต่เป็นการปรับตัวให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ จึงเป็นการเคลื่อนไหวที่มีได้ดำเนินไปอย่างง่ายดายดายนัก บนพื้นฐานของวัฒนธรรมภาคใต้ วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่มีรากเหง้าที่แสดงถึงการสืบสานกันมายาวนาน แสดงถึงความหลากหลายที่เกิดจากคนและธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมสัมพันธ์กันจนตกผลึกเป็นองค์รวมอยู่ในกลุ่มชนต่างๆ ลักษณะดังกล่าวเป็นทั้งจุดเด่นและจุดด้อย เป็นปัจเจกของแต่ละกลุ่มชน ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวสืบเนื่องมาจากแต่ละกลุ่มชนที่คนรุ่นเก่าคิดค้นสะสมไว้มีผลกับคนรุ่นหลังซึ่งเมื่อนำมาใช้ปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้คนและสิ่งแวดล้อมใหม่ ก็จะเป็นพลวัตใหม่ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ครั้นเมื่อปฏิสัมพันธ์กับคนต่างชุมชนก็สลับซับซ้อนเป็นทวีคูณ เพราะพื้นฐานของจุดต่างหรือความเป็นปัจเจกนั้น บางครั้งยากที่จะหาแนวทางที่จะนำมาผสมผสานกันได้ ในพื้นที่ภาคใต้พื้นฐานที่กลุ่มชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การนับถือพุทธศาสนา แม้การยอมรับนับถือจะมีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่สภาพที่ว่านี้ เป็นพฤติกรรมร่วมที่สำคัญ เพราะหลักพุทธศาสนาหรือปุณนิยสถานสำคัญในพุทธศาสนาทั้งหลายของแต่ละชุมชนยังเป็นที่ศรัทธา เคารพสักการะ เป็นศูนย์กลางที่มีความหมายในชีวิต พุทธศาสนาจึงอำนวยให้เกิดโลกที่กว้างไกลของผู้คนในภาคใต้อันเป็นลักษณะสากลที่มีใช้อยู่อย่างโดดเด่น ซึ่งมีความสำคัญต่อผู้เคารพนับถือยิ่งกว่าความสำคัญของความสัมพันธ์ระดับรัฐ เมื่อพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการจัดระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งที่ใช้สร้างความร่วมมือในการพัฒนาหรือเพื่อแก้ปัญหา

โดยเฉพาะในกลุ่มชนที่นับถือศาสนาพุทธ ด้วยการเน้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทางพุทธศาสนา หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมร่วมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของกลุ่มชนในภาคใต้ คือ วัฒนธรรมสังคมเกษตร ความสงบสุขของประชาชนในกลุ่มนี้มีแบบแผนการดำรงชีวิต หรือวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเกษตรมายาวนาน แม้สถานการณ์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจนเป็นวัฒนธรรมการเกษตรอุตสาหกรรม แต่ชุมชนยังมีต้นทุนทางสังคมในด้านนี้เป็นรากฐานสำคัญอย่างมั่นคง อีกทั้งมีการเรียนรู้และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ในสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลง ชุมชนเมืองทุกแห่งยังคงต้องอาศัยผลผลิตจากการเกษตรอย่างกว้างขวาง ปัจจัยพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ยังคงต้องพึ่งพาและดัดแปลงจากทรัพยากรการเกษตร สังคมเกษตรจึงมีความหมายอย่างยิ่งต่อการอยู่รอดของผู้คนในภาคใต้ การเรียนรู้ทั้งการเกษตรแบบดั้งเดิม และการปรับเปลี่ยนตามแบบใหม่จึงจำเป็นอย่างยิ่งเพราะนอกจากเป็นประโยชน์โภชนาผลต่อชุมชนหรือสังคมภาคใต้โดยตรงแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อระดับประเทศ คือ ประโยชน์ต่อการรอดพ้นจากวิกฤตต่างๆ ของโลกด้วย

บนพื้นฐานของโลกปัจจุบันต้องยอมรับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วว่าได้ก่อให้เกิด ความรู้ใหม่มากมาย การประยุกต์ใช้ความรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการสร้างเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่มีมากขึ้นเหลือเฟือ การทำลายระบบนิเวศเกิดขึ้นอย่างหนักหน่วง ทรัพยากรธรรมชาติ ร่อยหรอลงและขาดแคลน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นทุกระดับครอบครัวยุติ ทำให้ระบบชุมชนอ่อนแอลง จริยธรรมของผู้คนเสื่อมถอยลงอย่างเห็นได้ชัด ระบบคุณค่าใหม่และเป็นที่นิยมมากขึ้น อาทิ ความรวดเร็ว ความฉาบฉวย การบริโภคนิยม ฯลฯ กระแสการเปลี่ยนแปลงที่วุ่นวายนี้ เป็นกระบวนการทำลายความหลากหลาย (Diversity) ทั้งทางชีวภาพ และทางวัฒนธรรม ผลกระทบก็คือ การอ่อนตัวของกลไกการเรียนรู้ในชุมชน การไหลออกของทุนชุมชน เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ชุมชนขาดความเป็นตัวของตัวเอง และพึ่งตัวเองได้ยากขึ้น จากสภาพความเปลี่ยนแปลงที่ปฏิเสธไม่ได้นี้ การปรับเปลี่ยนเชื่อมโยงวัฒนธรรมเก่ากับบริบทใหม่เข้าด้วยกันจึง

เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง บนเส้นทางของการทำให้ทันสมัยจะต้องนำสิ่งใหม่มาปรับใช้
 คู่ขนานกันไป พลวัตของการเรียนรู้และการปรับตัวตามเหตุปัจจัยแห่งยุคสมัยจะ
 ต้องเป็นไปอย่างเลือกสรรด้วยวิจารณญาณ มีกระแสการปรับตัวทางวัฒนธรรมให้
 สอดคล้องเพื่อความอยู่รอดทั้งในปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาตามแผนพัฒนา
 เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศที่เดินตามโลกทุนนิยมเสรีโดยรับเอาเงื่อนไข
 จากภายนอกมาเป็นระบบเศรษฐกิจ ในที่สุดก็ได้เกิดภาวะวิกฤตหลายระลอก ภาวะ
 เช่นนี้ทำให้ในปัจจุบันชุมชนต่างๆ ไม่น้อยหันมาสนใจเกี่ยวกับความหลากหลายทาง
 ชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับ
 ศักยภาพ ทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งความสันติชัดเจนที่มีอัตลักษณ์
 อยู่ในสังคมไทย หรือที่เรียกว่าเศรษฐกิจชุมชน ได้รับการนำมาพลิกฟื้นขึ้นในชุมชน
 ของภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้สามารถช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้ อย่างไรก็ตาม
 ก็ตามมิได้หมายความว่า เศรษฐกิจ และการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมของเราได้
 ปลีกตัวออกจากเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่โดยสิ้นเชิง

จำเพาะภาคใต้ก็เช่นเดียวกันกับภูมิภาคอื่นๆ แนวทางพัฒนาประเทศที่
 ผ่านมา หลายทศวรรษให้ความสำคัญกับวิถีและภาคีโลกตะวันตก ไม่ค่อย
 สนใจหรือทำความเข้าใจให้รู้จริงในรากเหง้าของตนเองและวิถีของโลกตะวันออก
 ออก จุดเน้นการพัฒนาภาคใต้หลายประการยังคงเป็นจุดอันตราย คือ ทั้งราก
 เหง้าวัฒนธรรมของตน ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เชิดชูปัจเจกนิยมในทาง
 เห็นแก่ตัว เชิดชูเงินและอำนาจ ลุ่มหลงการบริโภค ซึ่งดีซึ่งเด่น การปฏิบัติไม่มี
 ขอบเขตของระเบียบหรือกฎหมายที่แน่นอน เปิดเสรีให้คนอื่นเข้ามาครอบงำ
 โดยที่เราไม่มีความพร้อม ไม่มีความรู้ และความเข้มแข็งเพียงพอ ด้านการศึกษา
 และวัฒนธรรมก็ลุ่มหลงนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาโดยขาดความรู้
 ว่าเหมาะหรือไม่เหมาะแก่บริบทหรือสภาพแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมของ
 ตนเองมากนักน้อยเพียงไร อย่างไรก็ตามแม้ภาคใต้อยู่ในภาวะการเปลี่ยนแปลง
 แต่ยังคงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพและพลัง โดยมีฐานเศรษฐกิจ และทุนทางสังคม
 เป็นรากฐานสำคัญ ในภาวะปัจจุบันแม้ทั้งฐานและทุนดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลง

ไปมาก แต่ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ศาสตร์และเทคโนโลยีจากภายนอก สุขภาวะของผู้คนและชุมชน รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขยายฐานเศรษฐกิจ ล้วนเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคง และทุนคน ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรม รวมทั้งทุนภูมิปัญญา/ศาสตร์ชาวบ้าน เป็นทุนทางสังคมที่ยังคงมีนัยของความเข้มแข็งของชุมชนที่ชัดเจน การที่จะพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตหรือวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ให้ลดลงจากการถูกรอบงำของทุนนิยม บริโภคนิยม ยังมีผู้ทางที่อาจเป็นไปได้ แต่จะต้องร่วมกันสำรวจวิเคราะห์วิจัยให้ได้ว่าภาคใต้ของเรามีดีอะไรบ้าง แล้วใช้พลังเหล่านั้นเป็นพื้นฐานในการปรับเปลี่ยนวิถีโดยจะต้องสัมพันธ์กับทุนนิยม บริโภค มิใช่แยกขาดออกจากกัน พร้อมกันนั้นจะต้องปรับเปลี่ยนวิถีใหม่ไปสู่สภาพที่ควรจะเป็นไปได้จริงตามศักยภาพที่มีอยู่ การดำเนินการเช่นที่ว่านี้จะต้องอาศัยความร่วมมือในการที่จะต้องเรียนรู้ และปรับเปลี่ยนร่วมกัน โดยตั้งอยู่บนฐานการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองให้ได้อย่างแท้จริง

งานศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ก่อน ปีพ.ศ.2530 โดยมีมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยครูในภาคใต้ เป็นสถาบันหลักขณะนั้น การดำเนินงานอยู่ภายใต้การสนับสนุนทุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทุนจากภายในสถาบันการศึกษา และความสนใจส่วนบุคคล การดำเนินงานวิจัยที่วุ่นแต่แต่ละแห่งขาดการเชื่อมโยงทั้งใจทวิวิจัย หรือปัญหาการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย รวมทั้งการนำผลการวิจัยไปใช้ ทั้งนี้เพราะต่างคนต่างทำ ขาดการตรวจสอบ และประเมินผลอย่างจริงจัง ผลการวิจัยดังกล่าวไม่อาจบ่งบอกได้อย่างชัดเจนว่ามีคุณภาพคู่กับการลงทุนลงแรงหรือไม่ งานส่วนใหญ่ถูกเหมารวมว่าอ่อนด้อยทั้งรูปแบบ วิธีดำเนินการวิจัย เนื้อหาสาระ และการนำไปใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ผลงานดังกล่าวเป็นบันไดหรือรากฐานสำคัญของงานวิจัยด้านวัฒนธรรมภาคใต้ในเวลาต่อมา ภายหลังปีพ.ศ.2530 เป็นต้นมา งานศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านวัฒนธรรมของภาคใต้ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นตามลำดับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการกำหนดแนวทางการวิจัยด้านนี้ ประกอบกับมหาวิทยาลัยต่างๆ ในภาคใต้ได้เปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษา ทำให้ผลงานการ

ศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ผลงานดังกล่าวได้สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาวัฒนธรรม และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาอย่างกว้างขวาง แต่ความรู้ก็ยังอยู่ในสภาพกระจัดกระจาย อีกทั้งยังมีข้อขัดแย้งและความเข้าใจที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะยังขาดการประมวลและการสังเคราะห์ภาพรวมขององค์ความรู้เหล่านั้น ทำให้ยากต่อการพัฒนางานศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมในอนาคต เพื่อต่อยอดความรู้ให้เกิดพลังความคิดและเป็นสติแก่สังคมได้อย่างแท้จริง อีกทั้งทำให้งานศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้จำนวนมากยังคงมีเนื้อหาซ้ำซ้อน และไม่สามารถพัฒนาริวิธยาในการศึกษาให้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นด้วย สำหรับกรณีวิธยาในการศึกษาหรือแนวคิดทฤษฎีที่มีความหลากหลายซึ่งอาจจะขัดแย้งหรือไปกันได้บ้างก็อยู่ในลักษณะที่ไม่เป็นหมวดหมู่ชัดเจน ในส่วนนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาควบคู่ไปด้วยเช่นกัน นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันที่ความสนใจต่อการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง ซึ่งต่างก็มีความต้องการที่จะใช้ความรู้จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านวัฒนธรรมที่มีมาก่อนเป็นพื้นฐาน แต่เนื่องจากการขาดการประมวลองค์ความรู้ ขาดความรู้ในแนวคิดทฤษฎีและวิธยา จึงเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการนำความรู้และข้อค้นพบทางวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านต่างๆ ให้มีพลังได้อย่างแท้จริง

ในปีพ.ศ.2549 ได้มีการประมวลงานศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ที่ผ่านมา พบว่า มีงานศึกษาไม่น้อยกว่า 1,000 ชื่อเรื่อง ข้อมูลจากโครงการศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ.2520-2549 ได้รวบรวมเป็นบรรณานุกรมและบรรณนิทัศน์ โดยจำแนกเนื้อหาไว้ 14 กลุ่ม คือ 1) จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง 2) ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทัศน์ 3) ภาษา 4) วรรณกรรม 5) ศิลปกรรม และหัตถกรรม 6) ดนตรี การละเล่นและกีฬา 7) การศึกษา 8) ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ 9) คหกรรมศาสตร์และการแพทย์ 10) อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม 11) เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์ 12) เศรษฐกิจ การเงิน

การพัฒนา และผังเมือง 13) กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม 14) เบ็ดเตล็ด ผลงานเหล่านั้นนอกจากมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ย้ำให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพบนฐานความเป็นท้องถิ่นที่ชัดเจนอีกด้วย แต่จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันมีข้อมูลชี้ให้เห็นว่า โดยทั่วไปแล้ว งานศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ยังคงมีข้อจำกัดอยู่ในวงแคบทั้งผู้ทำ และผู้ใช้ประโยชน์ อีกทั้งไม่เอื้อต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงลึก จากสภาพการณ์ดังกล่าวการประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้นอกจากเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการศึกษาค้นคว้า วิจัยทางวัฒนธรรมของภาคใต้ อันมีประโยชน์ต่อการพัฒนาภาคใต้โดยตรงแล้ว ยังเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของสังคมไทย เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ของ นักวิชาการ ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ปฏิบัติงานวิจัยอีกด้วย

การประเมินสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยทางวัฒนธรรมภาคใต้ ที่ดำเนินการนี้ กำหนดไว้ 4 ด้าน คือ พลังความคิดและภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมกับการพัฒนา และอัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ผู้ดำเนินงานได้รวบรวม งานศึกษาวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือ และสารคดี จัดทำเป็นบรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์ ด้วยการใช้อักษรการศึกษาและพัฒนา งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2520-2549 เป็นแนวทาง และได้ค้นคว้า ศึกษาเพิ่มเติม ต่อจากนั้นเลือกสรรผลงานศึกษาดังกล่าว ได้ผลงานค้นคว้าวิจัย จำนวนเกือบ 600 เรื่อง นำมาประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัย วัฒนธรรมภาคใต้ ด้วยการจำแนกไว้ 4 ด้าน ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในด้านสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้: กรณีพลังความคิด และภูมิปัญญา มีเนื้อหาการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วรรณกรรมท้องถิ่น คติชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และประวัติบุคคลสำคัญ ในด้านวิธีวิทยา งานกลุ่มประวัติศาสตร์ยังคงจำกัดอยู่กับการอธิบายเชิงบรรยาย ปรัชญาการณด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยการใช้ข้อมูลประเภทลายลักษณ์อักษร ข้อมูลบอกเล่า และข้อมูลหลักฐานต่างๆ สำหรับขั้นตอนการใช้

ข้อมูลการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ มีเพียงงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัยเท่านั้นที่มีการตั้งคำถามหรือปัญหาชัดเจนรัดกุม การใช้ข้อมูลต่างๆ มีการคัดสรรตรวจสอบอย่างเป็นระบบ น่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาวิธีวิทยาในภาพรวมของงานที่ศึกษา พบว่า งานประเภทบทความซึ่งได้เสนอความคิด การตีความ รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ที่ควบคู่ไปด้วยนั้น นอกจากแสดงให้เห็นถึงการประมวลผลและการสังเคราะห์สาระของงานอย่างเป็นระบบแล้ว ยังช่วยให้แลเห็นความคิดที่ผูกโยงและเห็นอิทธิพลของงานด้านนี้ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนอย่างยิ่ง สำหรับวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์จากหนังสือชุดเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่เป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ แต่เดิมเป็นงานที่ต่างคนต่างทำ แต่ภายหลังมีการรวมกลุ่มนักวิชาการที่สนใจมาศึกษาร่วมกันเป็นงานใหญ่ วิธีวิทยาที่ใช้มีทั้งการศึกษาวិเคราะห์และสังเคราะห์ ช่วยให้เห็นภาพรวมอัตลักษณ์และพลวัตของวรรณกรรม งานดังกล่าวจำแนกออกเป็น 3 ส่วน คือ วรรณกรรมทักซิณ:วรรณกรรมคัดสรร วรรณกรรมทักซิณ: วรรณกรรมปริทัศน์ และวรรณกรรมทักซิณ:วรรณกรรมพินิจ งานวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 3 ส่วน นับเป็นการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมทักซิณที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เคยมีมา ในส่วนของงานศึกษาด้านคติชนวิทยาซึ่งเป็นงานที่เป็นวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และบทความวิชาการครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม วิถีการผลิตของชุมชนนิทาน ชื่อบ้านนามเมือง และโลกทัศน์ วิธีวิทยายังคงจำกัดอยู่กับการรวบรวมความรู้ การจัดหมวดหมู่ข้อมูลความรู้ และการวิเคราะห์ ส่วนการสังเคราะห์ข้อมูล สรุปและตีความ รวมทั้งการนำเสนอให้เห็นพลวัตของชุมชนยังมีน้อย สำหรับงานส่วนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งปรากฏในงานประเภทบทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และหนังสือ ผลงานดังกล่าวครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณกรรมหัตถกรรม สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การสร้างเครือข่ายศิลปะการแสดง งานกลุ่มนี้มีทั้งที่ได้จากผลงานรวบรวม วิเคราะห์องค์ความรู้ตีความ วิพากษ์วิจารณ์ และการสรุปความ แต่งานไม่น้อยเป็นเพียงการรวบรวมความรู้ การวิเคราะห์เนื้อหา และคุณค่าเท่านั้น สำหรับงานการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม งานส่วนนี้มีทั้งผลงานวิทยานิพนธ์และงานค้นคว้าบทความวิชาการ

ที่ใช้การวิเคราะห์และการตีความเป็นหลัก สาระของงานช่วยให้เห็นการผลิต และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน งานวิทยานิพนธ์ที่โดดเด่น ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งช่วยให้เห็นกระบวนการผลิตของชุมชนมีหลายเรื่องที่ล้วนถ่ายทอดมาจากประสบการณ์ตรงแล้วนำข้อเท็จจริงมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป ตีความ ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมว่าต้องอาศัยความร่วมมือร่วมทำจากทุกฝ่าย และชุมชนต้องจัดการดูแลสร้างความเข้มแข็ง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ภาพรวมของวิธีการศึกษาในงานกลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นงานที่น่าสนใจยิ่งเพราะมุ่งแสวงหาทางออกให้แก่ชุมชนในหลายช่องทางในวิธีคิดที่ใช้บริบทเป็นฐาน จึงเป็นงานที่ให้แนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในเชิงพัฒนาได้เป็นอย่างดี สำหรับงานการศึกษาเกี่ยวกับประวัติบุคคล งานกลุ่มนี้เป็นผลงานศึกษาวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป บทความ และหนังสือ ลักษณะของงานเป็นการรวบรวมเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคล แล้วนำมาเรียบเรียงในลักษณะการนำเสนอปรากฏการณ์เป็นหลัก มิได้มีการสังเคราะห์ ตีความอย่างลึกซึ้งแต่ประการใด ผลงานจึงเป็นภาพนิ่ง ขาดความมีชีวิต เป็นแค่ความรู้ที่มีลักษณะตายตัว ขาดความชัดเจนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมของเจ้าของประวัติ จึงมีประโยชน์ในด้านความรู้ เป็นแค่แนวทางมากกว่าเป็นพลังทางสังคม แต่ก็เป็นการบันทึกเรื่องราวของท้องถิ่นที่ดีในระดับหนึ่ง ภาพรวมของวิธีการศึกษาในกลุ่มประวัติและผลงานส่วนใหญ่ จึงเป็นงานที่มีประโยชน์ในวงจำกัด แต่ก็เป็นฐานความรู้ที่สำคัญสำหรับการศึกษาในโอกาสต่อไป

ในด้านสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้: กรณีศิลปวัฒนธรรม งานที่นำมาศึกษาจำแนกเนื้อหาได้ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี กลุ่มดนตรีและการละเล่น กลุ่มภาษาและวรรณกรรม กลุ่มโบราณคดีและประวัติศาสตร์ และกลุ่มวิถีการดำเนินชีวิต กลุ่มความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี มีสาระครอบคลุมเกี่ยวกับความเชื่อหลายด้าน คือ ความเชื่อทั่วไป เวทมนต์ คาถา วิญญาณ ทวด ครุหมอนโบราณ ประเพณีบูชาพระบรมธาตุ อาชีพการประมง

การแต่งงานกับนางไม้ ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน สถาปัตยกรรมของกุฏิ และความเชื่อ และความเชื่อพิธีกรรมการบ๊วย ห้วย ด้านวิถีวิทยาของงานความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี ส่วนใหญ่ใช้วิธีการการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์จากผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้ที่เกี่ยวข้อง การปฏิบัติจริง และได้จากบันทึกข้อมูลในรูปวีดิทัศน์ ข้อมูลดังกล่าวส่วนใหญ่นำมารวบรวมเรียบเรียงเป็นหน่วยของความรู้ แต่บางเรื่องนำมาศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดของความเชื่อและพิธีกรรมนั้นๆ และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เรื่องที่นำทฤษฎีมาใช้ในการศึกษายังมีน้อย มีเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่ศึกษาโดยใช้มานุษยวิทยาวัฒนธรรม เป็นงานที่ศึกษารูปแบบ ความเชื่อ ความหมาย และสัญลักษณ์ของประเพณี รวมทั้งศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นงานที่สะท้อน ความเชื่อ อันเกิดจากนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ จึงเป็นการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการที่พึงพอใจ เพื่อตอบโต้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสนา ช่วยลดความขัดแย้ง ในเชิงอุดมคติของศาสนาระหว่างศาสนาพุทธแบบชาวบ้านกับศาสนาอิสลามแบบชาวบ้าน วิธีการศึกษาดังกล่าวทำให้งานชิ้นนี้น่าสนใจ และมีความหมายต่อสังคม แต่งานในลักษณะดังกล่าวนี้มีน้อยมาก สำหรับกลุ่มดนตรีและการละเล่นมีสารครอบคลุมเกี่ยวกับงานที่เป็นความรู้ทั่วไป และผลงานที่พยายามศึกษาเจาะลึกในบางด้าน ผลงานศึกษากลุ่มนี้ครอบคลุมถึงดนตรีและการละเล่นทั้งของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ผลงานศึกษาของชาวไทยพุทธ ได้แก่ ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับหนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เพลงบอก เพลงนา คำตัก โต๊ะครีမ် สวดมาลัย ปืด และกาหลอ ส่วนของชาวไทยมุสลิม ได้แก่ ร้องเง้ง ลิเกฮูลู กรือโต๊ะ มะย่ง ซึละบานอ และโนราแขก อีกทั้งรวมถึงดนตรีของชนกลุ่มน้อยชาวกูย วิธีการศึกษาของกลุ่มนี้เป็นวิธีเดียวกันกับกลุ่มความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี คือเป็นงานศึกษาที่หาคำตอบระดับลึกในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งด้วยการวิเคราะห์ แม้มีรายละเอียดกว้างขวางมากขึ้นก็จริง แต่นัยที่ลึกซึ้งเพื่อค้นหาความหมายทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรม การชั่งชั่งทางวัฒนธรรมยังมิได้ศึกษากันนัก ผลของการศึกษาจึงยังคงตอบคำถามพินๆ ทั่วไปที่มองไม่เห็นพลวัตในงานดังกล่าว มีผลงานศึกษาที่

ใช้ระเบียบมานุษยวิทยาการดนตรี คือ ศึกษาดนตรีที่ใช้ประกอบการดำเนินเรื่อง ในหนังสือผลจากการศึกษาดังกล่าวทำให้ความรู้เกี่ยวกับดนตรีหนึ่งตระกูลเป็น ความรู้ใหม่ที่ลึกซึ้ง ช่วยให้เห็นพัฒนาการเกี่ยวกับดนตรีหนึ่งตระกูล งานดังกล่าวจึง เป็นงานที่โดดเด่นในกลุ่มนี้ ในกลุ่มภาษาและวรรณกรรม ผลงานศึกษาด้านภาษา ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการใช้ภาษาถิ่นได้ ในแง่มุมต่างๆ โดยเน้นที่ อักษรวิธี พัฒนาการด้านการเขียน และอัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ ส่วนผลงานด้านวรรณกรรมที่ศึกษามีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมลายลักษณ์ และครอบคลุมถึงงานวรรณกรรมสมัยหลัง คือ เพลงเพื่อชีวิต และเพลงลูกทุ่งภาคใต้ วิธีวิทยาที่ใช้ศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะใช้วิธีการรวบรวมด้วยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ในท้องถิ่น จำแนกประเภทเนื้อหาและวิเคราะห์เนื้อหาตามหลักคติชนวิทยา บางชิ้น วิเคราะห์โลกทัศน์ และวิถีชีวิตวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรมลายลักษณ์ มีทั้งงาน รวบรวม ปิวรรต และศึกษาวิเคราะห์ แต่ส่วนใหญ่เน้นการวิเคราะห์โครงสร้าง หรือองค์ประกอบ ตามด้วยการวิเคราะห์คุณค่า ส่วนงานวรรณกรรมรุ่นใหม่เน้น การวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ฯลฯ โดยภาพรวมของกลุ่มภาษาและวรรณกรรมได้ช่วยให้เห็นอัตลักษณ์อันแสดง ถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ที่ชัดเจน แต่วิธีการศึกษาส่วนใหญ่ยังหนีไม่พ้นการศึกษา วิเคราะห์เนื้อหาแบบเดิมๆ อย่างนั้นเอง ในกลุ่มโบราณคดีและประวัติศาสตร์ มีงาน ทางโบราณคดีที่มุ่งศึกษาแหล่งโบราณคดีและประติมากรรมในภาคใต้มีอยู่ไม่กี่เรื่อง ส่วนผลงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ มีงานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของอาณาจักร ศรีวิชัย แผนที่ภาพกาลปนาวัดพะโคะ ประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองพัทลุง แหล่งน้ำ อภิhekในภาคใต้ วังยะหริ่ง และบุคคลสำคัญของภาคใต้ งานด้านโบราณคดี ผู้ศึกษา ได้ใช้วิธีการศึกษาทางโบราณคดี คือศึกษาข้อมูลเอกสารเบื้องต้นจากเอกสาร การสำรวจ การขุดค้น การวิเคราะห์และการแปลความหมาย ทำให้รายละเอียด เรื่องที่ศึกษาเป็นองค์ความรู้ที่แจ่มชัด อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาเรื่อง รวบรวมในอดีตของภาคใต้ อีกทั้งช่วยสนับสนุนความรู้ในปัจจุบัน ส่วนวิธีการศึกษา ด้านประวัติศาสตร์ ผลงานส่วนใหญ่เน้นการรวบรวมจากหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง มาเรียบเรียงใหม่ บางเรื่องมีการแทรกความคิดเห็นของผู้ศึกษา ผลงานจึงเป็นการ

ประมวลข้อมูลมากกว่าการวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ที่ใช้การตรวจสอบ ประเมินคุณค่าหลักฐานอย่างจริงจัง ผลงานที่ได้จึงไม่ได้ค้นพบสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากที่มีการศึกษาไว้แล้ว แต่ก็มีส่วนซึ่งมีสาระใหม่อยู่บ้าง ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น สำหรับผลงานของกลุ่มวิธีการดำเนินชีวิต กลุ่มนี้มีเนื้อหาครอบคลุมด้านการเกษตร อาหาร การแพทย์พื้นบ้าน และคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ผลงานส่วนใหญ่ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การเก็บรวบรวมภาคสนาม โดยเฉพาะการสัมภาษณ์ การสังเกต และการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ข้อมูลจากการดำเนินการดังกล่าวได้นำมารวบรวม จำแนก ศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์หลายเรื่องยังคงเป็นความรู้เดิมๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว มีน้อยเรื่องที่มีมุมมองใหม่และองค์ความรู้ใหม่ ส่วนงานด้านการแพทย์พื้นบ้านที่ศึกษาจากตำราโบราณ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการเข้าร่วมในกิจกรรมพบว่า เป็นงานภูมิปัญญาที่ถูกทำลายว่ายังไม่เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่งานดังกล่าวช่วยให้เห็นพัฒนาการและการดิ้นรนต่อสู้ของชาวบ้านก่อนที่การแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามายึดครองพื้นที่เกือบสิ้นเชิง

ด้านสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้: กรณีวัฒนธรรมกับการพัฒนา พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม การจัดการทางวัฒนธรรม หน้าที่และบทบาท การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาทางสังคม ด้านการปรับตัวทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจชุมชน สภาพแวดล้อม ระบบการทำมาหากิน และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม วิธีวิทยาของงานกลุ่มนี้มีทั้งงานศึกษาเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม งานเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าทางสถิติและอธิบายความตามปรากฏการณ์ที่ปรากฏ คำตอบที่ได้เป็นข้อค้นพบที่แคบและผิวเผิน เช่น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมชุมชน หรือการศึกษาปัจจัยต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อ การปรับตัว ส่วนงานเชิงคุณภาพเน้นการลงพื้นที่ภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ ข้อค้นพบที่ได้จากงาน

กลุ่มนี้แม้ตั้งอยู่บนฐานของบริบทชุมชนแต่เนื้องานขาดน้ำหนัก เช่น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนงานเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถือเป็นงานที่มีความโดดเด่น มีการดึงชุมชนเข้ามาร่วมจัดการความรู้ สกัดความรู้ และการแสวงหาคำตอบร่วมกัน คือ ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาด และการสร้างระบบบัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน ซึ่งทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาด้านการผลิต ระบบบริหาร กลยุทธ์การตลาด และ พัฒนาระบบบัญชีจนสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ด้านการจัดการทางวัฒนธรรมมีเนื้อหาเกี่ยวกับ การศึกษาการจัดการกิจกรรมของกลุ่มชาวบ้าน วัฒนธรรมการเมืองการปกครอง ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรม แผนธุรกิจและการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน วิจัยวิทยาสวนใหญ่ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสนทนา การเข้าร่วมกิจกรรม โดยเน้นศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ หรือกลุ่มอาชีพที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับ แม้ว่าจะงานลักษณะนี้ จะเป็นการเปิดมุมมองใหม่ แต่ข้อค้นพบที่ได้มักเป็นคำตอบที่มีอยู่แล้ว เช่น การศึกษาการจัดการกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น ส่วนงานพัฒนากลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ศึกษาการดำเนินงานของกลุ่ม หลักการ และปัจจัยความสำเร็จ ผลการศึกษาชี้ชัดขึ้นกับเรื่องที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้ว คำตอบที่ได้จึงแตกต่างกันเฉพาะพื้นที่ที่ศึกษา เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้งานส่วนใหญ่จะเป็นการตอบเชิงปรากฏการณ์ แต่ก็มีส่วนที่โดดเด่นเปิดมุมมองใหม่ โดยมองผ่านวัฒนธรรมการเมืองและบริบทชุมชน ว่าทั้งสองสิ่งนี้มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาทางวัฒนธรรมภาคใต้ได้อย่างไร ด้านหน้าที่และบทบาท มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติและผลงานบุคคลสำคัญ และบทบาทขององค์กรและสถาบันต่างๆ ในการพัฒนางานวัฒนธรรม วิจัยวิทยาสวนใหญ่มีกรอบการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน บุคคลที่ศึกษามักเป็นผู้นำชุมชน หรือพระภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาบทบาทขององค์กรและสถาบันต่างๆ ที่มีต่อการพัฒนางานวัฒนธรรมภาคใต้ งานที่โดดเด่น

ในกลุ่มนี้คือ การศึกษาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมและผู้นำทางศาสนา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้มีการศึกษาเรื่องนี้กว้างขวางมากขึ้น ด้านการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนางานด้านวัฒนธรรม ศึกษาการมีส่วนร่วม ในการจัดการงานวัฒนธรรม และการจัดการขององค์กรด้านวัฒนธรรม วิถีวิทยาของงานด้านนี้มี ความหลากหลาย มีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรม และการถอดบทเรียน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม แม้ว่าวิถีวิทยาของงานกลุ่มนี้จะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและการพัฒนางานวิจัยด้านวัฒนธรรม แต่ข้อค้นพบของการศึกษายังอยู่ในวงแคบ เป็นเพียงแค่ตอบข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น มีงานบางเรื่องที่นำการจัดเวทีชุมชนมาใช้ในการเก็บข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ในการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมเท่าที่ควร เช่น การศึกษากระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า เป็นต้น ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ระบบการผลิตและเศรษฐกิจชุมชน การฟื้นฟูทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากร การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการศึกษาผลกระทบวิถีวิทยาที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ การศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ข้อมูลที่ได้นำมารวบรวม จำแนก ศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณานาวิเคราะห์ คำตอบที่ได้ทำให้มองเห็นสภาพการผลิตและเศรษฐกิจชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยมีปัจจัยทางกายภาพ นโยบายรัฐ และวัฒนธรรม เป็นเครื่องกำหนด เช่น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน เป็นต้น นอกจากนี้มีการนำเสนอระบบการผลิตและการจัดการผลผลิต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการจัดการระบบวนเกษตรและป่าชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาและการจัดการที่ขาดความเชื่อมโยงระหว่างคนกับคน และคนกับทรัพยากร ผู้ศึกษาได้เสนอผลกระทบซึ่งส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน มีทั้งด้านดีและด้านลบ ข้อมูลที่ปรากฏยังเป็นข้อมูลระดับต้น สำหรับงานด้านการฟื้นฟูทรัพยากรสิ่งแวดล้อม มี

การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนแออัด การจัดการป่าชุมชน การฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการประมงพื้นบ้าน ฯลฯ งานที่โดดเด่น คือ การการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก ซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบกิจกรรมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมงและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ที่ได้รับความเดือดร้อนในการทำการประมงชายฝั่งขนาดเล็ก เนื่องจากการปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเล และการใช้เครื่องมืออวนรุนในการจับสัตว์น้ำ ชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหาโดย มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน และสร้างผู้นำอย่างไม่เป็นทางการจากวิกฤตปัญหา นอกจากนี้ยังใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่ม ในด้านการจัดการทรัพยากร เป็นการนำเสนอภาพวิถีชีวิตชาวบ้านจากสังคมชนบทสู่สังคมสมัยใหม่ ๆ ที่รวมกลุ่มกันต่อสู้กับปัญหาจนประสบความสำเร็จ ทำให้งานด้านนี้มีความโดดเด่นมาก เพราะนอกจากนำเสนอบริบทชุมชนที่เป็นฐานสำคัญในการอยู่รอดของชุมชนแล้ว ยังเสนอแนวทางการแก้ปัญหาจนกลายเป็นต้นแบบในการแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากรให้แก่ชุมชนอื่น งานที่ว่าได้แก่ การศึกษาชุมชนที่มีการจัดการแบบพึ่งตนเอง การแก้ปัญหาทางสังคม ที่มีสาระเกี่ยวกับ ปัญหาสตรีและเด็ก เป็นต้น วิธีวิทยาที่ใช้ส่วนใหญ่ใช้การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนามด้วย วิธีสัมภาษณ์ นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน คือ กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ที่มาของปัญหา ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา และผลกระทบของปัญหา สิ่งที่น่าสนใจในงานกลุ่มนี้ คือ ขาดการนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา งานกลุ่มนี้จึงเป็นการนำเสนอผลเชิงปรากฏการณ์มากกว่าการให้ข้อมูลในระดับลึกที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ เช่น การศึกษาปัญหาสตรีหลังจากจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเล ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชน เป็นต้น สำหรับงานเกี่ยวกับปัญหาสังคมที่ได้รับความสนใจมากหนีไม่พ้นปัญหาเกี่ยวกับความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่สะท้อนสภาพปัญหาสังคมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น บันทึกประชาชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกลยุทธ์ในการแก้ปัญหา เป็นต้น

ด้านสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ กรณีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ พบว่า มีเนื้อหาครอบคลุมชาติพันธุ์กลุ่มชาไก และกลุ่มชาวเล ทั้ง 2 กลุ่ม แบ่งเนื้อหาเป็นสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในส่วนของสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ นิทาน ตำนาน การอพยพโยกย้าย แหล่งที่พักอาศัย และจำนวนประชากร ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม การศึกษาภาษาและวรรณกรรม นันทนาการ ครอบครัว เครือญาติ และการจัดระเบียบสังคม สุขอนามัยระบบเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และการปรับตัว ส่วนเนื้อหาด้านอัตลักษณ์แบ่งประเด็นย่อยเป็น ลักษณะชาติพันธุ์ อัตลักษณ์และวิถีชีวิต ความสัมพันธ์และการจำแนกความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์ ศักยภาพของชาติพันธุ์ในการพัฒนา ปัญหาการปรับตัว การผสมผสานและการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ สิทธิของความเป็นชาติพันธุ์ในชาติ มายาคติ การกีดกัน และการเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์ สำหรับวิธีการศึกษาทั้งงานกลุ่มชาไกและกลุ่มชาวเล แต่เดิมเป็นลักษณะงานที่บันทึกเรื่องราว วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของทั้ง 2 กลุ่มชน หรือไม่ก็เล่าปรากฏการณ์ที่ได้พบเห็นในช่วงเวลาสั้นๆ ในระยะต่อมาได้มีผลงานที่เกิดจากการค้นคว้าเอกสาร วิจัย และบทความ งานที่เกี่ยวกับกลุ่มชาไกและชาวเล จึงมีความสมบูรณ์มากขึ้น ทั้งนี้เพราะได้ใช้ข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ โดยที่ผู้ศึกษาเข้าไปศึกษาหรือไม่ก็ไปคลุกคลีกับชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อประกอบกับการใช้เอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว จึงทำให้มีสาระที่สมบูรณ์มากขึ้น แต่ก็ยังมีงานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาไกและชาวเลหลายประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาโดยตรง งานดังกล่าวปรากฏอยู่ในผลงานเรื่องอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นิทาน ตำนาน ประเพณี ลักษณะชาติพันธุ์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามมีงานที่นักโบราณคดีใช้แนวคิดทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสนอข้อคิดการปรับตัวทั้งกลุ่มชาไกและกลุ่มชาวเลอยู่บ้าง และยังมีผลงานบางเรื่องของนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและนักสังคมวิทยาที่ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาไกโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีโครงสร้างแบบคู่ตรงกันข้าม และบางเรื่องใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีความล้าหลังทางวัฒนธรรม ทฤษฎีมานุษยนิเวศวัฒนธรรม และทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะของชาวเล อีกทั้งมีหลายเรื่องศึกษาโดยใช้แนวคิดด้านคติชนวิทยา และมีผลงานบางเรื่องใช้แนวคิดด้านการศึกษาทางมานุษยวิทยาในการสำรวจชุมชน เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ประชากร สำหรับสร้างหลักสูตรภาษาไทยแก่เด็กชาวเลเป็นต้น และบางเรื่องใช้แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาชุมชนเพื่อค้นหาว่า ชาวเล มีปฏิกริยาอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วที่ต้องติดต่อกับคนภายนอก และต้องต่อสู้กับปัญหา ในปัจจุบันแม้จะมีผู้ศึกษาทั้ง 2 กลุ่มชนกันมากขึ้น แต่ผลงานไม่น้อยไม่ได้ศึกษาภาคสนามอย่างแท้จริง พยายามเพียงแค่นำข้อมูลจากที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว มาปะติดปะต่อเพื่อใช้อธิบายกลุ่มที่ศึกษา โดยไม่ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จึงไม่ตรงกับความเป็นจริงในชุมชนที่ศึกษา และสาระบางช่วงบางตอนไม่อ้างอิงเจ้าของผลงานก็มี อย่างไรก็ตามมีบางเรื่องที่มีผู้ศึกษานำเสนอด้วยมุมมองของตนเอง แต่ก็เป็นความคิดเห็นส่วนตัวมากกว่าการพยายามทำความเข้าใจข้อเท็จจริง ทำให้เนื้อหาที่ได้ซ้ำซ้อน วนเวียนซ้ำรอยเดิม ไม่แสดงถึงความก้าวหน้าทางการศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาเนื้อหาด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาไกและชาวเลทั้งในปัจจุบันและอนาคต ควรตั้งประเด็นศึกษาให้ชัดเจน ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพแวดล้อมของแหล่งศึกษา สามารถตอบใจได้ และควรให้ความสำคัญกับการศึกษาเนื้อหาแบบแยกส่วน โดยเจาะลึกในแต่ละประเด็น แต่ละเรื่อง และการศึกษาเนื้อหาแบบองค์รวม เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นประโยชน์ต่อการนำผลงานทั้งสองกลุ่ม ไปใช้ทั้งในแง่การศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันกับวัฒนธรรมชุมชน

การสังเคราะห์และประเมินสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ เป็นงานที่นักวิชาการภาคใต้ร่วมมือศึกษากันมายาวนาน มีการเปลี่ยนแปลงผู้ศึกษาบางคนเนื่องจากแต่ละคนมีภารกิจต่างๆ มากมาย ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานให้ลุล่วงได้ ผู้ร่วมงานจำนวนหนึ่ง คือ รองศาสตราจารย์ อุดม หนูทอง ภายหลังจาก

ที่ท่านถึงแก่กรรมทำให้งานชะงักงันไประยะหนึ่ง งานที่สำเร็จเพียงแค่รวบรวมและจัดทำบรรณานีตน์นั้น เพิ่งได้ดำเนินการอย่างจริงจังภายหลังจากมีผู้ร่วมงานใหม่ คือ อาจารย์อร่ามรัศมี ดั่งวงชนะ และคุณนิทัศ ไหมจุ้ย ในที่สุดงานก็สำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอขอบคุณผู้ร่วมงานทุกท่านทั้งเก่าและใหม่ และขอขอบคุณสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีที่มีส่วนช่วยอย่างสำคัญให้ภาระอันหนักนี้ถึงจุดหมายปลายทาง หวังว่าผลงานชิ้นนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้และผู้สนใจงานด้านนี้อย่างกว้างขวาง

บทที่ 2

พลั้งความคิดและภูมิปัญญา

อร่ามรัศมี ดั่งขณะ

อุดม หนูทอง

2.1 บทนำ

ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมประการหนึ่งในหลายๆ ประการ คือ วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมนอกจากมีหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และมีหน้าที่วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างมีระบบแล้ว วัฒนธรรมยังช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอด (ยศ สันตสมบัติ, 2540) วัฒนธรรมจึงเป็นสัจธรรมหรือความเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ และเป็นจริยธรรม คือการที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ กล่าวคือ บนฐานแห่งสัจธรรม มีเนื้อหาสาระและมีเหตุผลตามความจริงเป็นของธรรมชาติ ที่เป็นเหตุเป็นผลรองรับอยู่ หากขาดฐานอันนี้วัฒนธรรมก็ขาดฐานที่มั่นคง และไม่สามารถดำรงอยู่ได้ยืนนาน ส่วนฐานของจริยธรรม คือ มีความดีงามอยู่ด้วยนั้น เป็นสิ่งที่ดำรงรักษาและยึดถือปฏิบัติ เป็นวิถีชีวิตของสังคม โดยมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยและสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เหตุนี้วัฒนธรรมจะอยู่ดีมีคุณค่าได้ คนจะต้องมีปัญญา รู้สัจธรรมที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรม รู้และเข้าใจเหตุผลแห่งการกระทำของตนว่า เป็นไปเพื่ออะไร ถ้าไม่มีเหตุผลในวัฒนธรรม

นั้น วัฒนธรรมก็ไม่สามารถอยู่ได้ยั่งยืน หรือไม่สามารถรักษาความหมายที่แท้จริงไว้ได้ นอกจากนี้จะต้องรู้ว่าจริยธรรม คือ ความจริงในชั้นโยงสู่การปฏิบัติของมนุษย์ อันเกี่ยวกับความดีงามและประโยชน์สุขที่มนุษย์จะได้รับซึ่งสอดคล้องกับสัจธรรมนั้น (พระธรรมปิฎก, 2537)

เมื่อพูดถึงการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม พบว่า มีกลุ่มคนในสังคมไทยให้ความสนใจกันอย่างหลากหลาย และมีจุดประสงค์ในการศึกษาที่เหมือนหรือแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า การศึกษาดังกล่าวเป็นกุญแจเพื่อนำไปสู่คำตอบและการแก้ปัญหาอะไรโดยที่ปัญหาต่างๆ ล้วนแต่เป็นผลผลิตของมนุษย์ทั้งสิ้น ความจริงประการหนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม คือ เพื่อการรู้จักตนเองและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของตน ด้วยการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบันและอนาคตเข้าด้วยกัน การศึกษาวัฒนธรรมที่ว่านี้จึงมิใช่การศึกษาอย่างลอยๆ หรือหยุดนิ่ง แต่เป็นการมองวัฒนธรรมในลักษณะเคลื่อนไหว โดยที่คำนึงถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มชนหรือสิ่งต่างๆ การศึกษาในลักษณะนี้นอกจากทำให้ได้ความรู้ที่ดีมีประโยชน์แล้วยังช่วยต่อการที่จะเข้าใจตนเองและสังคมได้อย่างกว้างขวาง ในขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไม่น้อยเป็นเพียงการศึกษาสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการศึกษาวรรณกรรมที่สัมพันธ์กับชีวิต และความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม ยิ่งกว่านั้นวิธีการศึกษาตลอดจนแนวคิดต่างๆ ก็มักเน้นในเรื่องความเก่าแก่และความชื่นชมในสิ่งที่ดีงามที่จะต้องอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังเป็นสำคัญ ซึ่งแนวคิดและวิธีการศึกษาในลักษณะดังกล่าว มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม วรรณกรรมและศิลปกรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่เป็นภาพนิ่ง อย่างไรก็ตามในระยะหลังมานี้ ความสนใจในการศึกษาวรรณกรรมในลักษณะภาพเคลื่อนไหวนั้นได้เกิดการตื่นตัวสนใจศึกษามากขึ้นตามลำดับ

ในช่วงเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่า ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมในทุกพื้นที่ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ทั้งนี้เพราะว่ามีผู้สนใจ

ศึกษาค้นคว้ามากขึ้น ซึ่งนอกจากความสนใจเฉพาะตัวของแต่ละคนที่สนใจศึกษาด้านนี้แล้ว ระบบการศึกษาปัจจุบันได้เกื้อกูลให้มีการศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างกว้างขวางอีกด้วย ความสนใจศึกษามีทั้งที่เป็นการมองวัฒนธรรมในลักษณะเคลื่อนไหว และการมองวัฒนธรรมในลักษณะที่หยุดนิ่ง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการมองวัฒนธรรมในแบบใดล้วนเป็นประโยชน์ทั้งสิ้น แต่ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าสำหรับยุคปัจจุบันวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมที่เคลื่อนเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว การถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่เคยหยุดนิ่ง และมีพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าในแนวทางที่เป็นความเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงหรือที่เรียก ทุนสังคมวัฒนธรรมมีพลวัตนั้น น่าจะเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมคงจะต้องเน้นการมองในลักษณะเคลื่อนไหวให้มากกว่าการมองในลักษณะที่หยุดนิ่ง เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว การมีพลวัตทางวัฒนธรรมของสังคมของเรา ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสังคม-วัฒนธรรมอื่นตลอดมาโดยมีพลวัตของเราเองตามเหตุปัจจัยนานาทั้งจากภายนอกและภายในนั้นก็จะส่งผลให้เกิดความจำกัดต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในสังคม - วัฒนธรรมของเราได้ และเมื่อนั้นย่อมหมายความว่า อำนาจและอิทธิพลการครอบงำจากภายนอกย่อมอยู่เหนือสังคม - วัฒนธรรมของเรา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนแปลงอย่างล้าลึกในการเรียนรู้ความรู้และปรีชาญาณที่มีอยู่เดิมอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยที่ได้มีการปรับประสานให้สอดคล้องกับสังคมมาโดยตลอด จากที่กล่าวมานี้จึงเห็นได้ว่าถึงเวลาแล้ว ที่การศึกษาด้านวัฒนธรรม ควรเป็นไปทั้งการรู้จักตนเองและรู้จักสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนให้กว้างขวาง โดยเชื่อมโยงด้วยการศึกษาวิจัยที่มองวัฒนธรรมในลักษณะเคลื่อนไหวให้มากยิ่งขึ้นกว่าการมองในลักษณะที่หยุดนิ่ง

งานเอกสารที่ครอบคลุมวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย บทความและหนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ได้ดำเนินการศึกษาต่อเนื่องมายาวนานหลายทศวรรษ โดยที่ผู้สนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้มีทั้งครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่างๆ และผู้สนใจทั่วไป ซึ่งมีทั้งชาวภาคใต้และผู้สนใจอื่นๆ งานวิจัยในระยะแรกส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสนใจเฉพาะตัว เนื้อหาของงานดังกล่าว จึงปรากฏในลักษณะกระจ่ายไม่มีจุดเน้นและส่วนใหญ่เป็นงานในลักษณะหยุดนิ่ง แต่ระยะหลังจากที่มีสำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้เปิดสอนในระดับบัณฑิตศึกษามากขึ้น งานเกี่ยวกับวัฒนธรรมก็มีมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ผลงาน ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ในลักษณะหนังสือและบทความก็มีเพิ่มขึ้นด้วย แต่ผลงานดังกล่าวยังคงอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการตรวจสอบและประเมินผลอย่างจริงจัง งานจึงถูกเหมารวมว่ายังด้อยคุณภาพในด้านเนื้อหาและวิธีการศึกษา ภายหลังจากที่มีคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ได้ขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมา มีผลงานที่สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย แต่ความรู้ดังกล่าวยังคงอยู่ในสภาพกระจัดกระจาย อีกทั้งยังมีข้อขัดแย้งและมีความเข้าใจที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะยังขาดการประมวลและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้เหล่านั้น จึงเป็นการยากต่อการพัฒนางานศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมในอนาคต เพื่อต่อยอดความรู้ให้เกิดเป็นพลังความคิดพลังปัญญาแก่สังคมได้อย่างแท้จริง และที่สำคัญ คือ ยังคงมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยงานบางเรื่องที่ซ้ำซ้อนกันอยู่ จึงไม่สามารถพัฒนาวิธีวิทยาในการศึกษาให้ทันกับการนำผลมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งเปลี่ยนแปลงและผันแปรอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาการศึกษาค้นคว้าวิจัยในศาสตร์สาขาอื่นๆ ต่างก็มีความต้องการที่จะใช้ความรู้ด้านวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานแทบทั้งสิ้น แต่ก็ยากที่จะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านวัฒนธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมย่อมด้อยคุณค่าหรือไม่คุ้มค่ากับการลงทุน เพราะไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้มีพลังต่อสังคมได้ การสังเคราะห์และประเมินสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ครั้งนี้จึงเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้เกิดความตระหนักและเป็นช่องทางให้มีการนำผลจากการศึกษาวิจัยไปใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ และสังคมไทยได้อย่างแน่นอน

เนื้อหาที่สังเคราะห์และประเมินในส่วนของภาคใต้ทั้งหมดกำหนดไว้ 4 ด้าน คือ พลังความคิดและภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมกับการพัฒนา และ อัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในส่วนนี้เป็นการสังเคราะห์ด้านพลังความคิดและภูมิปัญญาเท่านั้น

จากการสำรวจและศึกษาเอกสารวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย และบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้จากแหล่งความรู้ต่างๆ พบว่า กลุ่มเนื้อหาด้านพลังความคิดและภูมิปัญญา ซึ่งเป็นงานผลิตขึ้นในช่วง 10 ปีเศษ ที่ผ่านมาสามารถคัดสรรผลงานได้เกือบ 300 เรื่อง ในจำนวนผลงานทั้งหมดมีเนื้อหาสาระครอบคลุมความรู้หลายด้าน คือ ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมท้องถิ่น คติชนวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประวัติบุคคลและอื่นๆ เนื้อหาดังกล่าวนี้นี้มีงานบางชิ้นที่สามารถจัดให้ครอบคลุมอยู่ได้ในหลายด้าน ด้วยเหตุนี้เมื่อสังเคราะห์และประเมินในแต่ละด้าน งานดังกล่าวจึงได้นำไปกล่าวถึงในทุกด้านที่เกี่ยวข้องด้วย

จากผลงานทั้งหมดที่นำมาศึกษา เมื่อจัดจำแนกเนื้อหา เป็นงานวิทยานิพนธ์ จำนวนเกือบ 80 เรื่อง รายงานวิจัย จำนวนเกือบ 20 เรื่อง บทความจำนวนเกือบ 170 เรื่อง และหนังสือจำนวน 5 เรื่อง ผลงานดังกล่าว แม้ว่ายังไม่มากพอตามที่คาดหวังเอาไว้ แต่ผลงานที่นำมาสังเคราะห์ทั้งหมดสามารถแสดงความเป็นพลังความคิดและภูมิปัญญาได้ในระดับหนึ่งอย่างแน่นอน

ในบรรดางานศึกษาค้นคว้าวิจัยทั้งหมด พบว่า งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา คือ วรรณกรรมท้องถิ่น คติชนวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และประวัติบุคคลตามลำดับ จากจำนวนงานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การที่มีผู้ศึกษาสนใจเรื่องราวในแง่มุมนี้ อาจจะเป็นเพราะว่ามีข้อมูลต่างๆ ปรากฏท้าทายให้เห็นอยู่เป็นจำนวนมากประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจเนื่องจากในช่วงเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา มีหลักสูตรเกี่ยวกับวิชาดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อสอนในทุกระดับการศึกษา จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อสนองต่อความต้องการดังกล่าว

การสังเคราะห์งานเอกสารซึ่งครอบคลุมถึงวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ และหนังสือครั้งนี้ ผู้ศึกษาเริ่มจากจำแนกกลุ่มของงานดังกล่าวตามประเภทโดยเน้นฐานความรู้หรือเนื้อหาจากงานบรรณนิทัศน์ที่ศึกษามาแล้ว (ชวน เพชรแก้ว และพิทยา บุษรารัตน์, 2548) เป็นแนวทาง ภายหลังจากได้กลุ่มเนื้อหาได้คัดเลือกงานในแต่ละกลุ่มที่โดดเด่นเพื่อใช้วิเคราะห์ สำหรับการสังเคราะห์และประเมินได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความคิดที่อยู่เบื้องหลังของงานเอกสารนั้นๆ มากกว่าการมองเทคนิควิธี กฎเกณฑ์หรือแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง อีกทั้งพิจารณาวิธีการเชื่อมโยงความคิดในงานกลุ่มเดียวกันว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร นอกจากนี้ผลงานในแต่ละกลุ่มได้พิจารณาจุดเด่นและจุดด้อย อีกทั้งพยายามหาข้อจำกัดและจุดอ่อนในงานแต่ละชิ้น เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขต่อไป และในการประเมิน จะไม่ยึดติดอยู่กับคุณค่าใดคุณค่าหนึ่ง แต่เน้นความหลากหลายในการใช้วิธีการต่างๆ โดยพิจารณาพื้นฐานหรือบริบทของงานแต่ละชิ้นว่ามีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นหรือสังคมนั้นว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานอะไรและดำรงอยู่ในวัฒนธรรมนั้นได้อย่างไร อีกทั้งเป็นอยู่ในสภาพใด ทั้งนี้เพื่อการเข้าใจงานที่ประเมินได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย

ในการสังเคราะห์และประเมินวิธีวิทยาเริ่มต้นจากพิจารณาวิธีการเข้าถึงปัญหาแบบต่างๆ ว่าใช้วิธีการอะไร มีความชัดเจนในการใช้วิธีการดังกล่าวเพียงใด การดูความชัดเจน ใช้วิธีการพิจารณาจากเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นประเด็นสำคัญ นอกจากนี้ยังพิจารณาว่าวิธีวิทยาที่นำมาใช้ในเอกสารนั้นๆ ได้แสดงถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ต่างๆ อย่างไร โดยเฉพาะกระบวนทัศน์ที่ว่าด้วยความหมายทางวัฒนธรรมและทิศทางของความเชื่อมโยงกับศาสตร์ด้านอื่นๆ อีกทั้งยังพิจารณาว่าวิธีวิทยาที่นำมาใช้ มีความพยายามหรือไม่อย่างไรที่จะยกระดับการศึกษาให้หลุดออกจากแนวทางเดิม ในขั้นสุดท้ายของการสังเคราะห์และประเมินทั้งเนื้อหาและวิธีวิทยา เมื่อได้ผลมาแล้วได้นำมาใช้พิจารณาถึงระบบคิดและภูมิปัญญาที่ปรับเปลี่ยนในท้องถิ่นภาคได้ด้วย

2.2 พลังความคิดและภูมิปัญญาในประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระของงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของภาคใต้ พบว่ามี การศึกษาในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

การศึกษาวิจัยชุดค้นเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีและชุมชนโบราณในหลายพื้นที่ของภาคใต้ อาทิ ที่สุราษฎร์ธานี กระบี่ ไชยา สงขลา นครศรีธรรมราช ฯลฯ

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัดและวังที่สำคัญ เช่น วัดวังพัทลุง วัดเขาอ้อ วัดบรมธาตุไชยา วัดหลง วัดกลางสงขลา วังเจ้าเมืองพัทลุง และวิหารพราหมณ์ เป็นต้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดต่างๆ เช่น จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ภูเก็ต กระบี่ ฯลฯ

การศึกษาที่มุ่งเจาะลึกบางพื้นที่ เช่น ลังกาสู่กะที่ปัตตานี พุงตึกที่กระบี่ ไชยาที่สุราษฎร์ธานี เขาขุนพนมที่นครศรีธรรมราช ชัยบุรีที่พัทลุง ตามพรลิงค์ที่นครศรีธรรมราช ศรีวิชัยในภาคใต้ เกาะตะรุเตาที่สตูล ถ้ำกระโหลกผีที่กระบี่ และภาพเขียนตามผนังถ้ำ และเพิงผาในภาคใต้ เป็นต้น

การศึกษาเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์และอื่นๆ เช่น นางเลียดชาวศรีธรรมมาโคกราช หลิมกอเหนี่ยว เจ้าพระยานครน้อย พระยาช่วยทุกขราษฎร์ เจ้าเมืองต่างๆ ในภาคใต้สมัยต้นรัตนโกสินทร์ กวีรุ่นเก่า และพระธรรมโกศาจารย์ เป็นต้น

การศึกษาเกี่ยวกับโบราณวัตถุ โบราณสถานต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ อาทิ ขวานหินขัด แผ่นทองปดียอดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช แผนที่ภาพกัลปนาวัดตราประทับต่างๆ ตราประจำจังหวัด เหรียญจีน เงินตราที่ใช้ในภาคใต้ เครื่องถ้วยจีน เครื่องประดับสมัยโบราณ เครื่องปั้นดินเผา อนุสาวรีย์ต่างๆ โบสถ์วิหาร เจดีย์ มัสยิด สถาปัตยกรรมในภาคใต้ เป็นต้น

การศึกษาภาพรวมของภาคใต้ในประเด็นต่างๆ เช่น โบราณคดีภาคใต้ สายรากภาคใต้ ด้านภูมิลักษณะ ภูมิลักษณะ และจิตลักษณะ หลักฐานใหม่ ด้านโบราณคดีภาคใต้ในปัจจุบัน ผู้คนและวัฒนธรรมภาคใต้ ภาชีอากาศในภาคใต้ ศาสนาอิสลามในภาคใต้ ศาสนาพุทธในภาคใต้ ตามรอยช้างแลได้ วัฒนธรรมโจรที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้ ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และสาระย่อยในบางพื้นที่ เช่น พัฒนาการชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา เส้นทางข้ามคาบสมุทรมาลายู คลองท่อม-บ้านดอน พัฒนาการของชนชาติไทยในมาเลเซีย เป็นต้น

นอกจากเนื้อหาสาระที่กล่าวมาแล้ว ยังมีงานศึกษาประวัติศาสตร์จากวรรณกรรมภาคใต้ โดยเฉพาะวรรณกรรมยุคเก่า ที่บันทึกในหนังสือบุด หรือสมุดข่อย ในประเด็นวรรณกรรมที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ และ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมที่สัมพันธ์กลุ่มประวัติศาสตร์ เพื่อนำสาระจากวรรณกรรมมาเป็นข้อมูลเสริมด้านประวัติศาสตร์อีกด้วย

จากเนื้อหาสาระงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ดังกล่าว มีทั้งงานที่เป็นบทความ วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย และหนังสือ ผลงานส่วนใหญ่เป็นงานบทความ ส่วนที่เป็นงานวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย และหนังสือมีค่อนข้างน้อย

งานศึกษาที่เป็นบทความเป็นงานอันเนื่องมาจากการศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีและชุมชนโบราณ ซึ่งล้วนเป็นการรายงานจากผลงานการขุดค้นของกรมศิลปากรทั้งสิ้น บทความที่น่าสนใจไม่ว่าเรื่องแหลมโพธิ์ แหล่งโบราณคดีสทิงพระ ชุมชนโบราณ เขาสามแก้ว : ชุมชนโบราณ คลองท่อม : ชุมชนโบราณ ชุมชนโบราณไชยา ชุมชนโบราณลิซล และอื่นๆ ล้วนมีวิธีการนำเสนอรูปแบบและเนื้อหาแบบเดียวกันทั้งสิ้น คือ นำเสนอที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีและเสนอหลักฐานที่พบอย่างละเอียด อีกทั้งเสนอความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีภายนอกอื่นๆ สุดท้ายมีการตีความและเสนอแง่มุมทางประวัติศาสตร์ ทั้งในเชิงสันนิษฐานและข้อสรุป เช่น บทความเรื่องแหลมโพธิ์ : แหล่งโบราณคดี (เขมชาติ เทพไชย, 2542) ผู้เขียนได้นำเสนอรายละเอียดว่าตั้งอยู่ในเขตตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา

การขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีได้แก่ ลูกปัด เศษภาชนะแก้ว เครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยพื้นเมือง เหรียญจีน ส่วนประกอบของเรือโบราณ บ่อน้ำจืด เป็นต้น จากหลักฐานได้ตีความว่ามีความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดี และโบราณสถานใกล้เคียงบนสันทรายไชยา อันเป็นโบราณสถานที่ตั้งของวัดแก้ว วัดหลง วัดเวียง วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร และอื่นๆ แล้วสรุปว่า บริเวณแหลมโพธิ์อาจจะเป็นแหล่งรวมสินค้า หรือตลาดการค้า ในยุคต้นๆ ของศรีวิชัยก็ได้ รูปแบบเนื้อหาการนำเสนอดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับงานในลักษณะเดียวกัน เช่น สthingพระ: ชุมชนโบราณ เขาสามแก้ว: ชุมชนโบราณ และเรื่องคลองท่อม: ชุมชนโบราณ และงานการขุดค้นที่เขายวนพนม นครศรีธรรมราช เป็นต้น

ในส่วนของงานบทความซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับวัด และวังที่สำคัญในภาคใต้ หากพิจารณารูปแบบของงานเขียนทั้งหมดพบว่า มีการนำเสนอที่คล้ายคลึงกัน คือ บอกแหล่งหรือที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ และกล่าวถึงหลักฐานทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถานที่พบ บางแหล่งกล่าวถึงประวัติการปฏิสังขรณ์ ส่วนที่ต่างกันออกไป บ้างก็บอกถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบอื่นๆ ตามรายละเอียดที่เกี่ยวข้องก็มี เช่น วัดพระบรมธาตุไชยา (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, 2542) กล่าวถึงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของวัด และการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ หรือวัดหลง ได้บอกลักษณะเดิมของแหล่งโบราณคดีก่อนการขุดค้น เป็นต้น

สำหรับงานบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดต่างๆ ในภาคใต้นั้นพบว่า มีทั้งงานศึกษาภาพรวมของประวัติศาสตร์ทั้งจังหวัด และที่ศึกษาโดยเน้นบางเรื่องในบางยุคบางสมัยก็มี หรือส่วนเนื้อหาอื่นๆ มักเกี่ยวกับพัฒนาการของเมืองแต่ละยุคแต่ละสมัย หรือศึกษาโดยเน้นบางเรื่องในบางยุคบางสมัยโดยยึดเอาพื้นที่และช่วงเวลาหนึ่งมาศึกษา เช่น กรณีศึกษาเกี่ยวกับเมืองสงขลา ได้ศึกษาชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในช่วงเวลาก่อนมีทางรถไฟ ยุครถไฟ-เรือเมล์ และยุคสิบล้อจ้าวถนน ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาดันสมัยรัตนโกสินทร์มาจนถึงปัจจุบัน งานที่ศึกษาดังกล่าวนอกจากเป็นร้อยแก้วแล้ว บางชิ้นยังเขียนด้วยร้อยกรอง คือ กลอนแปด เช่น การเขียนบันทึกประวัติศาสตร์เมืองพัทลุงและเมืองตรัง (พวง

บุษรารัตน์, 2542) ในส่วนของงานบทความอันเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่มุ่งเจาะลึกในบางพื้นที่ พบว่า เป็นงานรวบรวมและเรียบเรียงจากหลักฐานข้อมูล เอกสารเก่า หลักฐานทางโบราณคดี และคำบอกเล่า โดยผู้เขียนลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพจริงด้วย แล้วนำข้อมูลมาประกอบการวินิจฉัยหรือสรุปอีกทีหนึ่ง เช่น กรณีของลังกาสุกะ (จิตตนา หนูนะ, 2536) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีที่อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีว่า เมืองโบราณแห่งนี้ มี 3 ยุค คือ ยุคแรกเริ่มพุทธศตวรรษที่ 11-12 ยุคกลางพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 และยุคปลาย คือ พุทธศตวรรษที่ 19 - 23 จากความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานีมาแต่โบราณ ปัตตานีจึงเป็นเมืองศูนย์กลางของภูมิภาคนี้ แต่ก็ได้สรุปอย่างแน่นอนว่าเมืองโบราณที่ปัตตานี คือ ลังกาสุกะที่แน่ชัด ลักษณะเช่นที่ว่านี้ เหมือนกับบทความเรื่องกรุงชิง ซึ่งในที่สุดเมื่อศึกษาหลักฐานต่างๆ และสภาพจริงของกรุงชิง แล้วสรุปว่า บริเวณนี้เป็นเพียงชุมชนขนาดเล็กเท่านั้น หรือการศึกษาเกี่ยวกับศรีวิชัยที่ไชยาก็มีได้มีข้อสรุปแต่ประการใด

ในขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับเขาขุนพนม และตามพรลิงค์ที่นครศรีธรรมราช เมืองเก่าชัยบุรีที่พัทลุง เกาะตะรุเตาที่สตูล ถ้ำกะโหลกผีที่กระบี่และภาพเขียนตามผนังถ้ำและเพิงผาในภาคใต้เป็นการวินิจฉัยตามหลักฐานที่มีอยู่ ซึ่งได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างเด่นชัด งานบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบุคคลสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์และอื่นๆ พบว่า มีทั้งงานบุคคลสำคัญในยุคเก่า และยุคปัจจุบัน งานรุ่นเก่าส่วนใหญ่นำเสนอเป็นบทความ ส่วนงานปัจจุบันมักเป็นวิทยานิพนธ์ งานทั้งสองลักษณะล้วนเน้นสาระเชิงประวัติและผลงาน งานวิทยานิพนธ์เป็นงานที่กำหนดกรอบเนื้อหาแต่ละเรื่องตายตัวเป็นอย่างเดียวกัน กล่าวคือ ยึดถือรูปแบบการนำเสนอที่สืบทอดกันมา ในขณะที่งานรุ่นเก่าๆ มิได้ยึดติดรูปแบบที่ว่านี้ ลักษณะดังกล่าวเห็นได้จากเรื่อง นางเลียดขาว หลิมกอเหนี่ยว เจ้าพระยานครน้อย ฯลฯ งานที่เป็นวิทยานิพนธ์จึงมีความกระชับรัดกุมกว่างานที่เป็นบทความอย่างเห็นได้ชัด ในส่วนของงานบทความเกี่ยวกับโบราณวัตถุ โบราณสถานต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ มีการศึกษาหลักฐานต่างๆ มากมาย มีทั้งเงินเหรียญ แผ่นภาพ

เครื่องถ้วย เครื่องปั้นดินเผา พระเครื่อง ขวานหิน เครื่องประดับ โบสถ์วิหาร หน้าบัน มัสยิด สถาปัตยกรรม อนุสาวรีย์ต่างๆ เป็นต้น การนำเสนอเนื้อหากล่าวถึง รายละเอียดที่คล้ายคลึงกัน คือ ความหมาย ประวัติความเป็นมา รูปร่างลักษณะ วัสดุที่ใช้ ความเชื่อ การใช้ประโยชน์และความสำคัญ เป็นต้น ผลงานของนักวิชาการ มักให้รายละเอียดที่เป็นระบบ มีประเด็นการนำเสนอชัดเจน และมักจะโยงให้เห็น ความสัมพันธ์กับหลักฐานอื่นด้วย แต่หากเป็นผู้สนใจทั่วไป มักนำเสนอข้อมูลง่าย ๆ และกล่าวถึงสิ่งที่มีอยู่ในทำนองนำเสนอปรากฏการณ์มากกว่าการเชื่อมโยงให้เห็น ความสัมพันธ์กับหลักฐานอื่นๆ

ในส่วนของการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ อันเป็นภาพรวมของ ภาคใต้ทั้งหมด มีผลงานศึกษา เช่น สายรากวัฒนธรรมภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปลักษณะ และจิตลักษณะ หลักฐานใหม่ด้านโบราณคดีภาคใต้ในปัจจุบัน ผู้คนและ วัฒนธรรมภาคใต้ เหมืองแร่ในภาคใต้ ภาษาการในภาคใต้ ศาสนาอิสลามใน ภาคใต้ ศาสนาพุทธในภาคใต้ ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติในสมัยรัชกาล ที่ 5 ผลงานดังกล่าว ให้สาระเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภาคใต้ในแง่มุมต่างๆ กัน ตามลักษณะเนื้อหา โดยใช้พื้นที่ทั้งภาคใต้เป็นตัวกำหนด เนื้อหาในแต่ละเรื่องให้ รายละเอียดในภาพกว้าง มีผลงานวิจัยอยู่ 2 เรื่อง ที่โดดเด่น คือ สายรากวัฒนธรรม ภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปลักษณะ และจิตลักษณะ (อมรา ศรีสุชาติ, 2544) และท้องถิ่น นิยมกับปัญหาการรวมชาติในสมัยรัชกาลที่ 5 (สงบ ส่งเมือง, 2525) งานดังกล่าว ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร งานชิ้นแรกมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ มาใช้จำลองภาพอดีตของภาคใต้ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ประวัติความเป็นมา ตามลำดับกาลตั้งแต่ 650 ล้านปี จนกระทั่งถึงสมัยกาลปรากฏ “คน” ผู้สร้าง วัฒนธรรมภาคใต้เมื่อประมาณ 4 หมื่นปีมาแล้ว และสืบสาน การสร้างวัฒนธรรม นับเนื่องกันมาจนประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ทำให้เห็นผู้คนและวัฒนธรรม ในอดีต ด้านภูมิทัศน์ พบว่า สภาพกายภาพภาคใต้หรือภูมิศาสตร์มีส่วนสำคัญยิ่ง ต่อการกำหนดโครงสร้างทางสังคม และก่อให้เกิดพลังเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรม และการใช้ภูมิปัญญาในการปรับใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต

แต่จากปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ภูมิลักษณะภาคใต้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากผลจากการบริโภคนิยม และเทคโนโลยี ด้านรูปลักษณะพบว่า ชาวภาคใต้ปัจจุบัน ไม่มี ชชาติพันธุ์ที่บริสุทธิ์ กล่าวคือเป็นผลผลิตของการผสมผสานของชาติพันธุ์ต่างๆ แม้จะแตกต่างกันตามประเพณีนิยม แต่มีลักษณะร่วมคือ เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ด้านจิตลักษณะชาวภาคใต้มีจิตลักษณะช่วยเกื้อหนุนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการรวมกลุ่มด้วยวิธีที่ไม่ซับซ้อนใช้ชีวิตเรียบง่าย อิสระระมัดระวังต่อการเลือกรับสิ่งใหม่ ใช้พุทธศาสนามาเสริมแตงนึสสัย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ในขณะที่ศาสนาอิสลามเคร่งครัดในวินัยและการอยู่ร่วมกัน ภาพของภาคใต้ในแง่ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ และจิตลักษณะในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้นำมาสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ช่วยให้เห็นภาพการเคลื่อนไหวในแต่ละช่วงเวลา งานชิ้นนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญของการมองภาคใต้ได้เป็นอย่างดี งานชิ้นที่สอง คือ เรื่องท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบที่มีต่อปัญหาการเมืองการปกครองในปัจจุบันที่ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้ เป็นงานที่ผู้ศึกษาพยายามตอบว่า มีปัญหาและมีผลกระทบอย่างไรจากการรวมชาติดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประมวลศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์จากทั้งเอกสารจากส่วนกลางและภาคใต้มากมาย ได้ข้อสรุปว่า ก่อนรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 ดินแดนภาคใต้ยังแตกแยกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย เจ้าเมืองมีอำนาจสิทธิขาดทางการเมืองปกครองตามระบบกินเมือง ประชาชนแยกกันอยู่เป็นกลุ่มตามมูลนายที่ตนสังกัด ตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ประเทศไทยถูกคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม จึงมีการปรับประเทศ มีรัฐบาลกลางรวบอำนาจทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และแบบแผนทางวัฒนธรรม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ลัทธิทุนนิยมเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้นายทุน และชนชั้นกลางเข้ามาเป็นกลุ่มการเมืองใหม่ โดยประนีประนอมกับระบบราชการ ผลที่เกิดขึ้นกับประชาชนก็คือ ถูกขูดรีดจากระบบภาษีค่าเช่าตามระบบศักดินาข้าราชการ และซื้อสินค้าราคาแพงจากนายทุน การศึกษาแม้จะเน้นการศึกษาเอกสารเป็นส่วนใหญ่ แต่ทำให้ทราบถึงพลวัตของสังคมภาคใต้ซึ่งถูกผลกระทบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นนี้จึงตอบปัญหาซึ่งช่วยให้มองเห็นความขัดแย้งและสภาพอันยุ่งเหยิงของภาคใต้มาจนทุกวันนี้

ส่วนงานบทความที่ให้ภาพรวมของภาคใต้ซึ่งศึกษาจากเอกสารก็คือ ศาสนาอิสลามในภาคใต้ (ดลมนรจณ์ บากา และคณะ, 2542) และศาสนาพุทธในภาคใต้ (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2542) งาน 2 ชิ้นนี้ ได้นำเสนอข้อมูลจากเอกสารและโบราณวัตถุ โบราณสถานในพื้นที่เข้าด้วยกัน แล้วประมวลให้เห็นสาระในแต่ละเรื่อง คือ ศาสนาอิสลามในภาคใต้ได้ชี้ให้เห็นความเป็น เอกเทวนิยม คือ การนับถืออัลลอฮ์เพียงผู้เดียวโดยมีคัมภีร์อัลกุรอานเป็นเหมือนธรรมนูญในการดำเนินชีวิต การแพร่กระจายของศาสนาอิสลามเข้าสู่คาบสมุทรมลายู ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 หลักศรัทธา หลักปฏิบัติของศาสนาและหลักคำสอนต่างๆ ส่งผลต่อประเพณีวัฒนธรรมไทยมุสลิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ อีกทั้งการมีประเพณีวัฒนธรรมบางส่วนสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ไม่ขัดแย้งกับหลักศาสนา สำหรับบทความเรื่องศาสนาพุทธในภาคใต้ ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในภาคใต้หลายระยะและหลายยุค ระยะแรกเข้ามาสู่ชุมชนโบราณต่างๆ ในภาคใต้ ได้แก่ สทิงพระ ปัตตานี ตรัง ตะกั่วป่า และนครศรีธรรมราช โดยที่ชุมชนดังกล่าวนี้มีหลักฐานโบราณวัตถุ โบราณสถานเกี่ยวกับพุทธศาสนาเหลืออยู่มากมาย และเน้นให้เห็นว่าศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาสมัยนั้น คือ นครศรีธรรมราช หลักฐานที่เห็นได้ชัดคือ ภาคใต้มีวัดเป็นศูนย์รวมศรัทธาความเชื่อที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และวรรณกรรมต่างๆ มากมาย อีกทั้งได้นำเสนอให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้แทรกซึมอยู่ในสายเลือดชาวภาคใต้จนกลายเป็นค่านิยมพื้นฐาน เช่น ค่านิยมเรื่องความเป็นจริง ความตรงไปตรงมา การทรมานสัตว์ว่าสัตว์นั้นจะใช้ชาติ การทำบุญให้ทาน และการพึ่งตนเป็นหนทางไปสู่สวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังชี้ประเด็นเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นของชาวภาคใต้ว่าส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา การนำเสนอและการตีความซึ่งสรุปจากข้อมูลดังกล่าวได้ช่วยให้เห็นความมั่นคงของศาสนาพุทธในท้องถิ่นภาคใต้ และได้เชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธเกี่ยวกับวิถีคิดและการปฏิบัติที่เห็นได้ชัด

ในส่วนของบทความซึ่งนำเสนอให้เห็นภาพย่อยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภาคใต้ มีผลงานหลายชิ้นที่ศึกษาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งของภาคใต้และอื่นๆ เช่น

พัฒนาการชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา เส้นทางข้ามคาบสมุทรมาลายูจากคลองท่อมจังหวัดกระบี่ถึงบ้านดอน และพัฒนาการของชนชาติไทยในมาเลเซีย เป็นต้น งานเหล่านี้ ผู้ศึกษาพยายามเจาะลึกช่วย ให้เห็นพัฒนาการในแต่ละพื้นที่เด่นชัด ซึ่งมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาพรวมประวัติศาสตร์ภาคใต้ และเป็นบริบทสำคัญของการพัฒนาในเวลาต่อมา กรณีบทความเรื่องพัฒนาการชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (สมคิด ทองสง พิเชฐ แสงทอง และวีระ แสงเพชร, 2536) กล่าวถึงบริบทชุมชนด้านสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี หลักฐานประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ช่วยยืนยันอดีตความเป็นมาอันยาวนานของชุมชนบริเวณนี้ และจากหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ และโบราณวัตถุ โบราณสถาน ได้บ่งบอกถึงอิทธิพลของนครศรีธรรมราช และเมื่ออยุธยาได้ปกครองหัวเมืองทั้งสามก็ได้ทำนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นอย่างดี การกัลปนาวัดในสมัยอยุธยาทำให้วัดและพระพุทธรูปรอบทะเลสาบสงขลาเจริญรุ่งเรือง มีความเข้มแข็งสามารถสกัดกั้นการขยายตัวของอิสลามได้ อย่างไรก็ตามบางช่วงเวลาอำนาจการปกครองเมืองสงขลาและพัทลุงก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของมุสลิม ในสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินได้แต่งตั้งให้ชาวจีนที่จงรักภักดีต่อพระองค์เป็นเจ้าเมืองสงขลา และในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ทั้งเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา และเมืองพัทลุงได้หมดบทบาททางการเมืองและสังคมโดยผนึกเข้ากับราชอาณาจักรไทย ผลงานบทความอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับบทความเรื่องดังกล่าวมาแล้ว คือ พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2523) งานชิ้นนี้นำเสนอเรื่องราวสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยศึกษา การนับถือศาสนา การจัดการปกครองสงฆ์ บทบาทของสถาบันสงฆ์ และความเกี่ยวโยงระหว่าง พุทธศาสนากับวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พบว่า คติความเชื่อในทาง พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอย่างยิ่ง

งานวิจัยเรื่องเส้นทางโบราณข้ามคาบสมุทรมาลายูจากคลองท่อมจังหวัดกระบี่ถึงอ่าวบ้านดอน (ชัยวุฒิ พิชะกุล และกลิน คงเหมือนเพชร, 2539) เป็นผลงานที่พยายามหาคำตอบทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเส้นทางติดต่อโบราณจากกระบี่

ถึงสุราษฎร์ธานี พบว่า เป็นเส้นทางสำคัญที่เริ่มจากคลองท่อม จังหวัดกระบี่ผ่านควนลูกปัด ข้ามเขาน้อยजूจี ไปลงคลองสินปุนในอำเภอลำทับ แล้วเดินทางไปออกแม่น้ำตาปีที่อำเภอต่างๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ออกอ่าวบ้านดอนที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ตลอดเส้นทางสายนี้มีชุมชนโบราณหลายแห่ง คือ ชุมชนโบราณคลองท่อมหรือควนลูกปัด ชุมชนโบราณเวียงสระ ชุมชนโบราณควนพุนพิน ชุมชนโบราณเขาศรีวิชัย เป็นต้น แต่ละชุมชนมีหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับอินเดียปรากฏอยู่มากมาย เส้นทางและชุมชนที่ตั้งอยู่ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ของผู้คนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคของการเดินทางข้ามคาบสมุทร งานวิจัยชิ้นนี้จึงบอกให้เห็นการเดินทางติดต่อและการตั้งถิ่นฐานของชาวอินเดียซึ่งเดินทางข้ามคาบสมุทรจากฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกโดยมีต้องอ้อมแหลมมลายู นับเป็นงานที่ให้คำตอบการแพร่กระจายของวัฒนธรรมอินเดียมายังภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนงานอีกชิ้นหนึ่ง ได้ตอบภาพย่อยทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องนอกประเทศไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับภาคใต้ คือ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทยในรัฐตอนเหนือของมาเลเซีย (คำนวน นวลสนอง, 2546) คือ รัฐเกดะห์ รัฐปะลิส รัฐเประ รัฐกะลันตัน และรัฐตรังกานู รัฐดังกล่าวมีชนชาติไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ชนชาติไทยเหล่านี้ได้เปลี่ยนสัญชาติจากชาวไทยเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับหลักธรรมในพุทธศาสนาทั้งประเพณี พิธีกรรม และแนวทางของการปฏิบัติที่มีต่อกันในสังคม พวกเขาตระหนักในหน้าที่พลเมืองของประเทศมาเลเซีย รักความสงบ ชยันหมั่นเพียรในการทำงานหนัก งานชิ้นนี้นับว่าเป็นงานที่ได้เปิดแง่มุมการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของภาคใต้ที่ศึกษามานอกประเทศ ทำให้เห็นการแพร่กระจายของกลุ่มชนและเมื่อมองย้อนอดีตก็พบความเกี่ยวพันกับการเสียดินแดนของไทยให้กับประเทศอังกฤษ

ยังมีงานศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมภาคใต้ โดยเฉพาะวรรณกรรม ยุคเก่าที่บันทึกในหนังสือบุด หรือสมุดข่อย และวรรณกรรมอื่นๆ

ที่พิมพ์เผยแพร่ในชั้นหลัง ประเด็นที่ศึกษา คือ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรม ทักษิณ กลุ่มประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน กลุ่มบันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมเฉพาะกิจ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรม ประเภทประวัติบุคคล สัตว์ และสถานที่ วรรณกรรมทักษะกับการจรรโลงอาณาจักร นครศรีธรรมราช และวรรณกรรมทักษะกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน งานดังกล่าวเป็นงานศึกษาวิจัยในโครงการภูมิปัญญาทักษะจากวรรณกรรมและพฤติกรรมโดยรวบรวมอยู่ในชุดวรรณกรรมทักษะ : วรรณกรรมปริทัศน์ (ชวนเพชรแก้ว 2547) งานนี้นำเสนอในรูปบทความโดยประมวลเนื้อหาสาระจากการศึกษาวรรณกรรมหลายๆ เล่ม ในส่วนของอัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษะ กลุ่มประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ได้ให้รายละเอียด ตำนานหรือหนังสือเพลว่าเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับบ้านเมือง บุคคลสำคัญ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และได้กล่าวถึงวรรณกรรมตำนานในภาคใต้ว่ามีทั้งกลุ่มตำนานบ้านเมือง ประวัติบุคคล โบราณสถาน โบราณวัตถุ การสร้างโลก การละเล่นและประเพณี ส่วนพงศาวดารเป็นเรื่องประวัติศาสตร์เทพผู้อวดมารมาสืบตระกูลวงศ์ในโลกมนุษย์ ในฐานะผู้นำกลุ่มหรือพระมหากษัตริย์ตามแบบอย่างสมมุติเทพ เรื่องราวในพงศาวดารจึงเน้นที่ผู้นำหรือพระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจ เพื่อพระวงศ์และการเมือง การปกครอง บทความย้ำว่าการศึกษา พงศาวดาร และตำนานไม่สามารถแยกขาดออกจากกัน ส่วนประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องราว พฤติกรรมในอดีตของมนุษย์ของห้วงเวลาหนึ่ง สาระแบ่งออกเป็นกลุ่มสารตรา พระสุพรรณบัฏและสำเนาฎ กลุ่มทำเนียบกรมการเมือง เป็นต้น สำหรับบทความงานวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษะกลุ่มบันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น (ชัยวุฒิ พิชยะกุล, 2547) ผู้เขียนได้นำสาระจากหนังสือชุด และจากงานที่จัดพิมพ์เผยแพร่ การเสนอเนื้อหาผู้เขียนได้กล่าวถึงที่มาของเนื้อหาสาระว่ามาจากบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับระบบราชการซึ่งเป็นหนังสือราชการและเป็นบันทึกแสดงความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระบบราชการ และบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับประสพการณ์และจดหมายส่วนบุคคล การศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนกล่าว

ถึงเนื้อหาหรือเหตุการณ์สำคัญที่ผู้บันทึกหรือผู้แต่งนิยมนำมาบันทึกว่ามีหลายลักษณะ ได้แก่ เหตุการณ์เกี่ยวกับสงคราม เช่น สงครามกับพม่า สงครามระหว่างหัวเมืองปักษ์ใต้กับหัวเมืองมลายู และสงครามเอเชียมาบูรพา เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น เหตุการณ์อุทกภัย วาตภัย เหตุการณ์เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง เช่น บันทึกของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ผู้ว่าราชการเมืองตรังที่แสดงความเห็นในการจัดการปกครองบ้านเมือง เหตุการณ์เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น บันทึกเหตุการณ์การจัดทำบัญชีสิ่งของที่เมืองสงขลา และเมืองพัทลุง จัดส่งสิ่งของเข้าร่วมงานมหามงคลที่กรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 100 ปี ในปี พ.ศ.2425 เหตุการณ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเมื่อเกิดภัยสงครามพม่าตีเมืองถลาง หวันมาลีโจรสลัดเข้าตีเมืองปะเหลียน และในสมัยที่เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา เป็นต้น เหตุการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองปักษ์ใต้กับเกาะปำของท้าวเทพสตรีในสมัยรัชกาลที่ 1 และบันทึกเหตุการณ์ที่ยกขึ้นเป็นอุทาหรณ์เพื่อเตือนสติแก่คนรุ่นหลัง เช่น กรณีหมอจันทร์เป็นฆาตกรยิงพระสถลสถานพิทักษ์ (คออยู่เคียด ณ ระนอง) และพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นต้น

ในส่วนของบทความเรื่องอัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมประเภทประวัติบุคคล สัตว์ และสถานที่ (ชัยวุฒิ พียะกุล, 2547) ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในช่วงประมาณไม่เกิน 100 ปี โดยระบุชื่อผู้แต่ง และช่วงเวลาที่ตั้งไว้ค่อนข้างชัดเจน แต่งด้วยคำประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ส่วนที่เป็นร้อยกรองแต่งด้วยกลอนสุภาพ กลอนเพลงบอก และกาพย์ชนิดต่างๆ สาระของวรรณกรรมมีทั้งประวัติบุคคล สถานที่ และสัตว์ ประวัติบุคคลได้นำเสนอเรื่องราวพระภิกษุและฆราวาส เนื้อหากว่าถึงประวัติและผลงานในเชิงยกย่อง เพื่อเทิดทูนหรือสรรเสริญบุคคลที่ผู้เขียนมีความเลื่อมใสศรัทธา กลุ่มที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องสถานที่สำคัญทางศาสนา และเหตุการณ์สำคัญในสังคมหรือบ้านเมืองทั้งเชิงที่เป็นประวัติ ตำนาน ลักษณะของสถานที่ หรือในลักษณะอื่นๆ ส่วนกลุ่มที่เกี่ยวกับ

สัตว์ เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ใหญ่ที่ดุร้ายมีพลังอำนาจ หรือสัตว์ใหญ่ที่มีคุณประโยชน์ ตลอดจนสัตว์ที่มีความสวยงาม และบางครั้งใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งดีงามหรือธรรมะและแทนสิ่งไม่ดีหรืออบายมุขก็มี

ในงานทั้ง 3 กลุ่ม ดังกล่าว แม้จะมีค่อนข้างน้อยและสมัยที่แต่งไม่นานนัก แต่ได้บอกเล่าเรื่องราวอันเป็นอนุสติแก่ผู้อ่าน เป็นแบบอย่างอันดีงามแก่ชนรุ่นหลัง และเป็นหลักฐานสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกด้วย ผลงานบทความจากงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่ง คือ วรรณกรรมที่กษัตริย์กับการจรรโลงอาณาจักรนครศรีธรรมราช (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) งานชิ้นนี้ได้นำเสนอโดยใช้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทจารึกมาแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมกับอาณาจักรนครศรีธรรมราชหรือตามพรลิงค์ ต่างจรรโลงซึ่งกันและกัน มีพุทธศาสนาเป็นปัจจัย หลักฐานดังกล่าวชี้ชัดว่า ผู้ครองอาณาจักรนครศรีธรรมราชยุคเก่าได้ดำเนินกุศโลบายโดยใช้วิถีและพลังทางศาสนจักรจรรโลงค้ำจุนราชอาณาจักร นับเนื่องกันมาตั้งแต่ยุคตามพรลิงค์ จนได้สมญานามว่า “**ศรีธรรมราช**” และ สืบต่อมาถึงเมืองสิบสองนักษัตร จนเมืองนครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 มาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โดยที่ใช้วรรณกรรมทางพุทธศาสนาสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนในบริเวณนี้ให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันว่า พุทธศาสนาในประเทศไทยอินเดีย ในลังกาทวีป และในอาณาจักรตามพรลิงค์ มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงเป็นอันเดียวกัน

บทความงานวิจัยชิ้นสุดท้ายที่ศึกษาจากวรรณกรรม คือ วรรณกรรมที่กษัตริย์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ผู้ศึกษาได้นำเสนอ โดยเชื่อว่าวรรณกรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมชุมชนต่างก็มีพลังที่เป็นคุณูปการซึ่งกันและกัน กล่าวคือวรรณกรรมท้องถิ่นทำหน้าที่บันทึกสภาพสังคมหรือเหตุการณ์บางอย่างของชุมชนอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในทางกลับกัน ผู้รจนาวรรณกรรมท้องถิ่นบางคนได้แรงบันดาลใจจากประวัติศาสตร์โบราณคดีของชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้านมาแต่ง หรือใช้เป็นอนุภาคของวรรณกรรม นอกจากนี้บทความนี้ยังได้นำเสนอวรรณกรรมบางเรื่องที่ทำหน้าที่เสมือนตำรา

ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น เรื่องวรินทร์คำกาพย์ที่พูดถึงการใช้นาฬิกา
เรื่องนางแดงอ่อนคำกาพย์ที่กล่าวถึงช้างค่อมอันเป็นช้างขนาดเล็กที่สูญพันธุ์ไปแล้ว
เรื่องป้อมครกกล่าวถึง ธรรมเนียมนิยมการค้าสำเภาระหว่างเมือง ในเรื่องนายตัน
คำกาพย์บันทึกเรื่องราวของนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญการเล่นกลอนแปดบท คือ
นายเรื่อนาใน เรื่องพระรถเมรีได้กล่าวถึงการพระราชทานที่ดินในหัวเมืองให้แก่
ตายาย ในเรื่องสุบินคำกาพย์ได้นำเอาภาษาถิ่นใต้มาใช้ทั้งในรูปของถ้อยคำและ
สำนวน เรื่องพลายจำเริญนำเอาเรื่องของช้างพลายที่มีตัวตนอยู่จริงมาบันทึกไว้มิ
ให้สูญหาย งานบทความจากการวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการนำเสนอที่เห็นได้ชัดว่า การนำ
เอาวัฒนธรรมพื้นบ้านมาปรุงแต่งอรรถสวรรณกรรมนั้นช่วยให้ผู้สนใจวรรณกรรม
ได้รับคุณค่าอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์
โบราณคดี และวัฒนธรรมชุมชน

จากที่กล่าวมาแล้วเห็นได้ว่างานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์มีผู้ศึกษา
ค้นคว้าไว้มากและมีสาระหลากหลาย งานที่นำเสนอส่วนใหญ่เป็นร้อยแก้ว มีทั้งผล
งานที่เป็นบทความ วิทยานิพนธ์ และหนังสือ งานบทความมีจำนวนมากที่สุด มีทั้งที่
นำเสนอปรากฏการณ์เพียงอย่างเดียว และบทความซึ่งเสนอข้อคิดการตีความ และ
การวิพากษ์วิจารณ์ควบคู่ไปด้วย คุณค่าของงานจึงมีความแตกต่างกัน งานทุกชิ้น
ต่างก็มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในแง่มุมต่างๆ ส่วนงานศึกษาที่เป็นวิทยานิพนธ์
และหนังสือซึ่งมีจำนวนน้อย ในงานวิทยานิพนธ์พบว่า เป็นงานที่มีเนื้อหาอยู่ในวง
จำกัด มีลักษณะของงานที่คล้ายคลึงกันมาก งานส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยมีอะไรใหม่ทั้ง
วิธีการศึกษาและเนื้อหา ส่วนงานหนังสือก็ยังไม่พบว่ามีการนำเสนอถึงการศึกษาค้นคว้าที่มีความละเอียดครบถ้วนแท้จริง

2.3 พลังความคิดและภูมิปัญญาในวรรณกรรมท้องถิ่น

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เท่าที่ประมวลได้มีจำนวนทั้งหมดเกือบ 60 เรื่อง ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์ ผลงานเกือบทั้งหมดเป็นงานวิจัยทั่วไปแทบทั้งสิ้น ที่เป็นงานวิทยานิพนธ์ บทความ และหนังสือมีจำนวนไม่กี่เรื่อง

ในส่วนที่เป็นงานวิจัยทั่วไป มุ่งศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ทั้งที่บันทึกในหนังสือชุด คัดลอกจากหนังสือชุด งานวรรณกรรมที่นำมาจากหนังสือชุดที่ปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่แล้ว และผลงานวรรณกรรมสมัยใหม่ สำหรับวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาผลงานของผู้สนใจซึ่งคลุกคลีและสร้างสรรค์งานเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น ศึกษาผลงานของนายหนังตะลุง ผลงานของนักเขียน ผลงานเพลง เรื่องสั้น โดยนำผลงานมาศึกษาวิเคราะห์ในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีวิทยานิพนธ์บางเรื่องสนใจศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะ แต่ก็มีจำนวนน้อย

งานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ใช้ข้อมูลซึ่งบันทึกในต้นฉบับหนังสือชุด ผลงานที่คัดลอกมาจากหนังสือชุด และผลงานซึ่งมีผู้ปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่ โดยวิธีรวมกลุ่มนักวิชาการมาร่วมกันศึกษา ผลงานดังกล่าวเริ่มจากช่วยกันค้นคว้าเสาะหาวรรณกรรมจากแหล่งวิทยากรในภาคใต้ ช่วยกันอ่านและทำวรรณกรรมปฏิบัติ คือ ศึกษาต้นฉบับแต่ละเรื่องแล้ว ประมวลสารัตถะ รูปแบบ ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะ ต่อจากนั้นได้ศึกษาวรรณกรรมดังกล่าวจากแหล่งอื่นเพิ่มเติมแล้ว ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อหาภาพรวมอัตลักษณ์และพลวัตของวรรณกรรม ทักษิณนำเสนอเป็น “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์” (ชวน เพชรแก้ว, 2547) มีเนื้อหาจำนวน 46 ประจักษ์ ในแต่ละประจักษ์ กล่าวถึงอัตลักษณ์ และพลวัตของวรรณกรรมทักษิณในแต่ละด้าน ซึ่งช่วยให้เห็นพัฒนาการของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ตั้งแต่ยุคศิลาจารึกมาจนถึงปัจจุบัน ต่อจากนั้นนำวรรณกรรมที่ศึกษา มาคัดสรรวรรณกรรมที่โดดเด่นในด้านเนื้อหา ความสมบูรณ์ของเนื้อหา และเห็นว่า มีประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมให้เหลือเพียงจำนวนหนึ่ง แล้วปริวรรต ทำ

เชิงอรรถ ตรวจสอบต้นฉบับ จนเหลือวรรณกรรมจำนวนเกือบร้อยเรื่อง แล้วดำเนินการสังเคราะห์เนื้อเรื่อง ทำให้ได้วรรณกรรมอีกชุดหนึ่ง คือ **“วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัตสร”** (ชวน เพชรแก้ว, 2547) ขึ้นสุดท้ายได้ดำเนินการสังเคราะห์งานทั้งหมด โดยใช้วรรณกรรมปฏิทัศน์ วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ และวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัตสร ได้ผลงานวิจัยจากการสังเคราะห์ คือ **“วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ”** (สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และชวน เพชรแก้ว, 2547) ซึ่งมโนทัศน์ความรู้เกี่ยวกับ นิยามและขอบข่ายวรรณกรรมทักษิณ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ ภูมิปัญญาวรรณกรรมทักษิณ และคุณค่าของวรรณกรรมทักษิณ ในส่วนของเนื้อหาที่ศึกษา งานวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ชุดนี้ มีเนื้อหาสาระครอบคลุมเกี่ยวกับศิลปาจารึกและจารึกลักษณะอื่น ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน บันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น ความเชื่อ และคตินิยม หลักศาสนาปรัชญา กฎหมาย หลักชัย ระเบียบเมือง ประเพณีพิธีกรรม สุภาสิตคำสอน ตำรา คัมภีร์ต่างๆ การแพทย์ นิทานประโลมโลก นิราศ วรรณกรรมเฉพาะกิจ บุคคลสำคัญ สถานที่ และปณิกะ

ด้านวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ สาระที่กล่าวถึงสาระย่อย คือ ความรู้พื้นฐานวรรณกรรม สุนทรียภาพ ประเภทของวรรณกรรมตามลักษณะคำประพันธ์ อัตลักษณ์ของวรรณกรรม และภูมิปัญญาในวรรณกรรม ความรู้พื้นฐานกล่าวถึงพัฒนาการการใช้รูปแบบอักษรไทย พลวัตด้านอักษรวิทยา และพลวัตการเขียนอักษรในสมุดไทยหรือหนังสือbud ข้อสรุปในส่วนนี้พบว่า การใช้รูปแบบอักษรไทยว่าพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย รูปแบบเอกสารดังกล่าวบันทึกอยู่ในเอกสารโบราณต่างๆ รวมทั้งสมุดไทย หรือหนังสือbud สำหรับหลักฐานโบราณในภาคใต้พบว่า เริ่มมีการใช้รูปแบบอักษรปัลลวะในพุทธศตวรรษที่ 12 รูปอักษรหลังปัลลวะในพุทธศตวรรษที่ 14 รูปอักษรขอมและมอญโบราณในพุทธศตวรรษที่ 18 และรูปอักษรไทยและขอมในพุทธศตวรรษที่ 22-24 (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2547) สำหรับพัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือbudหรือสมุดข่อยแต่เดิมเนื่องจากไม่มีพจนานุกรมใช้เป็นแบบฉบับ รูปคำที่เขียนจึงแตกต่างกัน ที่นิยมมากคือ การสะกดคำตามเสียงที่ได้ยินโดยไม่คำนึงว่าใช้พยัญชนะใดเป็นตัวสะกด

ในด้านการสร้างวรรณกรรม ชาวพุทธในภาคใต้ ถือว่า สร้างเพื่อบูชาพระธรรมหรือเป็นพุทธบูชา ดังนั้นผู้จนาวรรณกรรมท้องถิ่น จึงไม่นิยมบอกชื่อของตนสำหรับแหล่งที่มาและพลวัตด้านแนวความคิด เนื้อเรื่องและบริบทอื่นๆ (สุธินวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ของวรรณกรรม พบว่า มีทั้งที่ ผ่องถ่ายมาจากวัฒนธรรมฮินดู คติพราหมณ์ผสมกับพุทธศาสนานิกายมหายาน คติพุทธศาสนา แนวความคิดและคตินิยมจากราชธานี และแนวความคิดและคตินิยมที่เกิดขึ้นเองในท้องถิ่น พลวัตด้านแนวคิดและคตินิยมของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรระยะแรกที่มีการบันทึกเหตุการณ์ ในศิลาจารึก ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมต่างแดน ส่วนที่จารึกในหนังสือใบลานและใบลาน แนวคิดและคตินิยมส่วนใหญ่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมฮินดู ครั้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา แนวความคิดแบบลังกาสิงหลมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมภาคใต้ค่อนข้างสูง จนกระทั่งเมื่อมีระบบการพิมพ์แพร่หลายแนวความคิดและคตินิยมแบบเมืองหลวงจึงเข้ามาเจือปน โดยผ่านวัฒนธรรมทางการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สร้างวรรณกรรม (สุธินวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) วรรณกรรมส่วนใหญ่ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครคือผู้แต่ง มีการคัดลอกสืบทอดกันมา ที่ปรากฏชื่อผู้แต่งชัดเจนแต่เดิมมีน้อยมากเพื่อบ่งบอกว่าใครแต่งเรื่องใดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ผู้แต่งมักเป็นผู้แตกฉานเกี่ยวกับภาษามีความรู้ภาษาขอม ขอมไทย ภาษามอญ และความรู้เรื่องคำประพันธ์เป็นอย่างดี ผู้สร้างวรรณกรรมที่รู้จักกันดี ได้แก่ พระภิกษุอินท์ พระยาตรัง พระครูวินัยธรวัดชายนา ชูปราชญ์ นายเรือนนาโน หมื่นสนิท สุขปราชญ์ พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ทุ) พระสมุห์หนู พระรัตนธัษณีย์ (ม่วง) นายเสื่อ ชำนาญภักดี เพลงบอกปานบอด เพลงบอกรอดหลอ และแดงนักปราชญ์ (ชวน เพชรแก้ว, 2547) เป็นต้น

ด้านผลงานวรรณกรรมที่สร้างขึ้นในภาคใต้ พบว่า มีลักษณะที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นที่ชัดเจน คือ ใช้ขนบนิยมทางชนท้องถิ่นอันเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ส่วนใหญ่ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ ในสมัยหลังนิยมแต่งเป็นกลอน มีการใช้คำภาษาถิ่นได้ปรากฏอยู่มากมาย ใช้สำนวนซึ่งนิยมในภาษาถิ่นได้ มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้น

บ้านภาคใต้ที่เป็นลักษณะเฉพาะ เช่น วัฒนธรรมการปลูกเกลืออมมาลา การไหว้ลายลักษณ์ การใช้ดนตรีกลอแห่น้ำศพ พิธีกรรมขัดผ้าข้ามโรงศพ การแต่งกายและเหน็บกริช และพิธีขึ้นเบญจา เป็นต้น ส่วนที่เกี่ยวกับสุนทรียภาพในวรรณกรรมทักซิณ ส่วนนี้มีประวัติศาสตร์การภาษากวีที่เป็นลักษณะเฉพาะ ทั้งการใช้พรรณนาโวหาร อุปมาโวหาร ปฏิภาณโวหาร และสาธกโวหาร โดยเฉพาะพรรณนาโวหารมักจะพรรณนาอย่างละเอียดทำให้ผู้อ่านผู้ฟังนึกเห็นภาพ เช่น การพรรณนาให้เห็นความลำบากยากแค้นของ “ความยากใจ” ว่าเป็นนามธรรมที่หนักหนาสาครจกว่า “ยากทุนทรัพย์” (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ซึ่งเป็นรูปธรรมในวรรณกรรมเรื่องสุทธิดิกรรณ การพรรณนาดังกล่าว ทำให้สามารถหยั่งเห็นได้ด้วยสติปัญญา เป็นต้น ส่วนในเรื่องอรรถรส และสุนทรียรสในวรรณกรรม วรรณกรรมทักซิณสามารถสร้างสิ่งดังกล่าวต้องตามองค์คุณในตำราอรรถศาสตร์ ผลงานที่น่าสนใจยิ่งเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ เช่น พระปรมัตถ์คัมภีร์ หาเหตุคำกาพย์ และพระรณเมรีคำกลอน พระรณเมรีคำกาพย์ ภาษิตลุลงสอนหลาน พุทธประวัติคำกาพย์ และพระนิพนพานโสิต เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับศิลปะการเล่นคำ กลบท กลอักษร ผู้รจนาจำนวนไม่น้อยนิยมแสดงฝีมือในการเล่นคำ เล่นอักษร และกลบท ซึ่งเป็นอสังการในโลกวรรณศิลป์ที่งดงาม เช่น ในเรื่องมหาราชคำฉันท์ พระเตมีย์คำกาพย์ วรพินธ์คำกาพย์ กลิ่นกรอบแก้ว เสือโคคำกาพย์ พระรณเมรี คำกาพย์ และทุกตะ เป็นต้น สุนทรียภาพอีกสิ่งหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมทักซิณ คือ การใช้สัญลักษณ์ ซึ่งต้องอาศัยการตีความจึงจะเข้าใจได้ ส่วนหนึ่งของการใช้สัญลักษณ์มาจากการตกผลึกทางภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่น ที่เกิดจากประสบการณ์และความรู้เฉพาะตัวของนักปราชญ์เหล่านั้น สัญลักษณ์มักมีธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเป็นฐานคิดและมีคติชาวบ้านเป็นเบ้าหลอม เช่น นำภาษาพื้นบ้านของกลุ่มคนกับสัตว์ป่าที่มีพลังอำนาจเหนือกว่ามาใช้เป็นสัญลักษณ์ของการสร้างฐานการใช้อำนาจ เป็นภาษิตพื้นบ้านว่า “ช้างผอมดีหว่าเสือพี” และ “เหยียบหลังช้างแล้วต้องไม่ย่างหลังหมา” เป็นต้น

ความงามในวรรณกรรมทุกชนิดอีกอย่างหนึ่งที่ควรแก่การสนใจ คือ จิตรกรรม ซึ่งแทรกอยู่ในวรรณกรรมต่างๆ เช่นใน พระมาลัยคำกาพย์ หนังสือศาสนา และใน ตำราเกี่ยวกับโรคต่างๆ เป็นต้นส่วนที่เกี่ยวกับประเภทของวรรณกรรมทุกชนิด หากแบ่งประเภทวรรณกรรมตามลักษณะคำประพันธ์ มีทั้งวรรณกรรมประเภทกาพย์ คำฉันท์ คำกลอน และร้อยกรองแบบอื่นๆ ได้แก่ โคลง ร่าย ลิลิตและกาพย์ห่อโคลง นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมร้อยแก้วอยู่บ้าง วรรณกรรมที่มีมาแต่เดิมมักใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ สำหรับคำประพันธ์ประเภทอื่น ส่วนใหญ่ใช้ในระยหลัง สำหรับวรรณกรรมบางประเภท เช่น ตำราต่างๆ ล้วนใช้ร้อยแก้วแทบทั้งสิ้น ส่วนที่กล่าวถึงอัตลักษณ์ของวรรณกรรมทุกชนิดในส่วนนี้เมื่อพิจารณาด้านเนื้อหา คือ วรรณกรรมกลุ่มประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน กลุ่มที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น กลุ่มความเชื่อ กลุ่มปรัชญา ศาสนา กลุ่มกฎหมาย กลุ่มประเพณี กลุ่มสุภาษิตคำสั่งสอน กลุ่มตำรา กลุ่มการแพทย์และสุขภาพ กลุ่มนิทานประโลมโลก ฯลฯ แต่ละกลุ่มล้วนมีลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ที่ชัดเจน กล่าวคือ วรรณกรรมดังกล่าวได้บันทึกสาระต่างๆ ในสังคมภาคใต้ไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง เช่น วรรณกรรมแหล่ หมอจันทร์ (สถาพร ศรีสังข์ และสุนทรี สังข์อยู่, 2547) บันทึกเรื่องราวสะท้อนขวัญที่หมอจันทร์เป็นฆาตรกรยิงพระสถลสถานพิทักษ์ (คออยู่เคียด ณ ระนอง) และพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) หรือ การสะท้อนความเชื่อเรื่องโลกและจักรวาลเกี่ยวกับการสร้างแผ่นดินแผ่นฟ้าในตำนานสร้างโลกฉบับบ้านปาลาม (พิชัย แก้วขาว, 2547) และนิราศขึ้น (ชวน เพชรแก้ว, 2547) อันเป็นนิราศที่สะท้อนชีวิตจริงของผู้เขียน เป็นต้น สำหรับอัตลักษณ์ในด้านอื่นๆ เช่น การสร้างวรรณกรรมเป็นการสร้างเพื่อเอาบุญมิใช่เพื่อเอาชื่อ จึงไม่บอกชื่อผู้แต่ง การใช้แนวความคิดของตนเองภายในท้องถิ่น เช่น การใช้คำประพันธ์กลอนเพลงบอก กลอนสามห้า ฯลฯ การใช้สุภาษิตคำสอนต่างๆ ที่ตกผลึกจากจารีตนิยม หรือวัฒนธรรมชุมชน (สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) เป็นต้น

ส่วนที่กล่าวถึงภูมิปัญญาในวรรณกรรม (สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) วรรณกรรมทุกชนิดมีกระบวนการกำเนิดของภูมิปัญญา คือ อาศัยวิถีและพลังของ

ภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นปัจจัยต้นทุนเชื่อมโยงกับปัจจัยใหม่อย่างสมดุล ปัจจัยต้นทุน คือ ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางกายภาพและจารีตนิยม หรือทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ปัจจัยเสริมได้แก่ ประโยชน์ใช้สอยที่ประชาคมพึงได้และขีดความเจริญทางการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสังคม ปัจจัยเหล่านี้เป็นฐานสำคัญให้แก่ผู้สร้างวรรณกรรมโดยที่ใช้สร้างภูมิปัญญาในวรรณกรรมขึ้นมา เช่น วรรณกรรมเรื่องเต่าทองกล่าวถึงพันธุ์ปลาอย่างพิสดาร มหาพนคำกาพย์ กล่าวถึงภูมิปัญญาของผู้จนาเกี่ยวกับว่านชนิดต่างๆ อย่างพิสดาร พระมหาซาดก คำกาพย์ กล่าวถึง เครื่องหอม เครื่องเทศ และสมุนไพรอย่างพิสดาร วันคารคำ กาพย์กล่าวถึงธรรมชาติของนก ด้วยการบรรยายถึงอย่างมีชีวิตชีวา วรรณกรรมเรื่อง ป้องครก กล่าวถึงสภาพการค้าขายต่างเมือง และพระปรมัตถ์คำกาพย์ กล่าวเปรียบเทียบระหว่างลำภาค้าขายกับสำภาธรรม โองการพญากรูด กล่าวถึง ภูมิปัญญาของหมอผู้ประกอบพิธีกรรมที่ใช้อุบายนำเอาลัทธิเทวนิยม พุทธานุภาพนิยม และธรรมชาตินิยมมาประสมประสาน เป็นต้น ในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาดังกล่าวนี้ ยังพบว่าแม่แบบแห่ง ภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณกรรมทักษิณเกิดจากความ เป็นพหูสูตรของผู้จนา มรดกของสังคมหรือธรรมชาติ และเกิดจากความสามารถ เฉพาะตัว นอกจากนี้ยังได้พบว่าภูมิปัญญาในวรรณกรรมทักษิณกับวิถีและพลัง ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างยิ่ง คือ ภูมิปัญญาในวรรณกรรมทักษิณ เป็นสิ่งที่ ก่อให้เกิดพลังชุมชนได้เช่น โองการพระพรแสดงถึงวิถีและพลังของหมอผู้ประกอบ พิธีกรรมทางไสยศาสตร์และแสดงถึงอุบายการนำเอาคติความเชื่ออันเนื่องด้วยพุทธ ศาสนาผนวกกับความเชื่อตามคติพราหมณ์มาสร้างเป็นมายาคติเพื่อขยายพื้นที่ และบทบาทให้แก่ตนเอง โองการพรหมบังเกิดมีวิธีการสร้างอำนาจหลายวิธี โดย อาศัยเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องผีและพระรัตนตรัย พระอิทธิธรรม เจ็ดคัมภีร์ เป็นต้น

ด้านวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัตสร เป็นการศึกษาวิจัยที่ ต่อเนื่องจากวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ ด้วยการคัดสรรมาจาก ต้นฉบับวรรณกรรมทักษิณจำนวน 435 เรื่อง เหลือเพียง 84 เรื่อง แล้วดำเนินการปริวรรต ทำเชิงอรรถ และสังเคราะห์ จัดกลุ่มวรรณกรรมโดยคำนึงถึงเนื้อหา

ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่ละเรื่องเริ่มด้วยการสังเคราะห์ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับผู้แต่ง ผู้คัดลอก ประวัติและลักษณะวรรณกรรม ลักษณะพิเศษหรือลักษณะเด่นของ วรรณกรรม สาระสำคัญของเรื่อง เนื้อเรื่องย่อ ภูมิปัญญาและคุณค่าทางวรรณกรรม ต่อจากนั้นบันทึกเนื้อเรื่องที่ปริวรรตแล้วทั้งหมดเป็นภาษาปัจจุบัน แต่ได้คงรูปศัพท์ ที่เป็นศัพท์ท้องถิ่นและทำเชิงอรรถอธิบายศัพท์อย่างละเอียดไว้ท้ายหน้าที่มีคำศัพท์ ยาก และคำศัพท์ท้องถิ่นทั้ง 13 เล่มมีรายละเอียดดังนี้

เล่มที่ 1 มี 8 เรื่อง คือ ตำนานสร้างโลกฉบับบ้านปาลาม ไตรภูมิฉบับบ้าน กระป็น้อย แผนที่ภาพไตรภูมิฉบับวัดควนมะพร้าว พัทลุง นางโกศวดีคำกาพย์ ศีลกลาคำกาพย์ พระปรมัตถธรรมคำกาพย์ฉบับชำระ คัมภีร์มหาวิบาฉบับร้อย แก้ว และคัมภีร์มหาวิบาฉบับคำกลอน

เล่มที่ 2 มี 10 เรื่อง คือ ขันธวิภังคินีคำกาพย์ คัมภีร์ประถมจินดาอภัย สันตาคำกาพย์ ตำราสรรพคุณยาไทย เส้นสืบแผนคัมภีร์คำกาพย์ บทไหว้ สัตสะดี ศาสดราชนับตำบลเขารูปช้าง ภาพถ่ายศาสดราชนับตำบลเขารูปช้าง โองการพญากรุด พระมาลัยคำกาพย์ ฉบับวัดควนบันตาราม และพระมาลัยคำกาพย์ ฉบับวัดธรรมโฆษณ์ (ฉบับที่ 1)

เล่มที่ 3 มี 8 เรื่อง คือ จารึกแผ่นทองที่ปลื้มอดพระมหาธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช หลักไชยฉบับ จ.ศ. 1082 (พ.ศ.2263) เกาะตะรุเตาทัศนสถาน ประวัติศาสตร์ บทแหล่หม่อจันท์ พระนิพนธ์สุนทร คำกาพย์ พระพุทธโฆษา คำกาพย์ พิมพาแจ้งชาติคำกาพย์ ลิลิตโศพนิมิต

เล่มที่ 4 มี 4 เรื่อง คือ กายนครคำกาพย์ จิตทุมารคำกาพย์ นางอุทัยคำกาพย์ และกำเนิดแห่งสัตว์กาพย์ห่อโคลง

เล่มที่ 5 มี 2 เรื่อง คือ พระสุธน - นางมโนห์ราฉบับวัดโพธิ์ปฐมมาวาส และ บทละครเรื่องนางมโนห์รา ตอนนางมโนห์ราถูกจับไปถวายพระสุธน

เล่มที่ 6 มี 5 เรื่อง คือ จันทาคาดคำกาพย์ วันคารคำกาพย์ ป้องครกคำกาพย์ เจ็ดจาคำกาพย์ และนายดันคำกาพย์

เล่มที่ 7 มี 11 เรื่อง คือ นิทานม่องหล้ายคำกลอน สีนนไชยคำกาพย์ สรรพลีหวนคำกลอน (ของเก่า) อาถรรพณ์สวาท : บทหนึ่งตะลุง อัดชีวประวัติ โนราเต็ม อ่องเซ่ง (เต็มเมืองตรัง) บทแสดงของโนราเต็มเมืองตรัง (ที่แสดงจริงในโอกาสต่างๆ) อัดชีวประวัติ มโนหิราจลวยคำกลอน เพลงบอกปานบอดโต้ตอบกับ รอดหลอ พลายเจริญ (คชานุสรณ์) คำกาพย์ นิราศขึ้น (นิราศเรือนจำ) คำกลอน และนิราศเมืองกระบี่คำกลอน

เล่มที่ 8 มี 4 เรื่อง คือ พระรถเมรีคำกาพย์ พระรถเมรีคำกลอน สุทธิกรรม ชาตกคำกลอน และเต่าทอง คำกาพย์

เล่มที่ 9 มี 4 เรื่อง คือ พระมหาชาตกคำกาพย์: ฉบับวัดมณีมาวาส พระเวสสันดร คำกาพย์ ฉบับอำเภอนาทนนะ สุราษฎร์ธานี ญาณทัตต์คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต และพระกายสิทธิ์

เล่ม 11 มี 3 เรื่อง คือ สุนิชาตกคำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมโม พระวรวงศ์คำกาพย์ และวรินทร์ คำกาพย์

เล่ม 12 มี 18 เรื่อง คือ สุวรรณหงส์คำกาพย์ ฉบับหลวงพุทธราชคัດดา จังหวัดพัทลุง พญาหงส์คำกาพย์ แบบเรียนภาษาไทยคำกาพย์ แบบเรียนภาษาไทย คำกลอน เสือโค ก. กา คำกาพย์ สุภาสิตร้อยแปดคำกาพย์ คำกลอนสอนใจ สุภาสิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต 1 (ศวก. 291) สุภาสิตคำกาพย์ ฉบับอำเภอนาทนนะ สุภาสิตคำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต 2 (ศวก. 295) สุภาสิตสอนหญิงคำกาพย์ ภาสิตสูงสอนหลานคำกาพย์ ตำราช่างฉบับอำเภอนาทนนะ ตำรานกเขาชวาคำกลอน ตำราวิฬาร์คำกลอน ตำราดูนิมิตและฤกษ์ยาม โจทย์เลขปริศนา ฉบับเมืองกระบี่ และโจทย์เลขปริศนาฉบับเมืองพังงา

เล่ม 13 มี 7 เรื่อง คือ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ โทษผิดกาเมคำฉันท์ มหาพนคำฉันท์ มหาราชคำฉันท์ อุเทนคำฉันท์ มหาสุบินคำฉันท์ และมโนหรานิบาต

ด้านวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นการสังเคราะห์งานอีกครั้งหนึ่งด้วยการใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์ และวรรณกรรม

ทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร จัดเป็นองค์ความรู้ 4 หน่วย คือ นิยามและขอบข่าย
 อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ ภูมิปัญญาในวรรณกรรมทักษิณ และคุณค่า
 ของวรรณกรรมทักษิณ (สุจิตต์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว, 2547) ในส่วนของ
 นิยามและขอบข่ายกล่าวถึงความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ซึ่งสำแดงถึง
 ความเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน โดยการพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก ได้แก่ จันทลักษณ์
 การบังคับสัมผัสและการยืดหยุ่น การใช้ คำเฉพาะถิ่น การใช้คำแบบเสรีนิยม รูป
 แบบการไหว้ครูหรือประณามบท และการพิจารณาจากรากศัพท์ของวรรณกรรมพื้นบ้านจากองค์ประกอบ
 เสริม ได้แก่ ภาพสะท้อนทางกายภาพ ภาพสะท้อนวิถีคิดแบบชาวบ้าน และภาพ
 สะท้อนบุคลิกภาพพื้นบ้านอันเป็นจารีตนิยมชุมชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในส่วน
 ของอัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กล่าวถึงวัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรม
 ในภาคใต้ โดยพิจารณาวัตถุประสงค์ในการสร้างว่าเป็นไปเพื่อเป็นพุทธานุชา เป็น
 วิทยาทาน และให้กุลบุตรธิดาได้สวดอ่านศึกษา สำหรับผู้แต่ง กล่าวว่าเป็นผู้แต่ง
 นิรนามโดยเฉพาะวรรณกรรมรุ่นเก่า แต่ครั้งถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นยุคที่การ
 พิมพ์แพร่หลาย ผู้แต่งปรากฏชื่อชัดเจนขึ้น คือ กลุ่มชนชั้นผู้นำหรือเจ้านาย กลุ่ม
 พระสงฆ์ กลุ่มข้าราชการ และกลุ่มปัญญาชน สำหรับรูปแบบของหนังสือแต่เดิมใช้
 หนังสือบุต หรือสมุดข่อยบันทึก ส่วนการใช้ตัวอักษรในหนังสือบุตมีทั้งอักษรขอม
 และอักษรไทย การจารด้วยอักษรขอมมีทั้งใช้ภาษาบาลี และภาษาไทย อักษรไทย
 มีทั้งรูปอักษรแบบอาลักษณ์ และอักษรไทยย่อ คำประพันธ์ส่วนใหญ่แต่งด้วยร้อย
 กรอง ได้แก่ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ ร้อยกรองอื่นๆ มีแต่
 น้อย คือ กลอน โคลง ร่าย และฉันท์ มีกลอนพื้นบ้านอยู่บ้าง เช่น กลอนเพลงบอก
 กลอนสี่ กลอนหก กลอนสามห้า ส่วนเรื่องที่น่าสนใจมีทั้งประวัติศาสตร์ กฎหมาย
 ตำรายา ศาสนา นิทาน สุภาษิต ฯลฯ ที่แต่งด้วยร้อยแก้ว ได้แก่ ตำราดูลักษณะคน
 ลักษณะสัตว์ ตำราพิชัยสงคราม ตำราเรียน เป็นต้น ด้านสารัตถะในวรรณกรรมพบ
 ว่ามาจากหลายแหล่ง คือ ความคิดและคตินิยม ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเอง แนวความ
 คิดและคตินิยมอันเป็นจารีตที่มาจากฮินดู แนวความคิดและคตินิยม ที่ผ่องถ่ายมา
 จากคติทางพุทธศาสนา และแนวความคิดและคตินิยมที่ได้รับอิทธิพลจากราชธานี

ด้านภูมิปัญญา สารสำคัญที่กล่าวถึง พบว่า กระบวนการเกิดภูมิปัญญา เกิดจากทุนทรัพย์ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และเกิดการหลอมรวมโดยผนวกเข้ากับความเปลี่ยนแปลง เกิดเป็นองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาใหม่ที่เป็นทางเลือกในปัจจุบัน ภูมิปัญญาใหม่ของชุมชนจึงเป็นวัฒนธรรมชาวบ้านที่ตกผลึกเป็นศาสตร์ชาวบ้าน ซึ่งใช้ประโยชน์อยู่ในชุมชน อย่างไรก็ตาม การเกิดของภูมิปัญญายังเกี่ยวข้องอยู่กับพหุสูตร และภูมิปัญญาของผู้แต่งเป็นประการสำคัญด้วย ด้านความหลากหลายของภูมิปัญญา พบว่า มีสารสำคัญคือ ภูมิปัญญาว่าด้วยการอนุรักษ์และส่งเสริมการสร้างหนังสือบุด การไผ่เรียนไผ่รู้และเชิดชูนักปราชญ์ การคบ คนและการทันโลกทันคน การวางตัวและครองตน การตระหนักค่าธรรมชาติดี สุขวิทยา การจัดการ การปลูกฝัง คารวธรรมและการยึดมั่นในขนบประเพณี การพึ่งตนเองและพึ่งพาผู้อื่น และการเคี่ยวเข็ญให้เข้มแข็ง ด้านคุณค่าของวรรณกรรมทักษิณพบว่า มีคุณค่าอย่างยิ่งด้านคติชนวิทยา ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอรรถรสและสุนทรียรส และด้านการท่วงตึง การชี้ทางและการสร้างจิตสำนึก คุณค่าดังกล่าวแสดงถึงความเป็นท้องถิ่นและความ เป็นชาวบ้านภาคใต้ ซึ่งเห็นได้ชัดในวรรณกรรมแทบทุกเรื่อง อาทิ บัญชีสิ่งของที่ชาวบ้านเมืองสงขลาทำขึ้นที่จัดส่งไปกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 สุบินคำกาพย์ นายตันคำกาพย์ ป้องครกคำกาพย์ วรวงศ์คำกาพย์ สุภาสิตคำกาพย์ พระปรมัตถ์ คำกาพย์ พระรถ เมรีคำกลอน อุเทนคำฉันท์ มหาราชคำฉันท์ ภาษิตลุลงสอนหลาน คำกาพย์ เป็นต้น

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งจำแนกเป็น 3 โครง การย่อยที่กล่าวมาแล้ว เป็นความพยายามของคณะผู้วิจัย จำนวน 40 คน ที่ร่วมกันศึกษา เพื่อประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมทักษิณให้สมบูรณ์ที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่าสรรพวิทยาการต่างๆ ที่บรรพบุรุษสั่งสมโดยถ่ายทอดเป็นหนังสือบุดอย่างเอนกอนันต์นั้น ล้วนมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อภาคใต้และสังคมไทย เนื้อหาสาระของวรรณกรรมจากการศึกษาแม้จะครอบคลุมอย่างกว้างขวางโดยนำมาจากข้อมูลต่างๆ คือ จารึก ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน บันทึบเหตุการณ์

ความเชื่อคตินิยม หลักศาสนา ปรัชญา กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม สุภาสิต คำสอน ตำรา คัมภีร์ต่างๆ การแพทย์ นิทานประโลมโลก นิราศ วรรณกรรมเฉพาะกิจ บุคคลและสถานที่ และปณิกะ แต่ก็มีใช้ข้อสรุปที่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะว่า ยังมีวรรณกรรมที่กษัตริย์เป็นจำนวนมากที่รอการศึกษาอยู่

นอกเหนือจากการดำเนินงานที่สมบูรณ์ในระดับหนึ่งแล้ว ความน่าสนใจของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประการแรก คือ มีวรรณกรรมเป็นจำนวนไม่น้อยที่ไม่เคยมีใครศึกษาและเผยแพร่อย่างจริงจังให้เป็นที่ยอมรับต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวางมาก่อน ประการที่สอง ในเมื่อวรรณกรรมดังกล่าว มิได้ศึกษาอย่างจริงจังและไม่เคยเผยแพร่มาก่อน จึงเป็นที่รับรู้ในวงจำกัด สรรพวิทยาการทั้งปวงก็ยังคงจะเสื่อมสูญและหมดสิ้นไปตามกาล เมื่อเป็นเช่นนี้การที่วรรณกรรมดังกล่าวนำมาศึกษาเผยแพร่จึงช่วยไขความกระจ่างประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคม ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ฯลฯ อันเป็นการช่วยเสริมความรู้เกี่ยวกับผู้คนและสังคมภาคใต้ให้แจ่มชัดขึ้นในระดับหนึ่ง ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เป็นการชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาทางวรรณกรรมของมนุษยชาติไม่ได้จำกัดอยู่แค่เมืองหลวง เมืองใหญ่ หรือเมืองศูนย์กลางเท่านั้น แต่ผู้คนและสังคมอื่นๆ ต่างได้สร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสังคมของพวกเขาอีกทั้งช่วยให้มองเห็นอิทธิพลบางประการของการก่อเกิดวรรณกรรมที่หลากหลายอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยทั้ง 3 โครงการย่อยครั้งนี้เป็นเพียงแค่ส่วนเล็ยวที่น้อยนิดดังที่กล่าวมาแล้ว อนึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาอย่างหนึ่งที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ขอม - บาสิ และขอม - ไทย การพินิจกลับไปเรียนรู้ดังกล่าวดังสถาบันการศึกษา รวมทั้งสถาบันวิจัยต่างๆ จะต้องให้ความสนใจ และภาครัฐจะต้องพร้อมที่จะส่งเสริมการนำไปใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาอย่างจริงจัง สำหรับผลงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ ซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น พบว่า มีทั้งศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติและผลงานของบุคคล นิทานชาวบ้าน และศึกษาแง่มุมใดมุมหนึ่งเกี่ยวกับผลงานวรรณกรรม การศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติและผลงานของบุคคลมุ่งรวบรวมประวัติ และผลงานเป็นหลัก ด้วยการกำหนดประเด็นศึกษาวิเคราะห์อย่างง่าย เช่นเดียวกับนิทานที่มุ่งรวบรวมจำแนกประเภทตามเนื้อหาและวิเคราะห์สาระ

สำหรับการศึกษาวรรณกรรมในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง เป็นการศึกษาที่มุ่งตอบความเป็นลักษณะเด่นเฉพาะซึ่งศึกษาเจาะลึกลงไปกว่าชีวประวัติและผลงาน และนิทานชาวบ้าน จากการศึกษาผลงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ พบว่า ในผลงานวรรณกรรมหนึ่งตระกูลของนายพ่วง บุษารัตน์ (เกษม ขนบแก้ว, 2532) ส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบทั้งด้านรูปแบบและกลวิธีการใช้คำประพันธ์ เนื้อหา ภาษาและวัฒนธรรม และการใช้ภาษา ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนึ่งตระกูลของหนึ่งจิ้น ธรรมโษะณี ส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระวรรณกรรมสร้างประเด็นการขัดแย้ง 3 ลักษณะ คือ ความขัดแย้งภายในตัวละคร ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การใช้คำประพันธ์ กลอนแปด การสร้างฉากและบทสนทนาเป็นไปอย่างลงตัว ศิลปะการประพันธ์ที่โดดเด่น คือ การใช้คำให้เกิดอรรถาธิบายและคำอุปมาอุปไมย และการใช้โวหารให้เกิดภาพพจน์ ส่วนภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมมีทั้งที่เกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม การเมือง การปกครอง อาชีพ ประเพณี และการละเล่น ในงานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในบทหนึ่งตระกูลของหนึ่งจิ้น อรุณ (วชิราภรณ์ ชนะศรี, 2544) พบว่า มีทั้งจริยธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะตนและเกิดขึ้นเมื่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น จริยธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะตน ได้แก่ ความมีเหตุผล ความอดทน ความอดทน การรู้จักตน การรู้จักเลือกคบคน การรู้จักเลือกคู่ครอง ความสำรวมวาจา และความมีศีลธรรม ส่วนจริยธรรมที่เกิดขึ้น เมื่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ได้แก่ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี และความมีสัมมาคารวะ สำหรับงานวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาชีวประวัติและผลงานวรรณกรรมร้อยกรองของอรุณกร ธารวาศ และดิเรก พรตตะเสน ผู้ศึกษาได้รวบรวมและจำแนกประเภทพร้อมทั้งวิเคราะห์กลวิธีการเขียน รูปแบบและคุณค่าอย่างง่าย ๆ เท่านั้น

ในงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับนิทานในพื้นที่ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (จริน ศิริ, 2531) พื้นที่ตำบลทุ่งหวาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (มานิชญ์ มีสวัสดิ์, 2539) และพื้นที่ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัด

นครศรีธรรมราช (สุทธาทร พุทธสวัสดิ์, 2539) งานชิ้นแรกได้เก็บรวบรวมนิทาน แล้วจัดแบ่งเป็นประเภท ต่อจากนั้นได้วิเคราะห์โลกทัศน์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และตีความจากการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปว่าชาวบ้านตำบลลำปำดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีคุณธรรม รักอิสระเคารพในสิทธิเสรี มีจิตใจอบอุ่นอารีต่อบุคคลอื่น ชาบซึ่งในคุณค่าของธรรมชาติ มีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ วิทยุญาณ และคติทางศาสนา งานชิ้นที่สองซึ่งศึกษาที่ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มุ่งศึกษาวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านได้ข้อสรุปว่า ชาวบ้านใช้สาระจากนิทานเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น เรื่องความกล้า การรู้จักกาลเทศะ ความอดทน ความรักดี การไม่เห็นแก่ตัว ฯลฯ ส่วนงานชิ้นที่สามซึ่งศึกษาที่ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นงานศึกษานิทานของชาวไทยมุสลิม โดยรวบรวมแล้วจัดแบ่งเป็นประเภท ต่อจากนั้นมีการวิเคราะห์และสรุปว่า นิทานดังกล่าวมีสาระเกี่ยวกับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสถาบันสังคม ซึ่งมีคุณค่าต่อชาวบ้าน ในการสร้างความเข้มแข็ง ส่งเสริมปัญญาและจินตนาการ ให้คติธรรม สร้างความสัมพันธ์ และให้การศึกษาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

สำหรับงานวิทยานิพนธ์ซึ่งศึกษาเจาะลึกเรื่อง โลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2530 - 2540 (จิราภา จันทร์เส็ง, 2544) ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏ ในเพลงลูกทุ่งที่เอกชัย ศรีวิชัย ขับร้อง (อัมพร จิตรรักษา, 2543) และศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนกลุ่มนาค (จรูญ หนูทอง, 2542) งานชิ้นแรก วิเคราะห์โลกทัศน์จากกรอบความสัมพันธ์มนุษย์ชาวไทยภาคใต้ด้วยกัน ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ พบว่า ชาวภาคใต้ยังคงมีความสัมพันธ์ต่อกันในหลายแบบ คือ ยกย่องผู้อาวุโส ผู้มีอาชีพสุจริตและผู้มีฐานะเศรษฐกิจดี ดำเนินผู้วางตัวไม่เหมาะสม รังเกียจอาชีพที่เสื่อมเสียชื่อเสียง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี รักพวกพ้อง มีความผูกพันกับธรรมชาติ มีความซาบซึ่งในคุณค่าของธรรมชาติ มีความเชื่อเกี่ยวกับ

ดวงวิญญาณ คุณไสย ภูตผีปีศาจ และศาสนา งานชิ้นที่สอง ซึ่งศึกษาจากเพลง ลูกทุ่งที่ขับร้องโดย เอกชัย ศรีวิชัย พบว่า สะท้อนสภาพครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ภาษา ค่านิยม และประเพณี ในด้านการปกครอง ได้สะท้อน สถาบันชาติ ศาสนา และการเมือง การปกครอง บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง ในด้านภาษา มีทั้งใช้คำตรงไปตรงมา สองง่ามสามแง่ ใช้คำฉวน ภาษาถิ่น และใช้ คำแสดงอารมณ์ต่างๆ ในด้านค่านิยมสะท้อนค่านิยมทั้งเก่าและใหม่อย่างเห็นได้ชัด สำหรับด้านประเพณียังคงสะท้อนประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ศาสนา และการรื่นเริงต่างๆ ส่วนงานวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ของชนบทภาคใต้ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนกลุ่มนาคร (จรรยา หยุทอง, 2543) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลง คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประชากร เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การศึกษา และการเมือง ส่วนลักษณะของการเปลี่ยนแปลง คือการทำให้สังคมเป็นอุตสาหกรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการทำให้เป็นประชาธิปไตย ด้านผลกระทบที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลง พบว่า การผลิตแบบเดิมที่พึ่งพิงตนเองเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้า เกิดการเมืองแบบ อำนาจนิยมที่เห็นแก่ประโยชน์ตนและพวกพ้อง ระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป ชีวิตที่เรียบง่ายกลายเป็นแข่งขันมากขึ้น และศาสนาเกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน กำนัดของ ศาสนา บาปบุญคุณโทษ คตินิยม และมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเชื่อด้าน ไสยศาสตร์ เป็นต้นจากงานวิทยานิพนธ์ดังกล่าว เห็นได้ว่า การศึกษาวิจัยตาม ระเบียบวิธีวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษา ที่เจาะลงไปศึกษาในประเด็นที่สนใจนั้น เป็นการค้นหาคำตอบ ด้วยการเน้นการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ ทำให้งานวิจัยได้ แคล้วคลาดความรู้ ที่เป็นภาพนิ่งขาดความลุ่มลึกด้านเนื้อหา ไม่เห็นภาพชีวิตวัฒนธรรม ของผู้คนที่เด่นชัด อย่างไรก็ตามผลงานวิทยานิพนธ์ดังกล่าวได้ให้คำตอบปัญหาของ พื้นที่ที่ศึกษา พิจารณามองในแง่จุลภาคได้กว้างขึ้น

2.4 พลังความคิดและภูมิปัญญาในคติชนวิทยา

งานศึกษาวิจัยทางคติชนวิทยาเกี่ยวกับภาคใต้เท่าที่ประมวลได้ขณะนี้ มีประมาณ 40 กว่าเรื่อง มีทั้งงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และงานศึกษาค้นคว้าที่เป็นบทความวิชาการ ในส่วนของงานวิจัยซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์เกือบทั้งหมด เมื่อพิจารณาเนื้อหาพบว่า มีสาระเกี่ยวกับ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม การผลิตนิทาน ชื่อบ้านนามเมือง และโลกทรรศน์ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม เป็นงานศึกษาที่ส่วนใหญ่ผสมผสานกันอยู่ ขึ้นอยู่กับการเน้นว่าอะไรคือสาระหลักและสาระรอง สำหรับความเชื่อมีประเด็นย่อยที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณี เกจิอาจารย์ การรักษาโรค การกีฬา การประกอบอาชีพ การอาหาร การละเล่น หรือมหรสพ และสิ่งของเครื่องใช้ งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณี ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิ ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีน ประเพณีการสวดบ้าน และการไหว้แม่ย่านางเรือ ประเด็นเกี่ยวกับเกจิอาจารย์ ศึกษาเรื่องหลวงพ่อดำและเกจิอาจารย์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประเด็นเกี่ยวกับการรักษาโรค ศึกษาเกี่ยวกับการรักษาโรคกระดูก และการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ด้านการกีฬา ศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกีฬาชนวัว ด้านการประกอบอาชีพ ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา การอาหาร ศึกษาเกี่ยวกับอาหารที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน การละเล่นหรือมหรสพ ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในการแสดงมโนห์รา หนังตะลุง และโนราแขก ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ศึกษาเกี่ยวกับกริช

การศึกษาเกี่ยวกับนิทาน เป็นงานวิจัยทางคติชนวิทยาที่มีน้อย ปรากฏเพียง 2 เรื่อง คือ การศึกษาวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของชาวไทยพุทธ (สมพาสท์ สุวรรณรัตน์, 2543) และการศึกษา นิทานของชาวไทยมุสลิม (สุทธาทิ พูลสวัสดิ์, 2539) นอกจากการศึกษาทางคติชนดังกล่าวแล้วยังศึกษาคติชนในสาระอื่นๆ คือ ชื่อบ้านนามเมือง วิถีการผลิตของชุมชน และโลกทรรศน์ของชาวไทยภาคใต้ จากเนื้อหาสาระงานวิจัยทั้งงานที่เป็นวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยทั่วไป พบว่า เป็นงานที่กำหนดกรอบเนื้อหาในแต่ละเรื่องไว้ชัดเจน และยึดถือรูปแบบการนำเสนอที่สืบต่อ

กันมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง มีงานเพียงชิ้นเดียวเท่านั้นที่นำเสนอโดยไม่ติดยึดรูปแบบเดิมๆ คือ งานวิจัยที่ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เรื่อง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส (รัตติยา สาและ, 2540) งานวิจัยดังกล่าวพบว่า ใช้วิธีการนำเสนอความรู้หรือเนื้อหาสาระหลายวิธีด้วยกัน คือ การเก็บรวบรวม การจัดหมวดหมู่ข้อมูลความรู้ การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ การสรุปและตีความ และการนำเสนอพลวัตของชุมชน การรวบรวมความรู้จากเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้แต่เดิมเป็นหลัก และใช้วิธีการสัมภาษณ์ความรู้จากวิทยากรเพิ่มเติม ต่อจากนั้นใช้วิธีจำแนกหรือจัดหมวดหมู่ข้อมูล ลำดับต่อมาจึงวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์ข้อมูลแล้วประมวลเป็นคุณค่าส่วนงานที่นำเสนอให้เห็นความเกี่ยวเนื่องหรือการเคลื่อนเปลี่ยนภายในชุมชนยังมีลักษณะของการประมวลความรู้ในวงแคบและมีจำนวนน้อยเช่นเดียวกัน

สำหรับงานวิจัยที่ได้จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์เป็นองค์ความรู้ ได้แก่ เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้านอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ความเชื่อเกี่ยวกับอภินิหาริย์ของเกจิอาจารย์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดวงเหยียบบนน้ำทะเลจิตในจังหวัดสงขลา พัทลุง และปัตตานี ความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคกระดูกของแพทย์แผนโบราณในจังหวัดสตูล ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับก๊ีฟ้าชนวัวของชาวบ้านจังหวัดสงขลา ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านตำบลควนมะพร้าว อำเภอมือเมือง จังหวัดพัทลุง วัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติของชื่อหมู่บ้านในเขตอำเภอมือเมือง จังหวัดพัทลุง ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน อำเภอมือเมืองปัตตานี โนราแซก : การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน ประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรในสังคมท้องถิ่น : ศึกษากรณีอำเภอมือเมือง นครศรีธรรมราช วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านตำบลทุ่งหวัง อำเภอมือเมืองสงขลา ศึกษาประเพณีสวดบ้านของชาวบ้านจังหวัดสงขลา ความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่ย่านางของชาวประมงในอำเภอมือเมืองสงขลา และศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในการเล่นภาคใต้

การดำเนินการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ที่ศึกษาแล้ววิเคราะห์เนื้อหา คุณค่าและนำเสนอเป็นความรู้ใหม่ที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากการศึกษาแต่เดิมมากนัก มิได้ให้ความหมายที่ลึกซึ้งต่อการทำความเข้าใจชุมชน ไม่เห็นภาพของชุมชนที่ปรับเปลี่ยน ซึ่งเป็นพลวัตอยู่ในปัจจุบัน ส่วนผลงานวิจัยที่ได้จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การศึกษาวิเคราะห์ การเปรียบเทียบ รวมไปถึงการตีความ และการแสดงให้เห็นถึงพลวัตชุมชน ได้แก่ เรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงโนรา การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา และการผลิตกริชปัตตานี งานวิจัยเรื่อง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นงานที่ศึกษากระบวนการปฏิสัมพันธ์และการรอมชอมระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามกับผู้ที่ไม่นับถือศาสนาพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยการตีความจากข้อมูลการปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างศาสนิกชนทั้งสองกลุ่มดังกล่าว พบว่า มีการยอมรับในความแตกต่างของค่านิยม การตกลงกันแห่งความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งก่อตัวจากระบบอุปถัมภ์ในลักษณะของความสัมพันธ์ เช่น ความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ เป็นเจ้านาย - ลูกน้อง เป็นครู - เป็นศิษย์ และเป็นนายจ้าง - ลูกจ้าง เป็นต้น งานชิ้นนี้เป็นการตีความจากปรากฏการณ์ทางสังคม ที่ช่วยให้เห็นพลวัตของสังคม ใน 3 จังหวัดภาคใต้ได้อย่างดี นับเป็นการก้าวพ้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์มาสู่การตีความ อันแสดงถึงการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจนขึ้น (รัตติยาสาและ, 2544) ส่วนงานวิจัยเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงโนราและหนังตะลุงก็เช่นเดียวกัน นอกจากรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ทุกแง่มุมแล้ว ยังได้สังเคราะห์ข้อมูลความเชื่อทั้งหมดโดยชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอิทธิพลต่อชาวบ้านอยู่มาก (จำรูญ วงศ์กระจ่าง, 2542) การผลิตกริชปัตตานีเป็นงานวิจัย อีกเรื่องหนึ่งที่ศึกษาจากเอกสารและจากข้อมูลการผลิตอย่างแท้จริง ทำให้ได้รายละเอียดเชิงประจักษ์ ด้านองค์ประกอบ การจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพเศรษฐกิจ ค่านิยม ความเชื่อ ขั้นตอนการผลิต และผลกระทบจากการผลิตพลวัตหรือการเคลื่อนไหวดังกล่าวคือ ความยั่งยืนหรือความอยู่รอดของกริชปัตตานี (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ สมบูรณ์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว, 2543)

จากงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคติชนวิทยาตามที่กล่าวมาแล้ว นับเป็นการศึกษาที่มีเนื้อหาสาระหลากหลาย แต่วิธีการศึกษา ส่วนใหญ่ยังเป็นการรวบรวม วิเคราะห์ ข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ มีงานส่วนน้อยที่ศึกษาวิเคราะห์ และตีความ เพื่อให้เห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ด้วยเหตุดังกล่าวงานในด้านนี้จึงเน้นการให้ความรู้มากกว่าการมองอย่างเป็นพลวัต ทำให้งานได้ประโยชน์แค่การค้นพบความรู้บนพื้นฐานเดิมที่เห็นการขับเคลื่อนในชุมชนและสังคมได้น้อย

ด้านงานบทความเกี่ยวกับคติชนวิทยา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความเชื่อในแง่ มุมต่างๆ เช่น เรื่องพระเครื่อง : กรุเมืองนคร พระคเณศที่พบในภาคใต้ วัดเขาอ้อ ถ้ำกระโหลกผี คลองท่อม : ชุมชนโบราณ อุดลัทธิและพลวัตวรรณกรรมทักษิณ ประภาพท้วงและฤกษ์ยาม ประภาพท้วงการ เวทมนตร์และคาถา ประภาพท้วงนิมิตและ ทำนายลักษณะ เงินตราโม ขวานหินขัด เทริดโนรา ความเชื่อทาง โสยศาสตร์ของ ภาคใต้ คติความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านฝั่งทะเลตะวันตก ทศนะเสรี : การกำเนิด มนุษย์ในโลกทรรศน์ไทยภาคใต้ บทไหว้ครูในวรรณกรรมทักษิณ นาคนิวัฒน์ธรรม ภาคใต้ ยักษ์ในวรรณกรรมภาคใต้ ชาเริน นิทานพื้นบ้านภาคใต้ ออกปาก - กิน วาน ไม้ : หัตถกรรม และอิทธิพลของภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อ ความคงอยู่ของศาสนา ความเชื่อ และพิธีทรงพระเนื่องในงานวันเกิดพระปุนเถ่ากั๋ง

นอกเหนือจากคติชนด้านความเชื่อแล้วยังมีสาระที่เน้นเกี่ยวกับพิธีกรรม ได้แก่ เรื่อง ฮัจญ์ และเทริดโนรา และยังมีสาระเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ เรื่อง ออกปาก - กินวาน ไม้- หัตถกรรม และนิทานพื้นบ้าน งานบทความเกี่ยวกับ ความเชื่อ ส่วนใหญ่นำข้อมูลเอกสารเก่าที่มีผู้เขียนหรือศึกษาไว้แต่เดิมมารวบรวม เรียบเรียงขึ้นใหม่ หรือหาความรู้ใหม่ด้วยการสัมภาษณ์ผู้รู้เพิ่มเติมบ้าง หรือไม่ก็ลง ไปสัมผัสกับสภาพการณ์ที่เป็นจริงบ้าง เนื้อหาสาระของงานส่วนหนึ่งจึงเป็นเพียงการ รวบรวมความรู้ ซึ่งให้ภาพปรากฏการณ์ทางประวัติ มิได้สร้างสรรค์ความรู้ใหม่แต่ ประการใด เช่น เรื่อง พระเครื่องกรุเมืองนคร พระคเณศที่พบในภาคใต้ เงินตราโม ขวานหินขัด เทริดโนรา วัดเขาอ้อ เป็นต้น แต่มีงานอีกส่วนหนึ่งที่ผู้ศึกษาใช้การศึกษา วิเคราะห์ และตีความ ทำให้เห็นความรู้ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างชัดเจน และทำให้

เห็นชัดถึงพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งที่ศึกษา ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนและสังคมในวงกว้าง เช่น บทความเรื่อง คติความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านบนฝั่งทะเลตะวันตก (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2541) ที่ช่วยให้เห็นวิถีชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับผี ซึ่งสื่อว่าส่งผลให้เกิดการระมัดระวังในการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ บทความเรื่อง ทศนะเสรี : การกำเนิดมนุษย์ในโลกทหรศน์ไทยภาคใต้ (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2544) ที่เสนอองค์ความรู้ ความคิด การสร้างโลกของคนรุ่นเก่าในพื้นที่หนึ่งจากหนังสือบุตร (สมุดข่อย) มีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่ผู้ศึกษาตีความว่าเป็นการสอนเรื่องเพศศึกษา การระวังรักษาศรัภและการรักษาประเพณีผัวเมีย บทความเรื่อง อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประภาหนังสือห่วงฤกษ์ยาม ประภาอิงการเวทมนตร์และคาถา ประภาทูนิมิตและทำนายลักษณะและประเภทกลุ่มความเชื่อและคตินิยม ล้วนเป็นบทความที่ผู้ศึกษาวิเคราะห์ความรู้ความเชื่อจากหนังสือบุตร ความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่างๆ ที่ค้นพบกับผู้รู้ และการเป็นสื่อการรวมพลังให้แก่มนุษย์ (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2547)

บทความเรื่อง ฮินดูในวัฒนธรรมชาวภาคใต้ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) แสดงถึงการปรับเปลี่ยนความเชื่อตามลัทธิฮินดูของชาวบ้านเพื่อให้เหมาะกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และบทความเรื่อง บทไหว้ครูในวรรณกรรมทักษิณ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) เรื่อง ออกปาก - กินวาน (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) เรื่องนิทานพื้นบ้าน (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, 2542) แสดงถึงพลวัตของพัฒนาการทางคติความเชื่อของชุมชนเป็นวิถีและพลังชุมชน การแสดงถึงความเป็นผู้นำผู้ตาม ความโอปอ้อมอารี และการถ่ายทอดคุณค่าทางค่านิยมและสติปัญญาให้แก่ชุมชนและสังคมตามลำดับ

งานประเภทบทความที่กล่าวมานี้ มีเนื้อหาสาระที่หลากหลายก็จริง แต่สาระจากการศึกษาส่วนหนึ่งเป็นความรู้เดิมๆ ของช่วงเวลานั้น ปัจจุบันความรู้ดังกล่าวคลี่คลายเปลี่ยนแปลงและหมดสิ้นไปแล้วก็มี อาจจะมีประโยชน์ในการใช้ประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ชุมชนอยู่บ้าง แต่ในเชิงพลวัตไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแต่ประการใด งานอีกส่วนหนึ่งที่นอกเหนือจากการศึกษารวบรวม คือ งานที่ศึกษาวิเคราะห์ และตีความโดยพยายามสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้น

กับพฤติกรรมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ช่วยให้เห็นภาพของชุมชนและสังคมเด่นชัด จึงเป็นประโยชน์กว่างานแบบเดิมๆ ที่แสดงปรากฏการณ์แค่เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งทางประวัติศาสตร์เท่านั้น

2.5 พลังของภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานศึกษาด้านนี้ของภาคใต้เท่าที่ประมวลได้ขณะนี้มีประมาณ 50 กว่าเรื่อง มีทั้งงานที่เป็นวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป บทความ และหนังสือ บทความมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาตามลำดับ คือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และหนังสือ งานบทความมีเนื้อหาหลากหลาย คือ มีสาระภูมิปัญญาเกี่ยวกับวรรณกรรม หัตถกรรม สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การสร้างเครือข่าย และศิลปะ การแสดงงานด้านวรรณกรรม แง่มุมการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญามีหลายแง่มุม คือ วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมของชาวภาคใต้ แหล่งที่มา และพลวัตด้านความคิด เนื้อเรื่องและบริบทอื่นๆ สิ่งสำคัญถึงความเห็นท้องถิ่น ประมวลบทของผู้สร้างวรรณกรรมทุกชนิด บทไหว้ครูในวรรณกรรม ภาษาภาควีและกวีโวหารในวรรณกรรม อรรถรสและสุนทรียรส ศิลปะการเล่นคำ กลบท กลอักษร วัฒนธรรมการใช้สัญลักษณ์ ผู้จรรยา/นักประพันธ์/กวีทุกชนิด วรรณกรรมทุกชนิดประเภทกลอน ฉันท์ลักษณะและพลวัตวรรณกรรมกลุ่มปรัชญาศาสนา ฉันท์ลักษณะและพลวัตวรรณกรรมกลุ่มภาษิตและคำสั่งสอน ฉันท์ลักษณะและพลวัตกลุ่มตำรา แบบเรียนและคำขวัญ ฉันท์ลักษณะและพลวัตวรรณกรรมกลุ่มนิราศ ฉันท์ลักษณะและพลวัตวรรณกรรมประเภทสาสตรา ภูมิปัญญาในวรรณกรรมทุกชนิด วรรณกรรมทุกชนิดกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ และวรรณกรรมทุกชนิดกับการประเพณีอารมณ และประเพณีสติปัญญา

งานศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมาแล้ว ผู้ศึกษานำเสนอสาระงานเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งมุ่งเสนอองค์ความรู้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ อีกส่วนหนึ่งมุ่งเสนอหรือวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมในแง่มุมต่างๆ อีกทั้งแสดงให้เห็นพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงโดยชี้ให้

เห็นว่าอะไรคือองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลง สภาพที่เปลี่ยนแปลง และผลของการเปลี่ยนแปลง การศึกษาจึงทำให้เห็นสภาพเดิม สิ่งที่ทำให้เปลี่ยนและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง บทความเรื่องวัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้ (สุจิตต์ พงศ์ไพบุลย์, 2547) ซึ่งหมายถึงเฉพาะวรรณกรรมที่เขียนหรือบันทึกลงในสมุดข่อยหรือใบลาน แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของการสร้างวรรณกรรมว่า เพื่ออุทิศตนหรืออุทิศสิ่งของเพื่อศาสนา หรือกระทำเป็นพุทธบูชา หรือเป็นการกระทำเพื่อเอาบุญมิใช่เอาชื่อ ผู้แต่งวรรณกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นบุคคลนิรนาม

นอกจากนี้หนังสือที่สร้างแต่เดิมมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาหรือหลักธรรมทางศาสนาโดยตรง เพราะผู้สร้างถือว่าได้อานิสงส์มากกว่าวรรณกรรมที่มีเนื้อหาทางโลก ช่วยให้ผู้อ่านและผู้ที่น่าไปปฏิบัติได้เข้าใจศาสนายิ่งขึ้น ผู้เขียนได้นำสาระสำคัญที่แสดงถึงสิ่งดังกล่าวมาประกอบไว้ในเรื่องพระมาลัย พระมหาวะสันดรชาดก และสุทธิกรรมชาดก เป็นต้น อีกทั้งยังได้เสนอว่าผู้สร้างวรรณกรรม นอกจากเป็นผู้จนาแล้วยังหมายรวมถึงผู้จัดการให้มีขึ้น ผู้จาร และผู้คัดลอกอีกด้วย โดยที่ผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวต่างเห็นว่าวิทยาทานมีอานิสงส์มากกว่าวัตถุทาน คิดนี้ทำให้การสร้างวรรณกรรมบูชาพระธรรมขยายเนื้อหาสาระจากคตินิยมไปยังคติโลกมากขึ้น ที่พรรณดังกล่าวนับเป็นภูมิปัญญาที่ส่งผลให้เกิดการสร้างหนังสือถวายวัดมีเนื้อหาสาระหลากหลายออกไป เช่น เป็นตำรายาบ้าง ประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารท้องถิ่น ความเชื่อ ตำราเรียน แม้แต่เวทมนตร์คาถา นิทานประโลมโลก หรือหัตถคดีก็มี การสร้างวรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำหรับให้นิสัยแก่กุลบุตรและผู้สนใจนั่นเอง นอกจากนี้บทความยังกล่าวถึงคติการสร้างหนังสือที่เกิดขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์อีกว่า เมื่อมีโรงเรียนสอนภาษาไทยเกิดขึ้นตามหัวเมืองแล้ว การแต่งหนังสือประเภทกลอนสวดเพื่อใช้ประกอบการอ่านหนังสือให้แตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิทานประโลมโลกก็มีมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเพื่อให้เนื้อเรื่องเป็นสิ่งที่สนใจผู้สวดและผู้ฟัง และมักแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อสะดวกในการจำและง่ายต่อการฟัง

ในส่วนของการจารหรือเขียน แต่เดิมถือคติว่าจะต้องจารลงในหนังสือใบุดหรือสมุดข่อย หรือใบลาน โดยที่ตัวอักษรทุกตัวอยู่ใต้เส้นบรรทัด โดยถือเป็นจารีต

นิยมสืบทอดกันมาว่า เส้นบรรทัดเป็นสัญลักษณ์แทนครูทางอักษรศาสตร์ จากบทความดังกล่าวเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวจากองค์ความรู้เดิม โดยการรวบรวมงานที่มีผู้ศึกษาไว้มาวิเคราะห์สังเคราะห์ และสรุปตีความ ทำให้เกิดความรู้ใหม่ในแง่มุมใหม่ที่แตกต่างออกไป บทความเรื่องแหล่งที่มาและพลวัตด้านแนวความคิด เนื้อเรื่องและบริบทอื่นๆ ของวรรณกรรมทักษิณ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) เป็นงานที่รวบรวมองค์ความรู้เดิมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ ทำให้มีแง่มุมที่ต่างไปจากเดิม อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพลวัตหรือวิถีและพลังในแง่มุมต่างๆ ของสังคมอีกด้วย ผู้เขียนสรุปว่า อัตลักษณ์เฉพาะตัวของวรรณกรรมทักษิณนั้น มีการผ่องถ่ายมาจากหลายแหล่งและหลายละลอก จนกลายเป็นบ่อป๋มเพาะจากคนรุ่นหนึ่ง สู่คนรุ่นต่อไป มา แต่ละยุคแต่ละสมัยมีบทบาท หน้าที่ มีวิถีและพลังแตกต่างกันตามพื้นที่ ตามยุคสมัยและชุมชน แหล่งสำคัญที่มีวิถีและพลังค่อนข้างมาก คือ ที่ผ่องถ่ายมาจากวัฒนธรรมฮินดูอันเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์มาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง รองลงมา ได้แก่ แนวความคิดและคตินิยมที่มาจากเมืองหลวงอันเป็นศูนย์กลางของการปกครองที่สามารถสร้างฐานและขยายอำนาจสู่ภาคใต้ ที่เด่นชัดเป็นรูปธรรมคือ ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมา และในช่วงเวลาเดียวกันพบว่า ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้น ก็มีวิถีและพลังไม่น้อยกว่าที่รับอิทธิพลมาจากภายนอก ด้วยเหตุดังกล่าวการตีความด้วยการสรุปแหล่งที่มาและพลวัตด้านแนวความคิด เนื้อเรื่องและบริบทอื่นๆ ของวรรณกรรมทักษิณจึงเกิดจากการผ่องถ่ายมาจากวัฒนธรรมฮินดู คือ คติพราหมณ์ที่ผสมผสานกับคติพุทธนิกายมหายาน รวมทั้งคติพุทธศาสนา และได้รับคตินิยมจากราชธานี และการปรับเปลี่ยนพัฒนาขึ้นภายในท้องถิ่นเอง โดยใช้ประสบการณ์หรือญาณทัศนะของผู้แต่ง เป็นแรงบันดาลใจ

ในส่วนของแนวความคิดและคตินิยมจากภายนอก พบว่า แนวความคิดและคตินิยมที่ผ่องถ่ายมาจากวัฒนธรรมฮินดู อันเป็นคติพราหมณ์และคติพุทธที่ผสมผสานกัน ได้แก่ บทสวดหรือบทสวดายประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านปาลาม อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ส่วนแนวความคิดและคตินิยมที่

ได้รับอิทธิพลจากราชธานี ซึ่งให้เห็นว่ามีอาณาจักรยิ่งใหญ่ ในภาคใต้ที่มีมาก่อนกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี คือ อาณาจักรตามพรลิงค์ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกรุงสุโขทัย โดยที่สุโขทัยได้ยอมรับว่า “ส่งมราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรยลวงกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา” ขณะเดียวกันภาคใต้ก็รับเอาพุทธศาสนา และวรรณกรรมรับอิทธิพลบางส่วนไปจากหัวเมืองฝ่ายเหนือและส่วนอื่นๆ ของไทย คือ แนวความคิดเรื่อง “ยากใจ” ในลิลิตพระลอที่พ้องกับแนวความคิดเรื่อง “ยากใจ” ในสุทธิธรรมชาดกคำกาพย์ของภาคใต้ และวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย ซึ่งเขียนด้วยอักษรขอมที่แพร่หลายในภาคกลาง สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยราชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ ก็น่าจะเป็นกระแสวัฒนธรรมที่ถ่ายโยงจากเมืองหลวง

นอกจากนี้เมื่อถึงยุคการพิมพ์ วรรณกรรมของภาคกลางก็มีอิทธิพลต่อท้องถิ่นต่อภาคใต้มากยิ่งขึ้น สำหรับแนวความคิดและคตินิยมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้เองนั้น ผู้เขียนบทความได้ยั่วว่า เนื่องมาจากประสบการณ์หรือญาณทัศนะของผู้จรรยา ในส่วนนี้ได้กล่าวถึงวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง เช่น นายตัน คำกาพย์ สุภาชีวิตลุลงสอนหลาน วันคารคำกาพย์ เจ็ดจาคำกาพย์ และป้อมครก คำกาพย์ ซึ่งสื่อแนวความคิดและคตินิยมของท้องถิ่น โดยผ่านทางลักษณะนิสัยตัวละคร และโครงเรื่อง อีกทั้งยังมีวรรณกรรมบางกลุ่มใช้เป็นอุบายสร้างพื้นที่และเวทีให้แก่ตนเอง โดยใช้เป็นสื่อเพื่อให้ประชาชนในกลุ่มเป้าหมายมีความศรัทธา เชื่อถือแก่ตนยิ่งขึ้น เช่น หมอผู้รักษาใช้ด้วยเวทมนต์คาถาอาศัยคตินิยมที่ชาวบ้านมีต่อเทวนิยม พุทธานุภาพนิยม และธรรมชาตินิยมที่มีอยู่ก่อนแล้วมาใช้เป็นฐานสร้างความศรัทธาเชื่อถือให้แก่ตนเอง โดยอ้างว่าตนได้รับอาณัติจากบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้เป็นตัวแทนทำหน้าที่เป็นหมอเฒ่า เพื่อบำบัดขจัดภัย หรือกระทำให้เกิดมหิทธานุภาพ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องโองการพญากูรูด โองการพรหมบังเกิด โองการพระเจ้า และโองการพระพร เป็นต้น

บทความอีกเรื่องหนึ่งที่รวบรวมข้อมูลอย่างกว้างขวางมาวิเคราะห์แล้วสรุปความและตีความ เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ทำให้เห็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นภาคใต้คือ เรื่อง สิ่งสำคัญถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักษิณ (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์,

2547) บทความเรื่องนี้เป็นข้อสรุปจากข้อมูลที่ตกผลึกเป็นอัตลักษณ์ หรือความเป็นตัวตนที่เรียกว่า ภูมิลักษณะและจิตลักษณะภายในของกลุ่มคนนั้นๆ ซึ่งเป็นจารีตนิยม คติความเชื่อ ระบบคิดประเพณี รูปแบบการถือปฏิบัติหรือพิธีกรรมของท้องถิ่นและบทบาทในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างชัดเจน การศึกษาวิเคราะห์ ตีความ วิพากษ์วิจารณ์และสรุปความด้วยวิธีนี้ช่วยให้แลเห็นคนและสังคมจากวรรณกรรม ซึ่งคุณค่านี้เอื้อประโยชน์ต่อการหยั่งเห็นทฤษฎี บทความชิ้นนี้ผู้ศึกษาได้ประมวลและมีตัวอย่างประกอบที่ชัดเจนในทุกประเด็นว่า สิ่งที่สำคัญถึงความเป็นท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ขนบนิยมทางชนท้องถิ่นที่เป็นคำกาพย์โดยเฉพาะการนำกาพย์สุรางคนางค์ หรือราบมาใช้ การใช้หน่วยเสียงและหน่วยคำภาษาถิ่นได้ การใช้โครงสร้างประโยคหรือวลีของภาษาถิ่นได้ การใช้ถ้อยคำหรือสำนวนที่นิยมใช้กันเฉพาะในภาษาถิ่นได้ การกล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีเฉพาะในท้องถิ่นภาคใต้ การกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ที่ไม่ปรากฏในภาคกลางและภาคอื่นๆ และการใช้วิธีการดำเนินเรื่องแบบวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ส่วนบทความอื่นๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ล้วนใช้วิธีประมวลข้อมูลที่ศึกษาในลักษณะเดียวกันทั้งสิ้น บทความชุดนี้จึงเป็นบทความที่ช่วยให้แลเห็นความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ได้อย่างชัดเจนสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และอื่นๆ อันทำให้เห็นความเป็นพลวัตของกลุ่มชนหรือสังคมภาคใต้ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ควรอาศัยบริบทอื่นมาเป็นส่วนประกอบด้วย

ในส่วนองงานวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยทั่วไป กลุ่มนี้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรักษาบำบัดโรคของหมอพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน งานช่างฝีมือหรืองานหัตถกรรม ประวัติและผลงานของบุคคล และการแสดง งานเกี่ยวกับการรักษาบำบัดโรค ได้แก่ เรื่อง การรักษาโรคด้วยวิธีการนวดของหมอพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา การรักษาโรคกระดูกของแพทย์แผนโบราณของชาวไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี ประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรท้องถิ่น : ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดของพระครูประดิษฐ์การ (หลวงพ่อพร้อม) วัดไม้เสียบ

อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรม และศึกษาประวัติและผลงานด้านการแพทย์แผนไทยของประกอบ อุบลขาว งานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ การศึกษาอาหารพื้นบ้านและวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา การใช้พืชผักพื้นบ้านเป็นอาหารและเป็นยาของชาวบ้านอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส และศึกษาการผลิตอาหารจากตาลโตนดของชาวบ้านอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา สำหรับงานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับงานช่างฝีมือหรืองานหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ เรื่อง ศึกษาการทำเรือพระในจังหวัดสงขลา ศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ในจังหวัดสงขลา และศึกษาผ้าทอเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา งานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับประวัติบุคคล ได้แก่ ศึกษาประวัติชีวิตและผลงานของ สมพร แซ่ไคว้ และเคล้า แก้วเพชร ส่วนงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ เรื่อง โนรา : การรำประสมท่าแบบตัวอ่อน สำหรับงานวิจัยทั่วไป พบว่า มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้ค่อนข้างน้อย ได้แก่ เรื่อง ภูมิปัญญาในการจัดการเครือข่ายระบบความสัมพันธ์การพึ่งพาภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสมุนไพร ยากกลางบ้านภูมิปัญญาเก่าแก่ของภาคใต้ งานวิจัยดังกล่าวนี้รวมอยู่ในงานวิจัยภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย นอกจากนี้ยังมีเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์จากหนังสือบุด ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรค ศึกษากรณีจังหวัด สุราษฎร์ธานี ชุมพร และ ระนอง ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของชาวบ้านจังหวัดสงขลา และการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งธุรกิจชุมชน: กรณีศึกษาลิขิตภัณฑ์พร้าหยกงัง

งานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์แทบทุกเรื่องเป็นการศึกษาโดยรวบรวมความรู้จากเอกสาร ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้แต่เดิม และจากการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่ใช้ประสบการณ์ตรงที่ตนคลุกคลีอยู่ มาสรุปเป็นองค์ความรู้ โดยมีการจัดจำแนกประเภทของเนื้อหา มีการศึกษาในระดับลึกถึงขั้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ที่แสดงถึงความ เป็นพลวัตค่อนข้างน้อย มีบ้างที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแต่ค่อนข้างผิวเผิน งานที่ศึกษาวิจัยเกือบทุกเรื่องจึงอยู่ในลักษณะที่บอกเพียงปรากฏการณ์ทางสังคม ในช่วงหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อสำเร็จผลแล้วก็ไม่ได้นำไปใช้ให้เกิดการขับเคลื่อนสังคม

ส่วนงานวิจัยทั่วไปซึ่งมีจำนวนน้อย มีสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค การจัดการเครือข่าย การดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สมุนไพร และยากลางบ้าน การละเล่นพื้นบ้านและธุรกิจชุมชน ในงานภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคได้ศึกษาจากหนังสือบุดหรือสมุดข่อยและใบลานซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีการบันทึกมาแต่โบราณ (ชวน เพชรแก้ว, 2546) ผู้ศึกษาได้ปริวรรตหนังสือเป็นภาษาปัจจุบัน จัดจำแนกยาตามชนิดอาการโรค เพศ และวัย จึงเป็นการถอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่กำลังสูญหายมาฟื้นฟูใหม่ ช่วยให้ผู้คนสามารถศึกษาค้นคว้าได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้สัมภาษณ์ประวัติของหมอพื้นบ้านไว้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งได้ตรวจสอบตำรายาที่ปริวรรตกับการใช้ของหมอพื้นบ้านด้วย ทำให้ทราบว่า หมอพื้นบ้านมีความรอบรู้ด้านสมุนไพรและยังคงใช้ตำรายาดังกล่าวเป็นพลวัตสืบต่อกันมา สำหรับกระบวนการรักษามุ่งเน้นการให้ความรักความเมตตาเป็นที่ตั้งด้วยเหตุดังกล่าวหมอพื้นบ้านจึงยังคงอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนที่มุ่งจัดตั้งเครือข่ายธุรกิจ ยังคงเป็นไปตามแบบเก่า คือ เป็นไปตามสบายมากกว่าการดำเนินการอย่างมีระบบ สำหรับภูมิปัญญากลวิธีสร้างบทกลของหนังตะลุง (เกษม ขนบแก้ว, 2532) ใช้วิธีการรวบรวม จัดประเภทและ วิเคราะห์ การวิเคราะห์ได้เพียงองค์ความรู้ที่เกิดจากการวิเคราะห์รูปแบบเท่านั้น ด้านงานวิจัยทั่วไปที่มีความโดดเด่นมาก คือ การศึกษาวิเคราะห์ ติความ ภูมิปัญญาทัศนในแง่การจัดการเครือข่ายระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (สุธวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) รวมทั้งสมุนไพรและยากลางบ้าน (สุธวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) งานวิจัยที่ว่านี้ผู้ศึกษาใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วจากเอกสารต่างๆ รวมทั้งอาศัยประสบการณ์ในฐานะเป็นชาวภาคใต้ ทำให้เห็นวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมภาคใต้ที่ชัดเจน แลเห็นผู้คนทีโลดแล่นปรับเปลี่ยนมาจนปัจจุบัน

ด้านงานศึกษาค้นคว้าที่นำเสนอเป็นหนังสือ คือ หนังสือเรื่อง รวบรวมความรู้ประสบการณ์ และแนวคิดชุมชนไม้เรียง (ประยงค์ รณรงค์, 2546) และเรื่องเพลงบอกชั้นครูคู่มือนครศรีธรรมราช (วิมล คำศรี, 2547) งานทั้งสองชิ้นมีส่วนคล้ายคลึงกัน

คือ นำเสนอความรู้ด้วยการวิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้ งานชิ้นแรกผู้เขียนเป็นแกนนำสำคัญของชุมชนไม้เรียงนั่นเอง ในขณะที่ผู้เขียนเรื่องเพลงบอกชั้นครูเป็นนักวิชาการที่สนใจ ด้วยเหตุนี้งานชิ้นหลังจึงเป็นการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์อย่างง่าย ๆ จึงมิได้เป็นพลวัตให้แก่ชุมชนและสังคมแต่ประการใด ตรงกันข้ามกับงานชิ้นแรกช่วยที่ให้เห็นการต่อสู้ดิ้นรนของผู้คนและชุมชนเพื่อความอยู่รอดและมีพัฒนาการบางอย่างเป็นไปอย่างเข้มแข็ง ความคิดและประสบการณ์ที่ร้อยเรียงไม่ว่าจะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์กรเครือข่าย วิสาหกิจชุมชน และแผนแม่บทซึ่งเสนอการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชนล้วนมุ่งให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งช่วยเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นนำไปใช้อีกด้วยในส่วน of งานอื่นๆ ที่เป็นบทความและงานวิจัยอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน อาทิ งานศึกษาเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน พืชผักพื้นบ้าน และผลงานภูมิปัญญาของบุคคลต่างๆ เป็นงานที่เห็นได้ชัดว่าเป็นเพียงการรวบรวมองค์ความรู้และวิเคราะห์โดยจัดจำแนกอย่างง่าย ๆ ผลที่ได้จึงเป็นเพียงองค์ความรู้หรือปรากฏการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น

การกล่าวถึงงานศึกษาวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งงานบทความ งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และหนังสือ ช่วยให้เห็นภูมิปัญญาภาคใต้ในช่วงเวลาหนึ่งได้อย่างชัดเจนว่า มีเนื้อหาที่หลากหลายคือ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวรรณกรรม ทัศนกรรม สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การสร้างเครือข่าย และศิลปะการแสดง ในการศึกษาค้นคว้ามีทั้งงานที่รวบรวม วิเคราะห์องค์ความรู้ ตีความ วิพากษ์วิจารณ์ และสรุปความ แต่ส่วนใหญ่มักเป็นแค่การรวบรวมวิเคราะห์เนื้อหา และคุณค่า มีงานส่วนน้อยที่ศึกษาโดยใช้ข้อมูลอย่างกว้างขวาง และวิธีการศึกษาที่ลึกซึ้ง อย่างไรก็ตามแม้งานดังกล่าวมีน้อย แต่ก็เป็นรากฐานสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

2.6 พลังความคิดและภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเท่าที่ประมวลได้ขณะนี้ มีจำนวนทั้งหมด 21 เรื่อง มีทั้งที่เป็นวิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการ งานวิทยานิพนธ์ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การผลิตของชุมชนเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่การจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช การศึกษาการผลิตน้ำตาลของชาวบ้านอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยมีโดยมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง ปัจจัยการรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมกลุ่มของชมรมชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ศึกษาการจัดการขององค์กรพัฒนาเอกชน โครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา การจัดการและผลกระทบจากการจัดการป่าชุมชนเขาหัวช้าง อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง ปัจจัยการรวมกลุ่มและการจัดการกิจกรรมกลุ่มของชมรมขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา การจัดการและผลกระทบจากการจัดการป่าชุมชน “ป่าชันน้ำธารคีรี” ของชาวบ้านต้นหยงมูหลง ตำบลธารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา การศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง และศึกษาประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อม พุกษากร ผลงานดังกล่าวจัดกลุ่มเนื้อหาได้เป็นกลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เห็นถึงการผลิตของชุมชน ส่วนกลุ่มการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน งานวิจัยที่ว่านี้กำหนดกรอบเนื้อหาในแต่ละเรื่องไว้อย่างชัดเจน มีรูปแบบการนำเสนอที่แน่นอนตายตัว การนำเสนอความรู้ มีหลายวิธี คือ การรวบรวมข้อมูลเป็นองค์ความรู้ การจัดทำแผนหมวดหมู่ข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการวินิจฉัยตีความ โดยเสนอให้เห็นพลวัตของชุมชน งานเกือบทั้งหมดมิได้เน้นที่การรวบรวมจากเอกสารเป็นหลักแต่ใช้การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูลตามสภาพจริงพื้นที่ที่ศึกษา งานวิจัยแต่ละเรื่องจึงมีองค์ความรู้ใหม่ที่ลึกซึ้งเฉียบคมแตกต่างกัน

งานกลุ่มแรก ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมซึ่งช่วยให้เห็นถึงการผลิตของชุมชน ได้แก่ ศึกษาการผลิตของชุมชนเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุงตั้งแต่การจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช (บรรเทิง ศิริมุสิกะ, 2545) มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวในช่วงเวลา 60 ปีเศษ ข้อมูลได้มาจากการสัมภาษณ์และประสบการณ์ตรงด้วยการสำรวจศึกษาข้อมูลในพื้นที่ แล้ววิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปเป็นองค์ความรู้ซึ่งช่วยให้เห็น ภาพการจัดการทรัพยากรของชุมชนแต่เดิมอันเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ เนื่องจากมีปัจจัยการผลิตที่เพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนประชากร คือ นอกจากใช้แรงงานภายในครอบครัวแล้วยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยการลงแขกด้วย แต่การผลิตตามแบบเดิมของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ เมื่อความต้องการผลผลิต และมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการผลิตมากขึ้น เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การเมือง การปกครอง สังคมวัฒนธรรมและสถานะเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อยังชีพซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองและแลกเปลี่ยนแรงงานมาใช้เครื่องมือและวิธีการผลิตสมัยใหม่ที่เป็นไปเพื่อการค้า การผลิตดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ของชุมชน ระบบการช่วยเหลือเกื้อกูล ระบบนิเวศ และทรัพยากร ธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศซึ่งแต่เดิมมีความหลากหลาย และมีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด สภาพดังกล่าวส่งผลกระทบด้วยการก่อปัญหาอื่นๆ ให้แก่ชุมชนอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา งานวิจัยเรื่องนี้แม้จะเป็นการวิจัยในพื้นที่เล็กๆ แต่ก็สามารถสร้างความรู้ใหม่ และกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งของปัญญาอย่างเป็นพลวัต ทำให้สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้ ในงานวิจัยที่ศึกษากกรณีตำบลไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง (ชวน เพชรแก้ว, 2547) พบว่า ชุมชนนี้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยาวนาน มีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การเคลื่อนย้ายและการขยายตัวของกลุ่มชน การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ นโยบายการพัฒนาของรัฐ และระบบการตลาด ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไม้เรียงซึ่งเป็นชุมชนชนบทกับโลกภายนอกมีความซับซ้อนมากขึ้น ชาวบ้านมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากแบบยังชีพเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และเปลี่ยนศูนย์กลางวัฒนธรรมเดิมจากวัดเป็นตลาดและสถานีรถไฟแทน

การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน การพึ่งตนเองภายในครัวเรือนขึ้นอยู่กับรัฐและการตลาดมากขึ้น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชาวบ้านได้ปรับตัวด้วยการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ การจัดการที่ว่านี้อยู่ในท่ามกลางข้อจำกัดทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมทรามลงเรื่อยๆ รวมทั้งแรงกดดันทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมสมัยใหม่ แต่ก็สามารถอยู่รอดในสังคมได้ งานวิจัยทั้ง 2 เรื่องที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จึงทำให้ชุมชนสามารถฝ่าฟันวิกฤตของสังคมได้ นับเป็นงานที่มีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาและแก้ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนในช่วงเวลาหนึ่งไว้ด้วย

ในงานวิจัยกลุ่มที่สอง ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เรื่อง การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ศึกษาการจัดการและผลกระทบจากการจัดการป่าชุมชน “ป่าชันน้ำธารคีรี” ของชาวบ้านต้นหยงมูหลง ตำบลธารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ปัจจัยการรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมกลุ่มของชมรมชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง และศึกษาประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อม พุกษากร งานชิ้นแรกที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (ปาริฉัตร วงศ์พานิช, 2546) พบว่า การดำเนินการดังกล่าวสื่อความหมายที่สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนที่มีมาแต่เดิม อันเป็นการพึ่งพิงธรรมชาติ และมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยอาศัยความเชื่อต่างๆ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ดำเนินไปทำให้คนในชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชนอันเป็นการพัฒนาจิตสำนึกในแนวทางเดิมที่มนุษย์ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติกันต่อไปอีก กรณีศึกษานี้จึงเป็นตัวอย่างหรือแนวทางหนึ่งให้แก่ชุมชนอันเป็นการพัฒนาจิตสำนึกในแนวทาง

เดิมที่มนุษย์ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ นับว่าเป็นการค้นพบทางเลือกหนึ่งให้แก่ชุมชน

สำหรับงานวิจัยเรื่องศึกษาการจัดการจัดองค์รพัฒนาเอกชน โครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา (วิเศษฐ์ ชุนรักษ์, 2543) เป็นงานที่มุ่งศึกษาปัญหาลักษณะการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่งใน 3 ประเด็น คือ การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำและการทำปะการังเทียม การส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมง และการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชาวประมงขนาดเล็ก การจัดการดังกล่าวทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อชุมชนชาวประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา ทำให้เกิดอาชีพและเครือข่ายซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ แต่การดำเนินการประสบกับปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องเงินทุน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ สภาพพื้นที่ สมาชิกในชุมชน หน่วยงานสนับสนุน นโยบายของรัฐ และสังคมวัฒนธรรมชุมชน แม้ว่าการศึกษาเรื่องนี้จะเป็นเพียงการรวบรวมปรากฏการณ์ที่ชุมชนขับเคลื่อนในช่วงเวลาหนึ่งแต่ก็แสดงถึงพลวัตของชุมชนที่จะขับเคลื่อนต่อไปอีก และจัดเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับชุมชนอื่นได้

ส่วนเรื่องการจัดการและผลกระทบจากการจัดการป่าชุมชน “ป่าซับน้ำธารคีรี” (สนธิกาญจน์ วิโสจสงคราม, 2543) เป็นงานศึกษาที่คล้ายคลึงกับเรื่องที่กล่าวมาแล้ว ผิดกันแต่ว่าชุมชนดังกล่าวนี้ชาวบ้านและผู้นำชุมชน เป็นผู้วางแผนจัดการโดยที่กำหนดเขตพื้นที่ในการดำเนินการแล้วนำเอาความเชื่อ จารีตประเพณี มาสร้างจิตสำนึกเพื่อจัดการป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเป็นที่จัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชนในการเก็บของป่า และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ การดำเนินการช่วยให้เกิดองค์กรชาวบ้านขึ้นมาควบคุมทำให้ชุมชนมีอาชีพ มีแหล่งอาหาร มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีกองทุนชุมชน และมีผู้นำที่เข้มแข็ง อีกทั้งยังสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สูญเสียไปได้ฟื้นฟูสภาพให้ดีขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความอยู่รอดในการรักษาและจัดการ ทรัพยากรด้วยชุมชนเอง ซึ่งเป็นสู่ทางการพึ่งตนเองของชุมชน และเป็นบทเรียนที่ดีให้แก่ชุมชนอื่นได้

สำหรับงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยการรวมกลุ่ม และการจัดกิจกรรมกลุ่มของชมรมชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง (วันดี รัตนมณี, 2543) เป็นเพียงงานศึกษาปัจจัยสำคัญต่อการรวมกลุ่ม คือ ผู้นำ สมาชิกกลุ่ม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม วัฒนธรรม การสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาสภาพปัญหาอันเกิดจากปัจจัยต่างๆ ด้วย งานนี้จึงบอกเล่าสภาพการณ์ของกลุ่มที่เป็นมาแล้ว และกำลังเป็นไปมากกว่าการหาสาเหตุเพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรระยะยาวได้อย่างแท้จริง

สำหรับงานวิจัยเรื่อง ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง (สิทธิกร มากนวน, 2543) ก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงงานที่ศึกษาปรากฏการณ์ของพื้นที่ซึ่งพบว่า มีปัจจัยสำคัญ คือ ปัจจัยด้านนักท่องเที่ยว ปัจจัยด้านสภาพพื้นที่ และปัจจัยด้านการบริการและอำนวยความสะดวกซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีอยู่อย่างพร้อมมูล ส่วนกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ดำเนินการพัฒนาสถานที่ แหล่งสินค้าพื้นเมือง สถานที่พักโรงแรม อาหาร ความปลอดภัย และโครงสร้างพื้นฐานให้ดีขึ้น โดยพยายามรักษาสภาพแวดล้อมเดิมให้คงอยู่มากที่สุด ซึ่งทั้งปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาเช่นนี้ได้ช่วยดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ให้เดินทางมาท่องเที่ยวมากขึ้น อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ในแง่ของวิธีการศึกษาก็เป็นเพียงการรวบรวมสิ่งที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่มานำเสนอเท่านั้น การศึกษานี้จึงมิได้เห็นผลกระทบที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางในระยะยาวแต่ประการใด

ส่วนงานวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อม พฤตชากร (นฤมล สุขเนาวรัตน์, 2543) ผู้เป็นเกษตรกรดีเด่นของจังหวัดพัทลุง โดยทำไร่นาสวนผสมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นงานดีเด่นระดับภาคได้นั้นก็เป็นเพียงงานที่รวบรวมเรื่องราวและการดำเนินงานซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่งซึ่งช่วยให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในการเป็นแบบอย่างของการดำเนินการ แต่ก็ยังเป็นเพียงงานรวบรวมปรากฏการณ์ที่มีได้กล่าวถึงผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงในวงกว้างแต่อย่างใด

สำหรับงานศึกษาค้นคว้าที่เป็นบทความ มีผลงานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวในพื้นที่ที่หลากหลาย คือ คนอยู่ป่ายังที่พะโต๊ะ ตรังเขา ตรังนา ตรังเล : สามทศวรรษที่ผ่านมา น้ำตาหรือรอยยิ้ม ภูเขา พุงราบ และทะเล : วิถีแห่งความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พื้นที่ปัญหาการพัฒนา : สำนึกแห่งชุมชน สุราษฎร์ธานี เมือง 14 ลุ่มน้ำแห่งภาคใต้ตอนบน รวบรวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดชุมชนไม้เรียง กลุ่มสวนสมรมตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขาครามบนเส้นทางการค้นหาตนเอง และการทำนาในภาคใต้ งานบทความดังกล่าวนี้ เป็นงานที่ใช้การศึกษาและถ่ายทอดจากประสบการณ์ตรงทั้งสิ้น กล่าวคือ ได้รวบรวมความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนานรวมทั้งการลงไปสัมผัสในพื้นที่ แล้วนำเสนอโดยอาศัยการวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปตีความให้เห็นถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการจัดการทรัพยากรว่าเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของบริบทอย่างไร กระทั่งกับวิถีชีวิตอย่างไร พร้อมกับการเสนอทางออกไว้ในบางประเด็นที่น่าสนใจ กรณีของบทความเรื่อง คนอยู่ป่ายังที่พะโต๊ะ (ชวน เพชรแก้ว, 2547) เป็นการนำเสนอเชิงประวัติและกิจกรรมของป่าต้นน้ำอันเป็นพื้นที่หนึ่งในจังหวัดชุมพร ที่ถูกชาวบ้านและคนในองค์กรของรัฐเข้าไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างกว้างขวาง แต่ด้วยความบากบั่นของผู้ที่เห็นว่าหากปล่อยให้สภาพเช่นนี้ดำเนินต่อไปจะส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ คือ ป่าไม้ สัตว์ และผู้คน ทำให้เกิดกิจกรรมร่วมกันคิดร่วมกันทำระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน ในการสร้างสรรค์อนุรักษ์ป่าชุมชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างครบวงจรตั้งแต่ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาสังคมและปัญหาการศึกษา ท่ามกลางปัญหาต่างๆ ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างความแข็งแรงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง โดยมีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน ซึ่งเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นทางเลือกในการสร้างคุณภาพที่ดี และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ปัจจุบันสภาพป่าต้นน้ำได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน โดยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านการใช้ทรัพยากรระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านอย่างสันติวิธี และมององค์รวมด้านการ

จัดการทรัพยากรว่าสัมพันธ์อยู่กับสังคมเศรษฐกิจและการศึกษา ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า ป่าไม้ สายน้ำ และชีวิตมีคุณภาพที่ดีและนำมาซึ่งความสุขให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

งานบทความเรื่อง ตรังเขา ตรังนา ตรังเล : สามทศวรรษที่ผ่านมา น้ำตาหรือรอยยิ้ม (เปลื้อง คงแก้ว, 2537) เป็นบทความที่วิเคราะห์และสังเคราะห์ความเป็นจังหวัดตรังโดยใช้สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด ภาพของการนำเสนอและใช้ช่วงเวลา 3 ทศวรรษเป็นกรอบให้เห็นภาพลักษณะที่เปลี่ยนแปลงใน 3 ยุค คือ ยุคแรกได้เสนอให้เห็นภาพของชนทุกกลุ่มในพื้นที่ว่าต่างก็พึ่งพิงสงเคราะห์เกื้อกูลกันโดยตลอดซึ่งสอดคล้องกับบรรทัดฐานอุดมสมบูรณ์ ยุคที่สอง วิธีการผลิตของชุมชนที่ได้เข้าสู่ภาวะการทำมาค้าขาย สอนยางสงเคราะห์ที่รัฐอุดหนุนทำให้สภาพธรรมชาติถูกทำลาย นาข้าวที่ผลิตเชิงพาณิชย์ต้องใช้ทุนเพิ่มขึ้น หนี้สินเพิ่มขึ้น ครั้นยุคปัจจุบัน ภาพของยุคแรกหมดไปในขณะที่ความเป็นพาณิชย์นิยมเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ กระแสบริโภคนิยมรุนแรง ความอุดมสมบูรณ์ล่มสลายชาวบ้านมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ในช่วงนี้เองที่ทั้งสามตรังต่างก็ตระหนักถึงสภาพดังกล่าว บางกลุ่มจึงหันมาพึ่งตนเองภายใต้ภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มช่วยกันหาทางออกสร้างกฎระเบียบ และปฏิบัติเพื่อแก้ไขให้สถานการณ์เก่าๆ กลับคืนมา สภาพเช่นที่ว่านี้ให้ความหวังว่ามีโอกาสและเป็นไปได้มากที่ชุมชนดังกล่าวจะคืนมาสู่ความสงบสุขได้อีกครั้งหนึ่ง บทความเรื่อง ภูเขา ที่ราบและทะเล : วิถีแห่งความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (วินัย สุกใส, 2538) เป็นการมองในมิติของเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการคมนาคม คือ ยุคก่อนมีทางรถไฟสายใต้ ยุครถไฟ-เรือเมล์ และยุคสิบล้อจ้าวถนน โดยสรุปว่ายุคก่อนมีทางรถไฟสายใต้ ชุมชนทั้งสามกลุ่มมีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน แลกเปลี่ยนผลิตผลกันมายาวนาน ครั้นถึงยุคมีรถไฟและเรือเมล์ การติดต่อกับโลกภายนอกเป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว การผลิตเริ่มกระจายตัวและเป็นไปเพื่อการค้า มีการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนจากแหล่งเดิมไปยังแหล่งอื่น และจากแหล่งอื่นเข้ามาในพื้นที่ ครั้นถึงยุคสิบล้อจ้าวถนน ได้มี

การนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างกว้างขวางแทบทุกวงการวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน ในยุคนี้เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านการเลี้ยงดูเด็ก การศึกษา การประกอบอาชีพ ความเชื่อและศาสนา โดยที่วัฒนธรรมการบริโภคได้ไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรง ทำลายวิถีชีวิตอันดั้งเดิมแบบเก่า ผู้คนดิ้นรนทำมาหากินในอาชีพใหม่ เช่น รับจ้างในเมือง แทนการทำอาชีพอยู่กับบ้าน นางุ้งเข้ามาทดแทนนาข้าวและปายายเลน สภาพการทำลายทรัพยากรเป็นไปอย่างกว้างขวาง ปัญหาต่างๆ ประดังเข้ามาในชุมชนอย่างมากมาย ชุมชนจึงตกอยู่ในภาวะของการล่มสลาย บทความได้เสนอหนทางความอยู่รอดของชุมชนว่า รัฐต้องกระจายอำนาจลงไปเพื่อให้ชุมชนได้จัดการตนเอง พร้อมกับปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้ดีขึ้น

ส่วนผลงานบทความอีกเรื่องหนึ่ง คือ พื้นปัญหาการพัฒนา: สำนึกแห่งชุมชน สุราษฎร์ธานีเมืองแห่งลุ่มน้ำภาคใต้ตอนบน (วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์, 2538) บทความนี้เริ่มด้วยการย้อนกลับไปกล่าวถึงอดีตปรากฏการณ์ภูมิโนศในสุราษฎร์ธานีว่ามีความหลากหลาย อุดมสมบูรณ์อย่างยิ่งนับตั้งแต่ป่าต้นน้ำ เทือกเขา ที่เนินควนที่ราบ หุ่นา ปาพรุ ปายายเลน แนวหญ้าทะเล และปะการัง สภาพเช่นที่ว่านี้ก่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขของผู้คน โดยเชื่อมสัมพันธ์ด้วยหน้าที่ที่ลงตัว แต่ปัจจุบันการพัฒนาที่มุ่งผลประโยชน์ด้านวัตถุ และการบริโภคนิยม ทำให้ขาดการเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม ก่อให้เกิดวิกฤตทางนิเวศวิทยาอย่างใหญ่หลวง อย่างไรก็ตามผู้เขียนบทความนี้ได้เสนอทางออกว่าวิกฤตการณ์ดังกล่าวมีทางแก้ไขได้ หากชุมชนได้ร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยร่วมมือกันจากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และองค์กรชุมชนในการพื้นปัญหาขึ้นมาพิจารณาอย่างจริงจัง นำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนมาอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เทือกเขา ที่เนิน ควน ที่ราบ หุ่นา ปาพรุ ปายายเลน พื้นที่ยายผ้งและทะเลอย่างจริงจัง พร้อมกับการที่ภาครัฐจะต้องให้ความสนใจและมีส่วนร่วมพัฒนาด้วย

ในส่วนของงานบทความอีก 4 บทความ คือ รวบรวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดของชุมชนไม้เรียง กลุ่มสวนสมรมตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขาคราม...บนเส้นทางการค้นหาตนเอง และการทำนาใน

ภาคใต้ งานชิ้นแรกซึ่งเป็นงานประมวลความคิดและประสบการณ์ของชุมชนไม่เรียง (ประยงค์ รัตนรงค์, 2546) ได้เสนอเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่เน้นปรัชญาการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนที่มีหลักสูตรมากมาย โดยได้ขยายผลไปสู่สถานศึกษาในชุมชน เพราะเชื่อว่าการเรียนรู้ คือ หัวใจของการพัฒนา นอกจากนี้ยังได้เสนอแผนแม่บทชุมชนที่เน้นการเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ และสุขภาพอันมีกิจกรรมเกี่ยวกับ เกษตรกรรมยั่งยืน กองทุนชุมชน กองทุนสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยที่ยังได้ประมวลความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน เพราะเชื่อว่าหากเป็นเช่นนี้จะสามารถสร้างคนและองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถจัดการทุน และทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้ ด้วยการเชื่อมโยงวัฒนธรรม สังคม ธรรมเนียมนิยมนี้นำเข้าด้วยกัน

การประมวลความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดของชุมชนไม่เรียงจึงเป็นงานที่ถ่ายทอดประสบการณ์ตรงที่ผู้เขียนคลุกคลีมาอย่างยาวนานโดยตลอด โดยที่ได้พัฒนาความคิด และการปฏิบัติงานจริงจนในที่สุดชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลรักษาไว้เป็นอย่างดี สำหรับบทความเรื่อง กลุ่ม สวนสมรม ตำบลบ้านยาง อำเภอศรีวิชัย (อร่ามรัตน์ ดวงชนะ, 2547) ซึ่งผู้เขียนเก็บข้อมูลจากการลงไปสัมผัสพื้นที่ด้วยการสัมภาษณ์และดูสภาพจริง ทำให้เห็นถึงการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยการประกอบอาชีพทำสวนสมรม ซึ่งเป็นสวนแบบดั้งเดิมในบริเวณพื้นที่ริมฝั่งคลองซึ่งมีพืชพรรณอย่างหลากหลาย มีผลประโยชน์ตลอดปี แม้เป็นเพียงแบบพออยู่พอกินแต่ก็ปลอดภัยจากสารเคมีและยาปราบศัตรูพืช ซึ่งช่วยให้มนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดำรงอยู่อย่างอิสระ ปลอดภัย พึ่งตนเองได้ และเกื้อกูลกัน อย่างมีความสุข ผลก็คือ เป็นการช่วยให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสภาพธรรมชาติแวดล้อมไว้เป็นอย่างดีด้วย

ในส่วนของงานบทความเรื่อง เขาคราม... บนเส้นทางของการค้นหาตนเอง (กลิน คงเหมือนเพชร, 2547) เป็นงานการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอีกชิ้นหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้ศึกษาได้ลงทุนคลุกคลีเก็บข้อมูลในพื้นที่แล้วประมวลปรากฏการณ์และพลวัตของชุมชนออกมาเผยแพร่ โดยพบว่าบนความหลากหลาย

ทางวัฒนธรรมที่นี้ซึ่งมีกลุ่มไทยพุทธ ไทยมุสลิม และกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงชายฝั่งยังชีพมาแต่เดิมนั้น ได้ถูกคุกคามเมื่อเปลี่ยนแปลงการผลิตแบบยังชีพไปสู่ระบบการผลิตแบบตลาดที่ใช้เทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ในการผลิต พร้อมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็วไปด้วยนั้น ทำให้ชาวบ้านยังคงยากจนและประสบปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย จากสภาพดังกล่าวการกอบกู้ชุมชนจากแกนนำชุมชนและการรวมกลุ่มกันโดยใช้ทุนภูมิปัญญาจึงเกิดขึ้น โดยนำเอาปัญญาความรู้ของชุมชน เช่น สมุนไพร หมอตำแย อาหารพื้นบ้าน ข้าวฝีมือ ฯลฯ มาสร้างความแข็งแรงให้แก่ชุมชน ในที่สุดชุมชนเริ่มฟื้นตัวอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ดำรงอยู่อย่างดี

สำหรับบทความเรื่อง การทำนาในภาคใต้ (สุวิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2542) เริ่มต้นเป็นการสะท้อนเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพของการทำนาแบบเก่าที่อาศัยแรงงานคนและสัตว์เลี้ยง ซึ่งเป็นการเกื้อกูลแรงงานในหมู่ของชาวบ้าน ในภาพของการทำนาแบบเก่าผู้เขียนได้เสนอภาพขั้นตอนการทำนา ซึ่งในแต่ละขั้นตอน ชาวบ้านต้องดำเนินการอย่างประณีตโดยที่ยังคงปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อต่างๆ อันเนื่องมาจากการทำนามากมาย ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการกระทำเพื่อให้มีโชคลาภได้ผลผลิตมาก ให้ฝนฟ้าอำนวยตามฤดูกาลและเป็นการรวมกลุ่มคนในชุมชนให้เป็นกลุ่มเดียวกันด้วย นอกจากภาพเก่าของการทำนาแล้ว ได้ให้ภาพของการทำนาในปัจจุบันว่า เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิงทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ การใช้สารเคมีและปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต สภาพดังกล่าวทำให้เกิดการสูญเสียอย่างกว้างขวาง เพราะเนื่องจากการทำลายวัฒนธรรมชุมชนลงอย่างย่อยยับแล้วสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติได้ถูกทำลายลงด้วย ซึ่งผลดังกล่าวทำให้ชุมชนขาดพลังและอ่อนแอลงอย่างเห็นได้ชัด

ผลงานวิจัยและบทความเกี่ยวกับการจัดทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนของงานวิจัยมีเนื้อหาสาระ คือ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เห็นกระบวนการผลิตของชุมชน และการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ซึ่งเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สำหรับในกระบวนการผลิตช่วยให้เห็นถึงการผลิตในอดีตที่ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นพลวัตของชุมชนในลักษณะต่อเนื่องว่าได้เปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติและการพึ่งตนเอง ทำให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปกับกระบวนการผลิต แต่เมื่อการผลิตได้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปเพื่อการค้าทำให้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและความเป็นอยู่ของชุมชน ขณะเดียวกันการผลิตได้ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ย่อยยับลงด้วย ซึ่งทำให้สังคมต้องฝ่าฟันวิกฤตอันเป็นปัญหารอบด้าน

ส่วนการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชนบท งานในกลุ่มนี้ได้ใช้กรณีศึกษาในพื้นที่เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยและการจัดกิจกรรมที่ดำเนินไป งานแต่ละชิ้นได้พยายามผนวกเอากิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมควบคู่เข้าไปด้วยซึ่งทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าในทุกพื้นที่ได้ดำเนินการเรื่องนี้อย่างไร ทำให้ผู้คนในพื้นที่ต่างเห็นความสำคัญและมุ่งมั่นหาทางเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีแนวโน้มว่าสภาพของการจัดการดังกล่าวเป็นลู่ทางที่ช่วยให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังคงอยู่ได้ต่อไป

ในส่วนของงานบทความความเป็นงานศึกษาที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดจากประสบการณ์ตรงด้วยการถ่ายทอดสิ่งที่สั่งสมมายาวนาน และการลงไปสัมผัสความจริงในพื้นที่ แล้วเสนอโดยใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป และตีความให้เห็นว่าอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการจัดการสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของบริบท และกระทบกับวิถีชีวิตอย่างไร พร้อมกับเสนอทางออกไว้ในบางประเด็นที่น่าจะใช้เป็นลู่ทางที่ทำให้สังคมอยู่รอดได้

2.7 พลังความคิดและภูมิปัญญาจากประวัติบุคคล

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติบุคคลเท่าที่ประมวลได้ขณะนี้มีเป็นจำนวนมาก แต่ที่คัดสรรนำมาสังเคราะห์มีทั้งหมด 19 เรื่อง จำแนกเป็นงานที่เป็นวิทยานิพนธ์งานวิจัยทั่วไป บทความ และหนังสือ ในส่วนของงานที่เป็นวิทยานิพนธ์มีการศึกษาเกี่ยวกับ เพลานางเลือดขาว ฉบับวัดเขียน บางแก้ว อำเภอชัยสน จังหวัดพัทลุง ประวัติและผลงานวรรณกรรมของดิเรก พรตตะเสน ประวัติและผลงานด้านโนราของโนรายก ชูบัว ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนังตะลุงของหนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ ชีวิตประวัติและผลงานของสมพร แซ่ไคว่ ชีวิตประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อม พุกษากร ประวัติชีวิตและผลงานด้านการแพทย์แผนไทยของประกอบ อุบลขาว ประวัติและผลงานของเคร่ง สุวรรณวงศ์ ประวัติและผลงานของปลื้ม ชูคง ประวัติและผลงานของเคล้า แก้วเพชร ศึกษาคุณธรรมจากชีวิตประวัติและผลงานของสุชาติ รัตนปราการ วิเคราะห์วรรณกรรมหนังตะลุงของพ่วง บุขรรค์ตัน และวิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต

งานวิทยานิพนธ์ดังกล่าว จัดกลุ่มเนื้อหาเป็นกลุ่มการศึกษาประวัติและผลงานโดยตรง และที่เน้นการศึกษาวิเคราะห์ กลุ่มแรกผลงานวิจัยมีเพียงเรื่องเดียวนำข้อมูลจากเอกสารโบราณที่เรียกต้นฉบับว่าเพลา ซึ่งเป็นหนังสือบุดหรือสมุดข่อยมาศึกษา ผู้ศึกษาได้ถอดความและวิเคราะห์ พบว่า นางเลือดขาว (ชื่อยุคิ พิชะกุล, 2538) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของภาคใต้สมัยอยุธยา มีความศรัทธาในพุทธศาสนาได้สร้างวัดต่างๆ มากมาย อีกทั้งยังสร้างเมืองตรัง เมืองพัทลุงอีกด้วย เนื่องจากเป็นงานที่มีได้มีการสังเคราะห์ตีความอย่างลึกซึ้งแต่ประการใด ผลงานที่ปรากฏจึงเป็นลักษณะภาพนิ่ง ขาดความมีชีวิต เป็นแค่ความรู้ที่มีลักษณะตายตัว จึงมีประโยชน์ในด้านความรู้มากกว่าที่จะใช้เป็นพลังของสังคมได้ แต่ก็เป็นผลงานช่วยให้มีข้อมูลประวัติบุคคลสำคัญในอดีต อันเป็นฐานสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นได้อย่างดี งานวิจัย เรื่อง เพลานางเลือดขาว นับเป็นงานชิ้นแรกๆ ที่ใช้ระบบการศึกษาวิจัยมาดำเนินการประมวลประวัตินางเลือดขาวอย่างมีระบบ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาต่อมาในภายหลัง ในส่วนของงานวิจัยกลุ่มที่สอง ซึ่งศึกษาวิเคราะห์ผลงาน

เป็นหลักและกล่าวถึงประวัติเป็นส่วนประกอบ เป็นการมองผลงานในแง่มุมใดมุมหนึ่ง แล้วสรุปคุณสมบัติที่โดดเด่นจากผลงาน เช่น ผลงานของ สุชาติ รัตนปราการ (สุมนา เตชะนิม, 2543) ช่วยให้เห็นถึงคุณธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความใฝ่รู้ ความสุขุมรอบคอบ ความกล้าหาญ ความเมตตา ความเสียสละ ความเป็นผู้นำ ฯลฯ ผลงานวรรณกรรมของฟุ้ง บุชรารัตน์ (เกษม ขนาบแก้ว, 2532) ช่วยให้เห็นโลกทอรรณ ของผู้เขียนที่มีต่อมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ฯลฯ และบทหนึ่งตะลุงของจิ้น อรมุต (วชิราภรณ์ ชนะศรี, 2544) ช่วยให้เห็นความมีเหตุผล ความรู้จักตน ความมีศีล ความกตัญญู ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี นับได้ว่า การศึกษาวิจัยแนวนี้ช่วยเสริมให้ประวัติ ซึ่งศึกษาควบคู่ไปด้วยนั้นมีความโดดเด่นเป็นประโยชน์และเห็นภาพเคลื่อนไหวของประวัติและผลงานมากขึ้น

งานวิจัยทั่วไปซึ่งมีจำนวนไม่กี่เรื่องมีงานสำคัญ คือเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภาคใต้ในการบำบัดรักษาโรค ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพรและระนอง (ชวน เพชรแก้ว, 2546) เป็นงานที่มุ่งบันทึกคำบอกเล่าด้วยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน โดยประมวลความรู้ทั้งในส่วนเกี่ยวกับประวัติ และผลงานในการรักษาโรค พร้อมทั้งศึกษาปริวรรตตำรายาพื้นบ้านจากหนังสือใบลานที่หมอใช้เป็นตำราควบคุมคู่ไปด้วย ทำให้ทราบถึงประวัติความชำนาญในการรักษาโรค ความเชื่อ ระบบการดูแลรักษา คุณสมบัติของผู้เป็นหมอและการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับยาที่ใช้รักษาด้วย นับเป็นงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่มีประโยชน์ในวงการของหมอพื้นบ้าน โดยเฉพาะในด้านองค์ความรู้และวิถีพลัง เพราะเป็นการรู้ถึงเรื่องดังกล่าวจากการสัมผัสจริง และยังคงใช้ประโยชน์กันอย่างกว้างขวางในชนบท

ในส่วนของงานบทความวิชาการ เป็นงานซึ่งมีผู้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก แต่มีงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทความวิชาการที่มีความสมบูรณ์ในลักษณะบทความวิชาการจริงๆ จำนวนน้อย ส่วนใหญ่รวบรวมเป็นประวัติและผลงานสั้นๆ เป็นลักษณะงานเขียนปกิณกะมากกว่า งานบทความวิชาการที่น่าสนใจ ได้แก่ เจ้าแม่หลิมกอกเหนียว (เคียม สังสิทธิเสถียร, 2542) เจ้าพระยานคร (น้อย นคร) (วิเชียร ณ นคร, 2542) พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) (ชวน เพชรแก้ว,

2542) เป็นต้น ลักษณะของการนำเสนองานเป็นการรวบรวมและเรียบเรียงขึ้นจากเอกสารต่างๆ มีรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชีวิต และผลงานที่สำคัญ ผลงานบทความดังกล่าวนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ประวัติศาสตร์ การปกครองและการศาสนา ของภาคใต้ได้เป็นอย่างดี สำหรับงาน ปกตินกะซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นงานเขียนสั้นๆ มีทั้งประวัติบุคคลที่เกี่ยวกับ ศาสนา การเมือง การปกครอง นักการศึกษา นักวัฒนธรรม นักเขียน นักวิชาการ ครูอาจารย์ นักธุรกิจ และบุคคลผู้มีชื่อเสียงอื่นๆ แม้จะมีรายละเอียดสั้นๆ แต่ก็มี ประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของภาคใต้ และใช้เป็นต้นเค้าสำหรับผู้สนใจศึกษา

ในส่วนของหนังสือ ซึ่งเป็นประวัติบุคคล มีผลงานที่น่าสนใจ คือ เพลงบอก ชั่นครุ คูเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (วิมล คำศรี, 2547) เนื้อหา สาระกล่าวถึงปัจจัยสนับสนุนว่ามีหลายประการ อาทิ สถาบันทางศาสนา องค์กร ของรัฐ องค์กรเอกชน ฯลฯ และศิลปินพื้นบ้าน เพลงบอกที่มีชื่อเสียงของจังหวัด นครศรีธรรมราช ได้แก่ พระรัตนธัษณูณี (ม่วง) เพลงบอกปาน เพลงบอกเนตร ชลารัตน์ เฝียน เพ็ชรคงทอง และสร้อย ดำแจ่ม ในส่วนของการนำเสนอ ผู้เขียนได้ศึกษา ประวัติและผลงานทั้งจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องใน ส่วนของศิลปินเพลงบอกที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนศิลปินที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ใช้การ สัมภาษณ์โดยตรง แล้วนำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ นอกจากนี้ยังได้รวบรวมบทร้อง เพลงบอกของศิลปินแต่ละคน อีกทั้งวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของบทร้อง ทำให้เห็น ถึงความคิดของนักเล่นเพลงบอกในแง่มุมต่างๆ แต่ก็ได้มองสาระอันเป็นความ สัมพันธ์กับสังคมที่ลึกซึ้ง ผลงานดังกล่าวจึงเพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความรู้อันเป็น ปรากฎการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น หนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ได้รวบรวมศึกษา ประวัติ บุคคลไว้ คือ วรณกรรมทักษิน: วรณกรรมปริทัศน์ ในส่วนที่ว่า ด้วยผู้จนา / นักประวัติศาสตร์ / กวีทักษิน (ชวน เพชรแก้ว, 2547) งานชิ้นนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษา รจนา/นักประวัติศาสตร์ / กวีทักษิน ในยุคก่อนการพิมพ์และยุคการพิมพ์ ยุค ก่อนการพิมพ์ซึ่งผู้จนาส่วนมากไม่ปรากฏชัดแจ้ง ผู้ศึกษาใช้วิธีสืบค้นจากข้อมูล มุขปาฐะบ้าง ค้นข้อมูลจากวรรณกรรมบ้าง เนื้อหาสาระในส่วนนี้จึงมีรายละเอียด

ไม่สมบูรณ์ เช่น ภิกษุอินท์ พระยาตรัง พระครูวินัยธร ชูปราชญ์ นายเรื่อนนาใน หมื่นสนิท สุขปราชญ์ พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) และพระสมุห์หนู ส่วนผู้รจนา/นักประพันธ์ในกวียุคการพิมพ์ สามารถสืบค้นประวัติได้กว้างขวางและละเอียด ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นานนักประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งได้มีผู้บันทึกเรื่องราวไว้ไม่น้อย นอกจากนี้ยังสามารถสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วย ในยุคนี้มีผู้รจนา/นักประพันธ์/กวีที่กษัตริย์ที่โดดเด่น คือ เสือ ชำนาญภักดี พระปลัดเลี่ยม อาสโย เพลงบอกปานบอด แดงนักปราชญ์ เนตร ชลารัตน์ พระธรรมโมลี (เกตุ ธรรมวัชชะ) พระเทพรัตนกวี (เกตุ แสงหิรัญ) กราย พัฒน์จันทร์ และทอง หนองถั่ว ผลงานดังกล่าวนับได้ว่าผู้เขียนต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างสูง สำหรับวิธีการนำเสนอก็ไม่แตกต่างไปจากการเล่าประวัติเหตุการณ์สำคัญในชีวิต และผลงานเท่าที่สืบค้นได้ งานที่ว่านี้จึงเป็นประโยชน์เพียงงาน จุดประกายเริ่มต้นเพื่อการสืบค้นในระดับลึกในโอกาสต่อไปเท่านั้น

งานวิจัย บทความ และหนังสือเกี่ยวกับประวัติบุคคลที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม คือ มุ่งศึกษาประวัติและผลงานโดยตรง และเน้นการวิเคราะห์ผลงานเป็นประเด็นหลัก กล่าวถึงประวัติเป็นส่วนประกอบ มีบุคคลที่นำมาศึกษาหลากหลาย คือบุคคลที่โดดเด่นทางศาสนา การเมือง การปกครอง นักการศึกษา นักเขียน นักวัฒนธรรม นักวิชาการ ครูอาจารย์ นักธุรกิจ ฯลฯ งานทั้งสองกลุ่มเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคลทั้งผู้เป็นเจ้าของประวัติและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลงานที่มีน้ำหนักในเชิงวิชาการ คือ งานวิจัยและหนังสือ เพราะเป็นงานศึกษาที่กำหนดกรอบความคิดและวิธีการนำเสนอชัดเจน ส่วนงานประเภทบทความวิชาการยังคงมีน้อย และเนื้อหาสาระไม่หนักแน่น สิ่งที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งในงานวิจัยบทความ และหนังสือ คือ ยังเป็นงานรวบรวมเรียบเรียงที่ขาดการศึกษาวិเคราะห์ สังเคราะห์และตีความที่ลึกซึ้ง งานดังกล่าวจึงมีประโยชน์ในวงจำกัด เนื่องจากเมื่อศึกษาแล้ว เห็นแค่เพียงปรากฏการณ์หรือข้อความบางประการที่คับแคบ ซึ่งมีประโยชน์มากในการเป็นฐานความรู้สำหรับผู้สนใจศึกษาในโอกาสต่อไป แต่เป็นประโยชน์ในแง่ความเคลื่อนไหวทางสังคมค่อนข้างน้อย

2.8 บทสรุป

จากการสังเคราะห์และประเมินสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ กรณีพลังความคิดและภูมิปัญญา ซึ่งในประเด็นย่อยตามเนื้อหาสาระที่จำแนก คือ ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมท้องถิ่น คติชนวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และประวัติบุคคล เมื่อนำมาสรุปเป็นภาพรวมมีรายละเอียดดังนี้

ภาพรวมด้านเนื้อหาและวิธีวิทยา

จากการสำรวจเอกสารเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ และหนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้จากแหล่งความรู้ต่างๆ พบว่า กลุ่มเนื้อหาด้านพลังความคิดและภูมิปัญญาซึ่งเป็นงานที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลา 10 ปีเศษ ที่ผ่านมา ได้คัดสรรผลงานมาศึกษาจำนวนเกือบ 300 เรื่อง ในจำนวนนี้เป็นงานที่เป็นบทความวิชาการมากที่สุด รองลงมาคือ วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย ส่วนหนังสือมีจำนวนน้อยที่สุด หากพิจารณาด้านเนื้อหาที่ศึกษาตามที่กล่าวมาข้างต้น งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือ วรรณกรรมท้องถิ่น คติชนวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และประวัติบุคคล ตามลำดับ การที่มีผู้ศึกษาสนใจเรื่องราวในสาระที่ว่านี้ อาจจะเป็นเพราะว่ามีข้อมูลต่างๆ ปรากฏทำทนายอยู่เป็นจำนวนมากประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเนื่องจากในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมานี้มีหลักสูตรเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเปิดสอนในทุกระดับการศึกษา จึงทำให้มีผลงานศึกษาค้นคว้า เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว นอกจากนี้ อาจจะเป็นเนื่องจากสถาบันการศึกษาตระหนักในความสำคัญของเรื่องนี้และถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องสร้างสรรคองค์ความรู้เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของชาติและผู้สนใจทั่วไป

เนื้อหาสาระของงานศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ครอบคลุมเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีและชุมชนโบราณ วัดและวัง ประวัติศาสตร์จังหวัด การเจาะลึกเรื่องราว

ในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง บุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานที่สำคัญ ภาพรวมของภาคใต้ และประวัติศาสตร์จากวรรณกรรม

ในด้านวิธีวิทยา งานในกลุ่มนี้ยังคงจำกัดอยู่กับการอธิบายเชิงบรรยาย ปรากฏการณ์ ด้วยการใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ จารึก ตำนาน บันทึกต่างๆ เอกสารสิ่งพิมพ์ และวรรณกรรม และข้อมูลที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ข้อมูลบอกเล่า และข้อมูลหลักฐานต่างๆ ได้แก่ หลักฐานด้านโบราณคดี และประวัติศาสตร์ศิลป์ เช่น โครงกระดูก โบราณสถาน พระพุทธรูป เป็นต้น สำหรับขั้นตอนการใช้ข้อมูลของการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ มีเพียงงานที่เป็นวิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัยเท่านั้น ที่มีคำถามหรือปัญหาที่ชัดเจนรัดกุม ได้คัดเลือกหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยอันเป็นข้อมูลดิบอย่างดี มีการประเมินข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆ ว่าน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ อีกทั้งมีการตรวจสอบหลักฐานต่างๆ ว่าสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ศึกษาและมีความเชื่อมโยงของหลักฐานชิ้นนั้นๆ กับหลักฐานอื่น เมื่อตีความออกมาจึงน่าเชื่อถือ ลักษณะดังกล่าวตรงข้ามกับงานที่เป็นบทความและหนังสือซึ่งมักจะไม่เข้มงวดกับข้อมูลมากนัก โดยเฉพาะบทความและหนังสือทั่วไป

นอกจากนี้การวิจัยด้านประวัติศาสตร์ได้ใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมภาคใต้ไม่น้อย ทั้งจากวรรณกรรมยุคเก่า คือ หนังสือปุด หรือสมุดข่อยและวรรณกรรมที่พิมพ์เผยแพร่ในชั้นหลัง งานด้านประวัติศาสตร์ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์พงศาวดาร ตำนาน บันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญสัตว์และสถานที่ วรรณกรรมที่กัมกับการจรจรโงงอาณาจักร และวรรณกรรมที่กัมกับประประวัติศาสตร และวัฒนธรรมชุมชน ในส่วนของกลุ่มประวัติศาสตร พงศาวดารและตำนาน นำเสนอเป็นบทความจากการวิจัยโดยประมวลเนื้อหาสาระจากการศึกษาวรรณกรรมหลายเล่ม ที่น่าสนใจยิ่งก็คือ วรรณกรรมหนังสือเพลอันมีสาระเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุซึ่งเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ศาสนาเป็นแกนกลางในการเขียนวรรณกรรม มีการ

ใช้แนวคิดธรรมราชา และแนวคิดเรื่องบาปบุญเข้ามาประกอบ กลุ่มบันทึกเหตุการณ์สำคัญของท้องถิ่น เป็นการเขียนโดยใช้เนื้อหาจากบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับระบบราชการ ประสพการณ์และจดหมายส่วนบุคคล กลุ่มประวัติบุคคล สัตว์ และสถานที่ นำสาระมาจากวรรณกรรมทั้งงานประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง งานดังกล่าวนี้แต่งขึ้นในช่วงประมาณ 100 ปี หรือที่ไม่เกินก็มี เป็นหลักฐานที่สำคัญ เพราะมีชื่อผู้แต่ง และเวลาที่ชัดเจน ผิดกับหนังสือเพลลา ซึ่งไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และเวลาที่แน่ชัด สาระของวรรณกรรมมีทั้งประวัติบุคคล สถานที่ และสัตว์ เป็นสาระที่เกี่ยวกับการยกย่องเทิดทูนทั้งฆราวาสและพระภิกษุ เน้นสถานที่เกี่ยวกับศาสนา และเหตุการณ์สำคัญ และเน้นเรื่องราวของสัตว์ใหญ่ที่ดุร้ายและมีพลัง งานที่ว่ำนี้นี้แม้จะมีน้อยแต่เป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สำคัญ

สำหรับวรรณกรรมที่กษนิกับการจรรโลงอาณาจักรเป็นการนำวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทั้งประเภทจารึกต่างๆ จารึกแผ่นทองปัลลียอดพระธาตุ วรรณกรรมท้องถิ่นจากหนังสือบุต (สมุดข่อย) บทเพลงพื้นบ้าน ตำนานเมืองรวมทั้งบทขับของการละเล่นต่างๆ มาประมวลและสังเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นว่า ที่อาณาจักรนครศรีธรรมราชตั้งแต่ยุคตามพรลิงค์ กระทั่งสืบต่อมาถึงเมืองสิบสองนักษัตร จนถึงสมัยเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์นั้นได้ใช้วรรณกรรมทางพุทธศาสนาสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนในบริเวณนี้ให้เกิดสำนึกร่วม ซึ่งเป็นวิถีและพลังในการค้าจุนอาณาจักรนครศรีธรรมราชในยุคนั้น ด้านวรรณกรรมที่กษนิกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนเป็นงานที่ใช้การรวบรวมและสังเคราะห์วรรณกรรม โดยเห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมชุมชนมีคุณูปการซึ่งกันและกัน คือวรรณกรรมท้องถิ่นทำหน้าที่บันทึกเหตุการณ์ของชุมชน อันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แล้วผ่องถ่ายเป็นวัฒนธรรมชุมชน ในขณะที่ผู้สร้างวรรณกรรม มีแรงบันดาลใจมาจากประวัติ ศาสตร์ โบราณคดีของชุมชน ทำให้เกิดวิถีและพลังซึ่งกันและกัน แม้ว่าวรรณกรรมที่นำมาศึกษาถูกปรุงแต่งอรรถรสเป็นวรรณกรรม คือ เพื่อความบันเทิง แต่มีแก่นสารและคุณค่าแก่ผู้ศึกษาทั้งการศึกษา ด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างดี

หากพิจารณางานด้านประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว โดยเน้นเฉพาะไปที่วิธีวิทยาของผลงานทั้งบทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และหนังสือพบว่า งานบทความที่เสนอข้อคิด การตีความ รวมถึงวิพากษ์วิจารณ์ควบคู่ไปด้วยนั้นเป็นงานที่ทรงคุณค่า มีความเฉียบคมด้านเนื้อหา เพราะนอกจากแสดงถึงการประมวลและสังเคราะห์สาระงานอย่างเป็นระบบแล้ว ได้ช่วยให้แลเห็นถึงความคิดที่ผูกโยงวิถีและพลังของงานด้านนี้ซึ่งไม่เพียงแต่การนำเสนอให้เห็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น

ส่วนงานศึกษากลุ่มวรรณกรรมท้องถิ่นมักจะเป็นงานวิจัยทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ วิทยานิพนธ์ บทความ และงานหนังสือมีไม่กี่เรื่อง ในจำนวนนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมลายลักษณ์ทั้งงานที่บันทึกในหนังสือชุด งานที่คัดลอกหรือปริวรรตจากหนังสือชุด และผลงานวรรณกรรมสมัยใหม่ งานวิจัยทั่วไปในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาใช้วิธีการรวมกลุ่มนักวิชาการจำนวนมากมาร่วมกันศึกษา โดยใช้วิธีกำหนดกรอบเนื้อหาและวิธีการศึกษาร่วมกัน วิธีการวิจัยที่ใช้เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หรือข้อมูลลายลักษณ์อักษรและบางส่วนเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล

ในด้านวิธีวิทยาที่ใช้วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ เริ่มจากร่วมมือกันค้นคว้าเสาะหาวรรณกรรมจากแหล่งวิทยาการในภาคใต้ อันเป็นวรรณกรรมที่บันทึกในหนังสือชุด งานที่คัดลอกหรือปริวรรตจากจากหนังสือชุด และวรรณกรรมสมัยใหม่แล้วนำมาอ่านและจัดทำวรรณกรรมปฏิบัติศน์ ด้วยการสรุปแต่ละเรื่องในประเด็นของสาระัตถะ รูปแบบ ลักษณะทั่วไป และลักษณะเฉพาะ จากสารดังกล่าวได้ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อหาภาพรวม อัตลักษณ์และพลวัตของวรรณกรรมทักษิณ โดยนำเสนอเป็น “วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์” ต่อจากนั้นได้คัดสรรวรรณกรรมที่ศึกษาดังกล่าวมาปริวรรตทำเชิงอรรถ ตรวจสอบต้นฉบับ และสังเคราะห์เนื้อเรื่องแต่ละเรื่องคือ “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร” ลำดับสุดท้ายใช้วรรณกรรมที่ศึกษามาแล้วทั้งหมดเป็นข้อมูลในการสังเคราะห์ ทำให้ได้ผลงานวิจัยที่มีสาระองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมทักษิณ เรียกว่า “วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมพินิจ” ในส่วนของเนื้อหาที่นำมาศึกษาของวรรณกรรมภาคใต้

ชุดนี้มีสาระครอบคลุมเกี่ยวกับศิลาจารึก ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน บันทึก เหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น ความเชื่อและคตินิยม หลักศาสนาปรัชญา กฎหมาย หลักชัย ระเบียบเมือง ประเพณี พิธีกรรม สุภาษิตคำสอน ตำราคัมภีร์ต่างๆ การแพทย์ นิทานประโลมโลก นิราศ วรรณกรรมเฉพาะกิจ บุคคลสำคัญ สถานที่และปึกแผ่น

ในส่วนของ “วรรณกรรมทักษิณ :วรรณกรรมปริทัศน์” มีมุมมองหรือสาระสำคัญเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานวรรณกรรม สุนทรียภาพ ประเภทของวรรณกรรม อัตลักษณ์วรรณกรรม และภูมิปัญญาในวรรณกรรม โดยความรู้พื้นฐานกล่าวถึง พัฒนาการการใช้รูปแบบอักษรไทยในภาคใต้ที่พัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย จนถึง พุทธศตวรรษที่ 22 - 24 กล่าวถึงการสร้างวรรณกรรมเป็นพุทธบูชาโดยการร่ายยาวแนวคิดและเนื้อเรื่องมาจากวัฒนธรรมฮินดู คติพุทธศาสนาและแนวความคิดและคตินิยมจากราชธานี และกล่าวถึงขนบนิยมที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นในวรรณกรรม อาทิ การใช้คำประพันธ์ การใช้ถ้อยคำภาษาถิ่น และการกล่าวถึงวัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่นภาคใต้

สำหรับด้านสุนทรียภาพในวรรณกรรมทักษิณ ซึ่งให้เห็นถึงประติษฐนาการใช้โวหารอันเป็นลักษณะเฉพาะของกวีภาคใต้ที่ต้องการให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพจากภาษา กวี ในด้านอรรถรสและสุนทรียรสในวรรณกรรม มีผลงานที่สามารถสร้างสิ่งต้องตามองค์คุณในตำราอสังการศาสตร์ รวมถึงการใช้สัญลักษณ์ที่ตกผลึกทางภูมิปัญญาจากประสบการณ์และความรู้เฉพาะตัวของนักปราชญ์ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับเป้าหมาย ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม อีกทั้งชี้ให้เห็นความงามของจิตรกรรมซึ่งแทรกอยู่ในวรรณกรรมด้วย

ในส่วนของฉันทลักษณ์ในวรรณกรรมทักษิณพบว่า มีทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว ด้านอัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ที่ชัดเจนคือ เนื้อหาได้บันทึกวัฒนธรรมชุมชนในสังคมภาคใต้ทั้งประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี กฎหมาย ปรัชญาศาสนา สุภาษิตคำสอน การแพทย์ ฯลฯ ไว้อย่างกว้างขวางด้านภูมิปัญญาในวรรณกรรมทักษิณ พบว่า กระบวนการกำเนิดของภูมิปัญญาที่ผ่านทางวรรณกรรมคือ การใช้วิถีและพลังของภูมิปัญญาเดิมที่มีในท้องถิ่นเป็น

ปัจจัยต้นทุนเชื่อมโยงกับปัญญาใหม่อย่างสมดุล ปัจจัยต้นทุน คือสภาพแวดล้อมทางกายภาพและจารีตนิยม ส่วนปัจจัยเสริม คือประโยชน์ใช้สอยที่ประชาคมพึงได้และความเจริญทางการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสังคม โดยที่ผู้สร้างวรรณกรรมใช้ฐานเหล่านี้สร้างภูมิปัญญาในวรรณกรรมขึ้นมา ด้วยการผนวกกับความเป็นพหุสตของผู้รจนา ซึ่งเมื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาขึ้นได้ก่อให้เกิดพลังชุมชนในการดำเนินชีวิตที่แสดงถึงความเชื่อ มายาคติ และการปฏิบัติหรือบทบาทในสังคมที่เป็นแบบฉบับโดยเฉพาะของชาวภาคใต้

สำหรับ “วรรณกรรมทักษิณ :วรรณกรรมคัดสรร” ได้คัดสรรวรรณกรรมที่นำมาศึกษาได้ต้นฉบับจำนวนหนึ่ง มาปริวรรตต้นฉบับเป็นภาษาปัจจุบัน จัดวรรณกรรมทั้งหมดเป็นกลุ่มโดยคำนึงถึงเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน ต่อจากนั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญเกี่ยวกับผู้แต่ง ผู้คัดลอก ประวัติและลักษณะวรรณกรรม ลักษณะพิเศษหรือลักษณะเด่นของวรรณกรรม สาระสำคัญของเรื่อง เนื้อเรื่อง ภูมิปัญญาและคุณค่าของวรรณกรรม ในส่วนของ “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ” เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ด้วยการใช้ข้อมูลจาก “ วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์” และ “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร” องค์ความรู้ที่ได้ คือ นิยามและขอบข่ายวรรณกรรมทักษิณ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ ภูมิปัญญาและคุณค่าวรรณกรรมทักษิณ องค์ความรู้ที่ได้้นอกจากนิยามและขอบข่ายแล้วยังได้พินิจความเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านจากองค์ประกอบหลักของวรรณกรรม อีกทั้งได้พินิจองค์ประกอบเสริมอันได้แก่ สภาพทางกายภาพของท้องถิ่น วิถีคิดแบบชาวบ้าน บุคลิกของชาวบ้านอันเป็นจารีตนิยมของชุมชน ลักษณะการศึกษาดังกล่าวช่วยให้เห็นภาพของวรรณกรรมทักษิณได้แจ่มชัด สาระที่บันทึกมีทั้งประวัติศาสตร์ กฎหมาย ศาสนา สุภาษิต วรรณกรรม ตำราต่างๆ ฯลฯ สารัตถะในวรรณกรรม มีทั้งความคิดและคตินิยมที่เกิดในท้องถิ่นเอง จารีตที่มาจากฮินดู ผ่องถ่ายมาจากพุทธศาสนา และ คตินิยมจากราชธานี

ในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา พบว่า กระบวนการเกิดมาจากทุนที่เป็นทรัพยากร ธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้วยการหลอมรวมเข้ากับความเปลี่ยนแปลง

ของยุคสมัย นอกจากนี้ ภูมิปัญญายังเกี่ยวข้องกับความเป็นพหุสูตรของผู้แต่งด้วย สารัตถะของภูมิปัญญามีหลายประการ ได้แก่ การส่งเสริมการสร้างหนังสือเป็นวิทยาทาน การกล่าวถึงการเชิดชูนักปราชญ์ การทันโลกทันคน การครองตน การตระหนักค่าธรรมชาติ สุขวิทยา การปลูกฝังค่านิยม การยึดมั่นในขนบประเพณี การพึ่งตนเองและพึ่งพาผู้อื่น และการเคียวเข็ญให้เข้มแข็ง ส่วนการสังเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรม พบว่า วรรณกรรมทุกชิ้นสะท้อนคุณค่าความเป็นภาคใต้ ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี อรรถรส และสุนทรียรส การท่วงดัด การชี้ทางและการสร้างจิตสำนึก เป็นต้น

จากการศึกษาวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นทั้ง 3 โครงการนับได้ว่าเป็นการประมวลองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เคยมีมา ผลงานการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นอกจากช่วยให้เกิดความสะกดแก่ผู้สนใจศึกษาต่อไปแล้ว เนื้อหาสาระของวรรณกรรมซึ่งครอบคลุมอย่างกว้างขวางได้ให้ภาพของความเป็นภาคใต้ที่เด่นชัดในระดับหนึ่ง ยังมีผลงานวรรณกรรมที่รอการศึกษาอยู่อีกไม่น้อย โดยเฉพาะที่บ้านทีกด้วยอักษรขอม สิ่งที่น่าสนใจยิ่งของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ มีนักวิชาการร่วมสนใจศึกษาเป็นจำนวนมาก มิใช่การศึกษาแบบดั้งเดิมต่างคนต่างทำ วรรณกรรมที่ศึกษาไม่น้อยไม่เคยปรากฏในโลกของวรรณกรรม ความจริงบางประการที่รับรู้ในวงจำกัดได้มีการไขออกมาโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ สังคม ความเชื่อ คตินิยม วิถีชีวิต ฯลฯ และชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาทางวรรณกรรมของมนุษยชาติมิได้จำกัดอยู่แค่เมืองหลวงหรือเมืองศูนย์กลางเท่านั้น

ในส่วน of ผลงานอันเป็นวิทยานิพนธ์ พบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติ และผลงานของบุคคล นิทานชาวบ้าน และศึกษาแง่มุมใดมุมหนึ่งเกี่ยวกับผลงานวรรณกรรม วิธีการศึกษาในประเด็นแรกมักเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ มิได้ศึกษาอย่างเจาะลึกเหมือนกับการศึกษาในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งเกี่ยวกับผลงานวรรณกรรม การวิเคราะห์วรรณกรรมเป็นการวิเคราะห์ทั้งรูปแบบและกลวิธีการใช้คำประพันธ์ เนื้อหา ภาษา และภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมในวรรณกรรมซึ่งมุมมองมิได้ละเอียดลึกซึ้งแต่ประการใด ทำนองเดียวกันกับการวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานที่

ได้รวบรวมนิทานจากพื้นที่ต่างๆ ตามหลักคติชนวิทยาแล้ววิเคราะห์สาระและคุณค่า แม้จะให้ภาพไปตามสารนิทานที่แปลกไปบ้างแต่ก็เป็นภาพหลวมๆ ไม่ได้ชัดเจน อย่างไรก็ตามงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง เพื่อค้นหาลักษณะเด่นเฉพาะจากงานวรรณกรรมสมัยใหม่ได้ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมบนพื้นฐานของสังคมที่เด่นชัด การศึกษาวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษาในส่วนนี้จึงยังคงเป็นการค้นหาคำตอบแบบง่ายๆ ด้วยการรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ในส่วนหนึ่งที่มีเพียงผลแค่องค์ความรู้ เป็นภาพหนึ่งที่ไม่เห็นภาพของชีวิตวัฒนธรรมที่เด่นชัด แม้จะเป็นเช่นนั้นแต่ก็ได้ให้คำตอบเกี่ยวกับปัญหาของพื้นที่ศึกษา โดยมองในระดับจุลภาคได้กว้างขึ้น

งานศึกษากลุ่มคติชนวิทยาเป็นวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และงานบทความวิชาการ เนื้อหาที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม วิธีการผลิตของชุมชน นิทาน ชื่อบ้านนามเมือง และโลกทรรศน์ ลักษณะของงานยังคงจำกัดอยู่กับการรวบรวมความรู้ การจัดหมวดหมู่ ข้อมูลความรู้และการวิเคราะห์ ส่วนการสังเคราะห์ข้อมูลสรุปและตีความ รวมทั้งการนำเสนอให้เห็นพลวัตของชุมชนยังมีน้อยงานวิจัยทั้งที่เป็นวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยทั่วไปมีการกำหนดกรอบเนื้อหาในแต่ละเรื่องด้วยการยึดถือรูปแบบการนำเสนอที่สืบทอดกันมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง มีงานเพียงน้อยชิ้นที่แสดงให้เห็นถึงความลุ่มลึกด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ตีความได้น่าสนใจ งานกลุ่มนี้เป็นการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ ตีความไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง คือ ความเป็นอยู่ ความเชื่อ การผลิต มาสู่สภาพใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งรับเอาค่านิยมความทันสมัยเข้าไปแทนที่วิถีชีวิตดั้งเดิมโดยการที่ชุมชนและสังคมเคลื่อนเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ผลงานดังกล่าวนอกจากในแต่ละเรื่องเป็นองค์ความรู้สำคัญระดับหนึ่งแล้วยังช่วยให้เล็งเห็นว่าการอนุรักษ์ฟื้นฟูคติชนวิทยาหรือวัฒนธรรมของชุมชนนั้น นอกเหนือ จากใช้วิธีการศึกษาด้วยการรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการต่างๆ ทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์แล้วนำมาวิเคราะห์ยังไม่เพียงพอ จำเป็นอย่างยิ่งต้องสรุปตีความเพื่อให้เห็นพลวัตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จึงจะเป็นประโยชน์จากการค้นพบความรู้ใหม่บนฐานเดิมที่ใช้เพื่อการขับเคลื่อนชุมชนและสังคมได้อย่างแท้จริง

ในส่วนของบริษัทความทางคติชนวิทยา บริษัทความส่วนใหญ่เป็นการนำเอกสารที่มีผู้รวบรวมศึกษาไว้มา เรียบเรียงขึ้นใหม่ นอกจากนี้ยังหาความรู้ใหม่ด้วยการสัมภาษณ์เพิ่มเติมบ้าง งานส่วนหนึ่งจึงมองไม่เห็นการสร้างองค์ความรู้ที่ชัดเจน ไม่เห็นการเคลื่อนเปลี่ยนของสังคมที่ศึกษา แต่ก็มีผลงานบางชิ้น คือ คติความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านบนฝั่งทะเลตะวันตกที่สัมพันธ์อยู่กับผี ทศนะเสรี : การกำเนิดมนุษย์ในโลกทหรศนไทยภาคใต้ที่เสนอองค์ความรู้ ความคิด การสร้างโลกของคนรุ่นเก่าในพื้นที่หนึ่ง อัตลักษณ์และวรรณกรรมทักซิณประเภทหนังสือห่วงถูษยาม องค์กร เวทมนตร์คาถา การดูนิมิตและทำนายลักษณะ รวมทั้งความเชื่อและคตินิยมต่างๆ ล้วนเป็นบทความศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารโบราณ โดยเฉพาะหนังสือปุด (สมุดข่อย) ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่างๆ ที่เหมือนกับเป็นมายาคติ แต่ก็ใช้องค์ความรู้ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีสังคมชน เป็นภูมิปัญญาซึ่งแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ก็มิได้ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งให้หายไปในการพัฒนาสมัยใหม่โดยสิ้นเชิง

งานศึกษากลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นงานประเภทบทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และหนังสือ บทความมีจำนวนมากที่สุด และงานหนังสือมีน้อยที่สุด ผลงานดังกล่าวครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณกรรม หัตถกรรม สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต การสร้างเครือข่าย และศิลปะการแสดง งานกลุ่มนี้ทั้งที่ได้จากผลงานรวบรวม วิเคราะห์องค์ความรู้ ตีความ วิพากษ์วิจารณ์ และสรุปความ แต่มีงานไม่น้อยเป็นการรวบรวมความรู้ วิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าเท่านั้นบทความ เป็นงานศึกษารวบรวมความรู้ที่หลากหลาย วิเคราะห์ตีความ วิพากษ์วิจารณ์ และสรุปความไว้อย่างน่าสนใจ ทำให้เห็นแหล่งที่มาของเนื้อเรื่อง บริบท และพลวัตด้านแนวความคิด บทความทางวรรณกรรมที่ศึกษามีแง่มุมตั้งแต่สิ่งที่สำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักซิณ วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรม ภาษาและกวีโวหาร วัฒนธรรมการใช้สัญลักษณ์ ผู้รจนา และอัตลักษณ์และพลวัตของวรรณกรรม นับเป็นความรู้ชุดใหม่ของวรรณกรรมทักซิณที่ขยายความรู้เดิม และแสดงให้เห็นพลวัตหรือวิถีและพลังในแง่มุมต่างๆ ของสังคมอันเป็นรากฐานมาถึงปัจจุบันอีกด้วย

ในแง่อัตลักษณ์ของวรรณกรรมทักษิณนั้นได้เห็นการผ่องถ่ายมาจากหลายแหล่งและหลายละลอก ทั้งจากวัฒนธรรมฮินดูศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ วัฒนธรรมจากราชธานีอันเป็นศูนย์กลางการปกครอง และความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือคตินิยมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเอง ข้อสรุปหรือการตีความใหม่ของบทความดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์จากภายนอกและภายในที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนด้วยอิทธิพลทางการค้าและศิลปวิทยาการด้านอื่นกับภายนอก และเนื่องมาจากประสบการณ์หรือญาณทัศนะหรือสถานการณ์เป็นแรงบันดาลใจ

ในส่วนของอิทธิพลที่ได้รับจากฮินดู คติพราหมณ์ผสมผสานคติพุทธ มีวรรณกรรมทั้งตำนานการสร้างโลก บทสวดหรือบทสาธยายประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของชาวภาคใต้มาจนกระทั่งปัจจุบัน สำหรับอิทธิพลที่ผ่องถ่ายมาจากราชธานี มีวรรณกรรมที่รับอิทธิพลจากหัวเมืองฝ่ายเหนือและส่วนอื่นๆ ของไทย ทั้งจากสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ ได้แก่วรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา นอกจากนี้ยังมีการรับตัวอักษรขอมมาใช้เขียนตำรา โดยเฉพาะตำราทางพุทธศาสนาอีกด้วย ครั้นถึงยุคการพิมพ์วรรณกรรมภาคกลางไม่น้อยได้แพร่หลายและมีอิทธิพลต่อท้องถิ่นภาคใต้อย่างกว้างขวาง แต่เมื่อผ่านวัฒนธรรมการเรียนรู้ในระบบการศึกษาสมัยใหม่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้ถูกมองข้ามไปโดยปริยาย

สำหรับบทความสิ่งสำคัญถึงความ เป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักษิณ สืบให้เห็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตกผลึกเป็นอัตลักษณ์อันเป็นโครงสร้างระดับลึกที่เรียกว่าภูมิลักษณ์และจิตลักษณ์ของชาวภาคใต้ซึ่งเป็นคตินิยม คติความเชื่อ ระบบคิด ประเพณี รูปแบบปฏิบัติ อันเห็นได้จากภาษาที่ใช้ซึ่งมีบริบททางวัฒนธรรมขนบนิยมทางชนท้องถิ่นที่ชี้แจง การใช้นิพจน์เสียงหรือหน่วยคำที่เป็นอัตลักษณ์ของภาษาถิ่น การใช้โครงสร้างประโยคหรือวลี การใช้ถ้อยคำสำนวน การกล่าวถึงทรัพยากรในท้องถิ่น การกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นที่ไม่ปรากฏในภาคอื่น และ การใช้วิธีการดำเนินเรื่องที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ประเด็นที่กล่าวมานี้ล้วนแสดงถึง

ความสามารถในเชิงวิเคราะห์ วิจักษณ์ สรุป ดีความ และวิจารณ์ การประมวลเป็น บทความชุดนี้ได้ช่วยให้แลเห็นความเป็นท้องถิ่นภาคได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และอื่นๆ อันทำให้เห็นถึงความเป็นพลวัตของสังคมภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

ในส่วนของงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั่วไป ซึ่งมีสาระหลากหลายเกี่ยวกับการบำบัดโรคของหมอพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน งานหัตถกรรม ประวัติและผลงานบุคคล การแสดงพื้นบ้าน และภูมิปัญญาในการจัดการเครือข่ายระบบความ สัมพันธ์และการพึ่งพา งานเกือบทุกเรื่องเป็นการศึกษารวบรวมความรู้จากเอกสารที่มีผู้รวบรวมศึกษาไว้แต่เดิม การสัมภาษณ์ผู้รู้เพิ่มเติม และใช้ประสบการณ์ที่ตนเอง คลุกคลีอยู่มาสรุปเป็นองค์ความรู้ แต่ก็จัดได้เพียงการรวบรวม จำแนกเนื้อหาและ วิเคราะห์คุณค่า ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เห็นพลวัตหรือการขับเคลื่อน ของสังคมยังไม่โดดเด่น อย่างไรก็ตามงานในกลุ่มนี้บางเรื่องเป็นการถอดความรู้ หรือภูมิปัญญาที่กำลังสูญหายไปฟื้นขึ้นใหม่ อาทิ ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการ รักษาโรค ซึ่งศึกษาจากหนังสือใบลาน และการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน ทำให้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่กำลังสูญหายได้รับความสนใจ และช่วยให้ผู้สนใจสามารถใช้เป็นฐานความรู้ความคิดในการศึกษาค้นคว้า สำหรับงานเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน พบว่า เครือข่ายธุรกิจยังไม่ชัดเจน มีลักษณะหลวมๆ ตามแบบเดิม ทำตามสบาย มากกว่าการทำอย่างมีระบบ โดยมุ่งที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก งานชิ้นนี้จึงเป็น ผลงานที่มีได้ชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านได้เข้ามามีบทบาทหรือปรับเปลี่ยน อะไรแต่ประการใด อย่างไรก็ตามงานวิจัยทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ดีความ ภูมิปัญญาทุกชิ้นในการจัดการเครือข่ายระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพา แม้จะ เป็นงานที่ใช้ข้อมูลเอกสาร แต่การที่ผู้ศึกษาอาศัยประสบการณ์เดิมในฐานะเป็น ผลผลิตของภาคใต้ ทำให้งานชิ้นนี้สะท้อนวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ ที่เคลื่อนไหว เปลี่ยนของสังคมภาคใต้และแลเห็นผู้คนที่โดดเด่นปรับเปลี่ยนมาจนปัจจุบัน งาน ชิ้นนี้จึงช่วยให้แลเห็นอดีตและดูทางการมองไปข้างหน้า เพื่อความอยู่รอดอีกด้วย

สำหรับผลงานหนังสือ 2 เรื่อง เป็นงานที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ รวบรวมความรู้นำมาเสนอด้วยการวิเคราะห์สรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ แต่แตกต่างกันที่เรื่องแรกเป็นเรื่องจากคนในพื้นที่ที่ช่วยให้เห็นการดิ้นรนต่อสู้ของผู้คนเพื่อความอยู่รอดจนทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนและช่วยขับเคลื่อนรวมทั้งเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นนำไปใช้อีกด้วย ส่วนงานอีกเรื่องหนึ่งเป็นเพียงการรวบรวม และศึกษาวิเคราะห์อย่างง่าย ๆ ซึ่งช่วยให้มองเห็นแค่ปรากฏการณ์ที่เคยมีเคยเป็นซึ่งขาดความเป็นพลวัตของสังคมและชุมชน เป็นเพียงแค่เรื่องเล่าหรือภาพสะท้อนทางสังคม นี่คือการจำกัดของการมองจากคนภายนอก

งานในภาพรวมของวิธีการศึกษาค้นคว้าที่เป็นบทความ งานวิจัยและหนังสือที่กล่าวแล้วแม้จะให้สาระอย่างหลากหลายเกี่ยวกับภูมิปัญญาภาคใต้ แต่งานศึกษาส่วนใหญ่มักเป็นแค่การรวบรวมความรู้ วิเคราะห์เนื้อหา และคุณค่า มีงานจำนวนไม่มากนักที่ศึกษาข้อมูลอย่างกว้างขวาง และมีวิธีการมองอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตามงานในกลุ่มนี้ได้ช่วยให้เห็นองค์ความรู้ทางด้านนี้ในระดับหนึ่ง แต่การให้ความสำคัญแค่เพียงปรากฏการณ์น่าจะได้ปรับเปลี่ยนเป็นการสังเคราะห์ ตีความ วิเคราะห์และวิพากษ์ให้มากยิ่งขึ้น เพราะพลวัตทางสังคม จะมองเพียงแค่รวบรวมความรู้ วิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าเพียงอย่างเดียวนั้นมีความหมายต่อการพัฒนาน้อยมาก

งานกลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีทั้งผลงานที่เป็นวิทยานิพนธ์ และงานค้นคว้าที่เป็นบทความวิชาการพอๆ กัน งานวิทยานิพนธ์จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ สาระการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้เห็นการผลิตของชุมชน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ส่วนงานที่เป็นบทความที่ผู้เขียนใช้การศึกษาถ่ายทอดให้เห็นอดีตและปัจจุบันว่า ดำเนินไปตามการเปลี่ยนแปลงของบริบทซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนอย่างกว้างขวางและได้เสนอทางออกในอนาคตว่า หากใช้การจัดการที่ดีก็สามารถนำความสุขสงบกลับคืนมายังชุมชนได้ งานวิทยานิพนธ์ เป็นงานที่มีสาระเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอันช่วยให้เห็นการผลิตของชุมชน คือ เริ่มจากมองภาพอดีต ซึ่งเป็นภาพการจัดการทรัพยากรอันเกี่ยวข้องอยู่กับบริบทต่างๆ ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาการผลิต

ของชุมชนที่ เน้นปัจจัยสำคัญ คือ บทบาทของผู้นำตามธรรมชาติ งานดังกล่าวได้เสนอภาพปรากฏการณ์เชิงพลวัตของสังคม โดยมีทั้งหยุดอยู่แค่เพียงเสนอปรากฏการณ์ในแต่ละช่วง และนำเสนอการขับเคลื่อนของสังคมโดยผู้นำตามธรรมชาติมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการชี้นำและสร้างความร่วมมืออย่างดีภายในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถฟันฝ่าวิกฤตของสังคมในขณะที่มีข้อจำกัดและแรงกดดันรอบด้าน

งานวิจัยซึ่งเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม งานกลุ่มนี้ใช้กรอบการศึกษาโดยการวิเคราะห์กิจกรรมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้สนใจด้วยการบอกเล่าสภาพการณ์ของกลุ่ม มากกว่าการหาเส้นทางขับเคลื่อนให้มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้อย่างแท้จริง แม้จะมีเจตนาที่จะรักษาสภาพแวดล้อมให้คงอยู่แต่ก็ช่วยได้ไม่มากนัก

ในส่วนของบทความ เป็นงานที่ใช้การศึกษาและถ่ายทอดจากประสบการณ์ตรงทั้งสิ้น คือ นำข้อเท็จจริงมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุป และตีความ ได้ข้อสรุปว่า ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันคิดร่วมมือกันทำของทุกฝ่าย ชุมชนมีสิทธิ์ในการจัดการดูแลและสร้างความเข้มแข็ง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง อีกทั้งต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี นอกจากนี้ต้องนำภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการกำหนดกฎระเบียบมาใช้ปฏิบัติ อีกทั้งจะต้องคำนึงถึงการที่รัฐต้องปรับโครงสร้างพื้นฐานรวมทั้งการกระจายอำนาจลงไปให้ชุมชนจัดการตนเอง และชุมชนต้องร่วมมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการร่วมมือจากทุกภาคส่วน นอกจากนี้ยังย้ำว่าหัวใจของการพัฒนา คือ การเรียนรู้ด้วยการเชื่อมโยง วัฒนธรรม สังคม ธรรมนิยมประเพณีเข้าด้วยกัน อีกทั้งต้องคำนึงถึงความพออยู่พอกิน ดำรงตนอยู่อย่างอิสระ และเกื้อกูลกัน สำหรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมิใช่อุปสรรคหากแกนนำชุมชนและการรวมกลุ่มกันได้นำเอาปัญญาความรู้ของชุมชนมาฟื้นฟูกันอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามมีข้อเสนอแนะที่ชุมชนควรระวังคือการที่ชุมชนรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามามากเกินไปแล้วละเลยวัฒนธรรมชุมชน ทำให้ชุมชนขาดพลังในการรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่

งานในภาพรวมของวิธีการศึกษาค้นคว้าที่เป็นวิทยานิพนธ์ และบทความเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นงานที่แสดงถึงการแสวงหาทางออกให้แก่ชุมชนในหลายลู่ทาง ปณวิธิตดที่มองบริบทเป็นฐาน ผลงานดังกล่าว นอกจากเป็นองค์ความรู้แล้ว การศึกษาวิเคราะห์หาคำตอบได้ให้แนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในเชิงพัฒนาได้เป็นอย่างดีในอนาคตอีกด้วย

งานกลุ่มศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัตินุคคลเป็นงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป บทความและหนังสือ ที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอเรื่องราวดังกล่าวเพื่อเป็นอนุสติแก่คนรุ่นหลัง ลักษณะงานเป็นการรวบรวมเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคล แล้วนำมา เรียบเรียงด้วยวิธีการบรรยายปรากฏการณ์เป็นหลัก มิได้มีการสังเคราะห์หาคำตอบอย่างลึกซึ้งแต่ประการใด ผลงานจึงปรากฏเป็นภาพนิ่ง ขาดความมีชีวิต เป็นแค่ความรู้ที่มีลักษณะตายตัว ขาดความชัดเจนเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเจ้าของประวัติ จึงมีประโยชน์ในด้านความรู้ เป็นแค่แนวทางมากกว่าจะเป็นพลังทางสังคม แต่ก็เป็นผลงานวิจัยและศึกษาบุคคลในหลากหลายอาชีพ ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของท้องถิ่นในระดับหนึ่ง ผลงานวิทยานิพนธ์ดังกล่าว จำแนกเนื้อหาออกเป็น การศึกษาประวัติและผลงานโดยตรง และมุ่งศึกษาวิเคราะห์ผลงานในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งเป็นหลักโดยศึกษาประวัติเป็นส่วนประกอบ เป็นผลงานที่ช่วยให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของภาคใต้มีความชัดเจนมากขึ้น ส่วนงานวิจัยอื่นๆ ซึ่งศึกษาโดยพิจารณาผลงานในแง่มุมใดมุมหนึ่ง แล้วสรุปคุณสมบัติที่โดดเด่น ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์คุณลักษณะ และคุณธรรมบางประการ อาทิ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ ความเป็นผู้นำ ความมีเหตุผล ความกตัญญู ความเชื่อเพื่อเผ่าพันธุ์ ความสามัคคี ฯลฯ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้ แม้จะเห็นรายละเอียดสาระของผลงานมากขึ้นแต่ก็ยังเป็นเพียงภาพสะท้อนง่าย ๆ ที่ขาดความมีชีวิต เป็นแค่ประโยชน์ด้านความรู้ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก สำหรับผลงานวิจัยทั่วไป ซึ่งศึกษาทั้งประวัติและผลงานเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ โดยรวบรวมความรู้จากการสัมภาษณ์มาประมวลเป็นองค์ความรู้ ขณะเดียวกัน

ได้ศึกษาจากหนังสือชุดด้วย จากการศึกษาวិเคราะห์ผลงานดังกล่าวทำให้ทราบถึงความชำนาญในการประกอบการ ความเชื่อ พิธีกรรม กระบวนการ รวมทั้งองค์ความรู้ต่างๆ จึงเป็นงานที่ให้ประโยชน์อย่างยิ่งทั้งด้านองค์ความรู้และวิถีพลังซึ่งยังคงใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในชนบท

ในส่วนของบทความวิชาการที่มีจำนวนมาก บทความเกี่ยวกับประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญ ซึ่งรวบรวมและเรียบเรียงด้วยการค้นคว้าเอกสารมีรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชีวิต และผลงานเป็นลักษณะปกิณกะ เน้นการอ่านสนุกๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ผลงานดังกล่าว ด้านวิธีการศึกษา และการนำเสนอองค์ความรู้จึงมีประโยชน์น้อย

งานหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับประวัติบุคคลก็เช่นเดียวกัน การศึกษาประวัติและผลงานส่วนหนึ่ง ยังคงใช้วิธีการเดิมๆ คือ ค้นคว้าจากเอกสาร และใช้วิธีการสัมภาษณ์แล้วเสนอสาระอย่างง่ายๆ มีมุมมองแค่เพียงเสนอปรากฏการณ์ในช่วงเวลาหนึ่ง มิได้มีความสัมพันธ์กับสังคมที่ลึกซึ้งแต่ประการใด อย่างไรก็ตามงานเกี่ยวกับประวัติบุคคลและผลงานเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นที่ศึกษาไว้ใน “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์” ซึ่งศึกษาทั้งยุคก่อนการพิมพ์และหลังการพิมพ์ มีวิธีการค้นคว้าที่ละเอียด และนำเสนอในลักษณะของงานสังเคราะห์ที่ลึกซึ้ง ทำให้มีเนื้อหาที่หนักแน่นเจียบคมกว่างานวิจัยและบทความ

ผลงานในภาพรวมของวิธีการศึกษาวิจัย บทความและหนังสือที่ศึกษาในกลุ่มประวัติและผลงานส่วนใหญ่ ยังเป็นงานรวบรวมเรียบเรียงที่ขาดการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความที่ลึกซึ้ง จึงเป็นงานที่มีประโยชน์ ในวงจำกัด แค่มิเพียงปรากฏการณ์และความรู้ในวงแคบ แต่ก็เป็นฐานความรู้ที่สำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ข้อเด่น ข้อด้อยของการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ด้านพลังความคิดและภูมิปัญญา

พลังความคิดและภูมิปัญญาไม่ได้เป็นเพียงภาพสะท้อนสาระความรู้ที่ปรากฏอยู่ในงานเท่านั้น แต่มีความหมายเชิงพัฒนาสังคมผู้เป็นเจ้าของ เนื่องจากกระบวนการช่วยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องอยู่กับการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่องในสังคมนั้นๆ พลังความคิดและภูมิปัญญาจึงเป็นทั้งองค์ความรู้และกระบวนการควบคู่กันไป สะท้อนถึงคุณค่าอันลึกซึ้งที่สังคมใช้เป็นระบบคิดและแนวทางให้สังคมอยู่รอด จากการศึกษาวិเคราะห์และประเมินสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ด้านพลังความคิดและภูมิปัญญาช่วยให้เห็นข้อเด่น ข้อด้อยของงานในหลายประการ ดังนี้

แม้ผลงานได้สะท้อนองค์ความรู้หลายชุด แต่การนำเสนอจำกัดอยู่ภายใต้การอธิบายปรากฏการณ์ ให้คุณค่าความดีงามในอดีตเป็นแนวทาง โดยมองไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เน้นว่ามีอะไร เป็นเช่นไร มักขาดโจทย์หรือคำถามที่ช่วยให้แลเห็น “คน” แลเห็น “ระบบ” แลเห็น “บทบาท” และแลเห็น “พลัง” ไม่มุ่งไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และทฤษฎีใหม่ที่ใช้เป็นเครื่องมือเป็นตัวชี้วัดคุณภาพของผลงาน

ผลงานมักมีการวิเคราะห์ภายใต้กรอบคิดที่จำกัด ขาดความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ขาดมิติการมองที่ปะทะประสานทางวัฒนธรรม เป็นงานที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้าง ขาดการเชื่อมร้อยกับชุมชนผู้กระทำอย่างแท้จริง

การนำปัญหามาศึกษายังคงจำกัดอยู่กับการมองในวงแคบแบบเดิมๆ แม้จะสะท้อนมิติวัฒนธรรมที่หลากหลายก็จริง แต่องค์ความรู้ที่ได้ยังขาดความชัดเจน เช่น การศึกษาชนกลุ่มน้อย ภาษาเฉพาะถิ่น วัฒนธรรมเฉพาะบางสาขา ฯลฯ ยกเว้นผลงานศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นที่ศึกษา วิเคราะห์ ตีความ จนได้องค์ความรู้ชุดหนึ่งที่ลึกซึ้งข้ามพ้นภาวะที่เป็นนักรวบรวมข้อมูลอย่างเห็นได้ชัด

ผลงานที่ศึกษาขาดการมองบทบาทการจัดการ และกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน งานที่ศึกษาเชิงประเมินสภาพชุมชน งานที่ยกระดับพฤติกรรมเชิงปัจเจกสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวนี้ยังมีค่อนข้างน้อย กรอบของการศึกษายังคงจำกัดเฉพาะบางปัจจัย โดยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เห็นว่ามีผลสำคัญ และที่ผู้มีทุนและทางหรือพื้นฐาน ผลงานจึงมักเริ่มต้นจากองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ละเลยองค์ความรู้ชุมชนที่ใช้การได้จริงในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามมีงานศึกษาแนววิจัยชุมชนที่นำองค์ความรู้ชาวบ้านอันเป็นความรู้เชิงปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหาอยู่บ้าง

ผลงานการศึกษาที่นำองค์ความรู้ของชาวบ้านมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนา มีอยู่อย่างจำกัด โดยใช้กรอบวิเคราะห์เชิงผลกระทบที่มีต่อชุมชนที่เป็นลักษณะของการสรุปทบทวน

ผลงานศึกษาวิจัยโดยชุมชนหรือการวิจัยปฏิบัติการที่ยกบทบาทให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการมากกว่าการที่ผู้เกี่ยวข้องเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลอย่างที่เป็นมาแต่เดิมเพียงอย่างเดียว มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการชุมชนที่ใช้เครื่องมือในการวิจัยอย่างหลากหลาย และมีงานศึกษาที่หยิบยกชุมชนซึ่งใช้วัฒนธรรมเดิมของตนมาปรับใช้ให้เข้ากับกระบวนการเปลี่ยนแปลง แต่งานเหล่านี้ยังมีค่อนข้างน้อย

ผลงานศึกษาเกี่ยวกับพลังความคิดและภูมิปัญญามักเป็นเชิงอุดมการณ์มากกว่าความหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา คือ มีกระบวนการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ยังมองพลังความคิดและภูมิปัญญาเป็นกระแสรองมิใช่กระแสหลักที่จะนำมาใช้ประโยชน์ และงานศึกษาส่วนใหญ่ถูกกลืนไปตามแบบเก่าๆ มองปัญหาแคบๆ ไม่มีการต่อยอด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เป็นสำนักท้องถิ่นมีน้อย ชุมชนจึงมิได้กำหนดความหมาย เรื่องราวอันเป็นสิ่งสะท้อนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างแท้จริง ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของนักวิจัยและชุมชนพร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันขาดความกลมกลืน

ผลงานศึกษาวิจัยที่สร้างสำนึกอันเกิดจากการเรียนรู้ และทบทวนอดีตเพื่อใช้เป็นแนวทางการมองอนาคต และการให้ความสำคัญกับชุมชนผ่านการสร้างความหมายของท้องถิ่นยังมีน้อย แต่อย่างไรก็ตามมีผลงานที่ชุมชนได้ทบทวนถึงเรื่องราวของตัวเองอย่างหลากหลาย มีผลงานการสร้างภูมิปัญญาเพื่อต่อต้านอุตสาหกรรมน้อย แต่ก็มียานหลายชิ้นที่ใช้กรอบศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับแนวคิดมานุษยวิทยาแนว

ผลงานเชิงภูมิปัญญาหลายชิ้นเสนอภาพการประสบความสำเร็จ การใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการพัฒนา แต่เป็นคำตอบเบ็ดเสร็จในตัวเอง ขาดความเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก

ผลงานศึกษาการรื้อฟื้นอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนเพื่อตอบสนองต่อการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบวกและด้านลบต่อชุมชน

ผลต่อการพัฒนางานวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลต่อการพัฒนางานวิจัย จากการศึกษาวิเคราะห์และประเมินสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ด้านพลังความคิด และภูมิปัญญาส่งผลกระทบต่อการพัฒนางานวิจัยดังนี้

ประการแรก ช่วยให้เห็นอย่างชัดเจนว่างานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ยังด้อยทั้งปริมาณและคุณภาพ แม้หากมองในแง่ความสนใจและการสร้างงานที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรม ของนักวิชาการและผู้รู้ในภาคใต้มีอยู่ไม่น้อยกว่าภาคอื่นๆ หรือที่ล้าหน้าภาคอื่นก็มี แต่งานส่วนใหญ่เป็นลักษณะการรวบรวมเชิงประวัติ รูปแบบความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม เมื่อเป็นเช่นนั้นงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมาจึงส่งผลกระทบต่อการพัฒนางานวิจัยที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกลไก เพื่อสนับสนุนกระบวนการสร้างความรู้ สร้างนักวิจัย และระบบการวิจัยเพื่อยกระดับขีดความรู้ความสามารถของสังคมและการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ในวงจำกัด

ประการที่สอง นักวิชาการที่มีผลงานการค้นคว้าวิจัยเรื่องราวของวัฒนธรรมภาคใต้ในช่วง 10 ปีเศษที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ก่อตัวมาจากกลุ่มวิชาภาษาไทยซึ่งสอนวิชาคติชนวิทยา และกลุ่มสังคมศึกษา คนเหล่านี้คุ้นเคยกับต้นแบบที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2520-2540 ที่ส่วนใหญ่เป็นงานประเภทรวบรวมเนื้อหา ผลงานดังกล่าวจึงมีส่วนให้แนวทางการทำงานแบบเดิมๆ แก่นักวิชาการ ซึ่งงานแบบเดิมนั้นมีข้อจำกัดตรงที่ช่วงเวลานั้นเรื่องราวของท้องถิ่นมีคนเห็นคุณค่าน้อย ผู้ศึกษาหรือนักวิชาการต่างผลิตผลงานออกมาด้วยใจรัก ซึ่งผลงานในช่วงเวลาต่อมา หลังจากปี พ.ศ.2540 แม้การศึกษาวิจัยเปิดกว้างมีวิธีคิดและวิธีทำงานในมิติใหม่ แต่ผลงานการค้นคว้าทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ยังคงย่ำอยู่กับที่มากกว่าที่จะคิดก้าวไปข้างหน้าอย่างแท้จริง

ประการที่สาม เป็นที่ยอมรับว่าผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ ผู้ศึกษาวิจัยจะต้องถึงพร้อมด้วยความรอบรู้ การปฏิบัติ และการสร้างผลงานต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง แต่นักวิชาการวัฒนธรรมของภาคใต้ยากที่จะถึงพร้อมอย่างบริบูรณ์ในคุณสมบัติดังกล่าว จากผลงานที่นำมาศึกษา ทำให้ทราบว่าบางคนขาดความรู้ด้านทฤษฎี บางคนขาดความเป็นไทด้านวิธีคิด บางคนมีทั้งสองอย่างแต่มีอัตราสูงยากที่จะทำงานร่วมกับคนอื่น เหล่านี้ทำให้ผลงานศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมในช่วง 10 ปีเศษที่ผ่านมา ยากที่จะมีคุณภาพถึงระดับที่เป็นแนวทางหรือแบบอย่างได้ แม้จะมีบ้างก็ไม่มากนัก

ประการที่สี่ ผลงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ซึ่งเน้นด้านพลังความคิดและภูมิปัญญา แม้จะมีผู้ศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก และเนื้อหาหลากหลาย แต่ยังขาดบริบทการมองคนเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่และเวลา ทำให้งานศึกษาวิจัยด้านนี้มองเห็นไม่ชัดว่าอะไรคือ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผลงานจึงแสดงให้เห็นแค่ปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างกว้างๆ มากกว่าที่จะเข้าใจและนำไปต่อยอดศึกษาเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุดได้ งานศึกษาวิจัยเพื่อการแก้ปัญหาจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

จากการศึกษาวิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ด้านพลังความคิดและภูมิปัญญา มีข้อเสนอแนะดังนี้

ประการแรก นักวิชาการวัฒนธรรมที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้น่าจะต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่ใช้ในงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างเพียงพอ ถูกต้องและเหมาะสมกับประเด็นปัญหาที่มีความหลากหลายและซับซ้อนไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรมและระดับการพัฒนา

ประการที่สอง ในปัจจุบันการศึกษาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีความเชื่อที่ว่ามนุษย์ได้สร้างความหมายต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวขึ้นมาจากความสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังนั้นปรากฏการณ์ทางสังคมหรือข้อเท็จจริงทางสังคม จึงถูกตีความและให้ความหมายโดยบริบททางสังคมนั้น ข้อสรุปหรือตีความเพื่อความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมน่าจะต้องสนใจศึกษาโดยใช้วิถีชีวิตของทฤษฎีฐานราก โดยการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างมีระบบ การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้น่าจะใช้วิธีการนี้ให้มากขึ้น

ประการที่สาม การประเมินและสังเคราะห์ครั้งนี้ พบว่า มีเนื้อหาด้านพลังความคิดและภูมิปัญญาครอบคลุมความรู้หลายด้าน คือ ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมท้องถิ่น คติชนวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และประวัติบุคคลสำคัญ งานดังกล่าวนี้ยังมีข้อมูลครอบคลุมค่อนข้างน้อยเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยจึงน่าจะต้องนำงานดังกล่าวนี้มาประเมินสังเคราะห์ให้มากขึ้น เพื่อภาพของการประเมินจะได้หลากหลายครอบคลุม ถึงความเป็นภาคใต้อย่างกว้างขวาง อนึ่ง การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพลังความคิดและภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งนำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นผลงานที่น่าจะดีที่สุด ที่แสดงถึงวิถีคิดที่เป็นไท และวิถีชีวิตในการวิจัย น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านอื่นๆ ได้ในหลายกรณี

เอกสารอ้างอิง

- กลั่น คงเหมือนเพชร (2541) “คติความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านบนฝั่งทะเลตะวันตก” **วารสารทักษิณคดี** 5 (1): 42-51
- (2544) “ทัศนะเสรี: การกำเนิดมนุษย์ในโลกทหรศน์ไทยภาคใต้” **วารสารทักษิณคดี** สถาบันทักษิณคดีศึกษา 6(1): 116 – 122
- (2547) “เขาคราม.....บนเส้นทางค้นหาดนเอง” **รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้** สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
- (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทหนังสือห้วงและฤกษ์ยาม” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (2547) “พัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยและหนังสือбуд” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- เกษม ขนานแก้ว (2532) **วิเคราะห์วรรณกรรมหนังสือของนายพ่วง บุษารัตน์** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- เชมชาติ เทพไชย (2542) “แหลมโพธิ์แหล่งโบราณคดี” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 18** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- เคี่ยม สังสิทธิ์เถียร (2542) “หลิมกอเหนี่ยว” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- คำนวน นวลสนอง (2546) “ศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทยในรัฐตอนเหนือของมาเลเซีย” **สามทศวรรษไทยศึกษาภาคใต้ในกระแสโลกาภิวัตน์** สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- จริน ศิริ (2531) นิทานชาวบ้านจากตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง สงขลา : วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- จรูญ หยุทอง (2543) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนบทภาคใต้ ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของนักเขียนกลุ่มนาคกร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- จำรูป วงศ์ระจ่าง (2542) “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- จิราภา จันทร์แสง (2544) **โลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2530-2540** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

จิตตนา หนูนะ (2542) “กุงชิง” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

ชวน เพชรแก้ว (2542) “พระธรรมโกศาจารย์” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

----- (2546) **“ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรคศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง”** งานวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการพวส สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ

----- (2546) **ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรคศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง** งานวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการพวส สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ

----- (2547) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์

----- (2547) **“ผู้รจนา/นักประพันธ์/กวีทักษิณ”** ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

----- (2547) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 1-13** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

----- (2547) **“นิราศขึ้น” วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

----- (2547) **“ผู้รจนา/นักประพันธ์ / กวีทักษิณ”** ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

----- (2547) **“ชุมชนไม้เสียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง” นวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้** นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

----- (2547) **“คนอยู่ป่ายังที่พะโต๊ะ” นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน** กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

----- (2549) **การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2520 - 2549** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชวน เพชรแก้ว และพิทยา บุขรารัตน์ (2548) **บรรณนิทัศน์งานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ : กรณี พลังความคิดและภูมิปัญญา นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช**

ชัยวุฒิ พิชะกุล และกลิน คงเหมือนเพชร (2539) **เส้นทางโบราณข้ามคาบสมุทรมาลายู จากคลองท่อม จังหวัดกระบะไปถึงอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2538) **การศึกษาเพลงนางเลียดชาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง** สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา

----- (2547) (2547) **“อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมเฉพาะกิจ”** ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

- (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มบันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น”
ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมประเภทประวัตินุคคล สัตว์และสถานที่” ใน
ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ :
วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ดลมนรจักษ์ บากา และคณะ (2542) “ศาสนาสลามในภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 15**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- นฤมล สุขเนาวัฒน์ (2543) ศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อง พฤษภากร
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- บรรเทิง ศิริมูลิกะ (2545) ศึกษาการผลิตของชุมชนเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่การจัดตั้ง
มณฑลนครศรีธรรมราชจนถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.2439–2503)
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ประยงค์ รัตนรงค์ (2546) **รวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิด ของชุมชนไม้เรียง** กรุงเทพฯ :
เจริญวิทยการพิมพ์
- ปาริชาติ วงศ์พานิช (2546) **การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ** โดย
การมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด
จังหวัดพัทลุง สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- เปลื้อง คงแก้ว (2537) “ตรังเขา ตรังนา ตรังเล : สามทศวรรษที่ผ่านมา น้ำตาหรือรอยยิ้ม” **วารสาร
ทักษิณคดี** สถาบันทักษิณคดีศึกษา 3(3): 105 – 114
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2542) “วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 10**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2547) (2542) “นิทานพื้นบ้านภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 8** กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- พระธรรมปิฎก (2537) **วัฒนธรรมสู่ยุคเป็นผู้นำและผู้ให้** กรุงเทพฯ : นิลนาราการพิมพ์
- พ่วง บุษราวัฒน์ (2542) “ประวัติศาสตร์พัทลุง – ตรัง : คำกลอน” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้**
เล่ม 9 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- พิชัย แก้วขาว (2547) “ตำนานสร้างโลกฉบับบ้านปาลาม” **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรม
คัดสรร** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- ยศ สันตสมบัติ (2540) **มนุษย์กับวัฒนธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์
- มาโนชญ์ มีสวัสดิ์ (2539) วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัด
สงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รัตติยา สาและ (2540) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

----- (2544) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ
นราธิวาส กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วิจิราภรณ์ ชนะศรี (2544) วิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในบทหนึ่งตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

วิเชษฐ์ ชุนรักษ์ (2543) ศึกษาการจัดการขององค์กรพัฒนาเอกชน : โครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็ก
จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

วิเชียร ณ นคร (2542) “เจ้าพระยานคร” (น้อย ณ นคร) สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

วินัย สุกใส (2538) “ภูเขา พูราบและทะเล : วิถีแห่งความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
รอบทะเลสาบสงขลา” วารสารทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา 4 (2): 102 – 123

วิมล คำศรี (2547) เพลงบอกชั้นครู คู่เมืองนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช : สำนักศิลป
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

วันดี รัตนมณี (2543) ปัจจัยการรวมกลุ่มและการจัดการกิจการกลุ่มของชมรม ชาวประมงทะเลสาบ
สงขลาตอนล่าง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์ (2538) “ฟื้นฟูปัญหาการพัฒนา : สำนักแห่งชุมชน สุราษฎร์ธานี – เมือง 14 ลุ่มน้ำ
แห่งภาคใต้ตอนบน” วารสารทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา 4(2): 90 – 96

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2554) พัฒนาการทางสังคม - วัฒนธรรมไทย กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ

สถาพร ศรีสังข์ และสุนทรี สังข์อยู่ (2547) “แหล่งมอจันทร์ คำแหล่” วรรณกรรมทักษิณ :
วรรณกรรมคัตสรร ปริษัฒม์รินทร์พรันตัง แอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน)

สงบ สงเมือง (2525) ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบ
ที่มีต่อปัญหาการเมืองการปกครองปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้ สงขลา :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ สงขลา

สนธิญาณุจน์ วิไลจงคราม (2543) การจัดการและผลกระทบจากการจัดการป่าชุมชน “ป่าชันน้ำธารคีรี”
ของชาวบ้านตำบลตันหยงมุลอง ตำบลธารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลาวิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

สมคิด ทองสง พิเชษฐ แสงทอง และวีระ แสงเพชร (2546) ประวัติศาสตร์ชุมชนบริเวณป่าพรุควนเค็ง
ในเขตรอยต่อจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สมพาศน์ สุวรรณรัตน์ (2543) ศึกษาวัฒนธรรมในนิทานพื้นบ้านอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

- สิทธิกร มากนวน (2543) ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อยจังหวัดพัทลุง
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สีลาภรณ์ นาคธรรม (2538) **การศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย** กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนกองทุนการวิจัย (สกว.)
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2523) **พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา**
สงขลา : มงคลการพิมพ์
- (2542) “ยากกลางบ้าน” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 13** กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2542) “ออกปาก – กินวาน” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18** กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2542) “ฮินดู : ในวัฒนธรรมชาวภาคใต้” **สารานุกรม วัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2542) “การทำนาในภาคใต้” **ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 7** กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2547) “วัฒนธรรมการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมทักษิณ” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้า
โครงการ) ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) กระบวนการกำเนิดและพลวัตของภูมิปัญญาในวรรณกรรมทักษิณ” ใน
ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ) ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น **วรรณกรรมทักษิณ :
วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “แหล่งที่มาและพลวัตด้านความคิดเนื้อเรื่อง และบริบท อื่น ๆ ของวรรณกรรม
ทักษิณ” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ) ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น **วรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ
ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “ปารมภพของผู้สร้างวรรณกรรมทักษิณ” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ
ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน”
ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ) ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น **วรรณกรรมทักษิณ :
วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

- (2547) (2547) **สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมท้องถิ่น** ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมท้องถิ่น : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มปรัชญา ศาสนา” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมท้องถิ่น : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทศิลาจารึกและจารึกแผ่นทอง” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมท้องถิ่น : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “ศิลปะการเล่นคำ กลบท กลอักษรในวรรณกรรมท้องถิ่น” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมท้องถิ่น : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2547) “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมท้องถิ่น) **วรรณกรรมท้องถิ่น : วรรณกรรมปริทัศน์** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ สมบูรณ์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว (2543) **กะเทาะสนิมกริช แลวิถีชาวใต้ ตอนล่าง** งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโสในโครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว (2547) **วรรณกรรมท้องถิ่น : วรรณกรรมพินิจ** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- สุทธาท พูลสวัสดิ์ (2539) ศึกษาถิ่นฐานพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิม ที่ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สุนา เตชะนิยม (2543) ศึกษาคุณธรรมจากชีวประวัติและผลงานของสุชาติ รัตนปราการ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อดิศักดิ์ ทองบุญ (2542) “ศาสนาพุทธในภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 15** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- อร่ามรัศมี ดั่งขนะ (2547) “กลุ่มสวนสมรม ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี” **วัฒนธรรมสร้างสุขภาพภาคใต้** กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
- อมรา ศรีสุชาติ (2544) **สายรากภาคใต้ : ภูมิลักษณ์ รูปลักษณ์ จิตลักษณ์** งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส ในโครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อัมพร จิตรรักษา (2543) ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งที่
ขับร้องโดยเอกชัย ศรีวิชัย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยทักษิณ

โอภาส อีสโม (2544) ศึกษาพิธีครอบเทริดโนรา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

บทที่ 3

อัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์

อาภรณ์ อุภษณ

3.1 บทนำ

กระบวนการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจตนเองและภาวะแวดล้อมทางสังคม นอกจากสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ชาติ และสังคมโลกแล้วควรเข้าถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความเป็นมาของ สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละชุมชน แต่ละภาคส่วน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) ที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) แตกต่าง หลากหลาย ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วย

ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic groups) ตามทัศนะของ เบอร์นาร์ด (Bernard, 1972 : 3) หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้ร่วมวัฒนธรรม เดียวกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันมีสถาบันความเชื่อเดียวกัน มีภูมิหลังทางด้าน ประวัติศาสตร์ และภาษาเหมือนกัน สิ่งที่มีอยู่ไม่ได้สืบทอดทางชีวภาพหรือมีมา แต่กำเนิดแต่เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการพื้นฐานจากประสบการณ์ของกลุ่ม ซึ่งแนวคิดด้านชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม นี้ บาร์ธ (Barth, 1969 : 14) มองว่า ลักษณะ ร่วมทางวัฒนธรรมบางอย่างเป็นเพียง การปรับตัวตามสภาพแวดล้อมเท่านั้น แต่ละฝ่ายไม่นับว่าเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน

จึงควรให้ความสำคัญเฉพาะลักษณะวัฒนธรรมบางอย่างที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เช่น การแต่งกาย ภาษา ที่พักอาศัย วิถีชีวิต และค่านิยมพื้นฐานที่เข้ากันได้ เช่น มาตรฐานทางศีลธรรม จริยธรรม ความดีงาม ซึ่งสมาชิกในกลุ่มเป็นผู้ตัดสินหรือให้คุณค่า

คำว่า “อัตลักษณ์” เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร และเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม เมื่อตกผลึกแล้ว อาจ会有ความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก ซึ่งตามความหมายของเจนกินส์ (Richard Jenkins) มีสองนัยยะด้วยกัน คือความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป อัตลักษณ์ มิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของการเป็น พลวัตอยู่ตลอดเวลา (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2547: 33)

“อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” (ethnic identity) จึงหมายถึงลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่มีร่วมกันและแตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่น (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2546 : 75) ทั้งนี้ตามทัศนะของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546 : 9) มอง “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” ในฐานะกระบวนการที่ไม่อาจจะแยกออกจากความสัมพันธ์กับหน่วยทางสังคมอื่นๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทความสัมพันธ์กับ รัฐชาติ ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์จึงไม่เพียงแต่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม หากแต่เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มชนผู้มียอำนาจ (dominant group) ผู้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นชนกลุ่มใหญ่กับกลุ่มชนที่ด้อยอำนาจกว่า (subordinate group)

สังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง มีทั้งชนกลุ่มน้อย กลุ่มใหญ่ อาศัยอยู่ร่วมกันบนแผ่นดินไทย ท่ามกลางความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ในยุคแรกๆ ของไทยปรากฏในงานเขียน ของพระยาอนุมานราชธน เกี่ยวกับ ประเพณี พิธีกรรม ในแต่ละภาคของไทย โดยได้รับแรงบันดาลใจจากการได้มีโอกาส

อ่านหนังสือของนักมานุษยวิทยาชาวต่างชาติหลายคน เริ่มจากการอ่านหนังสือของชาวอังกฤษคนหนึ่ง ที่มีโอกาสเดินทางไปติดต่อกับชาวต่างชาติ และเข้าไปพบเห็นวิถีชีวิต และประเพณี พิธีกรรมของชนเผ่าต่างๆ แล้วจดบันทึกความแปลกเหล่านั้น มาตีพิมพ์ให้ชาวโลกได้เรียนรู้ในลักษณะของสารคดี เรื่องเล่า อันเป็นที่มาของการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา และพัฒนาการของแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยทางด้านชาติพันธุ์วรรณาในเวลาต่อมา (สมชัย อนุมานราชธน, 2531: 69, อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ : 2555)

บทความฉบับนี้เป็นผลการดำเนินงานโครงการประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีภาคใต้ ในประเด็น “อัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์” โดยคณะกรรมการวิจัยภาคใต้ ทั้งนี้จากผลการศึกษาขององค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคใต้ของไทยพบว่า มีผู้สนใจศึกษาทั้งในรูปแบบของบทความสารคดีหนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ แต่เท่าที่ผ่านมาองค์ความรู้ดังกล่าวยังจัดทำเป็นบรรณานิทัศน์ไว้น้อยมาก จึงอาจจะมีบางเรื่องที่มีการศึกษาซ้ำซ้อนกัน หรือเป็นเพียงการบันทึกข้อมูลในเชิงพรรณนา ที่ขาดคุณภาพ มีการนำเสนอองค์ความรู้ที่คลาดเคลื่อน หรือขัดแย้งกัน การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพ องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้ กรณีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะประมวลผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคใต้ของไทยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อจัดทำบรรณานิทัศน์ และนำผลงานดังกล่าวมาสังเคราะห์องค์ความรู้ ทั้งในด้านเนื้อหา วิถีวิทยา และแนวคิดทฤษฎี เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และหาประเด็นข้อสรุป ข้อค้นพบ ที่มีนัยยะทางด้านความคิด อันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการวิจัยด้านชาติพันธุ์ให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ทางภาคใต้ของไทย ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยเชื้อสายจีน นอกจากนั้นยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งเรียกกันว่า ชาวเงาะ หรือชาแถ่ หรือชาไก อาศัยอยู่แถบเทือกเขาบรรทัดตลอดแนวภาคใต้ ตั้งแต่จังหวัดตรังไปจนถึงนราธิวาส และอีกกลุ่มชาติพันธุ์

หนึ่ง คือ ชาวเล หรือชาวไทยใหม่ ซึ่งอาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะต่างๆ แถบทะเล อันดามัน ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนสองน้ำ จังหวัดระนอง และไทยทรงดำ บ้านดอนรวบ จังหวัดชุมพร แต่ผลงานที่จะนำมาสังเคราะห์ในที่นี้ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลและชาไก ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจ และเลือกเป็นกรณีศึกษาในฐานะที่เป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ

แม้กลุ่มชาติพันธุ์ชาไก มีชื่อเรียกขานหลากหลาย เช่น เาะ เาะป่า ชาแก ชาไก โอริงอัสลี ชาวป่า ไ้เกลอ พวกเขาเรียกตัวเองว่า “มันนิ” และเรียกคนบ้านที่ติดต่อสัมพันธ์ว่า “หะมิ” และมีผลงาน ชื่อ “ไม่มีเาะชาไกในประเทศไทย” เสนอข้อโต้แย้งว่า ชาวพื้นเมืองภาคใต้ที่อาศัยอยู่ตามป่าเขาจังหวัดพัทลุง ตรัง สตูล ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเรียกกันว่า “ชาไก” นั้น ที่ถูกต้องเฝ้า “เซมัง” (บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ และประสิทธิ์ ฤทธาภิรมย์ : 2548) แต่ในการศึกษาครั้งนี้ ขอใช้ชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ “ชาไก” เนื่องจากเป็นชื่อที่ปรากฏในผลงานที่นำมาสังเคราะห์ อีกทั้งยังเป็นชื่อที่เป็นรู้จักกันทั่วไป ส่วนอีกกลุ่มชาติพันธุ์จะรู้จักกันในนามของ “ชาวเล” บ้างก็แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มมอแกน มอแกลน และอุรักลาไวย์ บ้างก็แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มมอแกน และอุรักลาไวย์ โดยกลุ่มมอแกน แบ่งย่อยเป็น มอแกนเกาะ (มอเกินปูเลา) กับมอแกนบก (มอเกินตามับ) ในที่นี้จะใช้เทียบเคียงกันทั้ง 2 แบบ คือมอแกน หมายถึงมอแกนเกาะ และมอแกลน หมายถึง มอแกนบก เพื่อคงชื่อดั้งเดิมจากคำบอกเล่าของมอแกนผู้สูงอายุในอดีต

ประเด็นที่สังเคราะห์ ประกอบด้วย ประสาทและปริมาณงาน เนื้อหาและข้อค้นพบ วิถีวิทยา แนวคิด ทฤษฎี และวัตถุประสงค์ของการศึกษา การแบ่งกลุ่มชาไกและชาวเล ด้านเนื้อหาจะแบ่งเป็นกลุ่มสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และกลุ่มอัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์

เนื้อหากลุ่มสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ แบ่งเป็นประเด็นย่อย ด้านประวัติศาสตร์ นิทาน ตำนาน การอพยพโยกย้าย แหล่งที่พักอาศัย และจำนวนประชากร ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม การศึกษา ภาษา และวรรณกรรม

นันทนาการ ครอบครัว เครือญาติ และการจัดระเบียบสังคม สุขอนามัย ระบบเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการปรับตัว

เนื้อหาด้านอัตลักษณ์ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สังเคราะห์ในประเด็น ลักษณะชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงและชาวละโว ความสัมพันธ์และการจำแนกความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์ ศักยภาพของชาติพันธุ์ในการพัฒนา ปัญหา การปรับตัว การผสมผสาน และการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ สิทธิของความเป็นชาติพันธุ์ในชาติ มายาคติ การกีดกัน และการเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์

จากการที่ผลงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงและชาวละโวมีย่อยหากเลือกสรรเฉพาะ ข้อมูลที่มีผู้ศึกษาไว้ในช่วงระยะ 10 ปีที่ผ่านมา จะได้ข้อมูลไม่หลากหลายเพียงพอที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้ ดังนั้น การประเมินและสังเคราะห์สภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในขั้นต้นจึงได้รวบรวมผลงาน ทั้งประเภทบทความ/สารคดี หนังสืองานวิจัยและวิทยานิพนธ์ย้อนหลังเท่าที่ค้นคว้าได้ สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงตั้งแต่ ปี พ.ศ.2523-2548 (ประมาณ 26 ปี) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ชาวละโวมีย่อยตั้งแต่ ปีพ.ศ.2516-2548 (ประมาณ 33 ปี)

3.2 การเปลี่ยนแปลงสังคมและอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง

ผลการประเมินและสังเคราะห์ผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยง ด้านประเภทและปริมาณงานเท่าที่สืบค้น ได้ เป็นบทความ และสารคดี ตั้งแต่ปี 2530-2542 จำนวน 6 เรื่อง หนังสือ ปีพ.ศ.2523-2548 จำนวน 4 เรื่อง และงานวิจัย สารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ ปี พ.ศ.2532-2546 จำนวน 9 เรื่อง แบ่งเป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุน 3 เรื่อง สารนิพนธ์หลักสูตรบัณฑิตศึกษา 2 เรื่อง วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโท 3 เรื่อง และงานวิจัยวรรณกรรมของหน่วยงานพิเศษอีก 1 เรื่อง รวมผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยง 19 เรื่อง

เนื้อหาและข้อค้นพบจากผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ขามมีไม่มากนัก เนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่มีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน ไม่มีการจดบันทึกเรื่องราวของตนเอง มีแต่การเล่าขานสืบทอดกันมาปากต่อปาก อีกทั้งคนภายนอกยังเข้าถึงแหล่งได้ยาก ด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่ และความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและภาษาทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคสำหรับผู้ที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา ข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ในช่วงเวลาหนึ่ง เป็นความจริงในมุมมองของนักวิจัยแต่ละท่าน เนื้อหาข้อค้นพบในบทความ สารคดี และหนังสือ ตลอดจนงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ส่วนหนึ่งจึงเป็นข้อมูลภาคสนามที่ผู้ศึกษาเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ ในช่วงที่เข้าไปพักอาศัยในชุมชน หรือเข้าไปสังเกตการณ์ชั่วคราวช่วยยาม อีกส่วนหนึ่งเป็นการอ้างอิงข้อมูลเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว

เนื้อหาที่น่าสนใจในผลงาน แม้ประเด็นศึกษาจะแตกต่างกันบ้าง แต่ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงและกะเหรี่ยง และวัตถุประสงค์ของการวิจัยส่วนหนึ่งจะเน้นการศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยง ในภาพรวมทั้งในแง่ของสภาพความเป็นอยู่ในอดีต การทำมาหากิน ภาษา ระบบครอบครัวเครือญาติ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ระบบความเชื่อ ระบบคิด และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงในสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและการแพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับ การติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ข้อค้นพบจากผลงานที่ศึกษา มีนัยยะสำคัญไม่แตกต่างกันมาก แต่รายละเอียดแตกต่างกันตามแหล่งข้อมูลที่ได้รับและมุมมองของผู้วิจัยแต่ละคน เช่น บทความ 4 เรื่อง ได้แก่ “วันนี้ของชาวกะเหรี่ยง” (สว่าง เลิศฤทธิ์ : 2530) “ชาวกะเหรี่ยงครอบครัวศรีธาริตเมื่อคนปามาอยู่เมือง” (ประวิทย์ สุวณิชย์ : 2531) “ชาวกะเหรี่ยงพื้นที่เมืองแห่งภูเขาบรรทัด” (องอาจ รุ่งเรืองฉาย : 2531) และ “วันนี้ของชาวกะเหรี่ยง” (อาร์ม อิศสระ : 2536) สถานที่ที่เป็นแหล่งข้อมูลแต่ละเรื่องแตกต่างกันบ้าง แต่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน คือ นำเสนอข้อมูลวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง สอดแทรกความกังวลถึงการปรับตัวและอนาคตของพวกเขา หลังจากที่ส่วนใหญ่จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจากที่เคยเร่ร่อนเก็บของป่าล่าสัตว์ มีวัฒนธรรมความเชื่อแบบดั้งเดิมมาสร้างบ้านพัก

ถาวร ติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอก และรับวัฒนธรรมเมืองที่แพร่กระจายเข้าไป ส่วนบทความเรื่อง “ชาวเลและชาโก เจ้าของฝั่งทะเลตะวันตก ในคืนวันแห่งการเปลี่ยนแปลง” (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2537) นำเสนอเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทยทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลและชาโก ข้อมูลเล่าถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของทั้ง 2 กลุ่ม ตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ผู้อ่านได้ศึกษาเปรียบเทียบ สอดแทรกความห่วงใยในการปรับตัวและอนาคตของพวกเขา หลังจากส่วนใหญ่จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจากที่เคยเร่ร่อนเก็บของป่าล่าสัตว์ มีวัฒนธรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม มาสร้างบ้านพักถาวร ติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอก และรับวัฒนธรรมเมืองที่แพร่กระจายเข้าไป และบทความอีกเรื่องชื่อ “ชาโก : ตลก อันแสนเศร้าของเฒ่าหนู” (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2542) เป็นบทความประเภหัทคดี ที่ต้องการสะท้อนวิถีคิด และตรรกะของชาโกที่แตกต่างจากคนเมือง เนื้อหาเล่าถึงเหตุการณ์ในช่วงที่รัฐบาล ทุ้มระเบิดเพื่อปราบปรามนักศึกษา ประชาชน ซึ่งหลบหนีเข้าไปอยู่ในป่าแถบเทือกเขาบรรทัด ในช่วง 6 ตุลาคม 2518 แต่ผู้ที่บาดเจ็บล้มตายอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คือ ชาโก

ผลงานที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือออกเผยแพร่อุสสาธณะเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาโกรุ่นแรกๆ เป็นวรรณคดีเรื่อง “เงาะป่า” ผลงานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในปีพ.ศ.2448 หลังจากได้นำ “คนิง” เงาะป่าจากพัทลุงไปทรงชูปเลียงในวัง เมื่อปีพ.ศ.2432 หลังจากนั้น มีข้อมูลหรือคำอธิบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวบ้าง แต่ผลงานที่ ทำให้รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ชาโกมากขึ้น น่าจะเป็นผลงาน ชื่อ “ชาโก : เจ้าแห่งขุนเขา และสมุนไพร” (ไพฑูลย์ ดวงจันทร์ : 2523) ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการและใช้เวลาศึกษาภาคสนามและค้นคว้าเอกสารถึง 4 ปี เนื้อหากล่าวถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนชาโก อำเภอธารโต จังหวัดยะลา หนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ “เงาะ-ชนผู้อยู่ป่า ชาติพันธุ์มนุษย์ดึกดำบรรพ์ที่ยังหลงเหลืออยู่” (สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2538) เล่าถึงวิถีชีวิตของชาโกกลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง โดยนำเสนอทั้ง

ภาคภาษาอังกฤษและภาษาไทย ต่อมา มีผลงานเกี่ยวกับเรื่องราว ของ “ซาโก” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ฉบับตีพิมพ์ ปีพ.ศ.2529 และ 2542 (สุภาคย์ อินทองคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์และคณะ) จนกระทั่งปีพ.ศ.2548 มีผู้ตีพิมพ์หนังสือ ชื่อ “ไม่มีเงาะซาโกในประเทศไทย” (บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ และประสิทธิ์ ฤทธาภิรมย์) เสนอข้อโต้แย้งว่าชาวพื้นเมือง ภาคใต้ที่อาศัยอยู่ตามป่าเขาจังหวัดพัทลุง ตรัง สตูล ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเรียกกันว่าซาโกนั้นที่ถูก คือ เผ่าเซม้ง

สำหรับงานวิจัยในช่วงแรกเป็นการศึกษาระบบเสียงภาษาซาโกเต็นแอน ตำบลปะเหลียน จังหวัด ตรัง (เสาวนีย์ พากเพียร : 2532) และการศึกษาวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรม โหบินเนียนในประเทศไทย : การขุดค้นทางโบราณคดีที่ถ้ำหมอบเขียวจังหวัดกระบี่ ถ้ำซาโก จังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดี ชนกลุ่มน้อยซาโก จังหวัดตรัง” มีเนื้อหาด้วามานุษยวิทยา วัฒนธรรมด้วย เช่น ระบบครอบครัว เครือญาติและการจัดระเบียบทางสังคมของซาโก การตั้งถิ่นฐานของซาโก (สุรินทร์ ภูขจร และคณะ : 2534) ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับซาโก อำเภอ ปะเหลียน จังหวัดตรัง ได้แก่ สารนิพนธ์ เรื่อง “การสืบเนื่องและการ เปลี่ยนแปลงของสังคมซาโก ศึกษากรณี ซาโก กลุ่มเจ้าพะ อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง” (จิรวดี อ่อนวงศ์ : 2534) สารนิพนธ์ เรื่อง “การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจในสังคมซาโก ศึกษากรณีซาโกกลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง” (วราภรณ์ บุญรักษ์ : 2534) และ งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความ สัมพันธ์ระหว่างการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศกับสังคมและวัฒนธรรมของซาโก : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ซาโกกลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง” (อาภรณ์ อุทฤษณ์ : 2536) ผู้วิจัยทั้ง 3 เรื่อง เป็นทีมงานที่เข้าไปศึกษาในระยะเวลาเดียวกันในพื้นที่ศึกษาเดียวกัน และเป็นคณะทำงานในโครงการเดียวกัน จึงมีแนวทางการศึกษาที่ใกล้เคียงกัน รวมถึง ผลงาน เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชนเผ่า ซาโกในจังหวัดตรัง หลังจากการประกาศ ใช้นโยบายได้ร่มเย็น” (สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2544) ก็เป็นกรณีศึกษาในแหล่งเดียวกัน แม้ระยะเวลาในการศึกษาต่าง

กันทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง แต่ข้อมูลพื้นฐานที่ได้ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนผลงานชื่อ “ชาโก” เป็นการวิจัยคำ ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการศึกษาภาคสนามในเขต อำเภอรือเสาะ จังหวัดยะลา แต่มีข้อมูลจำนวนประชากรชาโกกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย (ไพฑูริย์ ดวงจันทร์ : 2546)

นอกจากการนำเสนอผลงานในลักษณะของบทความ สารคดี และหนังสือ สารคดีก็ถึงวิชาการแล้ว วิธีวิทยาจากข้อมูล งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ จำนวน 9 เรื่อง แยกประเภทเป็นผลงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ 6 เรื่อง เป็นการศึกษาด้านภาษาศาสตร์ 1 เรื่อง อีก 1 เรื่อง เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณและอีก 1 เรื่อง เป็นงานวิจัยวรรณกรรม

ด้านแนวคิด ทฤษฎี และวัตถุประสงค์ ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่ผู้นำเสนอ มีความเชี่ยวชาญ หรือสนใจ เช่น นักโบราณคดีต้องการสำรวจหาวัฒนธรรมร่วมยุคโหบินเนียน ด้วยการขุดค้น ทางโบราณคดีและศึกษาวิเคราะห์โดยผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา นักวิชาการที่สนใจทางด้านวัฒนธรรม และด้านนิเวศวิทยา ต้องการจะแนะนำให้รู้จักเพื่อนมนุษย์อีกเผ่าหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง ฯลฯ เพื่อนำเสนอข้อคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของชาโกช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยเร่ร่อนในป่ามาตั้งบ้านเรือนถาวร และเรียกร้องให้มีผู้เข้าไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของชนเผ่าชาโก และอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมที่กำลังถูกกลืนจากสังคมภายนอกไว้ บางท่านต้องการสะท้อนช่องว่างระหว่างวิถีคิดของชาโกกับคนเมือง ต้องการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้าน สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ และเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชนเผ่าชาโก ทั้งด้านแหล่งที่อยู่อาศัย ฐานเศรษฐกิจ และทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชาโกทางภาคใต้ของไทย และบางท่านต้องการโต้แย้งและนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งทางภาคใต้ของไทยว่า เป็นเผ่าเซมัง ไม่ใช่เผ่าชาโกอย่างที่เรียกกันมา ขณะที่นักภาษาศาสตร์ต้องการศึกษา “ระบบเสียง

ภาษาชาไทกลุ่ม “แต้เน่แอ้น” ซึ่งเป็นภาษาถิ่นหนึ่งของภาษาชาไทในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austroasiatics) ที่ใช้พูดกันในกลุ่มชนพื้นเมืองทางภาคใต้ของประเทศไทย ต้องการอธิบายคำในหนังสือสารานุกรม และต้องการส่งเสริมโรงเรียนนำร่องด้านภาษาเพื่อการปฏิรูปการศึกษาและการเข้าสู่ระบบประกันคุณภาพการศึกษา ส่วนนักสาธารณสุขศาสตร์ต้องการศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของชาไท

มีผลงานที่นำเสนอ การแบ่งกลุ่มชาไทในประเทศไทย เป็น 4 กลุ่ม ตามชื่อภาษาที่ใช้ ได้แก่ กลุ่มแต้เน่แอ้น อาศัยในเขตจังหวัดสตูล ตรัง พัทลุง และสงขลา กลุ่มกันชีว อาศัยในเขตตำบลบ้านแห อำเภอรือไธ จังหวัดยะลา กลุ่มแต๊ะเต๊ะ ปัจจุบันมีครอบครัวหนึ่งมารวมกับกลุ่มกันชีว ตำบลบ้านแห กลุ่มยะฮาย์อาศัยในเขตอำเภอบันนังสตา อำเภอรือไธ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อำเภอ สุคีริน (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : 2523) ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวมีข้อโต้แย้งของ Bauer (1991) ว่ากลุ่มที่อาศัยอยู่ในจังหวัดตรัง พัทลุง สตูล และกลุ่มที่อาศัยในตำบลรือไธ จังหวัดยะลา เป็นกลุ่มภาษาเดียวกัน คือ ภาษากันชีวโดยให้เหตุผลว่าภาษาของทั้ง 2 กลุ่มมีรากศัพท์เดียวกัน หรือเป็นคำเดียวกัน ที่แตกต่างกันเพราะการรับวัฒนธรรมทางภาษาจากท้องถิ่นใกล้เคียงบ้าง หรือผิดเพี้ยนไปเพราะเป็นภาษาที่ใช้ต่างถิ่นต่างพื้นที่บ้าง (อาภรณ์ อุฤษณ : 2536)

ผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาไท จากบทความ สารคดี หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ทั้ง 19 เรื่อง เป็นแหล่งศึกษาจังหวัดตรัง 13 เรื่อง จังหวัดยะลา 4 เรื่อง และศึกษาชาไทในภาพรวมทุกจังหวัด 3 เรื่อง จังหวัดพัทลุง 1 เรื่อง การตัดสินใจเลือกแหล่งศึกษาส่วนหนึ่งน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับการเดินทางเข้าถึงแหล่งเช่น กลุ่มที่อำเภอปะเหลียนจะเข้าไปได้ไม่ยากนักและมีความปลอดภัยสูงกว่ายะลา ผลงานดังกล่าว นำมาสังเคราะห์ตามประเด็นเนื้อหาในการศึกษา เป็นกลุ่มสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และกลุ่มอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

เนื้อหาตามกลุ่มสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ แยกเป็นประเด็นย่อย 11 ประเด็น

- ประเด็นศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นกรณีศึกษากลุ่มเต็นแอ้นจังหวัดตรัง ด้านโบราณคดี 1 เรื่อง ส่วนประวัติศาสตร์กลุ่มชน แทรกอยู่ในข้อมูลเบื้องต้น
- ประเด็นการศึกษาด้านนิทาน ตำนาน ไม่มีการศึกษาโดยตรงแต่จะสอดแทรกในข้อมูลเบื้องต้น ในเรื่องอื่นๆ
- ประเด็นศึกษาด้านการอพยพโยกย้ายแหล่งที่พักอาศัย และจำนวนประชากรมีการศึกษากลุ่มยะลา 1 เรื่อง และสอดแทรกในเรื่องอื่นๆ บ้าง
- ประเด็นศึกษาด้านประเพณีความเชื่อ พิธีกรรม ไม่มีการศึกษาโดยตรงแต่จะสอดแทรกในข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องอื่นๆ
- ประเด็นศึกษาเกี่ยวกับการศึกษา ภาษาและวรรณกรรม มีผลการศึกษากลุ่มเต็นแอ้น จังหวัดตรัง 2 เรื่อง และจังหวัดพัทลุง 1 เรื่อง
- ประเด็นการศึกษาด้านนันทนาการ ไม่มีการศึกษาโดยตรง แต่สอดแทรกในข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องอื่นๆ
- ประเด็นศึกษาด้านครอบครัว เครือญาติและการจัดระเบียบสังคม ไม่มีผลงานศึกษาโดยตรงแต่สอดแทรกในข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องอื่นๆ
- ประเด็นศึกษาปรากฏการณ์และวิถีชีวิตโดยรวม มีผลงาน 7 เรื่อง เป็นกรณีศึกษากลุ่มเต็นแอ้น (หรือกันซิว) จังหวัดตรัง 5 เรื่อง กลุ่มกันซิวจังหวัดยะลา 1 เรื่อง และซาไกทุกกลุ่ม 1 เรื่อง
- ประเด็นศึกษาด้านสุขอนามัย มีผลงาน 1 เรื่อง เป็นกรณีศึกษาซาไกกลุ่มกันซิว จังหวัดยะลา
- ประเด็นศึกษาด้านระบบเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากร จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และการปรับตัว

- ประเด็นศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการปรับตัว มี 7 เรื่อง เป็น การศึกษากลุ่มแต้แน๊ (กันซิว) จังหวัดตรัง 5 เรื่อง กลุ่มกันซิวจังหวัดยะลา 1 เรื่อง และซาไกทุกกลุ่ม 1 เรื่อง
- เนื้อหากลุ่มอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ไม่ปรากฏผลงานที่ศึกษาโดยตรง แต่สอดแทรกในข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องอื่นๆ

จากการแบ่งประเด็นศึกษาดังกล่าวพบว่า มีหลายประเด็นที่ไม่มีผลงานศึกษาโดยตรงแต่จะปรากฏในผลงานที่มุ่งศึกษาประเด็นอื่นๆ หรือประเด็นศึกษาปรากฏการณ์และวิถีชีวิตโดยรวม ได้แก่ ประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ นิทาน ตำนาน ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม นันทนาการ ครอบครัว เครือญาติ และการจัดระเบียบสังคม ระบบเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร บางประเด็นมีทั้งที่ศึกษาเฉพาะและสอดแทรกตามผลงานอื่นๆ

ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี มีผลการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี ด้วยการผสมผสานระหว่างการศึกษาด้วยเทคนิควิธีการเชิงมานุษยวิทยา และการปฏิบัติการภาคสนาม (pragmatism) เพื่อสำรวจหาวัฒนธรรมร่วมยุคโหบินเนียน โดย ศ.ดร.สุรินทร์ ภูษจร และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เป็นนักวิจัยร่วม ใช้แนวคิดทฤษฎีด้านชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี มีการขุดค้นทางโบราณคดี และนำตัวอย่างวัตถุที่ขุดค้นได้มาตีความโดยนักวิชาการที่เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เช่น โรคโบราณ ละอองเกสรโบราณ ตัวอย่างหอย ตัวอย่างภาชนะดินเผา สะเก็ดหิน เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะได้รวบรวมองค์ความรู้จากการศึกษาของนักวิชาการหลากหลายสาขาแล้ว ยังสามารถศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมของซาไกปัจจุบันและหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดีกับมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น พฤติกรรมการกินและการทิ้งเศษอาหารของซาไก (สุรินทร์ ภูษจรและคณะ : 2534)

ด้านนิทาน ตำนานของซาไกที่ปรากฏในผลงานเรื่องอื่นๆ ส่วนใหญ่เกี่ยวกับนิทานตำนานที่เล่ากันในกลุ่มซาไก อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เช่น เรื่องที่เล่าถึง “ญ่าเงาะ” ภรรยาของพระอาทิตย์อาศัยอยู่บนฟ้าทางทิศตะวันออก เป็นผู้ให้กำเนิดพืชพรรณทุกชนิดในป่า รวมถึงมนุษย์เผ่าพันธุ์ “มันนิ” และสัตว์คู่แรก

ญาติให้ใช้ผืนผ้าจากรังผึ้งที่เลี้ยงไว้ทำแทนนั้ง รอบๆ แทนมีลำธารหลายสายซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารที่ไหลลงสู่โลกมนุษย์ ญาติจะมีดวงจันทร์เป็นดวงตาคอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ และมอบหมายให้เพื่อนคู่ใจที่มีลักษณะคล้ายงูตัวใหญ่ยาวแผ่หลังสีเขียว ท้องสีแดง ชื่อว่า “ตัวผู้” หรือ “ผู้ง” หมายถึง รุ่งกินน้ำ ทำหน้าที่ดูแลรักษาต้นน้ำบนฟ้า รักษาลำธาร และทำหน้าที่นำผึ้งผึ้งลงมahanน้ำหวานในป่า (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536, สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2538 และ จิรวดี อ่อนวงศ์ : 2534)

ตำนานหรือนิทานเรื่องนี้ แม้รายละเอียดของเนื้อหาแต่ละสำนวนแตกต่างกันไปบ้างแต่มีประเด็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงไปสู่คำตอบ เกี่ยวกับข้อสงสัยหรือคำถามเรื่องจักรวาลในความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้นว่า คนมาจากไหน คนตายแล้วไปไหน ช้างขึ้นช้างแรมเกิดขึ้นได้อย่างไร รุ่งกินน้ำมาจากไหน ผ่นตก ฟัวร้องเกิดขึ้นได้อย่างไรแม้กระทั่งข้อสงสัยที่ว่าทำไมพวกเขาจึงมีผิวดำ ก็มีเรื่องเล่าว่าเกิดจากเมืองลังกาถูกเผา พวกสัตว์ป่าหลายชนิด รวมทั้งบรรพบุรุษของพวกเขาถูกไฟไหม้จนตัวดำต้องวิ่งหนีเข้ามาอาศัยในป่า นอกจากนั้น ยังมีตำนานความเชื่อ และเรื่องเล่าหรือคำพูดที่บ่งบอกถึงการมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้นว่า ไปไม้บางชนิดที่มีหลายแฉก เช่น ใบกระพ้อ ใบต้นแบ้ง ใบต้นกระหนามเสือ ฯลฯ เชื่อกันว่าชาติ ที่แล้วเป็นพวกชาวกะเหรี่ยงที่เห็นแก่ตัวหาอาหารได้แล้วไม่แบ่งปันผู้อื่นและชอบแย่งชิงอาหารผู้อื่นกิน (สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2538) หรือการที่พวกเขาไม่ฆ่าคนทั้งที่รู้ว่าเป็นผู้ที่รังแกพวกเขาเพราะ “คนกินไม่ได้” (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงอาศัยกระจายอยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของแหลมมลายู ตั้งแต่จังหวัดตรัง พัทลุง สตูล ตลอดแนวเทือกเขาบรรทัด ไปจรดจังหวัดยะลานคราวิลาส ปัตตานี เรื่อยลงไปถึงรัฐปาหัง แประ กะลันตัน ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียตลอดจนบอเนียวและเกาะสุมาตรา ประเทศมาเลเซีย (สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2536) มีผลงานที่กล่าวถึงการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยง ชาวกะเหรี่ยงหนึ่งมี สมาชิกประมาณ 4-40 คน ตั้งทับชั่วคราวแต่ละแห่ง กลุ่มละประมาณ 2-15 ทับ พร้อมทั้งจะอพยพเคลื่อนย้าย ไปที่อื่นตลอดเวลา การอพยพโยกย้ายและ

ตั้งถิ่นฐานของชาวกู๋ขึ้นอยู่กับการปัจจัยหลายอย่าง เช่น เมื่อพืชและ สัตว์บริเวณใกล้เคียงลดจำนวนลงต้องออกไปหาอาหารไกลๆ หรือเปลี่ยนฤดูกาล เนื่องจากระบบนิเวศน์ในธรรมชาติสัมพันธ์กับวงจรหรือห่วงโซ่อาหารและการทำมาหากินของชาวกู๋หรือเมื่อเกิดโรคระบาด มีการ ตายเกิดขึ้น ซึ่งนอกจากจะกลัวติดโรคแล้วยังเป็นกลุ่มชนที่กลัวผีมาก หรือหากนอนไม่หลับ ผันร่าย มีบุคคลต่างกลุ่มเข้ามารบกวน หรือเอ่ยปากขอลูก ก็ะอวยพพหนีเพราะเชื่อว่าโชคร้ายหรือลูกจะตาย

ทำเลที่ชาวกู๋เลือกเป็นที่ตั้งถิ่นฐานจะต้องมีลักษณะเป็นป่า อยู่ไกลจากที่อยู่ของชาวบ้านต่างกลุ่ม เป็นที่ราบหรือที่ราบบนหุบเขาที่มีลานกว้างสำหรับสร้างที่พักและทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมักจะรวมกลุ่มกันทำ หากเป็นที่พักชั่วคราวสำหรับล่าสัตว์จะต้องอยู่บนเนินหรือควน โดยสร้างทับล้อมรอบแล้วปล่อยที่ว่างตรงกลางสำหรับทำกิจกรรม จะต้องอยู่ใกล้แหล่งน้ำ จะต้องเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์และจะต้องสัมพันธ์กับความเชื่อ เช่น เป็นแหล่งที่นอนหลับสบายไม่ฝันร้าย (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวกู๋ขึ้นอยู่กับการประกอบด้านระบบนิเวศน์สังคม เศรษฐกิจและแบบแผนวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนก่อให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดังกล่าว (สุรินทร์ ภูษจรและคณะ : 2534)

จำนวนประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกู๋ ทั้ง 4 กลุ่ม จากการสำรวจของไพบุลย์ ดวงจันทร์ (2546) รวมทั้งสิ้น 200-250 คน และจากการสำรวจของอาภรณ์ อุกฤษณ์(2536) ในปี พ.ศ.2534-2536 เฉพาะกลุ่มเหนือคลองตงและกลุ่มเครือญาติบริเวณใกล้เคียง มีจำนวนประชากรประมาณ 109 คน เข้าใจว่าการศึกษารายละเอียดด้านความเชื่อ และประเพณี พิธีกรรมของชาวกู๋ มีข้อจำกัดทั้งในด้านภาษา การเข้าถึงพื้นที่ และการต้องอาศัยในพื้นที่เป็นระยะเวลานานเพื่อศึกษาข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตและมีส่วนร่วม จึงไม่ปรากฏงานวิจัยด้านความเชื่อและประเพณี พิธีกรรมโดยตรงแต่มีข้อมูลเบื้องต้นด้านประเพณี พิธีกรรม ที่ได้จากคำบอกเล่า หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมบ้าง แทรกอยู่ในงานวิจัย หรือบทความ สารคดี บางเรื่องที่เป็นกรณีศึกษาชาวกู๋ อำนาจประหลาด

จังหวัดตรัง และสัมพันธ์กับนิทานตำนานที่กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับ “ตัวฮู้” ผีบรรพบุรุษตามตำนานที่กล่าวมาข้างต้น (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536, สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2538 และจิรวดี อ่อนวงศ์: 2534) นอกจากนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อที่สัมพันธ์กับวิธีการดำรงชีวิตในป่า มีความเชื่อเรื่องความฝัน เรื่องผีที่สิงสถิตตามแหล่งธรรมชาติ เช่น ผีดิน ผีน้ำ ผีภูเขา ผีปลวก ผีไม้ และผีป่า ข้อห้ามต่างๆ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต มีพิธีกรรมที่น่าสนใจ เช่น พิธีกรรมที่บันทึกไว้ว่า เมื่อเด็กผู้หญิงเริ่มมีประจำเดือน ห้ามไม่ให้กินเนื้อสัตว์เพราะเชื่อว่าเลือดจะขึ้นหัว และจะต้องเข้าพิธี “จันนังเลี้ยง” ซึ่งเป็นพิธีเปลี่ยนวัย ขั้นตอนพิธีกรรมคล้ายพิธี “ซีมา” หรือพิธีขึ้นแปล ซึ่งเป็นพิธีรับสมาชิกใหม่ คือหัวหน้ากลุ่ม หรือ “บอมอ” ทำหน้าที่จุดไฟเผายางจันทน์แล้วนำมาวนรอบๆ ตัวพร้อมกับท่องคาถา และตบมือ 3 ครั้ง หลังจากนั้นจะแนะนำการปฏิบัติตัวเมื่อมีประจำเดือนและอนุญาตให้กินเนื้อสัตว์ได้ ส่วนพิธีรักษาไข้ หากซาไกเป็นไข้ตัวร้อนธรรมดาจะอพยพไปอยู่ที่อื่นเพื่อหลบหลีก หรือหนีไข้ แต่หากตัวร้อนจัดไข้สูงจะทำพิธี “ลงหาเพ็ด” โดยให้สมาชิกช่วยกันโหลผีร้ายให้ออกจากร่างผู้ป่วย ขณะเดียวกันหัวหน้ากลุ่มที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมใช้มือทั้ง 2 ข้าง ประคบกันวางบนร่างกายของผู้ป่วยแล้วใช้ปากดูดสิ่งชั่วร้ายออกจากร่างกาย เชื่อว่าเมื่อสิ่งชั่วร้ายออกไปร่างกายจะเย็นลงและหายป่วย หากผู้ป่วยมีอาการไข้หนักอาจจะเสียชีวิตหรือเป็นโรคระบาดที่อาจติดต่อไปสู่ผู้อื่นก็จะทิ้งผู้ป่วยไว้ตามเพิงผาหรือชายป่าปากไม้ท่าคอกล้อมไว้พร้อมอาหาร แล้วอพยพไปอยู่ที่อื่น ถ้าหายค่อยตามไปสมทบภายหลัง (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536) ที่น่าแปลก คือการรักษาด้วยการดูดสิ่งชั่วร้ายออกจากตัวเช่นนี้ ใกล้เคียงกับเทคนิคการรักษาของหมอจีนตามคลินิกในกรุงเทพฯ ที่ใช้แก้วดูดสารพิษออกจากตัวผู้ป่วย

ผลงานที่กล่าวถึงประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของซาไกค่อนข้างละเอียด ได้แก่ ผลงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรณีศึกษา ซาไกกลุ่มยะลา และจังหวัดใกล้เคียง เนื้อหากล่าวถึงข้อห้ามต่างๆ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งมีทั้งใกล้เคียงและแตกต่างจากกลุ่ม

อำเภอ ปะเหลียน จังหวัดตรัง เช่น ซาไก ที่ปะเหลียนจะไม่ฝังศพ เพราะเชื่อว่า หาก ลูกหลานจำไม่ได้เดินข้าม อาจจะถูกวิญญาณผู้ตายทำให้เจ็บไข้ จึงต้องนำศพไปวาง ที่ซาหยป่า หรือเพิงผา หรือริมน้ำเพื่อให้วิญญาณเดินทางไปที่อื่นอย่างอิสระไม่ต้องอยู่กับที่ แต่ซาไกที่ยะลา จะห่อศพในท่าตะแคงพับเข้าให้สั้นทำอยู่ที่ตะโพก เช่นเดียวกับลักษณะการฝังศพของคนในยุคหินเก่าตอนกลางและยุคหินเก่าตอนปลาย แล้ว หามศพไปฝังบริเวณที่เป็นเนิน พร้อมแคร่ที่ผู้ตายใช้นอนและข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตาย และฝากผีผู้ตายไว้ที่ต้นไม้ใหญ่ มีการให้ความอบอุ่นด้วยการสร้างทับครอบ หลุมฝังศพและก่อกองไฟไว้ (ไพฑูรย์ ดวงจันทร์ : 2523)

มีความเชื่อหรือข้อห้ามที่บ่งบอกถึงอุบายวิธีในการรักษาสมดุลและอนุรักษ์ ทรัพยากร ธรรมชาติ และเป็นบรรทัดฐานที่ใช้ควบคุมคุณธรรมและจริยธรรมของ คนในสังคม ซึ่งหากใครฝ่าฝืนถือว่า “บาป” (คำยืมจากภาษาไทย) เช่น ข้อห้าม เกี่ยวกับการขับถ่ายลงในน้ำ การขึ้นไปอาบน้ำเหนือแหล่งน้ำที่ใช้ดื่มกิน การตัด ต้นไม้ใหญ่ การกินสัตว์มีท้อง การล่าสัตว์แล้วไม่แบ่งผู้อื่น การหลับนอนกับคนบ้าน (ต่างกลุ่มชาติพันธุ์) การฆ่าสัตว์ไม่มีขน (คน) การดูคนอื่นกินอาหาร การข้ามของกิน ฯลฯ (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

นอกจากนั้นยังมีผลงานวิจัยที่กล่าวถึงการตั้งชื่อลูกของซาไกว่า พ่อแม่ซาไก มักตั้งชื่อให้ลูกตามชื่อต้นไม้ที่อาศัยเกิด และถือกันว่าเป็นพันธุ์ไม้ประจำตัวของเด็ก คนนั้นใครได้พันธุ์ไม้ประจำตัวชนิดใดก็จะไม่ทำลายพันธุ์ไม้ชนิดนั้นและคนอื่นก็ไม่ ทำลายด้วย เพราะวัฒนธรรมการเกรงใจต่อผู้เป็นเจ้าของพันธุ์ไม้ นอกจากไม่ขับ ถ่ายลงในสายน้ำแล้ว ยังไม่ทิ้งสิ่งสกปรก ไม่ล้างเนื้อสัตว์ หรือแม้แต่เลือดหรือ เศษ เนื้อที่กินเป็นอาหารก็ไม่ให้ตกลงไปในสายน้ำ เพราะเชื่อว่าการทำให้สายน้ำสกปรก เป็น “ป็นฮัด” หากฝ่าฝืนจะ “ป็นแตง” การเก็บของป่า ล่าสัตว์ พวกเขาก็จะขอ อนุญาต “โตะปาวัง” ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีที่ดูแลรักษาพืชและสัตว์ เมื่อล่าสัตว์ใหญ่ก็ต้อง ขอขมาต่อวิญญาณของสัตว์นั้น การเก็บหรือล่าก็ทำแต่พอกิน หากได้จะมาแบ่งปัน กันทั้งกลุ่ม หมดแล้วค่อยหาใหม่ (ไพฑูรย์ ดวงจันทร์ : 2546)

ด้านการศึกษา เมื่อเทียบกับเด็กชาวเลและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทางภาคใต้ของไทย กล่าวได้ว่าเด็กชาวกูยบางกลุ่มแทบจะไม่ได้เรียนหนังสือเลย เนื่องจากวิถีชีวิตที่เร่ร่อนอยู่ไม่เป็นที่ ที่พักอาศัยห่างไกลจากชุมชน และพ่อแม่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ประกอบกับความหวาดระแวงว่าบุคคลภายนอกจะทำร้าย หรือพรางลักไปจากกลุ่ม จะมีบ้างที่ตำรวจชายแดนเข้าไปสอนหนังสือให้ เช่นที่ ธาริต และกลุ่มที่พักอาศัยใกล้หมู่บ้านการศึกษาของชาวกูยจึงเป็นการเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติมากกว่า ดังผลการศึกษาที่ว่า เด็กผู้ชายชาวกูยจะเริ่มเรียนรู้การก่อไฟ เมื่ออายุประมาณ 4-5 ขวบ เมื่อก่อไฟเป็นพ่อแม่จะสร้างทับให้อยู่ส่วนตัวใกล้ๆ กับทับตน แล้วเริ่มเรียนรู้วิธีการเป่า บอเลา (ลูกดอก) จากพ่อและญาติพี่น้องผู้ชาย จนกระทั่งเป่าเป็นจึงติดตามสมาชิกในกลุ่มไปล่าสัตว์ ส่วนผู้หญิงอยู่กับพ่อแม่จนโตเป็นสาว หรือแยกทับเมื่อพร้อมที่จะจัดหาอาหารเองได้ แต่ส่วนใหญ่ลูกโสดแยกทับแล้วจะกินอาหารร่วมกับพ่อแม่จนแต่งงานจึงแยกครัว เด็กผู้หญิงจะติดตามแม่และญาติพี่น้องผู้หญิงไปขุดมัน เก็บหาผัก ผลไม้ป่า แต่บางครั้งหากเดินทางไปทั้งกลุ่ม ผู้หญิงจะช่วยล่าสัตว์ด้วย ผู้หญิงบางคนขว้างนกที่เกาะบนต้นไม้ได้แม่นยำ แต่ไม่เคย พบเห็นผู้หญิงเป่าบอเลาหรือลูกดอก (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

ด้านภาษา ชาวกูยมีแต่ภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน จากรายงานผลการศึกษาระบบเสียงของชาวกูย พบว่าหน่วยเสียงภาษาชาวกูยเด่นชัด ประกอบด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะ 22 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 11 หน่วยเสียง เป็นสระเดี่ยว 9 หน่วยเสียง และสระประสม 2 หน่วยเสียง นอกจากนี้ยังพบว่า ภาษาชาวกูยเด่นชัดที่ อำเภอบะเหลียน จังหวัดตรัง มีเสียงสระนาสิกปรากฏอยู่ด้วย แต่ไม่สามารถตัดสินว่าเป็นหน่วยเสียงสระหรือไม่ เพราะข้อมูลจำกัด ในด้านพยางค์ ภาษาชาวกูยเด่นชัดมี 3 แบบ คือ พยางค์หลัก (Major Syllable) พยางค์รอง (Minor Syllable) และพยางค์นำ (Presyllable) โครงสร้างของคำในภาษาชาวกูยเด่นชัด มี 3 แบบ คือ คำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ และคำสามพยางค์ คำในภาษาชาวกูยเด่นชัดประกอบด้วย การเน้นเสียง (Stress) ในการประกอบคำขึ้นเป็นวลีหรือประโยค จะมีเรื่องกลุ่มทำนองเสียง (Intonation) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยแบ่งกลุ่มทำนองเสียง

เป็น 2 แบบ คือ กลุ่มทำนองเสียงขึ้น (Rising Intonation) และกลุ่มทำนองเสียงตก (Falling Intonation) (เสาวนีย์ พากเพียร : 2532) มีข้อโต้แย้ง จากนักภาษาศาสตร์ชาวเยอรมันผู้เชี่ยวชาญภาษามอญ-เขมร (Bauer :1991) ว่าภาษาแต้เนี้ยนแท้ที่จริงเป็นภาษากันชิว (Kensiw) เช่นเดียวกับกลุ่มตำบลศรีธารโต จังหวัดยะลา ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

มีผลงานวิจัยวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ชื่อ “ตามรอยพระพุทธรเจ้าหลวง” เพื่อศึกษาเส้นทางการเสด็จประพาสเมืองพัทลุงของรัชกาล 5 ปี พ.ศ.2432 การจัดหาเงาะป่า “คนึง” ไปถวายตามพระราชดำริ เนื้อหากล่าวถึง เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์และวิถีชีวิตของเงาะป่า สถานที่เสด็จประพาสผ่าน อดีตเมืองพัทลุง และบทสุดท้ายวิเคราะห์วรรณกรรม เรื่อง “เงาะป่า” (หน่วยศึกษานิเทศก์เขตฯ 3 : มปป.)

ไม่มีผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับนันทนาการของชาวกะเหรี่ยงโดยตรง แต่มีผลงานที่กล่าวถึงการพักผ่อนอารมณ์ของชาวกะเหรี่ยงว่ามีมนุษย์ไม่กี่เผ่าที่มีการพักผ่อนง่าย อย่างชาวเงาะ สถานที่พักผ่อนในยามว่างก็คือบริเวณใกล้หับที่อาศัย พวกผู้ชายก็ออกล่าสัตว์เป็นกีฬา พวกผู้หญิงหาใบไม้ ดอกไม้มาทำตุ๊กตา ปกติชาวเงาะจะมีเวลาพักผ่อนมาก เพราะอุปนิสัยไม่ค่อยขยันทำงานและชอบเสียงเพลงเสียงดนตรีนั่นเอง หากมีอาหารอยู่เขาจะจับกลุ่มคุยกัน หรือพักผ่อนเสียทั้งวัน หรือไม่กี่ชั่วโมงถ้าใหญ่ๆ และกะลา มาทำเครื่องดนตรีเล่นกัน ในยามแดดร้อนลมตกร หรือเวลาที่ล่าสัตว์ใหญ่มาได้ เครื่องดนตรีที่เล่นกันมีอยู่ไม่กี่ชนิด และล้วนแต่เป็นประเภทให้จังหวะโดยการเคาะ หรือตี ทั้งสิ้น เครื่องดนตรีที่ให้ทำนองนั้นไม่มี เวลาที่เล่นดนตรี ร้องรำทำเพลง สนุกสนานกันนั้นมักจะเป็นเวลาเย็น เขาจะก่อกองไฟไว้กองหนึ่งในบริเวณลานกลางหับ แล้วสร้างกระโจมใบไม้ขึ้นกระโจมหนึ่ง ทุกคนนั่งล้อมกองไฟ นักดนตรีก็นั่งอยู่หมู่หนึ่งในบริเวณรอบกองไฟ พอดนตรีเริ่มเคาะเริ่มตี คนอื่นๆ ก็ปรบมือ โยกตัว หรือลุกขึ้นเต้นตามจังหวะ เพลงใดมีการร้อง นักร้องจะออกจากวงเข้าไปอยู่ในกระโจม แล้วโผล่หน้ามาร้องเพลง เพลงส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากมาเลเซีย หรือลูกผสมของชาวมุสลิม แต่บางคนก็ร้องเพลงลูกทุ่งไทย (ไพฑูริย์ ดวงจันทร์ : 2523)

การเก็บของป่าล่าสัตว์ การรวมกลุ่มกันทำเครื่องมือ การเรียนรู้วิธีการเก็บของป่าล่าสัตว์ ในสังคม ซาไก และการสร้างทับสำหรับพักอาศัย กันับเนื่องเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่ง นอกจากนั้น ยังมีผลงานที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของหนุ่มสาวซาไกว่า ปัจจุบันได้ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ จากบ้านชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง พวกเขาร้องเพลงภาษาไทยกลางตามเสียงวิทยุ เช่น เพลงของนักร้องลูกทุ่ง นอกจากนั้นยังเอาทำนองที่เคยได้ยินจากวิทยุมาใส่เนื้อเพลงที่เกี่ยวกับเรื่องที่พบเห็น เช่น เรื่องการล่าสัตว์ของตนหรือเรื่องการเดินทางไปเยี่ยมญาติ (จิรวดี อ่อนวงศ์ : 2534) จากการสอบถามพวกเขาบอกว่าไม่มีเพลง แต่ในภาษาซาไกมีศัพท์คำว่า “Piya” แปลว่า เพลง หรือร้องเพลง แท้ที่จริงแล้วเพลงซาไกไม่มีเนื้อร้องที่แน่นอน คือไม่มีการแต่งเนื้อร้องไว้เหมือนเพลงไทย หรือเพลงสากล แต่จะคล้ายกับเพลงของชาวเล ซึ่งเป็นกลุ่มดั้งเดิมที่ไม่มีภาษาเขียน ไม่มีการจดบันทึก อาศัยการจดจำทำนองแล้วแต่งเนื้อร้องสดๆ ในขณะที่ยังร้อง เนื้อร้องส่วนใหญ่มักจะบรรยายการเดินทางไปล่าสัตว์ บรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะที่ยังร้อง หรือบางครั้งใช้โต้ตอบแทนการพูดคุยทั่วไป เช่น ร้องบรรยายลักษณะเครื่องบินขณะเฝ้าดูเครื่องบินบินผ่าน และร้องโต้ตอบเพื่อล้อเลียนคำพูดของผู้วิจัย ปัจจุบันมีการเลียนแบบทำนองเพลงไทยและมาเลยจากวิทยุ และบางครั้งแต่งเนื้อร้องเป็นภาษาไทย (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

นอกจากนั้น ยังใช้เวลาว่างในการเล่านิทาน ตำนาน หรือเล่าเรื่องประทับใจที่เคยเกิดขึ้นในอดีตซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากสมาชิก หรือหากไม่มีอะไรทำขณะนั่งรอให้ตะวันตกดิน ก็จะนั่งยองๆ บนขอนไม้ฟังเสียงค้างที่เกาะปลายไม้บนภูเขาสูง เพื่อนับจำนวนค้าง (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

แม้ลักษณะสังคมทั่วไปของชาวเงาะหรือซาไกยังเป็นสังคมยุคล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร แต่ข้อเท็จจริงลักษณะการตั้งครอบครัวไม่มีร่องรอยของการสมรสแบบหมู่ หรือพัวลวน หรือสมรสคู่ หากแต่เป็นระบบครอบครัวที่พัฒนาถึงขีดสุดแล้ว คือเป็นครอบครัวผัวเดียวเมียเดียวอย่างมีระบบแบบแผน ชายหญิงในเครือญาติใกล้ชิดกันจะสมรสกันไม่ได้ และไม่มีการล้อเล่นในเรื่องเพศ ไม่มีการเป็นชู้กัน และไม่มีผู้หญิงลักษณะเป็นโสเภณี

ลักษณะการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตย มีหัวหน้าที่เป็นผู้อาวุโสได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกในกลุ่ม ไม่มีการสืบเชื้อสาย ลูกบ้านจะให้ความเคารพยำเกรงหัวหน้า หัวหน้าก็จะดูแลทุกข์สุข เป็นผู้นำในการแก้ปัญหา ตัดสินคดีข้อขัดแย้ง (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : 2523)

ผลงานวิจัยของ อารมณ์ อุกฤษณ์ (สุรินทร์ ภูขจรและคณะ : 2534) ยังกล่าวถึง ระบบครอบครัว เครือญาติ กับการจัดระเบียบสังคมไว้ว่า สังคมซาไกเป็นสังคมเครือญาติ สมาชิกในกลุ่มและกลุ่มใกล้เคียงนับเป็นญาติกันหมด การจัดระเบียบทางสังคมขั้นพื้นฐานของซาไก เริ่มจากระบบครอบครัว (family) ซึ่งจัดอยู่ในประเภทครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) แยกกันอยู่เป็น “ฮะยะ” (ทัพ) หรือ “ซาโอ๊ะ” (กระต๊อบ) ครอบครัวหนึ่งประกอบด้วยสามี ภรรยา และลูกโสด สามีภรรยาจะมีความใกล้ชิดกันตลอดเวลาไม่ว่าทำงานหรือพักผ่อน นอกจากผู้ชายจำเป็นต้องออกไปล่าสัตว์ เมื่อมีลูก สามีจะทำหน้าที่พ่อและเป็นผู้ดำเนินการหาเลี้ยงครอบครัว ภรรยามีหน้าที่เลี้ยงดูลูก หากสามีเสียชีวิตภรรยาจะทำหน้าที่แทน

หน่วยสังคมที่ใหญ่ขึ้นถัดจากครอบครัว คือกลุ่มชน (band) ประกอบด้วยกลุ่มครอบครัว ทุกครอบครัวที่อาศัยใน “ฮะยะ” หรือ “ซาโอ๊ะ” ที่ตั้งกระจายกันอยู่ในบริเวณเดียวกัน ส่วนใหญ่จะมีพ่อแม่และครอบครัวของลูก และหลาน ผู้นำกลุ่มจะมีบทบาทหน้าที่เป็นทั้งพ่อ พ่อตา พ่อสามี ปู่ หรือตา และเป็นหัวหน้ากลุ่มที่ทุกคนจะต้องเคารพและเชื่อฟัง ทำนองเดียวกันภรรยาหัวหน้ากลุ่มก็จะมีบทบาทหน้าที่หลายอย่างรวมทั้งเป็น “โต๊ะบิดด” หรือหมอดำเฝ้าด้วย บางกลุ่มอาจมีญาติพี่น้องของพ่อหรือแม่หรือพ่อแม่ของเขย หรือสะใภ้มาอาศัยอยู่ด้วย จำนวนสมาชิกในกลุ่มขึ้นอยู่กับศักยภาพในการหาอาหารมาแบ่งปันกัน ดังนั้นเมื่อสมาชิกมากเกินไปสมาชิกบางครอบครัวจำเป็นต้องแยกไปตั้งกลุ่มใหม่

พวกเขาจะมีข้อห้ามในการแต่งงานระหว่าง พ่อแม่กับลูก พี่หรือน้องชายกับน้องหรือพี่สาวที่เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน และลูกพี่ลูกน้องแบบคู่ขนาน (parallel cousins) คือลูกที่เกิดจากพี่ชายกับน้องชาย และลูกที่เกิดจากพี่สาวกับน้องสาว แต่อनुญาติให้ลูกพี่ลูกน้องแบบคู่ตรงกันข้าม (cross cousins) แต่งงานกันได้ เช่น ลูกที่

เกิดจากพี่สาวกับน้องชาย และลูกที่เกิดจากพี่ชายกับน้องสาว เพราะถือว่าพ่อสายเลือดต่างกัน นอกจากนั้นนิยมแต่งงานในกลุ่ม “มันนิ” หรือกลุ่มชาไกด้วยกันเองมากกว่า แม้ระยะหลังจะแต่งงานกับคนบ้านหรือ “หะมิ” บ้าง ครอบครัวที่ไม่มีลูกจะขอลูกของญาติพี่น้องมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม พ่อหม้าย หรือแม่หม้ายจะหาคู่แต่งงานใหม่ แม้จะสูงอายุก็ตาม และแม้ในอุดมคติจะเป็นครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่พบว่ามีหนุ่มชาไกคนหนึ่งมีภรรยาถึง 4 หรือ 5 คน พร้อมกัน และแยกทับอยู่ต่างหาก (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

ด้านสุขอนามัย พบว่า ชาไกกลุ่มที่ได้รับการพัฒนาสู่ความทันสมัยเพียงกลุ่มเดียว คือกลุ่มบ้านแห อำเภอรารโต จังหวัดยะลา มีโรงเรียนสำหรับเด็ก มีสถานีอนามัยให้บริการด้านสาธารณสุข มีไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวก มีถนนหนทางเข้าออกภายนอกได้สะดวก ได้รับสัญชาติไทยมีบัตรประจำตัวประชาชน แต่ขณะเดียวกันการตั้งบ้านเรือนถาวรทำให้ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ได้ สุขภาพทรุดโทรมลง มีอัตราการตายสูง การเข้าไปของวัฒนธรรมภายนอกอย่างรวดเร็ว และการพัฒนาที่เน้นวัตถุมากเกินไป ทำให้สังคมชาไกกลุ่มดังกล่าวกำลังตกอยู่ในภาวะของการสูญเสียเอกลักษณ์และภูมิปัญญาดั้งเดิม อีกทั้งยังหลงใหลกับวัตถุฟุ่มเฟือยจนตกอยู่ในสภาพแร้นแค้น และ “หมดตัว” ในปีพ.ศ.2516 หลังจากนั้นประชากรชาไกที่มีอยู่ประมาณ 60 คน ก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ หลายครอบครัวอพยพไปอยู่ในประเทศมาเลเซีย ที่เหลืออยู่ในพื้นที่ประมาณ 7-10 คน ในปัจจุบันก็เป็นชาไกหญิงหรือชายที่แต่งงานข้ามชาติพันธุ์กับชาวไทย (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : 2546)

ส่วนผลงานเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพของชาวชาไก ตำบล บ้านแห อ.รารโต จ.ยะลา (วีรวัฒน์ สุขวราห์ : 2540) พบว่า เมื่อชาไกเจ็บป่วย “บอมอ” จะทำพิธีขอสมาลาโทษและทำ “ซาโฮล” โดยเคี้ยวหมากพลูและท่องคาถาก่อนพ่นลงไปบนอวัยวะที่เจ็บปวดและใช้สมุนไพรรักษาโรค นอกจากนั้นผลงานวิจัยหลายเรื่องได้กล่าวถึงสมุนไพรนานาชนิดที่ชาไกใช้ในการรักษาโรค ด้วยวิถีชีวิตที่คลุกคลีอยู่กับป่าเขาลำเนาไพรและมีความเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคนี้เอง จึงให้สมญาว่า “ชาไก : เจ้าแห่งขุนเขาและสมุนไพร” (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : 2523)

ผลการศึกษาเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และการปรับตัว ส่วนใหญ่จะเป็นกรณีศึกษาชาวกู กลุ่มที่อาศัยในเขตอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ซึ่งผลการวิจัยจะใกล้เคียงกัน สรุปได้ว่าการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวกูมีผลจากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรภายในบริเวณที่ชาวกูอยู่อาศัยและการติดต่อกับสังคมภายนอก และการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของสังคมชาวกูสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (จิรวดี อ่อนวงศ์ : 2534 และวราภรณ์ บุญรักษ์ : 2534) ทำนองเดียวกัน ผลการศึกษาของ สุวัฒน์ เชื้อหอม (2544) มองว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวกูบ้านเหนือคลองตงเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐาน หลังจากการประกาศใช้นโยบายได้ร่วมเย็นมี 2 สาเหตุ คือ อาหารในธรรมชาติเหลือน้อย และมีการติดต่อกับชาวบ้าน

ผลงานวิจัยบางเรื่องกล่าวถึงการปรับตัวของชาวกูกลุ่มต่างๆ ว่า ชาวกูเต็นแอ้นที่บ้านคลองตง ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เป็นชาวกู กลุ่มที่ 2 ที่มีที่พำนักอยู่เป็นหลักแหล่งถาวร ชาวกู กลุ่มนี้เมื่อสมัยที่คอมมิวนิสต์ยังมีอิทธิพลอยู่แถบเขาบรรทัด ก็ยังเร่ร่อนอยู่ในบริเวณกว้างของพื้นที่แถบนั้น แต่หลังจากที่คอมมิวนิสต์สลายตัวไป ชาวบ้านเริ่มเข้าไปทำกินมากขึ้น ทำให้ความสมบูรณ์ของพื้นที่น้อยลงและพื้นที่เร่ร่อนก็แคบลงด้วย จึงเริ่มปรับตัวรู้จักเพาะเลี้ยงเล็กน้อยมาตั้งแต่ราว พ.ศ.2535 โดยหักร้างถางพงบนไหล่เขาประมาณ 3 ไร่ในบริเวณที่อยู่ปัจจุบัน แล้วปลูกพืชผักผลไม้จำพวกสับปะรด กล้วย พักเขี้ยว ขนุน มะพร้าว ยางพารา เป็นต้น และเมื่อราว พ.ศ.2538 เริ่มสร้างที่อยู่อาศัยถาวรขึ้น และรู้จักเลี้ยงสุนัขไว้ใช้ล่าสัตว์ นับตั้งแต่นั้นมาชาวกูเต็นแอ้นกลุ่มนี้ก็ไม่ค่อยอพยพโยกย้ายไปอยู่ที่อื่น สำหรับชาวกูเต็นแอ้นกลุ่มที่พบในแหล่งอื่นๆ รวมทั้งชาวกูกลุ่มยะฮายที่พบในทุกแหล่ง ยังนับว่าไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน ยังเป็นพวกเร่ร่อน ซึ่งอาจเร่ร่อนไปอยู่ตามแหล่งที่มีอาหารสมบูรณ์แหล่งละเพียง 10-20 วันก็ย้ายไปหาที่อยู่แหล่งใหม่ และอาจวกกลับมาอยู่ที่เดิมอีก หรืออาจเร่ร่อนไปตามงานรับจ้าง เช่น รับจ้างถางป่า ทำสวน และกรีดยางพารา เป็นต้น พวกนี้อาจอยู่ในสวนแห่งใดแห่งหนึ่งค่อนข้างนานเป็นเดือนหรือหลายเดือน แต่เมื่อหมดงานหรือทำงานไม่ได้

เช่น เมื่อถึงฤดูยางพาราผลัดใบก็จะเร่ร่อนไปอยู่ที่อื่น อาจกลับมาจับจิ้งกริดยางในฤดูต่อไปอีกก็ได้ และในการเร่ร่อนไปหาที่อยู่แหล่งใหม่ของชาไก่นั้น อาจไปอยู่กลุ่มเดียวตามลำพัง หรือไปอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นก็ได้ พวกที่เร่ร่อนนี้จึงกำหนดจำนวนกลุ่ม จำนวนประชากร และแหล่งที่อยู่อาศัยได้ไม่แน่นอน ในบรรดาชาไกที่ยังเร่ร่อนอยู่นี้ กลุ่มที่ยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมากที่สุดเห็นจะได้แก่ ชาไถยะฮายที่พบที่บ้านหาลา ตำบลอัยเวง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ชาไถกลุ่มนี้ยังไม่รู้จักสวมเสื้อ นุ่งแต่ผ้าเตี่ยวทาบหว่างขาผืนเดียว พวกผู้ชายก็จะถือบอเลากับ บิล่าเป็นอาวุธติดตัวอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ชาไถเร่ร่อนกลุ่มอื่นอาจรู้จักสวมเสื้อ รู้จักนุ่งกางเกง หรือไม่ก็นุ่งผ้าเป็นถุงเป็นผืนอย่างชาวบ้าน และละวางจากบอเลากับบิล่าบ้างแล้ว เหตุที่ชาไถ ยะฮายที่พบที่บ้านหาลายังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมากที่สุด คงเนื่องมาจากพื้นที่ที่พวกเขาอยู่อาศัยนั้นเป็นบริเวณป่าบารา-ฮาลา ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ที่สุดและยังสมบูรณ์ที่สุดในภาคใต้ จึงมีพื้นที่เร่ร่อนอย่างกว้างขวาง มีอาหารตามธรรมชาติสมบูรณ์ ประกอบกับยังมีผืนน้ำของเขื่อนบางลางขวางกั้นไม่ให้คนภายนอกเข้าไปได้สะดวก ทำให้ไม่ใกล้ชิดกับชาวบ้านวัฒนธรรมภายนอกจึงมีโอกาสเข้าไปปะปนได้น้อย (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : 2546)

อย่างไรก็ตาม มีข้อค้นพบใหม่ที่บ่งบอกว่า การปรับตัวของชาไกเพื่อความอยู่รอด ยังคงต้องใช้เวลานาน แม้บางกลุ่มดูเหมือนว่าจะตั้งถิ่นฐานค่อนข้างถาวรแล้ว เช่น กลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง วิถีดั้งเดิมของชาไกจะผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ แต่บุคคลภายนอกได้เข้าไปทำลายสมดุลธรรมชาติเป็นเหตุให้สัตว์ป่าเริ่มสูญพันธุ์ ทั้งจากการไล่ล่าเพื่อนำไปจำหน่ายและการขาดแคลนอาหารและที่อยู่อาศัย ส่งผลให้อาหารและปัจจัยพื้นฐานที่เคยแสวงหาได้จากสภาพแวดล้อมธรรมชาติค่อยๆ หดไป จำเป็นต้องรับวัฒนธรรมจากภายนอกที่แพร่กระจายเข้าไปผสมผสานกับรูปแบบดั้งเดิมเพื่อความอยู่รอด ในลักษณะของการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม ช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมของชาไกและวัฒนธรรมภายนอกที่แตกต่างกันมากทำให้ยากแก่การปรับตัว ประกอบกับการด้อยการศึกษา ถูกรบกวนและการเอารัดเอาเปรียบจากคนภายนอก ผลัก

ดันให้พวกเขาต้องย้อนกลับไปสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมอีกครั้ง โดยเปลี่ยนจากการทำไร่ปลูกข้าวเลี้ยงครอบครัว ตั้งบ้านเรือนค่อนข้างถาวร กลับไปใช้ชีวิตเร่ร่อนเก็บของป่าล่าสัตว์เหมือนในอดีต แม้อาหารจากธรรมชาติจะหายากและจะต้องเดินทางไกลมากขึ้นก็ตาม ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามขั้นตอนอาจจะเปลี่ยนแปลงช้าเร็วหรือก้าวกระโดด ข้ามขั้นตอน หรือเปลี่ยนกลับมาใช้รูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ นอกจากนี้ยังพบว่าแม้ ชาวไทกลุ่มนี้รับจ้างบุคคลภายนอก ตัดไม้ด้วยเลื่อยโซ่ โดยไม่กลัวผีไม้ลงโทษตามความเชื่อดั้งเดิม แต่วิถีคิดของกลุ่มชนโดยทั่วไป ยังคงผูกติดกับสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น เช่น เชื่อว่าการถ่ายรูปทำให้เป็นตาแดง ความร้อนจากไฟสปอร์ตไลท์ที่คนภายนอกเข้าไปถ่ายทำสารคดีทำให้น้ำในลำคลองแห้ง ทำให้เจ็บป่วย การกินอาหารที่มีผู้ถ่ายรูปไว้แล้วจะทำให้ปวดท้อง การถ่ายอุจจาระลงในลำคลองเป็นบาปเป็นต้น (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2536)

ไม่ปรากฏผลงานที่ศึกษาด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวกูโดยตรงแต่จะมีผู้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะอัตลักษณ์และกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวกูที่มีผู้เขียนไว้หลายท่าน เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) ไพฑูรย์ ดวงจันทร์ (มปป.) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2512) พอประมวลได้ว่า ด้วยลักษณะทางสังคมและทางกายภาพที่แตกต่างไปจากคนทั่วไปทำให้ มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ชาวป่า เาะป่า เข้มง หรือซีม้ง (เขียม้ง) ชาวกู หรือ สะไก นิกริโต หรือซาแก ซึ่งชื่อเหล่านี้ตั้งขึ้นโดยคนภายนอกและมีความหมายไปทางดูแคลน ดังเช่นคำว่า “ชาวกู” ในภาษามลายูแปลว่า ไพร่ หรือคนใต้ปกครอง เนื่องจากชาวกูเป็นชนเผ่าดั้งเดิมของมลายู เมื่อมลายูได้ครอบครองดินแดนแถบนี้ จึงเรียกชาวกูซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองว่า “ออรัง ชาวกู” ทางสามจังหวัดภาคใต้เรียกว่า “ซาแก” แปลว่า แข็งแรง หรือป่าเถื่อน เพราะอาศัยอยู่ตามป่า (สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2538)

ส่วนคำว่า “เาะ” หรือ “เฮาะ” สัมพันธ์กับลักษณะของเส้นผมของชาวกู ที่หยิกหย้อยคล้ายกับขนของผลไม้ชนิดหนึ่งที่เรียกว่า เาะ ซึ่งตามทัศนะของผู้ศึกษาระหว่างชาวเาะกับผลไม้ที่เรียกว่า เาะ นั้น ไม่แน่ใจว่าอะไรมาก่อน แต่น่าจะเรียก

ชื่อผลไม้ตามลักษณะของผมของชาวเงาะ เนื่องจากชาวพัทลุงและตรังดั้งเดิมเรียกเงาะว่า “ลูกผมเงาะ” สำหรับชาวกาเินเขตเทือกเขาบรรทัดเรียกตัวเองว่า “มันนิ” เป็นภาษาในกลุ่มมอญ-เขมร แปลว่า คน (ไพบูลย์ ดวงจันทร์ : 2523)

ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของชาวกาเินตามคำอธิบายของจิตร ภูมิศักดิ์ คล้ายคลึงกับเผ่าพันธุ์นีโกรในอาฟริกา เป็นคนแคระ ตัวเตี้ยกว่าเซมัง ผิวคล้ำแดง ผมหยิกเป็นก้อนหอย หน้าสั้น ฟันขาว คางใหญ่ ริมฝีปากหนา ตาพอง ท้องยาว น่องเรียว เป็นชนชาติในตระกูลออสโตร-เอเชียติกที่กระจายมาจากอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์และชนพวกนี้ถูกเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกับเซมัง

ผลงานอีกเรื่องนำแนวคิดของ Brandt (1961) มาอธิบายว่า ชาวกาเินเชื้อสายนิกริต (Nigrito) ซึ่ง เป็นเผ่าพันธุ์ ที่กระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ในทวีปเอเชีย จำแนกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งคือ African Nigroid อาศัยอยู่ในทวีปแอฟริกา อีกพวกคือกลุ่ม Oceanic Negroid เป็นนิกริตลูกผสมระหว่างมองโกลอยด์ ออสตราลอยด์ และนิกรอยด์ แต่ยังคงลักษณะทางกายภาพ พฤติกรรมและวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกับนิกรอยด์ เป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรฟูนาน เวียดนาม ชายแดนไทย-กัมพูชา และพวกชาวกาเินที่อาศัยอยู่ทางภาคใต้ของไทย (อาภรณ์ อุทฤษณ์ : 2536)

ขณะที่ อาภรณ์ อุทฤษณ์ (2536) อธิบายว่า ลักษณะโครงสร้างทางร่างกายของชาวกาเินจากบันทึกทั่วไป มีขนาดปานกลาง กระโหลกศีรษะค่อนข้างกลม ผมหยิกขมวดกลมเป็นก้อนหอยติดหนังศีรษะ นัยน์ตาสีดำกลมโต จมูกแบนกว้าง ริมฝีปากหนา ฟันซี่ใหญ่แต่สั้น ผิวสีน้ำตาลไหม้ แต่ชาวกาเินที่พบเห็นรูปร่างค่อนข้างสูง ผอม โดยเฉลี่ย ผู้ชายสูงประมาณ 170-180 เซนติเมตร ผู้หญิง 155 เซนติเมตร ขึ้นไป ลำตัวตั้งตรงแขนขาเรียวยาว ปลายเท้าหันเข้าหากัน หัวแม่เท้าอวบและแข็งแรง เนื่องจากใช้คดพื้นขณะเดินป่าและไต่เขา

การศึกษาความสัมพันธ์และการจำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ปรากฏชัด มีเพียงการแบ่งกลุ่มชาวกาเินโดยยึดความแตกต่างทางด้านภาษาเป็นหลัก ดังกล่าวข้างต้น แต่จากการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวกาเินพบว่า

มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันตามสายตระกูล เช่น ชาโกลในเขตอำเภอปะเหลียน และบริเวณใกล้เคียงบนเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นกลุ่มสายตระกูลเดียวกัน มีประชากร 100 คนเศษ แบ่งกลุ่มตามแหล่งที่อยู่อาศัยเป็น 6 กลุ่ม คือ กลุ่มเหนือคลองตง กลุ่มคลองลิพัง กลุ่มเจ้าพะ กลุ่มเขาซอยดาว กลุ่มบ้านโนนตระ และกลุ่มมะนัง ช่วงของความสัมพันธ์ ระหว่างชาโกลต่างกลุ่มที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันจะมีความใกล้ชิดกันมากขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสายเลือดและระยะห่างของการตั้งถิ่นฐานด้วย (อาภรณ์ อุภุชณ์ : 2536)

ศักยภาพของชาติพันธุ์ชาโกลในการพัฒนาในภาพรวม พบว่า พวกเขาไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษามากกว่าการเก็บของป่าล่าสัตว์ บางกลุ่มรับจ้างแรงงานถางป่า ทำสวน ทำไร่ทำมาหากินไปวันๆ ไม่มีการสะสมอาหาร หรือทรัพย์สิน เมื่อมีกิน หรือมีเงิน ก็จะหยุดทำงานจนกว่าอาหาร หรือเงินหมดจึงเริ่มทำใหม่ “เพราะใช้เงินไม่ทัน” ในยุคหลังชาโกลบางกลุ่มรู้จักหาสมุนไพรและของป่าออกไปขายให้คนภายนอกบ้าง แต่ไม่ได้พัฒนาเป็นธุรกิจระดับชุมชน หรือระดับเมือง มีเพียงกลุ่มเดียวที่ตั้งบ้านเรือนถาวร รู้จักทำสวนยางพารา คือกลุ่มที่ใช้นามสกุล “ศรีธารโต”

ด้านปัญหา การปรับตัว การผสมผสาน และการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ ชาโกลมีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์บ้างเพียงไม่กี่คู่ ซึ่งนับว่ามีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ปัจจุบันชาโกลส่วนหนึ่งยังคงดำรงชีวิตด้วยการเก็บของป่าล่าสัตว์ เร่ร่อน ตามฤดูกาล ไม่มีนิสัยเก็บสะสม หรือกักตุนอาหาร ยังคงสืบทอดประเพณีดั้งเดิมไว้ เช่น การแต่งงาน การแบ่งปันอาหารที่ล่ามาได้ และการกินเผือกมันเป็นอาหาร แต่ขณะเดียวกันเมื่อทรัพยากรธรรมชาติในป่าร้อยละ ๗๐ ลดลงพร้อมกับการตัดไม้ทำลายป่าโดยคนเมืองว่าจ้างให้คนบ้านตัดไม้ แล้วคนบ้านก็เข้าไปว่าจ้างแรงงานชาโกลในการแบกหามเพื่อขนย้ายอีกทอดหนึ่ง สัตว์ป่าก็ถูกล่า ถูกจำกัดที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำแห้งขอด ทรัพยากรธรรมชาติไม่สามารถฟื้นตัวตามธรรมชาติได้ การตัดถนนและบุกเบิกเส้นทางเพื่อชักลากไม้ออกจากป่า การปฏิสัมพันธ์และรับเอาวัฒนธรรมจากกลุ่มชนภายนอก การที่คนบ้านเข้าไปยึดครองพื้นที่เพื่อทำสวนยาง การเข้าไปปลูกข้าวแบบไร้เงื่อนไข และการนำเลี้ยงยนต์

เข้าไปตัดไม้ สิ่งเหล่านี้ก็ส่งผลให้ชาโกต้องเดินทางไปหากินด้วยระยะไกลมากขึ้น อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงภายในที่เกิดจากผลกระทบจากภายนอก ทำให้จำเป็นต้องปรับตัวเข้าหาคนบ้านมากขึ้น รู้จักอาบน้ำถูสบู่ ซักผ้า จากเดิมเกรงว่าจะไม่กลมกลืน ทำให้สัตว์ที่ตามล่าผิดกลิ่น รู้จักนุ่งกางเกงยีน รักษาโรคด้วยยาเม็ดที่ทางราชการนำเข้าไปแจกแทนสมุนไพร คูหนังกลางแปลง ร้องเพลงลูกทุ่ง รู้จักปลูกข้าว ปลูกมะละกอ ปลูกผัก เก็บน้ำผึ้ง สะตอ ลูกเหริ่งและสมุนไพรขาย ซึ่งแน่นอนว่าจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มคนภายนอก (อาภรณ์ อุทฤษณ์ : 2536) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ชาโกบางกลุ่มเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวรปลูกข้าว ทำสวนยางพารา เช่นที่อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ดังผลงานของ สว่าง เลิศฤทธิ์ (2530) ที่กล่าวถึงสภาพความเป็นจริงที่เข้าไปศึกษาในหมู่บ้านชาโก ว่าได้รับการดูแลจากทางราชการ วิธีชีวิตของพวกเขาจึงเปลี่ยนไปจากอดีตมีโรงเรียนสอนโดย ตชด. เรียนร่วมกับเด็กไทยมุสลิมและไทยพุทธ ตั้งถิ่นฐานถาวร ทำสวนยางพารา ปลูกกล้วย ปลูกผักเป็นอาชีพ ผู้ชายบางคนบวชพระ ใช้นามสกุล “ศรีธารโต” ซึ่งได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระราชชนนี ฯ แต่ยังคงใช้บอเล กระบอกไม้ขางและลูกดอกอาบยาพิษเป็นอาวุธ ใช้ยาสมุนไพรรักษาโรค ยังคงยากจน มีปัญหาด้านสุขภาพ ไม่รู้จักเก็บออม ยังไม่มีบัตรประชาชนในฐานะคนไทยและถูกครอบงำจากสังคมภายนอก ซึ่งประวิทย์ สุวณิชย์ (2531) กังวลว่าจากการที่ชาโกยังเคยชินกับการดำรงชีวิตและนิสัยแบบดั้งเดิม ด้วยการเร่ร่อนในป่า สร้าง“ทับ”เป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราว เก็บของป่าล่าสัตว์ มีวัฒนธรรมความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ ที่สัมพันธ์กับผีสงเทวดาที่อยู่ในธรรมชาติ แล้วต้องปรับเปลี่ยนมาอาศัยในบ้านถาวร ทำสวนยาง เด็กจะต้องเข้าเรียนในโรงเรียน รับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าไป เช่น การแต่งกาย การร้องเพลงลูกทุ่งไทย ฯลฯ พวกเขาจะปรับตัวและก้าวไปให้ทันผู้คนในสังคมปัจจุบันได้สักแค่ไหน พรุ่งนี้ของชาโกอยู่ที่ไหน

สำหรับชาโกกลุ่มเหนือคลองตง หลังจากคลุกคลีกับคนบ้านระยะหนึ่ง จนกระทั่งมีลูกเขยเป็น คนบ้าน ก็กลับไปใช้ชีวิตเร่ร่อน เก็บของป่า ล่าสัตว์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งก็พบกับปัญหาการเข้าไปยึดครองพื้นที่ของคนภายนอก จากอดีตที่พวก

เขาเคยภูมิใจว่า “แผ่นดินนี้ถูกอยู่มาตั้งแต่เกิด รู้หมดทุกหนทุกแห่ง รู้จักต้นไม้ทุกต้น หากมีงหลงป่า ถ้าไม่ถูกเสือกินเสียก่อน ภูตามหาจนพบ” ปัจจุบันได้ยินแต่คำรำพึงว่า “พวกกูอยู่บนที่ดินของคนอื่น ทำไม่ถึงอยู่ไม่ได้ เวลาถูกย้ายทับ ก็ไม่ได้เอาดินไปด้วย” (อาภรณ์ อุทฤษณ์ : 2536) ยังมีการบันทึกปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวกอไวอีกว่า ภายใต้ภาพที่ดูเหมือนดินนั้นได้ซ่อนเร้นความยากไร้ลำเค็ญและการทำลายภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวกอไกกันชีวให้ล่มสลายลง ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาที่เน้นแต่ด้านวัตถุ แต่ขาดความสนใจช่วยเหลือในด้านวิถีคิดและวิธีปรับตัว จึงทำให้ชาวกอไกกันชีว ซึ่งขาดทักษะในการดำรงชีวิตในระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมแบบใหม่ประสบกับปัญหาอย่างรุนแรงในทุกด้าน ในระยะแรกที่ถูกกำหนดให้อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่สามารถรื้อถอนได้ดังแต่ก่อน สุขภาพที่เคยแข็งแรงบึกบึนก็ หดโทรมลง กว่าจะได้เรียนรู้ถึงการใช้สอย การรักษาความสะอาด ก็เป็นโรคผิวหนังและโรคอื่นๆ หนักเบาต่างกันน้อยกันทุกคน การพัฒนาที่ละเมิดหรือไม่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเคารพในความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของเขา เช่น การตัดไม้ การใช้รถบดทับที่ฝังศพ ได้สร้างความปวดร้าวแก่พวกเขาเป็นอันมาก การถูกปิดล้อมวิธีทำมาหากินแบบดั้งเดิมด้วยผืนป่าที่ถูกทำลายจนหมดความสมบูรณ์ ในขณะที่เรื่องการเพาะเลี้ยงก็ไม่เคยชิน ขาดความรู้ขาดการแนะนำช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพเพื่อให้ได้ “เงิน” ในขณะที่ของกินของใช้ทุกอย่างต้องซื้อได้ด้วยเงินทั้งสิ้น เว้นแต่น้ำดื่มในลำธารกับอากาศที่ใช้หายใจเท่านั้นที่ไม่ต้องซื้อ การหาหอยหรือของป่ามาขายก็ถูกเอารัดเอาเปรียบ ได้เงินมาไม่ค่อยจะพอกับค่าข้าวสาร เกลือ ใบจาก และยาเส้น ความอดอยากแร้นแค้นได้มีผลกระทบทางลบต่ออัตราการเกิดและการตายอย่างรุนแรง ซึ่งเห็นได้จากสถิติในช่วงปี พ.ศ. 2518-2522 ว่ามีอัตราการเกิดร้อยละ 0 ด้วยเหตุผลที่ฟังดูง่าย ๆ ว่า “เกิดมาไม่รู้จะให้กินอะไร” แต่มีอัตราการตายสูงมากถึงร้อยละ 60 ในขณะที่เวลานั้นมีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 60 คน ภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละคนเมื่อไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมใหม่ ก็ไม่มีบทบาทและขาดการถ่ายทอด ถูกกลบดินไปพร้อมกับเจ้าของภูมิปัญญานั้นศพแล้วศพเล่า เช่น ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ งานฝีมือจักสาน ถักทอ การทำอาวุธ การทำเครื่องดนตรี สิ่งเหล่านี้นับว่าน่า

เสียชีวิตที่เด็กกันชีวิตรุ่นใหม่ทำไมไม่เป็นเสียแล้ว การขับร้องสำเนียงชาโกก็เสียหายไป ถูกแทนที่ด้วยสำเนียงเพลงไทยลูกทุ่งและเพลงสตริง นิทาน การละเล่นเต้นรำที่เคยสร้างความสนุกสนานแบบเดิม ก็มีวิทยุ โทรทัศน์เข้ามาแทนที่ ของกินของใช้จำพวก สุรา เสื้อผ้าราคาแพง ตู้เย็น พัดลมตลอดจนเครื่องสำอางก็เป็นที่นิยม ซึ่งนำหนี้สิน และความแร้นแค้นมาสู่ชาโกกันชีวิตยิ่งขึ้น จนในที่สุดความแร้นแค้นได้บีบคั้นให้ต้อง ขายสิทธิในที่ดินทำกิน เมื่อ “หมดตัว” หลายครอบครัวก็เลือกที่จะอพยพไปอยู่ใน ประเทศมาเลเซียที่หากินได้สะดวกกว่า พวกที่เหลือแม้จะมีสิทธิในที่ดินอยู่บ้าง แต่เราอาจพูดได้ว่า “หมดตัว” เหมือนกัน คือวัฒนธรรมหรือมรดกภูมิปัญญาที่สร้างสม มานานนับพันนับหมื่นปีสูญหายไปเกือบหมดสิ้น แม้แต่ภาษาพูดของตนเองเด็กรุ่นใหม่ก็แทบจะพูดไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์กับชาวบ้านเกิดขึ้น หลายครอบครัว ซึ่งก็เป็นโอกาสให้การสืบทอดวัฒนธรรมมีน้อยลงไปอีก ลักษณะ การพัฒนาแบบไร้ทิศทางกรณีของชาโกกันชีวิตได้ให้ข้อสรุปที่น่าจะเป็นบทเรียนหรือ อุทาหรณ์เพื่อไตร่ตรองถึงกระบวนการพัฒนาได้เป็นอย่างดีว่า การพัฒนาใดๆ ที่จะ เกิดขึ้นกับชาโกกลุ่มอื่นๆ ต่อไปควรพิจารณาให้รอบคอบ และต้องตั้งอยู่บนฐานของ ความเคารพในภูมิปัญญาดั้งเดิมของเขา (ไพฑูริย์ ดวงจันทร์ : 2538)

อย่างไรก็ตาม พวกเขายังคงตระหนักว่า เป็น ชาโก โดยเฉพาะหากสอบถาม ผู้ใหญ่มักจะได้อำตอบว่า ถ้าเลือกได้ก็จะเกิดมาเป็นชาโก เหมือนเดิมเพราะคุ้นเคย ความเป็นตัวตน (อัตลักษณ์) เช่นนี้มาตั้งแต่เกิด แม้วิถีชีวิตจะปรับเปลี่ยนไปตาม สังคมรอบข้างมากขึ้น พวกเขายังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีที่บ่งบอกถึงอัต ลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน

ผลงานที่บันทึกเรื่องราวของชาโกส่วนใหญ่จะระบุว่าชาโกยังไม่ได้รับสิทธิ ความเป็นพลเมืองไทย เนื่องจากยังคงเร่ร่อน เก็บของป่าล่าสัตว์ เคลื่อนย้ายไปตาม ฤดูกาล หรือ เมื่อมีโรคระบาด ถูกรบกวนจากชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ หรือด้วยเหตุผล อื่นๆ ที่พักอาศัยจึงเป็นเพียงเพิงพัก ที่เรียกว่า ทับ หรือ “ฮะยะ” ไม่มีที่พักถาวรไม่มีที่ อยู่แน่นอน จึงไม่สามารถออกทะเบียนบ้านและบัตรประชาชนให้ได้ ยกเว้นกลุ่ม บ้าน แหะ อำเภอราริต จังหวัดยะลา เป็นชาโกกลุ่มแรกที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน

และได้รับการรับรองสิทธิตามกฎหมาย ในปี พ.ศ.2516 กรมประชาสงเคราะห์ได้รวบรวมชาวก๊วกที่ร่อนกระจ่ายอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ แถบอำเภอบันนังสตาและอำเภอธารโต จังหวัดยะลา ให้มาอยู่รวมกันที่นิคมสร้างตนเองธารโตโดยได้จัดสรรที่ดินทำกินให้ประมาณ 300 ไร่ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้พระราชทานนามสกุลว่า “ศรีธารโต” หลังจากนั้น ปี พ.ศ.2519 กรมประชาสงเคราะห์ได้สร้างบ้านเรือนให้อยู่อาศัย และเมื่อปี พ.ศ.2527 กระทรวงมหาดไทยได้ให้การรับรองสิทธิตามกฎหมาย (ไพบุลย์ ดวงจันทร์ : 2546)

ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวก๊วกมีโลกทัศน์และวิถีคิดแตกต่างจากคนเมืองทั่วไป เมื่อไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ในสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันมาก จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้อยู่รอด ท่ามกลางมายาคติ การกีดกัน และการเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์ ซึ่งปรากฏในผลงานบางเรื่อง ดังเช่น ผลงานที่กล่าวถึงนิสัยใจคอ และสติปัญญาของพวกเขาว่า มีอุปนิสัยร้ายแรง ชอบดนตรีและเสียงเพลง กลัวคนแปลกหน้า เกลียดการดูถูกเหยียดหยาม อดทน กินจุ ถ้ามีอาหารจะกินทั้งวัน ถ้าไม่มีก็อด ได้เป็นวันสองวัน หากดูอย่างฉาบฉวยไม่สัมผัสพันธุ์ให้ลึกซึ้งจะมองว่าเขาเป็นคนโง่...ไม่ค่อยขยัน พอใจกับความสุขสบายไปแต่ละมือแต่ละวัน สังเกตได้จากการหักฟาบ้านมาทำฟีน ถอดผ้าผวยที่หมักกันหนาวเอาใส่ไฟเพราะเกียจคร้านที่จะออกไปหาฟีนซึ่งมีอยู่รอบๆ ทับนั้นเอง...ชาวเงาะทั่วไปจะมีแววฉลาดหลักแหลมเรียนรู้ภาษาเร็ว แต่ผู้ใหญ่ที่ไม่ได้รับการศึกษา มีความบริสุทธิ์ใจเหมือนโง่ และจะถูกหลอกหลวง ถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลอื่นอยู่เสมอ... ชาวก๊วกคนหนึ่งซึ่งคุ้นเคยกับสังคมเมืองอยู่บ้างมักจะอบรมลูกบ้านของเขาเสมอว่า ชาวเงาะก็เหมือนคนทั่วไป มีเลือดเนื้อ มีความรู้สึกร้อนหนาว รู้จักกายเหมือนกัน ชาวเงาะไม่ใช่ลูกสุนัขประหลาดที่คนอื่นจะพาไปกินผ้าเก็บเงินในงาน โดยได้รับค่าตอบแทนไม่คุ้มอายุ (ไพบุลย์ ดวงจันทร์ : 2523) (ในอดีตเคยมีผู้นำชาวก๊วกไปร่วมแสดงการเป่าลูกดอกในงานประจำปีหลายจังหวัด, ผู้วิจัย) เนื้อหาจากบทความเรื่องหนึ่ง ก็เขียนขึ้นจากคำบอกเล่าของอดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย บนเทือกเขาบรรทัดในช่วงที่รัฐบาลส่ง

กำลังทหารเข้าไปปราบปรามนักศึกษาประชาชนที่เข้าไปชองสมุทกำลังในป่า โดยใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดทำลาย แต่ส่งผลกระทบที่สร้างความเจ็บปวดและสับสนให้กับความไม่รู้เท่าทันของสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูไกเป็นอย่างมาก สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างวิถีคิดของชาวกูไกกับคนเมือง (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2542) และบทความอีกเรื่อง เล่าถึงประสบการณ์และปัญหาเกี่ยวกับชาวกูไกลุ่มอำเภอปะเหลียน ซึ่งผู้เขียนเข้าไปพบเห็นในช่วงเวลาสั้นๆ แทรกความรู้สึกส่วนตัวด้วยคำพูดและมุมมองของ “คนเมือง” เช่น คำบรรยายที่ว่า สภาพที่พบเห็นว่าชาวกู “เนื้อตัวสกปรกมอมแมมน่าเวทนา” “เสื้อผ้ามันดำด่างขมุกขมัว” “เห็นแล้วถึงกับอึ้งพูดไม่ออกไปชั่วขณะหนึ่งด้วยความเวทนา” หรือสะท้อนความคิดว่า “คนภายนอกมองว่าพวกเขาเป็น “คนโง่” หรือ “ลักษณะนิสัยเป็นคนขี้เกียจ” ฯลฯ (อาร์ม อีสสระ : 2536) หรือแม้แต่ชื่อที่ตั้งขึ้นโดยคนภายนอกก็มีความหมายไปทางดูแคลน ดังเช่นคำว่า “ชาวกู” ในภาษามลายูแปลว่า ไพรี หรือคนได้ปกครอง เนื่องจากชาวกูเป็นชนเผ่าดั้งเดิมของมลายู เมื่อมลายูได้ครอบครองดินแดนแถบนี้ จึงเรียกชาวกูซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองว่า “ออรัง ชาวกู” ทางสามจังหวัดภาคใต้เรียกว่า “ชาแวก” แปลว่า แข็งแรง หรือป่าเถื่อน เพราะชอบอาศัยอยู่ตามป่า (สุวัฒน์ เชื้อหอม : 2538)

3.3 การเปลี่ยนแปลงสังคมและอัตลักษณ์ของชาวเล

ผลการประเมินและสังเคราะห์ผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ด้านปริมาณผลงานเท่าที่สืบค้นได้ จำนวน 54 เรื่อง เป็นบทความและสารคดี ตั้งแต่ปีพ.ศ.2516-2548 จำนวน 15 เรื่อง หนังสือปี พ.ศ.2513-2549 จำนวน 11 เรื่อง งานวิจัย สารนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ ปีพ.ศ.2519-2547 จำนวน 28 เรื่อง

ในจำนวนบทความ 15 เรื่อง มีต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษ 1 เรื่อง ชื่อ “Men of The Sea : Coastal Tribes of South Thailand’s West coast” (Hogan : 1972)

หนังสือ 11 เรื่อง มีต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษ 2 เรื่อง ชื่อ “The Moken boat Symbolic Technology” (Jacques Ivanoff :1999) และ “Urak Lawoi : A eld study

of the original people the Urak Lawoi of the Andaman Sea, Ko Lanta and the problems they face with rapid tourism development” (Granbom : 2005) และเป็นหนังสือที่แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ 1 เรื่อง ชื่อ คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2006)

ในจำนวนงานวิจัย 28 เรื่อง เป็นงานวิจัยทั่วไป 4 เรื่อง ได้แก่ งานวิจัยศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช 1 เรื่อง รายงานการวิจัยของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต 1 เรื่อง ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 1 เรื่อง และงานวิจัยเพื่อเขียนคำ ร่วมกับโครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ โดยการสนับสนุนเงินทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ 1 เรื่อง เป็นผลงานดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยฮาวาย 1 เรื่อง ต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ “The Analysis of Moken Opportunistic Foragers’ Intragroup and Intergroup Relations,” (Narumon Hinshiranan : 1996)

นอกจากนั้น เป็นผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิต สาขาต่างๆ มากที่สุดจำนวน 22 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย “Lund” ประเทศสวีเดน 1 เรื่อง ชื่อ นำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือฉบับภาษาอังกฤษใน ปีพ.ศ.2005 (Granbom : 2003) อีก 21 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ จากมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศไทย และมีสารนิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร อีก 1 เรื่อง

หากเปรียบเทียบกับผลงานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย ผลงานทางด้านชาติพันธุ์ชาวเลมีจำนวนมากกว่า ดังจะเห็นว่าปริมาณงานเกี่ยวกับชาติพันธุ์ชาวเล เป็นผลงานประเภทบทความ สารคดี หนังสืองานวิจัย สารนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2513-2549 เท่าที่รวบรวมได้จำนวน 54 เรื่อง ขณะที่ผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย ประเภทบทความ สารคดี หนังสือ งานวิจัย สารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2523-2548 มีจำนวนที่รวบรวมได้เพียง 19 เรื่อง

เนื้อหาและข้อค้นพบจากบทความ สารคดี และหนังสือ ตลอดจนงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัย เข้าไปศึกษาด้วยวิธีสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสังเกต ขณะมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ ระหว่างที่เข้าไปพักอาศัยในชุมชนจึงเป็นข้อมูลที่เป็น ปรากฏการณ์ในช่วงเวลาหนึ่ง เป็นความจริงในมุมมองของนักวิจัยแต่ละคน อีกส่วน หนึ่งเป็นการอ้างอิงข้อมูลเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกู

มีประเด็นศึกษาที่หลากหลายและต่างพื้นที่มากกว่าชาวกู แม้ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจะใกล้เคียงกัน คือกล่าวถึงสังคมและวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ตั้งแต่ประวัติศาสตร์การอพยพโยกย้าย การตั้งถิ่นฐาน การทำมาหากิน ภาษา ระบบครอบครัว เครือญาติ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ระบบ ความเชื่อ ระบบคิด และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการสืบ เนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและการแพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก แต่ยังมึเนื้อหา ข้อค้นพบอื่นๆ ทั้งที่ระบุไว้ตามชื่อเรื่องที่ต้องการศึกษา สอดแทรกใน เรื่องอื่นๆ และข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา เช่น

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มย่อย ชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่แตกต่างกัน และลักษณะ ชาติพันธุ์ของชาวเล ปรากฏในผลงาน เรื่อง “ชาวน้ำที่เกาะอา ดัง” (ประพนธ์ เรืองณรงค์ : 2517) “ชาวเล เผ่าพันธุ์ดั้งเดิม ในคาบสมุทไทย” (วิสิฐ มะยะเฉียว : 2518) “ประเพณีลอยเรือชาวเล : การสืบเนื่องและการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยทางภาคใต้ของไทย”(อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2535) “ชาวเล (โซติ สุวดี : 2513) “ชาวน้ำ(ชาวทะเล) ในประเทศไทย” (ประเทือง เครือหงษ์ : 2524) “ภาษาชาวเล (Urak Lawoi)” (อมร ทวีศักดิ์ : 2526) “ชาวเล” (เขมชาติ เทพไชย, พูลสร รัตนศิริ และคณะ : 2542) และ“คลื่นแห่งความยุ่งยาก บนเกาะพระทอง”(โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2006)

เนื้อหาเกี่ยวกับ นิทาน ตำนาน ที่สัมพันธ์กับกำเนิดมนุษย์และความเป็น มาของชาวเลกลุ่มต่างๆ ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรมชาวเล จากเรื่อง

“Men of The Sea : Coastal Tribes of South Thailand’s West coast” (Hogan : 1972) “ตำนานชาวเล” (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532) “การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล” (จรัส วีระสมัน : 2534) “คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง” (โอลิเวียร์ แพร์รี และคณะ : 2549)

เนื้อหาด้านสังคม วัฒนธรรม และประเพณี มีการศึกษาสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ผ่านประเพณีลอยเรือ จากเรื่อง “ประเพณีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาว เลเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532, 2535) และ “นิทานชาวเลจังหวัดสตูล” (จรัส วีระสมัน : 2534) ก็ศึกษาสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลผ่านทางนิทาน

เนื้อหาทางด้านการศึกษา ภาษา และวรรณกรรม มีผลงานศึกษาภาษาชาวเล (Urak Lawoi) (อมร ทวีศักดิ์ : 2526) แบบฝึกอ่านภาษาไทย ภาษาอังกฤษ มอแกน และอุรักลาไวยสำหรับเด็ก ชาวเล ชื่อ ชีวิตพวกเราชาวเล (นฤมล (หญิงชีระนันท์) อรุณทัย : 2543) ระบบหน่วยเสียง ภาษาชาวเลเกาะลิหะห์ จังหวัดภูเก็ต (จันทส ทองช่วย : 2519) การสร้างหลักสูตรอบรมประชากรชาวเล (ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ : 2528) การจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านชาวเล พังงา กระบี่ ภูเก็ต สตูล (ยุพดี จันทรวง : 2533) แบบเรียน ก.ไก่ ฉบับมอแกน (นฤมล อรุณทัย และประพิศ โอฟารวัฒน์ : 2549) และความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ : กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน (ศุภโชค แซ่ตัน : 2545)

เนื้อหาด้านสุนทรานามัย เช่น การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อสภาวะการเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล (ถวิล นาปัญญาพล : 2526) สภาวะอนามัยของชาวเลลิเปะ (ยงยุทธ พินิจอังกูรและคณะ : 2530) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของชาวเลภูเก็ต (สมบุญรัตน์ อัยรักษ์และคณะ : 2535) การศึกษาเหตุผล ในการมีบุตรของสตรีชาวเลภูเก็ต (อมรรพร เชาวนาพันธ์ : 2536) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการแก้ปัญหาสาธารณสุข (สมบุญรัตน์ อัยรักษ์ : 2538) การอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเล (สุรัสวดี กองสุวรรณ : 2539) การบำบัดโรคของชาวเลในจังหวัดภูเก็ต (อรุณรัตน์ สรรเพ็ชร : 2541) และ

การศึกษา แสปโพไลโทป์ของกลุ่มยีนบีตาไกลบิน และรูปแบบการขาดหายไปของ ยีนแอลฟาไกลบินในกลุ่มชนชาวน้ำภูเก็ต (นันทวรรณ ชื่นชมคุณาร : 2542)

เนื้อหาด้านการเปลี่ยนแปลงและปัญหา จากเรื่อง ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับสังคม วิถีชีวิตและการศึกษา (ประทีป ชุมพล : 2524) สภาพปัจจุบันของชาวเล ภูเก็ต (วิสิฐฐ์ มะยะเฉียว : 2528) การผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนชาวเลเกาะสิเหร่ ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต (พิมพ์ไธ ตั้งเมธากุล : 2529) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล เกาะสิเหร่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต (สาลินี ปราบ : 2543) การเปลี่ยนแปลงทาง สังคม-เศรษฐกิจและวัฒนธรรม : ศึกษากรณี ชาวเลลังกาอู อำเภอเกาะลันตา จังหวัด กระบี่ (เยาวลักษณ์ ศรีสุกใส : 2545) ก่อนจะเหลือเผ่าพันธุ์สุดท้าย มอแกน (Sea-Gypsies) (อรรถกร ภาศิริณ : 2544) ลักษณะและปัญหาในการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ระหว่างชาวเลกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน : กรณี ศึกษาโครงการพัฒนาชีวิตชาวเล ในตำบลหาดราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต (จิราพร บุตรสันต์ : 2539) หนังสือเรื่อง “Urak Lawoi : A eld study of the original people the Urak Lawoi of the Andaman Sea, Ko-Lanta and the problems they face with rapid tourism development.” (Granbom : 2005) เป็นข้อมูลที่แปลจากวิทยานิพนธ์ภาษาสวีเดน (Granbom : 2005) เนื้อหากล่าวถึงปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาบน เกาะลันตา ทำให้มีผลกระทบต่อภาษา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเล ในหนังสือ จะเพิ่มเนื้อหาการเปลี่ยนแปลงหลังอุปถัมภ์ สีนามิหนังสืออีกเล่มเป็นผลการศึกษา ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงบนเกาะพระทองหลังอุปถัมภ์สินามิโดยตรง ชื่อ คลื่น แห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

เนื้อหาด้านภูมิปัญญาในการทำมาหากิน เรื่อง มอแกน : วิถีชีวิตแห่งป่าและ ท้องทะเล (นฤมล อรุโณทัย: 2545) ความรู้พื้นบ้านของมอแกน: รูปแบบการจัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ (นฤมล อรุโณทัย : 2548) โลกของมอแกน : มอง จากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง (พลาเดช ป้อมเพชร : 2548) เพื่อ ความเข้าใจในมอแกน ความรู้ และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเล” (นฤมล

อรุณทัย (หิญาธีระนันท์) : 2546) The Analysis of Moken Opportunistic Foragers' Intragroup and Intergroup Relations. (Narumon Hinshiranan : 1996) และเรื่อง The Moken Boat Symbolic Technology (Jacques Ivanoff :1999)

นอกจากการนำเสนอเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในลักษณะบทความสารคดี และหนังสือเพื่อเล่าปรากฏการณ์และสอดแทรกความคิดเห็นของผู้เขียนแล้ว วิวิทย์ฯ จากข้อมูลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับชาวเลจำนวน 27 เรื่อง ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ 11 เรื่อง เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ 11 เรื่อง เป็นทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ 2 เรื่อง นอกจากนั้นเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ 2 เรื่อง และวิจัยคำ 1 เรื่อง

แนวคิด ทฤษฎี และวัตถุประสงค์ของงานเขียนกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลแตกต่างกัน เช่นเดียวกับผลงานชาติพันธุ์ชาติไท ผลงานส่วนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชาวเลตามสภาพที่พบเห็น ต้องการนำข้อมูลมาเขียนพรรณนาและวิเคราะห์เพื่อสืบเสาะชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่าเร่ร่อนในทะเล ต้องการอธิบายคำชาวเลในหนังสือสารานุกรม หรือต้องการวิจัยคำ“ชาวเล”โดยใช้เทคนิคด้านมานุษยวิทยาชาติพันธุ์ศึกษาแหล่งที่อยู่อาศัย จำนวนประชากร และวิถีชีวิตของชาวเลฝั่งทะเลอันดามันในประเทศไทยทุกกลุ่ม และวิเคราะห์ถึงฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม ขณะที่ผลงานบางส่วนขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่ผู้นำเสนอมีความเชี่ยวชาญ หรือมีความสนใจ เช่น

นักประวัติศาสตร์ มุ่งศึกษาในแง่มุมของประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทยและหมู่เกาะใกล้เคียงในประเทศพม่า การอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวเล

ผลงานของนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและนักสังคมวิทยาบางเรื่องศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลผ่านพิธีลอยเรือ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีโครงสร้างแบบคู่ตรงกันข้าม ฯลฯ บางเรื่องใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีโครงสร้าง

หน้าที่ ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีความล้าหลังทางวัฒนธรรม ทฤษฎีมานุษยนิเวศ วัฒนธรรม และทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล บางเรื่องใช้แนวคิดด้านคติชนวิทยาศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลจากนิทาน บางเรื่องต้องการศึกษาสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับเทคนิคการต่อเรือของชาวมอแกน ผลงานบางเรื่องต้องการนำเสนอข้อมูลผลการศึกษาปฏิกิริยาของชาวเลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วเมื่อต้องติดต่อกับคนภายนอกและการต่อสู้กับปัญหาเรื่องที่ดินอุทยานแห่งชาติและการต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดเศรษฐกิจ บางเรื่องใช้แนวคิดในการอธิบายการผสมกลมกลืนของ Milton m. Gordon เป็นตัวเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากภาคสนามเพื่ออธิบายถึงการผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล

ผลงานบางเรื่องใช้แนวคิดทางด้านการศึกษา และด้านมานุษยวิทยา ในการสำรวจชุมชนเพื่อศึกษาสภาพปัญหา ประชากร และเนื้อหาที่จะนำมาสร้างหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสมตามความต้องการของชาวเล บางเรื่องต้องการศึกษาเชิงสำรวจสภาพปัญหาสำหรับสร้างหลักสูตรการสอนภาษาไทยแก่เด็กชาวเล หรือเพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านชาวเล บางเรื่องศึกษาชุมชนชาวเลเพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการวางแผนจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ บางเรื่องต้องการศึกษาความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา บางเรื่องต้องการนำเสนอความรู้พื้นบ้านของชาวเลมอแกน ซึ่งเป็นชุดความรู้และความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่สร้างสมพัฒนาและสืบทอดต่อกันมายาวนาน เป็นความรู้ที่เกิดจากการสังเกต การทดลอง และการปฏิบัติในวิถีประจำวันโดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และนิเวศน์ท้องถิ่น บางเรื่องต้องการเขียนแบบเรียนภาษามอแกนและอุรูกลาไว้อยู่เพื่อให้นักเรียนระดับประถมศึกษาได้ฝึกฝนการอ่านภาษาท้องถิ่น ได้ภาคภูมิใจในขนบประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิม เด็กไทยมีโอกาสนำหนังสือนี้เพื่อฝึกฝนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวเล ผลงานอีกเล่มโดยผู้เขียนคนเดียวกันเป็น

แบบเรียน ก.ไก่ ข. ไข่ ซึ่งเป็นบันไดขั้นแรก สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีวัฒนธรรม และภาษาที่แตกต่างออกไป ได้เรียนรู้ภาษาไทย ในบริบทของวัฒนธรรมตนเองและมีแบบฝึกหัดที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กๆ มอแกนสนใจเรียนรู้ค้นคว้าเพิ่มเติมจากผู้ใหญ่ในชุมชนและสามารถเชื่อมโยงกับวิชาอื่นๆ ได้ด้วย และอีกเรื่องต้องการศึกษาความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องและการยอมรับต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยอยู่บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิความเป็นมนุษย์และปราศจากอคติ

ส่วนนักภาษาศาสตร์ต้องการศึกษาภาษาชาวเลเพื่อค้นหาศัพท์พื้นฐาน ศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เรื่องเล่า นิทาน และจัดแยกเป็นหมวด เช่น พืช สัตว์ ดิน ฟ้าอากาศ การประกอบอาชีพบ้าน ต้องการอธิบายคำชาวเลบ้าง ต้องการศึกษาระบบเสียงของภาษาชาวเลในเรื่องตำแหน่งที่เกิดและฐานที่ทำให้เกิดเสียงลักษณะคุณสมบัติ การปรากฏของเสียงในแต่ละพยางค์ จำนวนหน่วยเสียง รูปแบบพยางค์บ้าง

แนวคิดด้านนันทนาการมีผลงานวิจัย 2 เรื่อง เรื่องหนึ่งต้องการศึกษาความเป็นมาและรูปแบบของการร่ำรองเง็ง (การร่ำในพิธีลอยเรือที่ต้องเรียกว่าการร่ำรำมะนา, ผู้วิจัย) ในพิธีลอยเรือของชุมชนชาวเล เกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต อีกเรื่องศึกษาเนื้อหา รูปแบบ และการสืบสานทางวัฒนธรรมของรองเง็งฝั่งทะเลอันดามัน อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่

นอกจากนั้นผลงานเกี่ยวกับชาวเลที่มีผู้สนใจศึกษากันมาก คือ ผลงานที่มีวัตถุประสงค์และแนวคิดในการศึกษาทางด้านสุขอนามัย เช่น การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะการเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล การสำรวจสภาพปัญหาทางด้านอนามัยของชาวเล การศึกษาพฤติกรรมด้านสุขอนามัยเพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติที่มีผลดีต่อสุขอนามัยของชาวเล โดยใช้แนวคิดด้านค่านิยมเพื่อหาเหตุผลต่อการมีบุตรจำแนกตามตัวแปรด้านอายุแรกสมรส ระยะเวลาสมรส จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ อาชีพ รายได้ การศึกษาภูมิปัญญาในการแสวงหาทางเลือกในการรักษาพยาบาลและดูแลสุขภาพผู้เป็นโรค DCS และพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคของชาวเล การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ การอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครอง

ชาวเลในด้านการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา การศึกษาขั้นตอนการบำบัดโรคของชาวเลในจังหวัดภูเก็ตในประเด็น ก่อนการบำบัด ขั้นตอนบำบัด และหลังบำบัด และการศึกษาสเปกโพลีไทป์ของกลุ่มยีนบีตาไกลบิน เพื่อหาความถี่ของยีนบีตาไกลบินและบีตาเอไกลบิน และศึกษารูปแบบการขาดหายไปของยีนแอลฟาไกลบิน ในชนกลุ่มชาวน้ำ ที่อาศัยที่ท่าฉัตรไชย ตำบลไม้ขาว อำเภอถลาง และเกาะสิเหร่ ตำบลรัษฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

ด้านเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต มีวัตถุประสงค์และแนวคิดในการศึกษาที่หลากหลายแตกต่างกัน เช่น ใช้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพึ่งพาภายในกลุ่ม (interdependent model) ศึกษาผ่านหลายมุมมองเพื่อสำรวจรูปแบบที่หลากหลายและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ภายในกลุ่มมอแกนและระหว่างกลุ่มมอแกนกับเพื่อนบ้านบนเกาะสุรินทร์ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการสื่อสารเพื่อการพัฒนา การสื่อสารต่างวัฒนธรรมและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของนักพัฒนาในการพัฒนาชุมชน ศึกษาลักษณะการเปิดรับข่าวสาร ปัญหาสื่อสาร ความรู้ทัศนคติและการมีส่วนร่วมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ใช้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานด้านอาหาร ที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพื่อดำรงชีวิต ของชาวเลเกาะหลีเป๊ะ บางเรื่องนำแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งมีแผนพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนไทยต่างวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง มาเป็นแนวทางในการศึกษาค่านิยม และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับค่านิยมเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล บางเรื่องใช้แนวคิดและทฤษฎีทางด้านมานุษยวิทยาศึกษาชุมชนเพื่อค้นหาว่าชาวเลมีปฏิกิริยาอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วเมื่อต้องติดต่อกับคนภายนอก ต้องต่อสู้กับปัญหาเรื่องที่ดินอุทยานแห่งชาติและการต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการค้นคว้า “หาโลกของมอแกน” ด้วยแนวคิดที่ว่า “ชนพื้นเมือง” คือ ผู้ที่ดำรงชีพในธรรมชาตินั้นๆ มายาวนานจนมีชุดความคิดในการนิยามโลกและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแนวการปฏิบัติตนที่แตกต่างไปจากแนวคิดตะวันตก และเป็นความรู้ที่ทำให้พวกเขาสามารถอยู่ร่วมกับ

ธรรมชาติอย่างสอดคล้องและกลมกลืน สามารถรักษาคุณลักษณะระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมไว้ได้ บางเรื่องต้องการศึกษาความรู้พื้นบ้านของมอแกน บางเรื่องใช้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยในการยอมรับสิ่งใหม่เพื่อศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเล บางเรื่องอาศัยแนวคิดด้านการจัดสวัสดิการเพื่อดำเนินการช่วยเหลือชาวเลในเรื่องจัดหาที่ดินอยู่อาศัย ประกอบอาชีพ ส่งเสริมสวัสดิการการศึกษาและการพัฒนาตนเองตามสังคมสมัยใหม่และท้องถิ่น โดยเฉพาะบางเรื่องศึกษาถึงพลวัตของกลุ่มชาติพันธุ์มอแกน สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจของเกาะพระทอง เพื่อแสวงหาแนวทางในการฟื้นฟูและการพัฒนา ตามโครงการฟื้นคืนสภาพให้เกาะพระทอง หลังประสบภัยพิบัติสึนามิ

มีผลงานเพียงเรื่องเดียวที่กล่าวถึงทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลและชาโกโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา วิถีชีวิตและกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสอง ในฐานะที่เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมทางภาคใต้ฝั่งตะวันตก

การแบ่งกลุ่มชาวเลจากผลการศึกษาจะแตกต่างกันไป เช่น แบ่งตามที่อยู่อาศัยและวิถีชีวิต ของชาวเล ได้เป็น 3 พวก คือพวกมะละกา พวกลิงคา และพวกมาซิง หรือพวกสิงห์ (ประพนธ์ เรืองณรงค์ : 2517) แบ่งตามหลักภาษาศาสตร์ เป็น กลุ่มมอแกน มอแกลน และอุรักลาไวย์ (อมร ทวีศักดิ์ : 2526) และหากแบ่งตามแนวคิดชนวิทยา และตามทัศนคติของชาวเลในอดีต แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ (อาภรณ์ อุฤษณ์ : 2532) กลุ่มแรกได้แก่ กลุ่มมอเก็น หรือมอแกน แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ มอเก็นปูเลา (Moken Pulau) หรือมอแกนเกาะ และมอเก็นตามับ (Moken Tamab) หรือมอแกนบก กลุ่มที่ 2 กลุ่มอุรัก ลาไวย์ (Urak Lawoi) หมายถึง คนของทะเล หรือคนทะเล

ในที่นี้ ขอใช้ชื่อมอแกนเกาะ (มอเก็นปูเลา) หรือมอแกน และมอแกนบก (มอเก็นตามับ) หรือ มอแกลน ควบคู่กันไป ตามข้อตกลงเบื้องต้น เพื่อคงชื่อเดิมที่ผู้อาวุโสชาวมอแกนเคยให้ข้อมูล

ผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล จากบทความ สารคดี หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งสิ้น 54 เรื่อง แยกตามประเด็นแหล่งที่ศึกษา สามารถจัดลำดับ

ปริมาณงานจากน้อยไปหามากได้ดังนี้ สตุล 7 เรื่อง พังงา 12 เรื่อง กระบี่ 12 เรื่อง ภูเก็ต 18 เรื่อง และศึกษาชาวเลในภาพรวมหลายจังหวัด 10 เรื่อง การตัดสินใจเลือกแหล่งศึกษาส่วนหนึ่ง จึงน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับการเดินทางเข้าถึงแหล่งเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ซาไก เช่น เกาะลิบะ จังหวัดสตุล และเกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา เป็นแหล่งที่เข้าถึงได้ยากเพราะต้องโดยสารเรือและขึ้นอยู่กับฤดูกาลจึงมีผลงานศึกษาน้อย ส่วนภูเก็ตเป็นแหล่งที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุดจึงเป็นแหล่งที่มีผู้เลือกศึกษามากที่สุด จากผลงานทั้งหมดสามารถแบ่งประเด็นเนื้อหาในการศึกษาได้เป็นกลุ่มสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และกลุ่มอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

เนื้อหากลุ่มสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ แยกเป็นประเด็นย่อย 11 ประเด็น

ประเด็นศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี ไม่มีการศึกษาโดยตรงแต่ประเด็นประวัติศาสตร์จะสอดแทรกในเรื่องอื่นๆ

ประเด็นศึกษานิทาน ตำนาน 2 เรื่อง เป็นบทความเกี่ยวกับ “ตำนานชาวเล” ทุกกลุ่ม 1 เรื่อง วิทยานิพนธ์เรื่อง “นิทานตำนานของชาวเลอุรักลาไวย์” เกาะลิบะ จังหวัดสตุล 1 เรื่อง นอกจากนั้น มีการบันทึกสอดแทรกอยู่ในวิทยานิพนธ์ และหนังสือเรื่องอื่นๆ

ประเด็นศึกษาการอพยพโยกย้าย แหล่งที่พักอาศัย และจำนวนประชากร ไม่มีการศึกษาโดยตรง แต่จะสอดแทรกในเรื่องอื่นๆ

ประเด็นศึกษา ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม 2 เรื่อง เป็นบทความและวิทยานิพนธ์ กรณีศึกษาชุมชนชาวเลอุรักลาไวย์ จังหวัดกระบี่

ประเด็นศึกษา ด้านการศึกษา ภาษาและวรรณกรรม มีผลการศึกษา 8 เรื่อง กรณีศึกษามอแกนเกาะ 1 เรื่อง กลุ่มอุรักลาไวย์ 6 เรื่อง ชาวเลทุกกลุ่ม 1 เรื่อง เป็นกรณีศึกษาในจังหวัดสตุล 2 เรื่อง พังงา 1 เรื่อง ภูเก็ต 1 เรื่อง กระบี่ 2 เรื่อง และศึกษาชาวเลในภาพรวมหลายจังหวัด 2 เรื่อง

ประเด็นศึกษานันทนาการ 2 เรื่อง เป็นกรณีศึกษา จังหวัดกระบี่ 1 เรื่อง
ภูเก็ต 1 เรื่อง

ประเด็นศึกษาครอบครัว เครือญาติและการจัดระเบียบสังคม ไม่มีผลงาน
ศึกษาโดยตรง แต่สอดแทรกในข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องอื่นๆ

ประเด็นศึกษาปรากฏการณ์ วิถีชีวิตในภาพรวมมี 8 เรื่อง เป็นมอแกนเกาะ
2 เรื่อง เป็นกรณีศึกษาอุรุลลาไว 6 เรื่อง เป็นกรณีศึกษา จังหวัดกระบี่ 2 เรื่อง
จังหวัดสตูล 1 เรื่อง ศึกษาชาวเลใน ภาพรวมหลายจังหวัด 5 เรื่อง

ประเด็นศึกษาสุขอนามัย มีผลงานศึกษา 10 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอุรุล
ลาไวมีกลุ่มอื่น ปะปนอยู่บ้าง เป็นกรณีศึกษาจังหวัดกระบี่ 1 เรื่องภูเก็ต 5 เรื่อง
สตูล 3 เรื่อง และรวมหลายจังหวัด 1 เรื่อง

ประเด็นศึกษาระบบเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากร มีผลงานศึกษา 9
เรื่อง เป็นมอแกนเกาะ 4 เรื่อง อุรุลลาไว 5 เรื่อง กรณีศึกษาจังหวัดพังงา 4 เรื่อง
และสตูล 1 เรื่อง และรวมหลายจังหวัด 1 เรื่อง

ประเด็นศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการปรับตัว จำนวน
11 เรื่อง เป็นมอแกนบก 2 เรื่อง มอแกนเกาะ 3 เรื่อง อุรุลลาไว 6 เรื่อง เป็นกรณี
ศึกษาภูเก็ต 4 เรื่อง กระบี่ 3 เรื่องและพังงา 4 เรื่อง

ส่วนกลุ่มอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ไม่มีผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์
โดยตรง แต่จากการสังเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มี
10 เรื่อง เป็นมอแกนเกาะ 3 เรื่อง มอแกนบก 1 เรื่อง รวมมอแกนเกาะ และอุรุล
ลาไว 3 เรื่อง และชาวเลทุกกลุ่ม 3 เรื่อง/ แหล่งศึกษาชาวเลในภาพรวมหลาย
จังหวัด 3 เรื่อง จังหวัดกระบี่ 1 เรื่อง ภูเก็ต 1 เรื่อง พังงา 4 เรื่อง และสตูล 1 เรื่อง

การแบ่งประเด็นศึกษาผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลดังกล่าว มีข้อค้นพบ
เช่นเดียวกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูไ คือ มีหลายประเด็นที่ไม่มีผลงาน
ศึกษาโดยตรงแต่จะปรากฏในผลงานที่มุ่งศึกษาประเด็นอื่นๆ หรือประเด็นศึกษา
ปรากฏการณ์และวิถีชีวิตโดยรวม ได้แก่ ประเด็นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ การ

อพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐาน แหล่งที่พักอาศัย และจำนวนประชากร ครอบครัวยุติธรรม และการจัดระเบียบสังคม บางประเด็นมีทั้งที่ศึกษาเฉพาะและสอดแทรกตามผลงานอื่นๆ ดังเช่น

ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจากการประมวลผลงานที่ทำการศึกษามีหลายทัศนะ เช่น ข้อเสนอพื้นฐานที่ว่า ชาวเล หรือชาวน้ำ เป็นชื่อเรียกชนพื้นเมืองเดิมพวกหนึ่งของมลายูที่ยังเหลืออยู่โดยไม่กลายเป็นมลายูไป ชนพวกนี้อพยพเข้ามาอยู่ในแหลมมลายูสมัยดึกดำบรรพ์ก่อนมลายู แบ่งเป็น 2 พวก คือ โอริงกูต (คนภูเขา) และโอริงลาอูด (คนทะเล)

เส้นทางที่ชาวเลอุรักลาไวย์อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่งในไทย เริ่มจากชนเผ่าอินโดนีเซียอพยพสู่เกาะบอร์เนียวเกิดเผ่าดัยคใช้ชีวิตร่อนเร่ทำมาหากินในทะเลตามแนวหมู่เกาะเรื่อยมาจนถึงแหลมมลายู บางกลุ่มขึ้นฝั่งเป็นชนพื้นเมืองมลายู บางกลุ่มผ่านช่องแคบมะละกาสู่ทะเลอันดามัน ในฉายาใหม่ว่า “ยิปซีทะเล” แยกกันอยู่ แบ่งเป็นกลุ่มย่อย กลายเป็นพลเมืองชาวเกาะพวกแรกบนเกาะภาคใต้ ฝั่งตะวันตกของไทย (เจน จรจัด(นามแฝง) : 2552) ผลงานอีกเรื่องกล่าวถึงชาวน้ำเกาะอาดังว่า น่าจะเป็นบรรพบุรุษของชนชาติมลายูผสมกับชาติอื่นๆ ในระหว่างเกาะชวา สุมาตรา (ประพนธ์ เรืองณรงค์ : 2517) นอกจากนั้น ยังพบหลักฐานว่า ชื่อเกาะ ภูเขา และทะเล ในย่านทะเลอันดามันที่ปรากฏในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นภาษาชาวเลแทบทั้งสิ้น จึงสันนิษฐานได้ว่าในอดีตชาวเลเป็นกลุ่มชนที่อพยพเร่ร่อนเข้ามาทำมาหากินบริเวณเกาะลันตา ก่อนกลุ่มชนอื่น (อารณ ฤกษ์ : 2530)

สำหรับกลุ่มมอแกน (มอแกนบก) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมนั้น ความทรงจำเกี่ยวกับความรู้และประวัติต่างๆ กำลังเสื่อมถอยอย่างรวดเร็ว เพราะไม่ได้รับการสืบทอด ประกอบกับคนเฒ่าคนแก่ที่มีความรู้มีประสบการณ์ก็ค่อยๆ จากไป เรื่องราวและความรู้ของชาวมอแกนในประเทศไทยดูจะน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับชาวเลกลุ่มมอแกน และอุรักลาไวย์ เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุด เนื่องจากหมู่บ้านไม่ได้ตั้งอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวหรือมีผู้คนภายนอกให้ความสนใจ ดังนั้นจึงไม่มีผลงานที่ระบุชัดว่า บรรพบุรุษของชาวเลกลุ่มมอแกน (มอแกนบก) มาจากไหน

ทราบแต่เพียงว่า แม้ปัจจุบันชาวเลกลุ่มมอแกน จะตั้งถิ่นฐานถาวร บนบกหมดแล้วแต่ยังคงผูกพันกับเรือ เนื่องจากคำบอกเล่าที่ว่า บรรพบุรุษของเขาใช้ชีวิตอยู่บนเรือ สร้างบ้านเล็กๆ ไว้อาศัยในหน้าฝนก่อนที่จะตั้งรกรากบนผืนแผ่นดิน และด้วยความคล้ายคลึงกันทางชาติพันธุ์จึงมีข้อสันนิษฐานว่า ชาวมอแกน น่าจะเป็นชาวมอแกนที่มาตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งมากกว่าเป็นพวกที่มาตั้งรกรากบนเส้นทางการย้ายถิ่นของชาวมอแกน (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549) ทำนองเดียวกันไม่มีผลงานใดที่ระบุว่ามีชาวเลมอแกนเกาะ หรือมอแกน มาจากไหน

นิทาน ตำนานเกี่ยวกับชาวเลที่มีทั้งผลงานที่ศึกษาโดยตรงและแทรกอยู่ในผลงานเรื่องอื่นๆ เช่น ตำนานการกำเนิดของมนุษย์และที่มาของชาวเลกลุ่มต่างๆ ที่สัมพันธ์กับนิทาน ตำนาน และศาสนาความเชื่อตลอดจนวัฒนธรรมธรรมชาตชาวเลด้านต่างๆ (Hogan: 1972) “นิทานชาวเลจังหวัดสตูล” (จรัส ธีระมัน : 2534) สะท้อนภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มชน ครอบครัว ประชากร การปกครอง เศรษฐกิจ การคมนาคม การศึกษา ภาษา การอนามัย สาธารณสุข ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ

มีการนำเสนอเรื่องราวการกำเนิดของมนุษย์ และที่มาของชาวเลกลุ่มต่างๆ ที่สัมพันธ์กับนิทานตำนานและศาสนาความเชื่อตลอดจนวัฒนธรรมธรรมชาตชาวเลด้านต่างๆ และตำนานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และวิถีชีวิตของมนุษย์ ตำนานกำเนิดมนุษย์ ตำนานชาวเลกับโจรสลัด ตำนานความสัมพันธ์ระหว่างชาวเลกลุ่มมอแกนกับอุรักลาไวย และที่น่าสนใจ คือนิทานชาวเลเรื่อง “คลื่นยักษ์เจ็ดลูก” ซึ่งมีการเล่าสืบทอดกันมาในกลุ่มชาวเลอุรักลาไวย หลายชั่วอายุคนและได้บันทึกไว้ในงานวิจัยเรื่องหนึ่ง ปรากฏว่ามีการหยิบยกมาเล่าขานกันอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่งหลังเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ “สึนามิ” นิทานเรื่องนี้ นอกจากเป็นร่องรอยหลักฐานที่บ่งบอกว่าในอดีตอันยาวไกลหลายชั่วอายุคนที่ผ่านมา เคยเกิดคลื่นยักษ์สึนามิมาแล้ว ยังเป็นตัวอย่างของการสืบทอดเรื่องราวในอดีตผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่า ในกลุ่มชนที่ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรได้เป็นอย่างดี (อาภรณ์ อุภุชณ์ : 2532)

ในกลุ่มมอแกนตามับ (มอแกน) มีตำนานหลายเรื่อง เช่น ตำนานที่เกี่ยวกับการถูกนำตัวไปเป็นทาส และตำนาน “ผู้เฒ่าสามพัน” บรรพบุรุษที่ก่อการกบฏชาวมอแกน ที่เล็ดกันแพร่หลายในกลุ่มมอแกน มีหลายสำนวน สำนวนหนึ่งเล่ากันว่า พี่ชายของสามพัน สามีของพี่สาวคนโตซึ่งเป็นชาวสยาม ต้องการหนังสือเพื่อจะได้ขึ้นเป็นใหญ่ สามพันจึงเหาะไปทางตะวันตก จนหมดแรง พระอาณัติจึงเสกแผ่นดินให้หยุดพัก และกลับมาสมทบกับน้องชายสามคน ช่วยกันต่อเรือและนำคนติดเรือไปด้วยลำละพันคน ผจญภัยไปจนถึงเมืองยักซ์ และได้หนังสือกลับมาให้พี่ชาย ด้วยเรือที่พระศรีเสกให้ คือ “ปลาปากเก้” พี่ชายได้เป็นเจ้าเมืองแต่ไม่ชอบสามพัน สามพันจึงต่อเรือลำใหญ่ขึ้นของหนีขึ้นเรือไปพวกที่ขึ้นเรือไม่ทันต่อเรือเล็ก มีง่ามตามไปแต่ไม่ผู้ตามไปไม่ได้ทยอยหยุดเป็นระยะ พวกที่ติดตามสามพันไปได้กลายเป็นพวกโกรท์ หรือมอแกนตามับ (ชื่อที่ชาวมอแกนใช้เรียกมอแกน) พวกมอแกน (น่าจะเป็นมอแกน, ผู้วิจัย) ส่วนมากอาศัยตามเกาะเพราะพยายามติดตามสามพันที่หลบหนีออกจากไทยไปด้วยเรือใหญ่นั้นเอง เรื่องนี้นอกจากจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมอแกนเกาะและมอแกนบก หรือมอแกนกับมอแกนแล้วยังยึดความคิดจากตำนานของชาวสยามด้วย (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

มีผลงานที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของชาวเลโอริงลาอุด (อุรักลาไวย์) กับมาซิง หรือสิงห์และมอเค็น และวิถีชีวิตของชาวเลว่า ถิ่นฐานเดิมของชาวเลอยู่ที่อินโดนีเซีย อพยพแยกย้ายลงมาอาศัยตามแนวฝั่งทะเลอันดามัน ทั้งบนบกและบ้านลอยน้ำ เป็นเรือลำบันตรงกลางมีหลังคา มีความเชื่อเรื่องหมอผี คาถาอาคม มีการละเล่นพื้นเมือง นำสัตว์น้ำไปแลกเปลี่ยนข้าวสารเสื้อผ้ากับสังคมภายนอก แบ่งกลุ่มตามที่อยู่อาศัยเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ มะละกา ลิงคา และมาซิง (เขมชาติ เทพไชย, พูลศรี รัตนศิริบุญ และคณะ : 2542)

ส่วนแหล่งที่พักของชาวเล ทางภาคใต้ของไทย มีการกระจายตัว อยู่บริเวณชายฝั่งอันดามัน ดังเช่น จังหวัดภูเก็ต ที่บ้านราไวย์ และสะปำ เป็นชาวเลอุรักลาไวย์ ที่เกาะสิเหร่ หรือแหลมตึกแก เป็นชาวเลสิงห์หรือมาซิงหรือมอเก็น (น่าจะเป็นกลุ่มอุรักลาไวย์, ผู้วิจัย) ที่บ้านเหนือและแหลมหลา เป็นชาวเลกลุ่มมอเกลิน ที่จังหวัด

พังงา มีชาวเลกลุ่มมอเกิ้ลีนอาศัยอยู่ที่หมู่เกาะพระทอง เกาะย่านเชือก หมู่เกาะสุรินทร์ บ้านน้ำเค็มบ้านบางขะ บ้านบางลึก บ้านลำปี ที่จังหวัดกระบี่ กระจายอยู่บนเกาะพีพีและเกาะลันตาบริเวณบ้านศาลาด่าน บ้านคลองดาว บ้านหัวแหลม และบ้านสังกะอู้ ที่จังหวัดระนอง มีชาวเลกลุ่มมอเกิ้ลีนที่เกาะสินไห้ เกาะลูกัด เกาะเหลา จังหวัดสตูลมีชาวเล อูรักลาไวย์ ที่เกาะลิเป๊ะ เกาะนูลูน เกาะราวี เกาะสาหร่าย เกาะอูเล็น เกาะดาหลัง เกาะตง เกาะเหล็ก เกาะหินจาน และเกาะนูลูเอนอก (เขมชาติ เทพไชย และวิสิฐ มะยะเฉียว : 2528)

ประชากรชาวเลในประเทศไทย จากการสำรวจระหว่างปีพ.ศ.2545-2546 รวมทั้งสิ้นประมาณ 8,729 คน เป็นประชากรผู้หญิงประมาณ 4,435 คน ประชากรผู้ชายประมาณ 4,294 คน จากจำนวน 1,732 ครัวเรือน (ไม่นับชาวเลอูรักลาไวย์ ที่หินลาด อำเภอกระบี่ จำนวน 25 ครัวเรือน ซึ่งไปพักอาศัยชั่วคราวบางฤดูกาล) ในจำนวนชาวเลดังกล่าว เป็นชาวเลมอแกนเกาะ (มอแกน) 473 คน มอเกิ้ลีนบก (มอเกลน) 3,194 คนและอูรักลาไวย์ 5,062 คน กระจายกันอยู่ตามกลุ่มและแหล่งที่พักอาศัย (อาภรณ์ อุทษณ์ : 2546)

ด้านประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม มีผลงานที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชาวเลมอแกนเกาะว่าผูกพันกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกับชาวเลอูรักลาไวย์ “แอนุม-ออบาบ” คือผีตายายที่สิงสถิตอยู่ตามธรรมชาติทั่วไป มี “ยั้งปู้ตี” เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติดังกล่าว และมี “นามะปู้ตี” ทั้งผู้ชายและผู้หญิงประมาณ 4-5 คน เป็นร่างทรงเพื่อรำรำในพิธีกรรม นอกจากนั้นยังมี “แอนุมบายาย” ทำหน้าที่เป็นหมอดำแย ผู้หญิงมีครุฑจะรู้กำหนดเวลาคลอดจากการสังเกตว่าเมื่อท้องโตจนก้มมองไม่เห็นหัวแม่เท้าตนเอง จะบอกกล่าวให้แอนุมบายายเตรียมเทียบเรือไว้ใกล้ๆ เพื่อทำหน้าที่หมอดำแย เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้วสายสะดือของทารกผู้ชายจะถูกนำไปแขวนไว้บนต้นไม้ริมหาด เพราะเชื่อว่าเมื่อเด็กโตขึ้นจะปีนป่ายต้นไม้เก่ง ไม่เมาคลื่น ไม่กลัวพายุ ส่วนสายสะดือเด็กผู้หญิงจะนำไปฝังดิน เด็กที่เกิดใหม่จะได้รับการตั้งชื่อตามเสียงสัตว์หรือธรรมชาติใกล้ตัว (อาภรณ์ อุทษณ์ : 2537)

หากสมาชิกในครัวเรือนเสียชีวิตจะเก็บศพไว้ในเรือ 3 วัน เพราะเชื่อว่าคนตายอาจจะฟื้นขึ้นมาอีก ในช่วงเวลาดังกล่าวไม่มีการอาบน้ำเพราะจะทำให้ศพเน่า เมื่อครบกำหนดจึงอาบน้ำศพแล้วบรรจุลงในโลงซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สานหรือไม้กระดาน หรือห่อด้วยเสื่อนำไปฝังริมทะเล เมื่อฝังแล้วปลุกมะพร้าวหรือใช้หินปักไว้ตรงตำแหน่งหัวและเท้าของศพเพื่อเป็นสัญลักษณ์เตือนความจำของลูกหลานที่มีชีวิตอยู่

วันแรม 1-3 ค่ำ เดือน 5 ของทุกๆ ปี พวกเขาจะทำพิธี “กะเอนล่อโง” เพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่ตายไปและส่งวิญญาณกลับไปสู่ถิ่นฐานเดิม ตลอดจนสะเดาะเคราะห์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตในรอบปีนั้นนอกจากนั้น ในรอบปียังมีประเพณีพิธีกรรมอีกหลายอย่าง (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2537)

ผลงานของผู้วิจัยคนเดียวกัน กล่าวถึงประเพณีพิธีกรรมในรอบปี และประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวเลอุรักลาไว์เกาะลันตาไว้ค่อนข้างละเอียด โดยเฉพาะประเพณีลอยเรือ กล่าวถึงขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีลอยเรือซึ่งพบว่าปรากฏการณ์และสัญลักษณ์ในพิธีลอยเรือทุกขั้นตอน จะสื่อความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล อีกทั้งการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของพิธีลอยเรือจะสัมพันธ์กับสังคม และวัฒนธรรมของชาวเลบ้านหัวแหลมในทุกด้าน (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532)

ส่วนผลงานที่ศึกษาประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม ในกลุ่มมอแกนบก (มอغلน) ระบุว่า พวกเขามีความเชื่อในจิตวิญญาณแห่งข้าว เช่นเดียวกับคนมาเลย์และคนไทย การกระทำที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกข้าวใกล้เคียงกับคนมาเลย์มากกว่าไทย แต่ในเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมจะใกล้เคียงกับคนไทยมากกว่า เมื่อเริ่มปลูกข้าวชาวมอغلนได้ปรับตัวให้เข้ากับการอยู่อาศัยแบบติดที่ (โอลิเวียร์ แพร์รี และคณะ : 2549)

นอกจากนั้นชาวเลมอغلน ยังมีประเพณีความเชื่อ และพิธีกรรมในรอบปีอีกหลายอย่าง เช่น ในเดือน 4 จะมีประเพณีเท่าทวด และประเพณีเฉลิมฉลอง

ให้กับแผ่นดิน หรือบรรพบุรุษไฟ ในเดือน 7 และ 12 มีประเพณีการฉลองให้นกเขา คักดีสิทธิ์และการกลับมาของพ่อเผ่าสามพันผู้ก่อตั้งชุมชน และในเดือนพฤศจิกายน จะมีประเพณีลอยเรือ เป็นต้น (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

การเรียนรู้แบบดั้งเดิมของชาวเลทุกกลุ่มแตกต่างจากการศึกษาในระบบ ปัจจุบัน คือ “ห้องเรียน” อยู่ในหมู่บ้าน ทะเล ป่า หุ่นหญ้า ฯลฯ การเรียนรู้มักเกิดในที่กลางแจ้ง ไม่ใช่ห้องสี่เหลี่ยม ที่ผ่านมากลุ่มมอแกนเกาะไม้ได้รับการศึกษาภาคบังคับเนื่องจากอาศัยเรือเร่ร่อนตามหมู่เกาะในทะเล เพิ่งจะได้เรียนหนังสือเมื่อปีพ.ศ.2538 เมื่อเจ้าหน้าที่กรมประมงเข้าไปสอนหนังสือให้ ขณะที่เด็กมอแกนบก (มอแกน) มีความคุ้นเคยกับการศึกษาภาคบังคับมานานแล้ว ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้

ส่วนชาวเลอุรักลาไว้อยู่ จำเป็นต้องเข้ารับการศึกษาระดับบังคับในฐานะของเด็กไทยมานานแล้วเช่นกัน แต่ยังคงเกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมายจนกระทั่งทุกวันนี้ ดังเช่น ครอบงำเกาะลันตาบางโรงเรียนบังคับให้เด็กชาวเลพูดภาษาไทย ห้ามพูดภาษาชาวเลในโรงเรียน และการศึกษาระดับบังคับที่พบในกลุ่มชาวเลเกาะลิเเห่เพียงให้อ่านออกเขียนได้ ไม่ได้เน้นการพัฒนาความคิดของเด็กชาวเลในสภาพความจริง และแก้ปัญหาให้พวกเขาไม่ได้ (อาภรณ์ อุทฤษณ์ : 2532 และประทีป ชุมพล : 2524) ผลการศึกษาค้นคว้าความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่ (ศุภโชค แซ่ตัน : 2545) พบว่า สภาพปัญหาเด็กชาวเลอุรักลาไว้อย่างคนพูดไทยไม่ได้ ขาดเรียนบ่อย เป็นโรคผิวหนัง ผู้ปกครองไม่สนับสนุน แก้ปัญหาโดยจัดโครงการเยี่ยมบ้าน จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร สอนพิเศษ ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น จากการสอบถามผู้ปกครอง พวกเขาต้องการให้ลูกเรียนภาษาอังกฤษ วิชาพื้นฐานและต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ต้องการให้จัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม ช่วยเหลือนักเรียนขาดแคลน และให้ความสนใจนักเรียนอย่างทั่วถึง ต้องการให้ลูกเรียนโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้าน และต้องการทราบความเคลื่อนไหวของโรงเรียนผ่านทางนักเรียน

จากปัญหาเกี่ยวกับการเรียนภาษาไทยของเด็กชาวเล จึงมีผู้เขียนหนังสือสำหรับเด็ก 2 เล่มๆ หนึ่งชื่อ “ชีวิตพวกเราชาวเล” เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับเด็กประถมศึกษาทั้งมอแกนและอูรักลาไวกัย ซึ่งนอกจากจะเป็นแบบฝึกอ่านภาษาไทย อังกฤษ มอแกน อูรักลาไวกัยแล้ว เนื้อหายังสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิชามิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม คนตรี หัตถกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และตำนาน ที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวมอแกนและอูรักลาไวกัย (นฤมล อรุโณทัย : 2543)

ผลงานอีกเล่มเป็นแบบเรียน ก.ไก่ ฉบับมอแกน เนื้อหาเป็นแบบฝึกอ่านพยัญชนะไทย มีภาพประกอบ มีคำอธิบายลักษณะของตัวแทนพยัญชนะแต่ละตัวเป็นภาษาไทยและภาษามอแกนแต่ละส่กด้วยพยัญชนะไทย มีแบบฝึกหัดสำหรับพยัญชนะแต่ละตัวๆ (นฤมล อรุโณทัย : 2549)

มีผู้ศึกษาเทคโนโลยีการต่อเรือของ ชาวเลมอแกน ในทะเลอันดามันตั้งแต่เกาะสุรินทร์ ในประเทศไทยถึงเกาะโรส (Ross) ในพม่าอย่างลุ่มลึก พบประเด็นคำตอบเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างระดับทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลและด้อยพัฒนา กับความเชี่ยวชาญในการใช้เทคนิคขั้นสูงในการต่อเรือว่า จะไม่ประหลาดใจเลยหากมองให้ลึกลงไปถึงอุดมคติการเร่ร่อนของชนเผ่ามอแกนและความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคดังกล่าวจะสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ด้วย การศึกษาในครั้งนี้จึงมีข้อมูลทางเทคนิค ด้านเครื่องมือและความรู้ด้านสัญลักษณ์ เพื่อทำความเข้าใจว่าทุกวันนี้ชาวเลมอแกนยังคงดำรงอยู่ได้อย่างไรในเรือ มหัศจรรย์ ที่เรียกว่า “กาบาง” ในหนังสือเล่มนี้จะมีคำอธิบายศัพท์เป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสเกี่ยวกับ ศัพท์เทคนิคทางทะเลของมอแกน และศัพท์เกี่ยวกับพันธุ์ไม้พื้นเมือง ที่ได้จากการสำรวจอย่างกว้างขวางใน ดินแดนที่ชาวเลมอแกนพักอาศัย (Jacques Ivanoff : 1999)

ผลงานวิจัยด้านภาษาชาวเล เรื่อง “ระบบหน่วยเสียงภาษาชาวเลเกาะลิเเห่ จังหวัดภูเก็ต”อธิบาย ลักษณะของภาษาชาวเลอูรักลาไวกัยว่าเป็นภาษาพูดในสังกัดตระกูลภาษามาลาโยโปลินเเซีย แต่ไม่มีภาษาเขียน แบ่งเป็น 2 ถิ่นย่อย

และไม่มีวรรณยุกต์ (ฉันทส ทอชว่ย : 2519) เช่นเดียวกันหนังสือ “ภาษาชาวเล Urak Lawoi ?” อมร ทวีศักดิ์ (2526) ได้จัดกลุ่มภาษาชาวเลว่าเป็นภาษาตระกูลมาลาโยโพลีเนเซียน มีเสียงคล้ายคลึงกับภาษามาลายูมาตรฐาน และภาษามลายูในจังหวัดภาคใต้ แต่ไวยากรณ์แตกต่างกันบ้าง ส่วนภาษามอแกน (มอแกนบก) จัดอยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียนใกล้เคียงกับ ภาษามอแกน (มอแกนเกาะ) แต่มีการยืมเสียงวรรณยุกต์ 3 เสียง มาจากภาษาถิ่นใต้ของไทยซึ่งมี 7 เสียง คำบางคำในภาษามอแกนยังไม่มี ความแตกต่างทางความหมายระหว่างไสวรรณยุกต์และไสวรรณยุกต์ (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

ด้านนันทนาการชาวเลเป็นกลุ่มคนที่รักสนุกชอบร้องรำทำเพลง ทั้งในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ในพิธีลอยเรือ หรือ พิธีการแก้บน ฯลฯ ในพิธีลอยเรือเพื่อบูชาบรรพบุรุษของชาวเลอุรักไวยแต่ละขั้นตอนมีการรำชนิดหนึ่งที่แตกต่างจากรองเงิ้ง ทั้งบทเพลงและท่ารำ เรียกว่า “รำมะนา” ตามตำนานกล่าวว่า ท่ารำได้แรงบันดาลใจจากการเคลื่อนไหวของปูทะเลหรือปูเห็ดไฟ (อาภรณ์ อุภษณ์ : 2532)

ทั้งนี้ ในงานวิจัย เรื่องรองเงิ้ง : ระเบิดพื้นเมืองในภาคใต้ของไทย (สาวิตร พงศ์วัชร : 2537) ผู้วิจัยเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า ชาวเลอุรักไวยที่จังหวัดภูเก็ตใช้ท่ารำและบทเพลงรองเงิ้ง สำหรับประกอบพิธีกรรม แล้วต่อมาการรำรองเงิ้งที่นิยมในภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงจากการรำเพื่อพิธีกรรม ไปสู่การรำเพื่อการท่องเที่ยว และเปลี่ยนแปลงท่ารำ การแต่งกาย และเพลง ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว รองเงิ้งดั้งเดิมเป็นนวัตกรรมผสมผสานวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกันได้แก่วัฒนธรรมชาวยุโรป อาหรับ และมลายู ต่อมาแพร่กระจายจากแถบชวามลายูเข้าสู่ไทยทั้ง 2 ภาคฝั่งทะเล รองเงิ้งฝั่งอันดามันแพร่เข้ามาโดยคนเดินทาง ชาวมลายูจากเกาะปังกะเบยแพร่แก่ชาวเลและชาวไทยมุสลิมแถบเกาะลันตาและเกาะภูเก็ต จนกระทั่งเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมชาวเล ไทยมุสลิม และไทยพุทธพัฒนาารูปแบบทั้งด้านวรรณกรรม คีตกกรรม และนาฏกรรม จนกลายเป็นนวัตกรรมใหม่อันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น (อาภรณ์ อุภษณ์ : 2532) ซึ่งแตกต่างจากท่ารำของวงรำมะนา ทำนอง

เดียวกันผู้วิจัยยกเนื้อเพลงร่ำมะนาที่ชาวเลอุรักลาไว้ย เกาะลันตาใช้ขับในพิธีลอยเรือ (ซึ่งบันทึกโดย อาภรณ์ อุกฤษณ์) ไปกล่าวถึงในบทเพลงรองเง็ง จังหวัดภูเก็ต

ในกลุ่มมอแกนบก (มอแกน) ได้รับอิทธิพลการร่ำโน้หร่าจากชาวไทย การสวมหน้ากากของTopeng จากชาวมาเลย์ และพิธีกรรมเกี่ยวกับไฟจากชาวจีน ส่วนการเล่นดนตรีและการละเล่นต่างๆ แบบดั้งเดิม เช่นร่ำมะนา มีผู้อาวุโสเพียงไม่กี่คนที่เล่นเป็น (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ: 2549)

ด้านครอบครัว เครือญาติ และการจัดระเบียบสังคม มีผลงานที่บันทึกวิถีชีวิตของชาวเล มอแกนเกาะ (มอแกน) ไว้ว่า เด็กๆ มักจะถูกฝึกให้ว่ายน้ำโดยจับโยนลงในทะเลแล้วกระโดดตามลงไปช่วย เด็กส่วนใหญ่จึงว่ายน้ำเป็นก่อนฝึกเดิน เมื่ออายุ 5-6 ขวบ เด็กผู้ชายเริ่มฝึกกรรเชียงเรือ เด็กผู้หญิงฝึกเลี้ยงน้อง หุงข้าว และทำเครื่องจักสาน เมื่อย่างเข้าสู่วัยแต่งงาน เด็กหนุ่มต้องดำน้ำหาหอยรอบเกาะแรมวัน แรมคืน เพื่อพิสูจน์ว่าสามารถเลี้ยงดูผู้หญิงได้ พ่อแม่ฝ่ายหญิงจึงยอมยกลูกสาวให้ (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2537)

มอแกนเกาะส่วนใหญ่ นิยมแต่งงานในกลุ่มเดียวกัน แต่มีบ้างที่แต่งงานกับชาวเลต่างกลุ่มหรือกลุ่มชนอื่น โดยเฉพาะหนุ่มมอแกนที่ไปแต่งงานกับสาวอุรักลาไว้มักจะได้รับคำชมว่าเข้มแข็ง อดทนและขยันทำมาหากิน สังคมมอแกนเป็นสังคมเครือญาติเช่นเดียวกับกลุ่มชนดั้งเดิมทั่วไป กลุ่มเรือที่อยู่รวมกันถือเป็นญาติกันทั้งหมด การแต่งงานในกลุ่มเดียวกันจึงเป็นการแต่งงานในกลุ่มเครือญาติ มีข้อห้ามเฉพาะการแต่งงานระหว่างญาติสนิท ลูกสาวเป็นที่ปรารถนาของครอบครัวมากกว่า ลูกชายเพราะหมายถึงการได้แรงงานเข้ามาช่วยครอบครัว เนื่องจากเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องเข้าไปอยู่ในเรือ ซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของฝ่ายหญิงระยะหนึ่งก่อน พ่อแม่ฝ่ายหญิงจึงสร้างเรือลำใหม่ให้เมื่อมีลูกคนแรก หรือคนที่สองหรือเมื่อลูกสาวคนรองแต่งงาน แต่บางคู่หากพ่อกว่า หรือแม่ยายเสียชีวิตอาจจะต้องอยู่ในเรือลำเดิมเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวต่อไป แม้ตามอุดมคติจะมีระบบครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียวแต่บางครั้งชายหนุ่มแอบไปมีสัมพันธ์กับสาวในเรือลำอื่น แล้วพามาอยู่เรือลำเดียวกัน หรือเลิกกับคนเก่าไปอยู่กับคนใหม่ แม่หม้ายไม่เป็นที่รังเกียจในหมู่มอแกน แต่ผิดลูกเมียคนอื่นถือเป็นบาป (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2537)

สังคมมอแกนเกาะกลุ่มหนึ่งๆ อยู่รวมกันประมาณ 20-40 ลำ ภายในเรือลำหนึ่งๆ นับเป็นหนึ่งครัวเรือ มีทั้งรูปแบบของครอบครัวรวมและครอบครัวเดี่ยว ขนาดเรือหรือ “กำบาง” กว้างประมาณ 5 x 11 ฟุต มีเนื้อที่ใช้สอยเป็นสัดส่วน ครอบครัวรวมจะใช้เนื้อที่บริเวณท้ายเรือเป็นที่พักผ่อนหลับนอนของพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้นำครอบครัวและทำหน้าที่ถือหางเสือเรือเมื่อนำเรือออกทะเล เนื้อที่ว่างกลางเรือช่วงกลางวันใช้เป็นที่กินอาหาร กลางคืนเป็นที่นอนของลูกสาวและลูกชาย ส่วนหัวเรือกลางวันหุงหาอาหาร กลางคืนเป็นที่นอนของลูกและหลานโสด กรณีที่คู่สมรสของผู้นำครอบครัวรวมคนใดคนหนึ่งเสียชีวิตลง ลูกสาวและลูกชายจะรับหน้าที่ในตำแหน่งท้ายเรือแทน ส่วนพ่อหม้าย หรือแม่หม้ายก็จะไปนอนรวมกับลูกและหลานโสดบริเวณหัวเรือ พ่อแม่ของครอบครัวเดี่ยวก็จะอยู่ในตำแหน่งท้ายเรือเช่นกัน (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2537)

โครงสร้างสังคมของมอแกนมีลักษณะที่โน้มเอียงมาทางไทย มีการยืมคำเรียกญาติภาษาไทยไปใช้ เช่น ทวดใช้เรียกบรรพบุรุษทั้งหมด และมีคำเรียกพี่ บ้า น้ำ อา ปู่ ย่า ตา ยาย ปู่ทวด ย่าทวด ฯลฯ มีข้อห้ามในการแต่งงานกันภายในสายเครือญาติที่เป็นลูกพี่ลูกน้องกัน โดยเฉพาะฝ่ายชายมีศักดิ์เป็นลูกพี่น้อง และฝ่ายหญิงมีศักดิ์เป็นลูกพี่ นิยมแต่งงานในกลุ่มมอแกนด้วยกัน แต่ก็มีบ้างที่แต่งงานกับชาวไทยที่มาจากชนชั้นยากจนและสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของชาวมอแกนได้ (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

มีผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับสุขอนามัยของชาวเลไว้หลายเรื่อง ส่วนใหญ่จะเป็นชาวเลที่อาศัยในจังหวัดภูเก็ต แต่ก็มีการศึกษาชาวเลที่อื่นบ้าง เช่น ผลการศึกษาสภาพชุมชนชาวเลภูเก็ต 4 หมู่บ้าน มีครัวเรือน 397 หลัง มีประชากร 1,979 คน อาศัยบนที่ดินของนายทุนเจ้าของที่ อาชีพหลักของชุมชนคือจับสัตว์น้ำหรือหาของทะเล ร้อยละ 90 ไม่มีส้วมใช้ สุขภาพของประชาชนโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์แข็งแรง ร้อยละ 80 ของประชาชนวัยผู้ใหญ่เป็นโรคผิวหนัง ปัญหารุนแรงของหมู่บ้านประการหนึ่ง คือ แหล่งน้ำกินน้ำใช้ ความคิดเห็นของประชาชนด้านสุขภาพอนามัย ร้อยละ 87 เห็นว่าเด็กในหมู่บ้านแข็งแรงดี ร้อยละ 78 เห็นว่าตนเองมีสุขภาพแข็งแรง

ร้อยละ 97 เคยได้รับการบริการด้านสาธารณสุข ร้อยละ 98 ตอบว่าสนใจอยากได้รับความรู้ด้านอนามัย สำหรับการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ร้อยละ 77 ซื้อยามากินเอง ร้อยละ 20 ไปสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล เกี่ยวกับขนาดของครอบครัว ร้อยละ 65 เห็นว่าควรมีบุตร 3-4 คน (จรัส ทองจีน : 2536) ชาวเลภูเก็ตส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ มีความเชื่อเรื่องผีอย่างเหนียวแน่น ปัญหาโรคอุจจาระร่วงและโรคเกิดจากการดื่มน้ำ มีระบบการรักษาโรคแบบพหุลักษณะ คือมีทั้งรักษาแบบแผนโบราณ และแผนปัจจุบัน (สมบุญ อัยรักษ์และคณะ : 2535) ขั้นตอนการบำบัดโรคของชาวเลภูเก็ต เริ่มจากการวินิจฉัยโรค สังเกตอาการ สอบถามประวัติการรักษา ตรวจดูอาการ จัดชั้นหมากครูเพื่อขอให้หมอบำบัดรักษา บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้หาย จัดหาสมุนไพร ทำน้ำมันต์ การเตรียมตัวของหมอ และผู้ป่วย (อรุณรัตน์ สรรเพ็ชร : 2541) ผลการศึกษาภูมิปัญญาการแก้ปัญหาสาธารณสุข กรณีศึกษาอาชีพดำน้ำของชาวเลภูเก็ตพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นโรค DCS ได้แก่ ระยะเวลาในการประกอบอาชีพ จำนวนพี่เลี้ยงที่คอยช่วยเหลือผู้ดำน้ำ ความลึกในการดำ มีเหตุผิดปกติต้องขึ้นสู่ผิวน้ำอย่างรวดเร็ว ฯลฯ ขบวนการแก้ปัญหาใช้พิธีกรรมต่างๆ ผสมวิธีเชิงวิทยาศาสตร์และการปรับตัวสำหรับการรักษาต่อเนื่อง (สมบุญ อัยรักษ์ และคณะ : 2538) สตรีชาวเลภูเก็ต วัย 15-49 ปี ไม่ปฏิเสธการวางแผนครอบครัวแต่มีเหตุผลที่สำคัญกว่าคือด้านความอบอุ่น การพึ่งพิงยามชรา พึ่งพิงทางเศรษฐกิจ เหตุผลด้านวัฒนธรรมความเชื่อ และด้านปัจจัยทางประชากรจึงมีการศึกษาอบรมให้เห็นความสำคัญของการวางแผนครอบครัว (อมราพร เชาวนาพันธ์ : 2536) ผลการศึกษาเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล พบว่า ความแตกต่างด้านประชากร เศรษฐกิจสังคมมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล จังหวัดภูเก็ต กระบี่ เด่นชัดกว่า จ.พังงา (ถวิล นำปัญจพล : 2526) ผลการศึกษาชาวเลภูเก็ต อีกกรณีหนึ่ง พบยีนบีตาอี 2 แบบ แบบหนึ่งเหมือนในคนไทย ลาว ลาวโซ่ง ภูไท ไส้ และกุยแสดงว่าชาวน้ำมียีนบีตาอีโกลบินที่มีต้นกำเนิดเดียวกัน อีกแบบพบได้บ่อยในชาวเขมรแสดงว่ามีการแต่งงานข้ามกลุ่มกับคนเชื้อสายเขมรและการศึกษาแฮปโลไทป์ของกลุ่มยีนบีตาโกลบินพบยีนที่มีลักษณะแฮปโลไทป์ที่พบได้มากในชนเผ่าต่างๆ ในไทย (นันทนา ชื่นชมคณาธร : 2542)

ผลการศึกษาชาวเลเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล เรื่องหนึ่งพบว่าอาหารหลัก คือ อาหารทะเล มีการถนอมอาหารด้วยการตากแห้ง รักษาโรคด้วยไสยศาสตร์ควบคู่กับแผนใหม่ (เยวานินตย์ ศรีละมุล : 2541) อีกเรื่อง พบว่า เมื่อเกิดการเจ็บป่วย จะใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เช่น ใช้รากต้นกายูสะเบนนลา หั่นกินกับหมากพลู เป็นยาบำรุงเลือด รากต้นบอเกาะซาปี่สั่นกินกับหมากพลู สำหรับผู้หญิงหลังคลอด แก้เบื่ออาหาร ฯลฯ (ยังยุทธ พินิตอังกูรและคณะ : 2530) และอีกเรื่องเป็นผลการศึกษาภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเล จังหวัดสตูล พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย อายุแรกสมรสต่ำ ไม่มีอาชีพเสริม ส่งผลต่อค่านิยมเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ด้านจำนวนบุตร เพศของบุตร คุณค่าของบุตร และยังส่งผลต่อภาวะเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตด้วย จึงควรส่งเสริมให้ชาวเลได้รับการศึกษาสูงขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต อาชีพ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น (หิรัญ ปะคุกา : 2547)

ส่วนผลการศึกษาชาวเล จังหวัดกระบี่ เพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับชาวเล พบปัญหาทางด้านประชากรที่สำคัญ 3 ประการ คือ ขนาดครอบครัวใหญ่ อัตราการตายของเด็กและทารกสูง และการย้ายถิ่น (ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ : 2528) อีกเรื่องเป็นผลการศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของชาวเลบ้านสังก้าอู พบว่าแม่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากที่สุด เน้นการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายมากกว่าด้านอื่น มีการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม สติปัญญา เรียนรู้ด้านภาษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คิดสร้างสรรค์ภายใต้บริบทของชาวเล (สุรัสวดี กองสุวรรณ : 2539)

การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเกิดได้ 2 ทาง เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม ชาติพันธุ์ชาวกู และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คือ เกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร การประติษฐิคิดค้น ความขัดแย้ง ความขาดแคลนทรัพยากร การอบรมสั่งสอน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การรับเทคโนโลยี สังคมภายนอกกรูกรวน และแผนพัฒนาของรัฐ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากภาวะประชากร สถานภาพ บทบาทและสถาบันทางสังคม อันส่งผลกระทบบนระดับปัจเจกครอบครัว เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมทำให่วิถีชีวิตที่เคยเรียบง่ายซับซ้อนขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลอุรักลาไวเยเกะลันตาในอดีตเกิดขึ้นหลังจาก มีการติดต่อสัมพันธ์กับชนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ เริ่มจากนำสิ่งของที่ได้จากทะเลไปแลกเปลี่ยนกับเสื้อผ้า ของใช้จำเป็น และพึ่งพากันหลายด้าน จนนำไปสู่การแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อตัดสินใจตั้งถิ่นฐานบนบก (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2530) เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาส่งผลกระทบต่อภาษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเลเกาะลันตาเช่นกันพวกเขาถูกผลักดันให้เข้าไปอยู่ในที่ห่างไกลจากชายฝั่งทะเลและเข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดเศรษฐกิจในสังคมรวม กลุ่มชาติพันธุ์มีปมด้อยเพิ่มขึ้นภายใต้แรงกดดันของสถานการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ จนกระทั่งยากที่จะค้นหาค้นหาบทบาทของตนเองในสังคมใหม่ แต่พวกเขาก็เข้าใจว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะกลับไปใช้ชีวิตแบบเดิม และหลังจากนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหลังเหตุการณ์สึนามิ (Granbom : 2003, 2005)

นอกจากนั้นยังมีอีกหลายเหตุปัจจัยที่ทำให้ชาวเลต้องติดต่อกับสังคมภายนอก ดังเช่น ผลการศึกษาชาวเลเกาะลิเเห่ พบว่ามีเหตุปัจจัยเรื่องที่ตั้ง การคมนาคม เครือญาติ เศรษฐกิจ การเมือง สื่อมวลชน การศึกษา ศาสนาฯลฯ และจากการติดต่อกับสังคมภายนอกนี้เอง ทำให้ปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนในการดำเนินชีวิตเป็นแบบสมัยใหม่เหมือนกับคนไทยในท้องถิ่น ใกล้เคียงมากขึ้นในด้านค่านิยม ทศนคติ โลกทัศน์ของการดำเนินชีวิตในหมู่พวกเขาเองโดยผ่านการผสมกลมกลืน 4 ขั้นตอน คือขั้นแรกเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมไปเป็นแบบของคนไทยท้องถิ่นใกล้เคียง ขั้นที่สองได้รับการยอมรับให้เข้ากลุ่มสมาคมและสถาบันต่างๆ ระดับท้องถิ่น ขั้นสามมีการแต่งงานกับคนภายนอกมากขึ้น ขั้นที่สี่พัฒนาความรู้สึก ในด้านการเป็นประชากรไทยอย่างเต็มที่ (พิมพ์ไฉ่ ตั้งเมธากุล : 2529) ทั้งนี้ จากผลการศึกษาของ อร กิ่งแก้ว (2522) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเลภูเก็ต คือความสามารถในการใช้ภาษาและเข้าใจภาษาไทย การติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก และความเชื่อทางด้านประเพณี การด้อยการศึกษา และความยากจนส่งผลให้ไม่สามารถเปลี่ยนอาชีพ ปัญหาสำคัญคือรายได้

ต่ำ ค่าครองชีพสูง จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรจัดสวัสดิการส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ วางแผนครอบครัวเพื่อลดการมีบุตรมาก และส่งเสริมการศึกษา

ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชาวเลอุรักลาไวย์เกาะลิหะห์ สืบเนื่องจากชาวเมืองมีเครื่องมือจับปลาที่ทันสมัยกว่า ทรัพยากรทางทะเลถูกทำลายมาก ส่งผลให้ชาวเลจับปลาได้น้อย ส่วนปัญหาในหมู่บ้านและในครอบครัว ได้แก่ การถูกจำกัดบริเวณจับปลา ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง มีรายได้น้อย และขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ และปัญหาโดยส่วนรวม ได้แก่ ประชาชนมีรายได้น้อย ประชาชนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ ถูกจำกัด บริเวณหาปลา ประชาชนไม่รู้หนังสือ ขาดบริการสาธารณสุขโรค และต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ (ประทีป ชุมพล : 2524)

ในกลุ่มมอเกลน (มอแกนบก) บางพื้นที่คนไทยเป็นนายทุนทำการประมงและปลูกพืชขึ้นต้น มอเกลนนำผลผลิตหรือเก็บของป่าและงมสัตว์น้ำส่งให้ ปัจจุบันมอเกลนไม่ปลูกข้าวได้อาศัยข้าวสาร อาหาร และของใช้จำเป็นจากนายทุน แต่ก็เป็นที่มากมาย เนื่องจากนายทุนขายของแพงแต่รับซื้อสินค้าจากพวกเขาในราคาถูก (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

ในกลุ่มมอแกน (มอแกนเกาะ) ก็เช่นกัน ต้องอาศัยระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาและมีข้อผูกมัด โดยนำของทะเลไปแลกเปลี่ยนหรือขายให้กับเพื่อนบ้านต่างกลุ่มเพื่อแลกกับข้าวสาร น้ำมัน ของจำเป็นอื่นๆ ขณะเดียวกันยังคงรักษาอัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่อิสระอย่างในอดีต เดิมชาวเลเป็นเจ้าของที่ดิน ปัจจุบันอยู่โดยไม่มีการมสิทธิ์เจ้าของที่ดินไม่อนุญาตให้ค้าขาย (Narumon Hinshiran : 1996) จากการที่วิถีชีวิตของชาวเลมอแกนเปลี่ยนไป มีการตั้งหลักแหล่งที่ถาวรมากขึ้น การเดินทางทางทะเลจำกัดลง ความรู้พื้นบ้านด้านนิเวศทางทะเลสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากมอแกนรุ่นใหม่หันมาพึ่งพาอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และอาศัยการรับจ้างทำงานรายวันในฤดูท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการทำมาหากิน ดังนั้นจึงพบว่ามีความขาดตอน และ “ช่องว่าง” ของความรู้พื้นบ้านที่ขยายเพิ่มขึ้นระหว่างมอแกนรุ่นใหม่กับมอแกนรุ่นเก่าส่งผลให้ความละเอียดอ่อนในด้านการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติลดลง อัตลักษณ์ของมอแกน

อาทิ เรือกำบังที่ผูกโยงกับวิถีเรือร่อนทางทะเลแบบดั้งเดิมก็ลดความหมายลงไปด้วยเช่นกัน “โลกของมอแกน” ปัจจุบันจึงเป็นภาพร่างที่มีขนาดหดแคบลง ทั้งในเรื่องของพื้นที่การใช้ประโยชน์ทำมาหากินหรือ เส้นทางเดินเรือ รวมถึงการลดคุณค่าความรู้ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวจากภาวะที่ความรู้พื้นบ้านถูกคุกคาม การขยายตัวของอำนาจรัฐ เศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ และธุรกิจท่องเที่ยวจากผลการพัฒนาสู่ความทันสมัยทำให้เศรษฐกิจแบบยังชีพภายในชุมชนเปลี่ยนเป็นระบบผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ส่งผลให้แบบแผนชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจเปลี่ยนไป แต่ด้วยพื้นฐานความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังสำนึกในบรรพบุรุษร่วมกัน ความเป็นเครือญาติกันทำให้ชาวเลยังคงรักษาสถิติลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ได้ แม้ไม่เข้มข้นเหมือนในอดีต (พลาเดช ป้อมเพชร : 2548) เนื้อหาในผลงานบางเรื่องพูดถึงความขัดแย้ง ความอยุติธรรม “ความโหดร้าย...ที่ถูกกฎหมาย” ที่กลุ่มชนชาวเลมอแกนได้รับจากเจ้าหน้าที่อุทยาน (อรรถกร ภาศิริณ : 2544)

ผลงานที่กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเลมีข้อ สันนิษฐานว่าชาวเลสืบเชื้อสายมาจากพวก “มองโกล” เช่นเดียวกับ อินเดียน จีน พม่า ไทย มลายู อินโดนีเซีย และนิกริต (ประเทือง เครือหงส์ : 2519) บ้างก็จัดชาวเลอยู่ในพวกเมลานีเซียนส์ ซึ่งมีรูปร่าง คล้ายนีกรอย อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะทางใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิก และมหาสมุทรอินเดีย เรียงรายกันไปจาก เกาะนิวกินีถึงหมู่เกาะฟีจี (สุพล มะลิพันธ์ : 2531) Bernazik (1958) ได้โต้แย้งโดยอาศัยหลักฐานทางชาติพันธุ์ว่า ลักษณะของศีรษะ หน้าผาก หนวดเครา ริมฝีปาก และปากของกลุ่มมอแกนแตกต่างจากนีกรอยด์ ความหยิกของเส้นผมแตกต่างจากของพวกนิกริตร ส่วนจมูกและตาแตกต่างจากพวกมองโกล ทั้งนี้ในความเป็นจริงแม้ในกลุ่มชาวเลมอแกนด้วยกันเองทั้ง 2 กลุ่ม ก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน อีกทั้งการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในยุคปัจจุบันจึงยากแก่การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์โดยอาศัยหลักฐานทางชาติพันธุ์เพียงอย่างเดียว (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532)

ผลงานของ อมร แสงมณี (2524) อธิบายลักษณะทางชีวภาพของชาวเลอุรักลาไวไว้ว่า ผู้ชายรูปร่างกำยำ แข็งแรง ผิวคล้ำ ส่วนใหญ่ ผมหยิกและแดงเนื่องจาก

ถูกแดดมาก ผู้หญิงส่วนใหญ่ ผิวคล้ำ หน้าตาคมคาย ผมหยิก หยักศก ในทำนองเดียวกัน วิสิฐรัฐ มะยะเฉียว (2518) บรรยายถึง อัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวเลอุรักลาไว้วว่ามีผิวดำกร้าน ริมฝีปากค่อนข้างหนา จมูกค่อนข้างแบน ผู้ชายร่างกายล่ำสัน หน้าอกกว้าง ผู้หญิงขอบไว้ผมยาว เป็นกลุ่มชนที่รักสงบ สนุกสนาน มีความสามัคคี มีการติดต่อสัมพันธ์และแต่งงานระหว่างกลุ่ม เคารพผู้อาวุโสอย่างเคร่งครัด มีภาษาพูดเป็นของตนเอง ภาษาบางกลุ่มคล้ายมลายู อินโดนีเซีย มีคำศัพท์น้อย มีอาชีพประมง เป็นครอบครัวเดี่ยว ผู้ชายหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน ผู้หญิงเป็นใหญ่ เชื้อเรื่องวิญญูณบรรพบุรุษ ประเพณีลอยเรือเป็นประจำ ปีมีการละเล่นรอนเง็ง (น่าจะเป็น “รำมะนา” ผู้วิจัย)

ผลงานบางเรื่องกล่าวถึงชาวเลมอแกน (มอแกนบก) ว่า เป็นชนเผ่าเร่ร่อนทางทะเล ไม่สะสมทรัพย์ ไม่เป็นปฏิปักษ์ ไม่เปิดเผยตัว รักสงบ อหิงสา มีความเสมอภาคกัน (ข้อมูลน่าจะคลาดเคลื่อนไปบ้างเนื่องจากปัจจุบันแม้ชาวเลมอแกนบางกลุ่มยังหากินในทะเลแต่ตั้งถิ่นฐานบนบกแทบทั้งสิ้น, ผู้วิจัย) และกล่าวถึงมอแกน (มอแกนเกาะ) ว่ามีเชื้อสายโอรังละฮูตมาเลย์ หรือ “ชาวทะเล” แต่คนไทยเรียกพวกนี้ว่า ชาวเกาะ หรือชาวทะเล ซึ่งเป็นคำที่สับสน เพราะคำคำนี้เรียกชาวมอแกนชนเดียวกัน ชาวมอแกนไม่ได้รับการยอมรับจากทางการไทยและยังมีสถานภาพก้ำกวมอยู่ต่างจากชาว มอแกนบนเกาะพระทองและในที่อื่นๆ ชาวมอแกนส่วนใหญ่อาศัยในพม่า และรัฐบาลพม่าออกบัตรประจำตัวให้แต่รัฐบาลไทยไม่ออกให้ รัฐบาลพม่าเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “เซลัง” ส่วนมอแกนริมฝั่งทะเล เรียกมอแกนบนเกาะพระทองว่า กาลาห์ และมอแกนกาลาห์ เรียก มอแกนชายฝั่งว่า มอแกน บาแฮน และมอแกน เรียกมอแกน ว่า โอรังตามับ หรือโกรท์ (โอลิเยียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549) คำว่า “โอรังตามับ” ใกล้เคียงกับคำบอกเล่าที่ผู้วิจัยได้ฟังจากปากของมอแกนอาวุโสที่เป็นเครือญาติของมอแกนทั้งสองกลุ่มว่า พวกเขาเรียกมอแกนที่อาศัยบนบกว่า “มอเกินตามับ” และเรียกมอแกนที่อาศัยบนเกาะว่า “มอเกินปูลา” ภาษาที่ใช้อยู่เป็นภาษาเดียวกันโดยภาษามอ แกนเกาะ เปรียบได้กับภาษากลาง สามารถใช้ติดต่อกับมอแกนในพม่าได้ ส่วนภาษามอแกนบกเป็นภาษาถิ่น (อาภรณ์ อุฤษณ : 2532)

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มอแกน เป็นชาวเลหรือยิปซีทะเลอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงใช้ชีวิตเดินทางไประหว่างเกาะในหมู่เกาะมะริด ซึ่งรวมถึงหมู่เกาะสุรินทร์ในจังหวัดพังงาด้วย มอแกนผูกพันกับทะเล มีความชำนาญในการเดินเรือ ว่ายน้ำ ดำน้ำ แต่ก็พึ่งพาป่าด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้ที่ใช้ทำเรือ หรือกำบัง ไม้ไผ่ทำฟากกระท่อม ใบค้อทำหลังคากระท่อม ใบเตยทำหลังคาเรือ สานเสื่อ กระปุกใส่ของ และใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคและอาการเจ็บป่วยต่างๆ การค้าขายแลกเปลี่ยนก็เป็นส่วนสำคัญในชีวิตมอแกนเนื่องจากต้องการข้าวสาร เสื้อผ้า และสิ่งจำเป็นอื่นๆ จึงแลกเปลี่ยนหรือขายปลิงทะเล หอยมุก และหอยมีราคาคืออื่นๆ รังนก กระดองเต่ากระ ฯลฯ กับพ่อค้าหรือเจ้าแก้ว กระแสการแลกเปลี่ยนต่างๆ ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเขตน่านน้ำ การครอบงำของระบบตลาด การจับจองที่ดินฝั่งทะเลและเกาะ การรับรู้ของผู้คนหลากหลายกลุ่ม และนโยบายของรัฐให้ชนเผ่าเร่ร่อนต้องตั้งหลักแหล่งถาวร ล้วนเป็นภัยคุกคามสังคมวัฒนธรรมของยิปซีทะเลทุกๆ กลุ่ม ทางเลือกของมอแกนและยิปซีทะเลกลุ่มที่เหลืออยู่จึงจำกัดลงและการสืบทอดสังคมวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่น่าห่วงใยอย่างยิ่ง (นฤมล อรุโณทัย : 2545)

ผู้แต่งคนเดียวกัน กล่าวถึงมอแกนว่า มีความรู้เกี่ยวกับทะเลและจังหวะของธรรมชาติ การสร้างเรือ การเดินเรือ “กำบัง” พืชพรรณในป่า วิธีชีวิตแบบพราน - นักเก็บหา - นักเดินเรือ ทำให้มีการสร้างสมความรู้พื้นบ้านเพื่อความอยู่รอดแถบทะเลและชายฝั่งได้เป็นอย่างดี ความรู้พื้นบ้าน ระบบคิด และแนวทางปฏิบัติของมอแกนได้ก่อให้เกิดรูปแบบการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สังคมมอแกนยังเน้นที่จริยธรรมการแบ่งปัน ทั้งกับเพื่อนมนุษย์และกับสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการ “จัดการ” ทรัพยากร ยิ่งไปกว่านั้นยังถูกมองว่าเป็นกลุ่มชนด้อยพัฒนาและล้าหลัง ดังนั้นจึงควรพัฒนาขึ้นโดยการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอก ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นว่า “การพัฒนา” ที่มีฐานคิดเช่นนี้จะทำให้มอแกนสูญเสียวิถีชีวิตดั้งเดิม รวมทั้งความรู้พื้นบ้านและแนวทางจัดการ ทรัพยากรที่ดำเนินมานับร้อยปี (นฤมล อรุโณทัย : 2548)

ความสัมพันธ์และการจำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมอแกนเกาะ มอแกนบก และเลอูรักลาไวกัย ที่ปรากฏในผลงานบางเรื่องจะสัมพันธ์กับตำนานเรื่องเล่า ภาษาและวัฒนธรรม เช่น ผลงานที่กล่าวถึงตำนานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวเลมอแกน และเลอูรักลาไวกัยว่าเคยมีบรรพบุรุษร่วมกัน โดยมอแกนเป็นต้นกำเนิดของเผ่าพันธุ์ เนื่องจากมอแกนบางกลุ่มถูกชาวมาเลย์จับตัวไป และไปแต่งงานกับชาวมาเลย์ ชาวจีน และนิกริต กลายเป็นอรั้งลาอูต หรืออรั้งลอนตา (ชื่อเรียกชาวเลอูรักลาไวกัย ที่อาศัยบริเวณเกาะลันตา, ผู้วิจัย) (Bernazik : 1958) แต่ David Hogen (1972) แย้งว่าแม้จะมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกันแต่ภาษาและวัฒนธรรมของชาวเลอูรักลาไวกัยแตกต่างไปจากมอแกนมากจึงไม่น่าจะเป็นไปได้ อีกทั้งนักภาษาศาสตร์ท่านหนึ่ง (อมร แสงมณี) ยังแสดงทัศนะว่าเป็นไปไม่ได้กับแนวคิดที่ว่า ทั้ง 2 กลุ่มเคยมีบรรพบุรุษร่วมกัน แล้วแยกย้ายกันตั้งถิ่นฐานในสังคมที่แตกต่างกันจึงรับเอาภาษาและวัฒนธรรมของชุมชนที่ตนอาศัยมาผสมผสานกับของตนจึงส่งผลให้ปัจจุบันมีความแตกต่างกันไป เนื่องจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาของกลุ่มชนนั้น จะยึดศัพท์เครือญาติเป็นหลัก เพราะแม้ว่าศัพท์อื่นๆ จะเปลี่ยนไป แต่ศัพท์เครือญาติจะใช้เรียกสืบทอดต่อๆ กันมา และหากพิจารณาศัพท์เครือญาติของชาวเลทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันมาก (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532) ในประเด็นนี้ปัจจุบันพบหลักฐาน จากผลงานของ โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ (2549) ว่าชาวเลมอแกนบก หรือมอเกลน ได้ยืมคำเรียกญาติในภาษาไทยไปใช้แทนภาษา มอเกลนแล้ว

นอกจากนั้นจากการใช้คำศัพท์ 100 คำ จาก Swadesh word list เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษาอูรักลาไวกัย กับภาษามอแกนโดยลักษณะทางภาษาศาสตร์แล้ว เป็นคนละภาษากันเนื่องจากมีคำร่วม กำเนิด (Cognate) เพียง 44.51-44.60 % เท่านั้น (Surat Makboon : 1981) แต่หากเปรียบเทียบถึงความสัมพันธ์จากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ภาษาอูรักลาไวกัยใกล้เคียงกับภาษามอแกนเกาะ (มอแกน) มากกว่า ภาษามอแกนบก (มอเกลน) เนื่องจากมีวิถีชีวิตที่เร่ร่อนหากินในน่านน้ำเดียวกัน แม้ต่างพื้นที่แต่ก็มีโอกาสพบปะ และแต่งงานข้ามกลุ่ม

กันมากกว่ามอแกนบก อีกทั้งผู้นำกลุ่มมอแกนเกาะเคยไปเรียนวิชาลอยเรือจาก อูรักลาไวกัย บทเพลงและบทสวดที่ใช้ในพิธีลอยเรือบางบทจึงใกล้เคียงกัน (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532)

ส่วนภาษาที่ชาวเลมอแกนเกาะและมอแกนบกใช้ เคยได้รับคำยืนยันจากมอแกนอาวุโสว่า เป็นภาษาเดียวกันโดยภาษามอแกนเกาะเปรียบได้กับภาษากลางสามารถใช้ติดต่อกับมอแกนในพม่าได้ ส่วนภาษา มอแกนบกเป็นภาษาถิ่นดังกล่าวแล้ว อีกทั้งยังยืนยันว่าพวกเขาเป็นชาวมอแกน ที่หมายถึง “คนน้ำเค็ม” ด้วยกัน แต่พวกมอแกนบกมีบ้านอยู่มีฐานะดีกว่า ไม่ได้ไปมาหาสู่กันจึงไม่ได้นับญาติกัน (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532)

ที่น่าสนใจคือ ผลงานที่สอดคล้องกับแนวคิดนี้กล่าวถึงความคล้ายคลึงทางเผ่าพันธุ์ของ มอแกนเกาะ (มอแกน) และมอแกนบก (มอแกลน) ว่าในอดีตน่าจะเป็นชนกลุ่มเดียวกัน การแบ่งเผ่าพันธุ์ระหว่างทั้ง 2 กลุ่ม อาจะเกิดขึ้นหลังจากที่มอแกลนตกเป็นทาส ตามที่ปรากฏในตำนานผู้เฒ่าสามพัน และการที่ชาวมอแกลนเพิ่มหน่วยเสียง /L/ เข้าไปในชื่อเผ่าตน (มอแกลน) ยิ่งทำให้ตัดขาดจากความเป็นชนเผ่าเดียวกัน แม้ว่าหน่วยเสียงดังกล่าวจะเป็นเรื่องปกติในภาษามอแกลนที่จะต้องเพิ่มเสียง /L/ เข้าไปท้ายเสียง /K/ ชาวมอแกลนจึงน่าจะเป็นชาวมอแกนที่มาตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง มากกว่าเป็นพวกที่มาตั้งรกรากอยู่บนเส้นทางการย้ายถิ่นของชาวมอแกน เพราะเรื่องยังคงเป็นสัญลักษณ์ของมอแกลน และจากคำบอกเล่าบรรพบุรุษของพวกเขาเดินทางมากับเรือ มีข้อสังเกตว่าวันประกอบพิธีใหญ่ของมอแกลนจะยึดถือปฏิทินทางจันทรคติของมอแกนและสันนิษฐานว่าทั้งสองกลุ่มน่าจะแยกจากกันอย่างน้อยประมาณ 150 ปีมาแล้ว (โอลิเวียร์ แพร์รี และคณะ : 2549)

ความสัมพันธ์ด้านภาษายังบ่งบอกว่า อูรักลาไวกัยมีความใกล้ชิดกับกลุ่มชนมลายู เนื่องจากภาษาอูรักลาไวกัย เป็นภาษาถิ่นหนึ่งของภาษามลายู ส่วนภาษามอแกนเกาะและมอแกนบกไม่สามารถจัดเป็นภาษาถิ่นของภาษามลายูได้เป็นเพียงจัดอยู่ในตระกูลเดียวกันเท่านั้น คือตระกูล ออสโตรนีเซียน หรือมาลาโย-โพลินีเซียน (อาภรณ์ อุกฤษณ์ : 2532)

ศักยภาพในการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันตามลักษณะแหล่งที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกู กลุ่มที่อยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เจริญกว่าจะปรับตัวผสมผสานกับเพื่อนบ้านได้ดีกว่ากลุ่มที่อยู่โดดเดี่ยว ดังที่ปรากฏว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอุรักลาไว้อยู่และมอแกนบก (มอแกน) มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้ดีกว่ากลุ่มชาติพันธุ์มอแกนเกาะ เนื่องจากมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์และหน่วยงานของรัฐมากกว่า บางกลุ่มยังส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนของรัฐ ขณะที่มอแกนเกาะที่ปากจกประมาณ 200 คน และที่เกาะสุรินทร์ ยังเร่ร่อนเก็บหาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชาวปากจก ไม่มีบัตรประชาชน และไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

อย่างไรก็ตาม แม้มอแกนบก (มอแกน) จะมีศักยภาพในการพัฒนาและปรับตัวเข้ากับผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดีกว่ามอแกนเกาะ แต่มอแกนเกาะจะเอาตัวรอดได้ดีกว่า โดยเป็นนักเก็บหาและค้าขายแลกเปลี่ยนที่มีการปรับตัวอยู่เสมอ (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549)

กลุ่มชาวเลอุรักลาไว้อยู่มีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมาก โดยเฉพาะชาวเลอุรัก ลาไว้อยู่บนเกาะลันตาในยุคแรกๆ แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์หลายคู่ บ้างก็แต่งงานกับชาวจีน แล้วปรับเปลี่ยนไปใช้ชีวิตชีวิตแบบจีน บ้างก็แต่งงานกับชาวมุสลิม หรือได้รับการชักนำให้ปรับเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม เรียกกันว่า “แขกชาวเล” และมีการแต่งงานกับชาวไทยพุทธบ้างไม่มากนัก ซึ่งลูกหลานรุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่กลมกลืนไปกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มีเพียงคำบอกเล่าว่ามีญาติพี่น้องเป็นชาวเล หรือแม่สังเสียไว้ว่าให้ไปทำบุญในพิธีลอยเรือ

การที่ต้องอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่แตกต่างจากอดีตไปมาก โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนครั้งยิ่งใหญ่ จากการอาศัยเรือเร่ร่อนหาหินกลางทะเลมา ตั้งบ้านเรือนอยู่บนบกในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน ในกลุ่มชาวเลมอแกนบก (มอแกน) การอาศัยเรือเป็นเพียงเรือเฝ้า เนื่องจากปู่ย่าตายายของพวกเขา ขึ้นมาอาศัยบนบกไม่ต่ำกว่า 3ชั่วอายุคนแล้ว ส่วนมอแกนเกาะปัจจุบันบางกลุ่มยังคงอาศัยเรือ “กำบาง” เร่ร่อนหาหินในทะเล แต่ขึ้นมาตั้งหลักแหล่ง

ที่ถาวรมากขึ้น การเดินทางทางทะเลจำกัดลง มอแกนรุ่นใหม่หันมาพึ่งพาอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ และอาศัยการรับจ้างทำงานรายวันในฤดูท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการทำมาหากิน ส่วนชาวเลกลุ่มอุรักลาไวยเพิ่งอพยพขึ้นมาสร้างบ้านเรือนบนบกในสมัยปู่ย่าตายาย ปัจจุบันยังมีวัฒนธรรมการออกเรือไปทำมาหากินและค้าตามเกาะให้เห็นอยู่บ้าง แต่ในระยะหลังน้อยลงเพราะเกาะทุกเกาะต่างถูกจับจองเป็นเจ้าของ กลายเป็นสถานบริการ สำหรับนักท่องเที่ยวหมดแล้ว ดังเช่น ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาทุนแรงของหมู่บ้าน ได้แก่ ประชาชนเป็นโรคผิวหนัง ไม่มีส้วมใช้ มีรายได้น้อย ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ ถูกจำกัดบริเวณหาปลา ประชาชนไม่รู้หนังสือและขาดบริการสาธารณสุขปกาศ ฯลฯ (จรัส ทองจีน : 2536)

สำหรับชาวเลเกาะสิเหร่ปัจจุบัน ด้วยหลายเหตุปัจจัยที่ทำให้ชาวเลต้องติดต่อกับสังคมภายนอกเช่น ปัจจัยเรื่องที่ตั้งชุมชน การคมนาคม เครื่องอุปโภคบริโภค การเมือง สื่อมวลชน การศึกษา ศาสนา ฯลฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิตในหมู่พวกเขาเอง ด้านค่านิยม ทักษะคติ โลกทัศน์ของการดำเนินชีวิตเป็นแบบสมัยใหม่ ที่ใกล้เคียงกับคนไทยในท้องถิ่นมากขึ้น โดยผ่านการผสมกลมกลืน (พิมพ์ไธ ตั้งเมธากุล : 2529)

ทั้งนี้ จากมุมมองของนักมานุษยวิทยาต่างชาติที่เข้ามาศึกษาในช่วงที่การท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทบนเกาะลันตาอย่างรวดเร็ว สะท้อนว่ามีผลกระทบต่อภาษา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเลอย่างมาก ภาษาไทยและภาษาอังกฤษเข้ามาแทนที่ภาษาอุรักลาไวย ประเพณีลอยเรือถูกปรับให้เข้ากับการท่องเที่ยวและพวกเขาถูกผลักดันให้เข้าไปอยู่ในที่ห่างไกลจากชายฝั่งทะเล น่านน้ำซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินถูกจำกัดเพื่อการท่องเที่ยว จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดเศรษฐกิจในสังคมรวม รู้สึกละอายใจว่าเป็นคนนอกและมีปมด้อยมากขึ้น ภายใต้แรงกดดันของสถานการณ์ทุกด้าน (Granbom : 2005)

ชาวเลกลุ่มที่อพยพขึ้นมาตั้งถิ่นฐานถาวรตามชายฝั่งทะเล จะได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองไทยโดยทางรัฐบาลได้ออกบัตรประชาชน และทะเบียนบ้านให้แล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวเลอุรัก ลาไวย และมอแกนบก (มอแกน) ส่วนมอแกนเกาะ

(มอแกน) ซึ่งยังคงอาศัยเรือเร่ร่อนตามฤดูกาล บริเวณหมู่เกาะต่างๆ ในเขตรอยต่อพม่าและไทย อาศัยพึ่งพิงชั่วคราว ไม่มีการสร้างบ้านเรือนถาวร ทางรัฐบาลไทย ยังไม่สามารถออกบัตรประชาชนและทะเบียนบ้านให้ได้เช่นเดียวกับชาไก อย่างไรก็ตาม แม้กลุ่มที่ได้รับรองสิทธิตามกฎหมายแล้วส่วนใหญ่ก็ยังคงมีปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินอยู่อาศัยและทำกิน เนื่องจากด้อยการศึกษา ขาดความรู้ด้านกฎหมาย และไม่มีพลังต่อสู้เรียกร้องสิทธิที่ควรจะได้

ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เป็นชนกลุ่มเล็กๆ ที่มีโลกทัศน์และวิถีคิดแตกต่างจากคนเมืองทั่วไป เมื่อจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันมาก จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้อยู่รอดท่ามกลางมายาคติ การกีดกัน และการเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์เช่นเดียวกับชาไก ดังเช่นที่ปรากฏในผลงานบางเรื่องซึ่งพูดถึงประเด็นการใช้คำเรียก “ชาวเล” เป็นคำรวมสำหรับเรียก มอแกน (มอแกนเกาะ) มอแกลน (มอแกนบก) และอุรักไหย่ ทำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์คลุมเครือ ส่งผลให้คนเข้าใจว่าชาวเล ทุกกลุ่มมีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน และมองข้ามความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม หรือมองแบบเหมารวมกัน นอกจากนี้ ยังเกิดปัญหาจากความเข้าใจที่สับสน อคติ และมายาคติ เกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ชาวเล” ซึ่งมีหลายความหมายโดยเฉพาะกลุ่มมอแกน เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ริมทะเล และประกอบอาชีพประมง กลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเลและเกาะ แถบหมู่เกาะอันดามัน เป็นคำคำเปรียบเปรยกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกมองว่าเป็นคนที่สกปรก ไม่ชอบเรียนหนังสือ หาสตางค์ได้เท่าไรก็จับจ่ายไม่เก็บหอมรอมริบหมด การมองชาวเลว่า ล้าหลัง ต่ำต้อยเป็นวาทกรรมทางสังคมซึ่งถูกสร้างขึ้นจนกระทั่งครอบงำคนในสังคมใหญ่ ซึ่งการมองเช่นนี้นับเป็นอคติทางชาติพันธุ์ที่มุ่งเน้นที่ข้อเสียหรือลักษณะนิสัยด้านลบ เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่หยาบคายและมองด้านเดียวต่างๆ ที่สิ่งดีๆ เกี่ยวกับชาวเลมีมากมายแต่สิ่งเหล่านั้นถูกละเลยไม่นำมากล่าวอ้าง ชาวเลส่วนใหญ่จึงยอมรับชื่อ “ไทยใหม่” ซึ่งเป็นวาทกรรมเพื่อตอบโต้ภาพลักษณ์เชิงลบที่สังคมใหญ่สร้างขึ้นและตอกย้ำตลอดเวลาที่ผ่านมา (นฤมล อรุณทัย (ทิญชีระนันท์) : 2546)

ในชุมชนเกาะลันตาซึ่งนับว่ามีปฏิสัมพันธ์ที่ีระหว่างชาวเลกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันเนื่องจากเคยพึ่งพาอาศัย เคยทุกข์ยากมาด้วยกัน ก็ยังมีคำพูดที่แสดงถึงสถานภาพที่แตกต่างกัน เช่น คนจีนมักค่อนข้างอดลูกสาวที่ขึ้นैयाทำงานว่า “อยากสบายก็ไปเป็นลูกสาวชาวเลสิ” หรือมักเปรียบเทียบเปรยคนที่ทำอะไรแปลกๆ หรือแต่งกายไม่ทันสมัยว่า “มาจากสังกะอู้” (อาภรณ์ อุภุณ : 2532) โดยเฉพาะช่วงที่เกาะลันตากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ก็มีเสียงสะท้อนจากนักมานุษยวิทยาชาวต่างชาติที่เข้ามาศึกษาว่า เนื่องจากชาวเลไม่มีความรู้ เป็นได้แค่แรงงานชั้นต่ำ คนไทยจึงมองว่า ยากจน ใจ เป็นไทยใหม่ เป็นประชากรแถวล่างสุด พวกเขาอยากทำตัวให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยเพราะเชื่อว่าจะมีโอกาสดีกว่า เช่นนับถือศาสนาพุทธแต่ไม่เคยเข้าถึงประเพณีชาวพุทธ และยังคงนับถือบรรพบุรุษ ดูเหมือนว่าพวกเขาไม่อยากเป็นชาวเล แต่แท้ที่จริงแล้วพวกเขาไม่เคยลังเลที่จะบอกว่าเขาคือ ชาวเล (Granbom : 2005) ชาวเลทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นมอแกน มอแกลนหรืออูรักลาไ้ยลันแล้วแต่มีประสบการณ์การถูกกีดกัน ดูถูก ดูแคลน ทำให้รู้สึกแปลกแยกมาแล้วมากขึ้นอยู่กับกลุ่มในท้องถิ่นที่เขาปฏิสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องด้วย ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้พวกเขาไม่เห็นความสำคัญในการสืบทอดภาษา ประเพณี ศิลปะ ดนตรี การละเล่น ฯลฯ และยิ่งกว่านั้นอยากจะลืมสิ่งเหล่านี้เพื่อให้กลายเป็น “ไทย” ให้ทัดเทียมกับคนส่วนใหญ่ ดังนั้นชาวเลส่วนหนึ่งจึงภูมิใจกับชื่อ “ไทยใหม่” ที่ได้รับและบางรายเปลี่ยนนามสกุลเพื่อที่คนนอกจะได้ไม่ทราบว่าเป็นชาวเล (นฤมล อรุณทัย (ใหญ่ชีระนันท์) : 2546)

3.4 บทส่งท้าย

กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคใต้ของไทยมีความหลากหลายเช่นเดียวกับภาคอื่นๆ การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีภาคใต้ ในประเด็น “อัตลักษณ์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์” ในที่นี้เลือกศึกษาเฉพาะสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูและชาวเลเท่านั้น

ผลงานที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกู นอกจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง “เงาะป่า” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว หนังสือชื่อ “ชาวกู : เจ้าแห่งขุนเขาและสมุนไพร่” ของไพฑูริย์ ดวงจันทร์ (2523) แม้ภาษาที่ใช้แสดงถึงทัศนะของคนนอกปะปนอยู่บ้าง แต่นับเป็นผลงานที่เปิดโลกของชาวกูยุคปัจจุบันให้คนภายนอกรู้จักอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนหนังสือชื่อ “เงาะ-ชนผู้อยู่ป่าชาติพันธุ์มนุษย์ดึกดำบรรพ์ที่ยังหลงเหลืออยู่” ของสุวัฒน์ เชื้อหอม (2536) การนำเสนอข้อมูลเอกสาร และประเด็นศึกษาค้นคว้าสืบค้น แต่เป็นเรื่องเดียวที่มีการนำเสนอทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ผลงานจากโครงการวิจัยวัฒนธรรมโหบินเนียน ในประเทศไทย : การขุดค้นที่ถ้ำหมอบเขียวจังหวัดกระบี่ ถ้ำชาวกูจังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดี ชนกลุ่มน้อยชาวกู จังหวัดตรัง (สุรินทร์ ภูขจรและคณะ : 2534) ศึกษาชาติพันธุ์ชาวกูในหลายแง่มุม ทั้งในด้านการขุดค้นทางโบราณคดี การศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีและปัจจุบัน โรคโบราณ พรณพีชสมุนไพร่ ละอองเกสรพืชโบราณ ตัวอย่างหอย ตัวอย่างภาชนะดินเผา และสะเก็ดหิน ฯลฯ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมในวิถีชีวิตของชาวกูกับมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาของทีมงานที่เป็นผลพวงจากการเข้าไปศึกษาในครั้งนั้นอีก 3 เรื่อง และมีข้อค้นพบว่าชาวกูกลุ่มนี้ได้หวนกลับไปใช้ชีวิตเร่ร่อนแบบดั้งเดิมหลังจากที่เปลี่ยนมาตั้งถิ่นฐานก่อนข้างถาวรและปลูกข้าวได้ระยะหนึ่ง

จากการสังเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูช่วงแรกๆ พบว่าเป็นลักษณะของการบันทึกเรื่องราว วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มชน หรือ

เล่าปรากฏการณ์ที่ได้ไปพบเห็นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ผสมกับข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร งานวิจัย และบทความสารคดีที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้วเพื่อให้งานเขียนเหล่านั้นสมบูรณ์มากขึ้น เนื้อหาจึงซ้ำซ้อน วนเวียน ข้อมูลบางอย่างไม่เป็นปัจจุบัน ผลงานบางเรื่องไม่ได้ศึกษาภาคสนามอย่างแท้จริง หยิบยกข้อมูลจากกลุ่มอื่นมาปะติดปะต่อเพื่อใช้อธิบายกลุ่มที่ทำการศึกษาโดยไม่ตรวจสอบข้อมูล ข้อมูลที่ได้จึงไม่ตรงกับความเป็นจริงในชุมชนที่ศึกษา และบางช่วงตอนไม่อ้างอิงเจ้าของผลงาน

ผลงานบางเรื่องนำเสนอด้วยมุมมองของตนเอง (emic) หรือจากทัศนะของคนนอก (outsider) ภาษาที่ใช้ในการพรรณนาสิ่งที่พบเห็นจึงเป็นการแสดงถึงทัศนะและความรู้สึกส่วนตัว มากกว่าต้องการทำความเข้าใจถึงความแตกต่างของมนุษย์ เช่น กล่าวถึงสภาพของชาไกที่พบเห็นว่า “เนื้อตัวสกปรกมอมแมมน่าเวทนา” “เสื้อผ้ามันดำด่างขมุกขมัว” “เห็นแล้วถึงกับอึ้ง พุดไม่ออกไปชั่วขณะหนึ่งด้วย ความเวทนา” หรือคนภายนอกมองว่าพวกเขาเป็น “คนโง่” หรือ “ลักษณะนิสัยเป็นคนขี้เกียจ”

มีข้อโต้แย้งของนักภาษาศาสตร์ เกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มชาไก ที่ว่ากลุ่มที่อาศัยอยู่ในอำเภอ ปะเหลียน จังหวัดพัทลุง สตูล ตรัง เป็นกลุ่มภาษาเตียนแอน (teanean) และกลุ่มที่อาศัยในตำบลธารโต จังหวัดยะลา เป็นกลุ่มภาษากันชีว แต่ที่จริงแล้วทั้ง 2 กลุ่ม เป็นกลุ่มภาษาเดียวกัน คือภาษากันชีว เนื่องจากมีรากศัพท์เดียวกัน หรือเป็นคำเดียวกัน ที่แตกต่างกันเพราะการรับวัฒนธรรมทางภาษาจากท้องถิ่นใกล้เคียง หรือเป็นภาษาที่ใช้ต่างถิ่นต่างพื้นที่

จากการประมวลผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาไกที่นำมาศึกษาพบว่ามีอีกหลายประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาโดยตรงแต่ปรากฏในผลงานเรื่องอื่นๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เส้นทางการอพยพโยกย้าย นิทาน ตำนาน ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม นันทนาการ ครอบครัวยุคใหม่ เครือญาติ การจัดระเบียบสังคม ระบบเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร และประเด็นเกี่ยวกับลักษณะชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ส่วนผลงานของผู้ที่สนใจศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมอแกน (มอแกนปูเลา) ในช่วงแรกๆ เป็นชาวต่างชาติ ตระกูล Ivanoff ซึ่งเข้าไปใช้ชีวิตอยู่กับมอแกนเกาะแถบหมู่เกาะสุรินทร์ แต่น่าเสียดายที่ข้อมูลได้สูญหายไปพร้อมกับการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุเรือล่ม ต่อมาลูกชาย (Jacques Ivanoff :1999) ได้สานต่องานของพ่อ ดังปรากฏในผลการศึกษาเกี่ยวกับเรือของชาวเลมอแกนในทะเลอันดามันตั้งแต่เกาะสุรินทร์ในประเทศไทยจนถึงเกาะโรสในพม่า เรื่อง “The Moken boat Symbolic Technology”

นอกจากนี้นันตมุล (วิทยุธีรพันธ์) อรุณทัย และบรรดาสาธุศิษย์จากสถาบันสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็เป็นกลุ่มนักวิชาการที่ศึกษาชาวเลมอแกนอย่างจริงจังทั้งในด้านวิถีชีวิต และความรู้อันล้ำลึกของชาวเลมอแกน ตลอดจนการเขียนแบบเรียนสำหรับเด็กชาวเลมอแกนและชาวเลกลุ่มอื่นๆ

ผลงานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอแกนบก หรือมอแกนโดยตรงแทบจะไม่มีเลย กลุ่มชนนี้เพิ่งเป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างชาติ หลังอุบัติเหตุสึนามิ มีตัวอย่างผลงานของชาวมอแกนที่ทำการศึกษาในช่วงหลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิแล้ว ได้แก่ หนังสือชื่อ “คลื่นแห่งความยุ่งยากบนเกาะพระทอง” ของโอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ (2549) และยังมีผลงานอีกหลายเรื่องที่ไม่ได้กล่าวถึงในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

สำหรับผลงานเกี่ยวกับชาวเลอุรักลาไวย์ ในช่วงแรกๆ ส่วนใหญ่เป็นบทความ เช่น ผลงานของดาวิด ไฮเก็น เรื่อง “Men of The Sea : Coastal Tribes of South Thailand's west Coast” (Hogen : 1972) ผลงานของอุทัย หิรัญโต ชื่อ “เรื่องของชาวน้ำ” (2516) ผลงานของประพนธ์ เรื่องณรงค์ เรื่อง “ชาวน้ำที่เกาะอาดัง” (2517) ผลงานของวิสิฐ ณะยะเจียว เรื่อง “ชาวเล เผ่าพันธุ์ดั้งเดิมในคาบสมุทรไทย” (2518) และผลงานเรื่อง “ชาวน้ำ (ชาวทะเล) ในประเทศไทย” ของ ประเทือง เครือหงส์ (2524) หลังจากนั้นก็มีผลงานเกี่ยวกับภาษาชาวเลอุรักลาไวย์ ของอมร ทวีศักดิ์ (2526) และอีกหลายเรื่องหลายแง่มุมจากผู้ศึกษาหลายท่าน ทั้งที่เป็นบทความ หนังสือและงานวิจัย เช่น ผลงาน เรื่อง “ประเพณีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลกรณีศึกษาชาวเลบ้าน ห้วยแหลม อำเภอเกาะลันตา จังหวัด

กระบี่” ของอาภรณ์ อุกฤษณ์ (2532) เป็นการศึกษาสังคมวัฒนธรรมของชาวเล อูรักลาโว้ยแบบองค์รวมโดยมองผ่านพิธีลอยเรือ และผลงานวิทยานิพนธ์ภาษาสวีเดน ซึ่งนำมาตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ “Urak Lawoi : A eld study of the original people the Urak Lawoi of the Andaman Sea, Ko Lanta and the problems they face with rapid tourism development” ของ Granbom (2003,2005) ศึกษาถึงปฏิกริยาของชาวเลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วเมื่อต้องติดต่อกับคนภายนอก ในยุคที่การท่องเที่ยวเข้ามา ฉบับที่ตีพิมพ์เป็นหนังสือภาษาอังกฤษ ได้นำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมจากวิทยานิพนธ์ ในประเด็นของการเปลี่ยนแปลงภายหลังเกิดภัยพิบัติสึนามิด้วย นอกจากนั้นยังมีผลงานวิจัย และหนังสือเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอีกหลายเรื่องที่มีการเผยแพร่หลังจากเหตุการณ์สึนามิ ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงในการศึกษาครั้งนี้ เช่น ผลงานของมูลนิธิชุมชนไท และนักวิชาการหลายกลุ่มที่เข้าไปร่วมโครงการพัฒนาเกาะลันตาในช่วงนั้น

ผลการสังเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่ปรากฏในผลงานช่วงแรกๆ ก็เป็นลักษณะของการบันทึกเรื่องราว วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มชน หรือเล่าปรากฏการณ์ที่ได้ไปพบเห็นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ผสมกับข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร งานวิจัย และบทความสารคดีที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้วเพื่อให้งานเขียนเหล่านั้นสมบูรณ์มากขึ้น เนื้อหาจึงซ้ำซ้อน วนเวียน ข้อมูลบางอย่างไม่เป็นปัจจุบัน ไม่ตรงกับความเป็นจริง ผลงานบางเรื่องไม่ได้ศึกษาภาคสนามอย่างแท้จริง หยิบยกข้อมูลจากกลุ่มอื่นมาปะติดปะต่อเพื่อใช้อธิบายกลุ่มที่ทำการศึกษาโดยไม่ตรวจสอบข้อมูล และบางช่วงตอนไม่อ้างอิงเจ้าของผลงาน เช่นเดียวกับผลงานของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย ผลงานบางเรื่องนำเสนอด้วยมุมมองของตนเอง (emic) หรือจากทัศนะของคนนอก (outsider) บางเรื่องใช้คำเรียกชื่อซึ่งเจ้าของวัฒนธรรมไม่ยอมรับ เช่น เรียกชาวเลว่า “ชาวน้ำ” เป็นต้น

มีข้อโต้แย้งประเด็นหนึ่ง เกี่ยวกับตำนานชาวเลที่ว่าเดิมชาวเลอูรักลาโว้ยและมอแกนเป็นกลุ่มเดียวกัน หรือมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกัน ว่าไม่น่าจะเป็นไปได้เนื่องจากภาษาและวัฒนธรรมของชาวเลอูรักลาโว้ยแตกต่างไปจากมอแกนมาก

ซึ่งนักภาษาศาสตร์ท่านหนึ่งได้สนับสนุนข้อโต้แย้งดังกล่าวโดยพิจารณาจากศัพท์เครือญาติเป็นหลัก เพราะศัพท์เครือญาติจะใช้เรียกสืบทอดต่อๆ กันมา และหากพิจารณาศัพท์เครือญาติของชาวเลทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันมาก อย่างไรก็ตามแม้ตำนานดังกล่าวจะเป็นจริงไปไม่ได้ แต่ปัจจุบันพบหลักฐานว่าชาวเลมอแกนบก หรือมอแกลน ได้ยืมคำเรียกญาติในภาษาไทยไปใช้แทนภาษามอแกลนแล้ว

อีกประเด็นหนึ่ง มีการนำเสนอข้อมูลผิดพลาด คือการเรียกชื่อ การร่ายรำในพิธีลอยเรือของชาวเลอุรักลาไว่ว่า “รองเง็ง” ซึ่งที่ถูกต้องคือ “รำมะนา” รวมทั้งมีการนำบทเพลง “รำมะนา” มากล่าวอ้างว่าเป็นบทเพลงรองเง็ง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

มีข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มอแกน และมอแกลนว่าในอดีตน่าจะเป็นกลุ่มเดียวกัน การแบ่งเผ่าพันธุ์ระหว่างทั้ง 2 กลุ่ม อาจเกิดขึ้นหลังจากที่มอแกลนตกเป็นทาส ตามที่ปรากฏในตำนานผู้เผ่าสามพัน วิวัฒนาการด้านภาษาจากการที่ชาวมอแกลนมีการเติม หน่วยเสียง /L/ เข้าไปในชื่อเผ่าตน (มอแกลน) ทำให้ตัดขาดจากความเป็นชนเผ่าเดียวกัน ดังนั้น “มอแกลน” จึงน่าจะเป็น “มอแกน” ที่มาตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง เพราะเธอยังคงเป็นสัญลักษณ์ของมอแกลน และจากคำบอกเล่าบรรพบุรุษของพวกเขาดำเนินมากับเรือ วันประกอบพิธีใหญ่ของมอแกลนก็ยังคงยึดถือปฏิทินทางจันทรคติของมอแกน และทั้งสองกลุ่มน่าจะแยกจากกันอย่างน้อยประมาณ 150 ปีมาแล้ว (โอลิเวียร์ แฟร์รี และคณะ : 2549) แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับคำบอกเล่าของชาวมอแกนที่เป็นญาติกับมอแกลนว่า พวกเขาเป็นชาวมอแกน ที่หมายถึง “คนน้ำเค็ม” ด้วยกัน เป็นญาติพี่น้องกัน โดยเรียกมอแกนที่อาศัยบนบกว่า “มอเก็นตามับ” และเรียกมอแกนที่อาศัยบนเกาะว่า “มอเก็นปูเลา” ภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาเดียวกัน ภาษามอแกนเกาะเปรียบได้กับภาษากลาง สามารถใช้ติดต่อกับมอแกนในพม่าได้ ส่วนภาษามอแกนบกเป็นภาษาถิ่น ทุกวันนี้มอแกนบกมีบ้านอยู่มีฐานะดีกว่า ไม่ได้ไปมาหาสู่กันจึงไม่ได้นับญาติกัน

จากการประมวลผลงานกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่นำมาศึกษาพบว่ามีอีกหลายประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาโดยตรง แต่ปรากฏในผลงานเรื่องอื่นๆ เช่น ประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐาน แหล่งที่พักอาศัย และจำนวน

ประชากร ครอบครัว เครือญาติ และการจัดระเบียบสังคม และประเด็นเกี่ยวกับลักษณะชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ และการอ้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จากผลงานที่นำมาสังเคราะห์ ก็ยังไม่มีการศึกษาโดยตรงเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ ควรเลือก แนวคิด ทฤษฎี และเทคนิควิธีการศึกษาให้เหมาะสม และสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ดังเช่น ข้อมูลชุมชนควรเลือกใช้เทคนิควิธีการทางด้านมานุษยวิทยา เข้าไปศึกษาภาคสนามด้วยตนเอง ในช่วงระยะเวลาอันพอสมควร ด้วยทำที่ที่กลมกลืนกับผู้คนในชุมชน และเก็บข้อมูลด้วยการพูดคุยสัมภาษณ์และสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ และมีการทวนสอบเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงรอบด้าน ข้อมูลเอกสารควรตรวจสอบความถูกต้องด้วย

การศึกษานี้ให้ความสำคัญความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่ม ควรตั้งประเด็นศึกษาให้ชัดเจนทันสมัย เหมาะกับสถานการณ์ และภาวะแวดล้อมของแหล่งศึกษา ฯลฯ สามารถตอบโจทย์ได้ และควรให้ความสำคัญ กับทั้งการศึกษาเนื้อหาแบบแยกส่วน โดยเจาะลึกในแต่ละประเด็น แต่ละเรื่อง และการศึกษาเนื้อหาแบบองค์รวม เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นประโยชน์ต่อการนำผลงานทั้ง 2 รูปแบบไปใช้ประโยชน์ ทั้งในแง่ของการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน

ทั้งนี้ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนจะต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกับวัฒนธรรมชุมชน หน่วยงานของรัฐจึงควรให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้ศึกษาเรียนรู้ระบบสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก่อนจะเข้าไปทำงานในพื้นที่ และควรให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการอ้างความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของพวกเขาไว้อย่างเร่งด่วน ก่อนจะถูกลืนกลายเข้าไปในสังคมใหญ่ ทิศทางการวิจัยในอนาคตจึงควรมีการศึกษาวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่ยังคงหลงเหลือทุกกลุ่มเพื่อเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มในประเทศไทย ทั้งในลักษณะองค์รวมและแยกส่วน

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงและชาวเลควรระบายไปในพื้นที่ที่ยังไม่มีผู้ศึกษา เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมภายในกลุ่ม และต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในแง่มุมต่างๆ เช่น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภาษา อาหารการกิน เครื่องมือเครื่องใช้ ประเพณีพิธีกรรม ฯลฯ รวมถึงประเด็นด้านสภาพแวดล้อม และปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นวิถีและพลังอันส่งผลต่อการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมท่ามกลางกระแสการพัฒนาของสังคมภายนอกที่คุกคาม รุกล้ำ และกดทับพวกเขาอยู่ตลอดเวลาที่ผ่านมาจนถึงในปัจจุบัน และแนวโน้มยังคงสืบเนื่องต่อไปในอนาคต โดยให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงพัฒนา ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของความเคารพในภูมิปัญญาดั้งเดิมของเขา และสอดคล้องกับการดำรงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน

เอกสารอ้างอิง

- กลิน คงเหมือนเพชรและคณะ (2544) **รองเง็งฝั่งทะเลอันดามัน : รูปแบบและการสืบสานทางวัฒนธรรม** งานวิจัยทุนอุดหนุนประจำปีงบประมาณ 2544 กระบี่ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ เอกสารจัดสำเนา
- เขมชาติ เทพไทย พูลศรี รัตนหิรัญ และคณะ (2542) “ชาวเล” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 5** (2032-2047) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์
- เขมชาติ เทพไทย และวิสิฐฐ์ มะยะเฉียว (2528) “ชาวเล,” **รัฐสมัย** 8 (2) : 54-63 : มกราคม-เมษายน
- ขวัญชีวัน บัวแดง (2546) “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา: ศึกษากรณีกระเหรี่ยง ในประเทศไทยและประเทศพม่า”ใน **ชาติพันธุ์และมายาคติ**, (หน้า 75) กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- จรัส ทองจีน (2536) ชาวเลในจังหวัดภูเก็ต : การศึกษาสภาพชุมชนเพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับชนกลุ่มน้อย ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- จรัส วีระสมัน (2534) การศึกษานิทานชาวเลจังหวัดสตูล ปริญญาานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- จิรวดี อ่อนวงศ์ (2534) การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวโก ศึกษากรณี ชาวโกกลุ่มเจ้าพะอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร
- จิราพร บุตรสันต์ (2539) ลักษณะและปัญหาในการสื่อสารต่างวัฒนธรรมระหว่างชาวเลกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาโดยการพัฒนาชีวิตชาวเล ในตำบลหาดราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เจน จรจัด (นามแฝง) (2525) “อุรักลาไย; วิทยุณออิสระแห่งท้องทะเล,” **อนุสาร อสท.**
- ฉันทัส ทองช่วย (2519) ระบบหน่วยเสียงภาษาชาวเลเกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต วิทยานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ฉันทัส ทองช่วย (2528) “ชาวเลและภาษาชาวเลเกาะสิเหร่,” **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ถลก** กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์
- ชวนเพชรแก้ว (2549) **การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2520-2549** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ (2528) การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมประชากรศึกษาสำหรับชาวเล จังหวัดกระบี่ วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศึกษาศาสตร์ สาขาประชากรศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล

- โชติ สุวัตถิ (2516-2517) **สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน เล่ม 10** กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน
- ถวิลนา ปัญจพล (2526) **ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเลในจังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ตวิทยานิพนธ์** หลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ธนา วสวนานนท์ (2522) **แนวทางในการจัดสวัสดิการให้แก่ชนกลุ่มน้อยในจังหวัดภาคใต้ : จากกรณีศึกษา เรื่องชาวเลในจังหวัดภูเก็ตและพังงา วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**
- นฤมล หิฎฐิระนันท์ อรุโณทัย (2543) **ชีวิตพวกเราชาวทะเล** กรุงเทพฯ : สถาบันการวิจัยสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นฤมล อรุโณทัย (2545) “มอแกน : วิถีชีวิตแห่งป่าและท้องทะเล,” ใน **ประชากรและทรัพยากรชายฝั่งทะเล** ทูเนเมอีวิจัยอาวุโสสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย วิทยาลัยสาขา ประชากรศาสตร์ กรุงเทพฯ : สถาบันการวิจัยสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นฤมล อรุโณทัย และประไพพิศ โอฟารวัฒน์ (2545) **แบบเรียน ก.ไก่ ฉบับมอแกน** กรุงเทพฯ : สถาบันการวิจัยสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นฤมล อรุโณทัย (หิฎฐิระนันท์) (2546) “เพื่อความเข้าใจในมอแกน ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล,” **ชาติพันธุ์และมายาคติ** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หน้า103-138
- นฤมล อรุโณทัย (2548) “ความรู้พื้นบ้านของมอแกน : รูปแบบการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วิถีวัฒนธรรม ชุมชนคนพื้นถิ่นชายฝั่งอันดามัน : ชาวเลและ คนไทยพลัดถิ่น** ณ อันดามันบูรี รีสอร์ท จ.พังงา หน้า 240-267
- นันทวรรณ ชื่นชมคุณาธร (2542) **การศึกษาแฮปโพลไทป์ของกลุ่มยีนบีตาไกลบิน และรูปแบบการขาดหายไปของยีนแอลฟาไกลบินในกลุ่มชนชาวน้ำ จังหวัดภูเก็ต วิทยานิพนธ์** หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพันธุศาสตร์ ภาควิชาพฤกษศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ และประสิทธิ์ ฤทธาภิรมย์ (2548) **ไม่มีเงาซาไกในประเทศไทย** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์
- ประคอง เขียมศิริ และอาภรณ์ อุฤษณ (2537) ใน **รายงานขั้นสรุปการขุดค้นที่ถ้ำหมอบเขียว จังหวัดกระบี่, ซาไก จังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณชน กลุ่มน้อยเผ่าซาไก จังหวัดตรัง** โครงการวิจัยวัฒนธรรมไพบินเนียน ในประเทศไทย
- ประทีป ชุมพล (2524) “ชาวเล ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับสังคมชีวิตและการศึกษา” **แลได้** 5(2) ; 24 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม

- ประเทือง เครือหงษ์ (2524) **ชาวน้ำ(ชาวทะเล)ในประเทศไทย** กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรตติ้ง
- ประพนธ์ เรืองณรงค์ (2517) "ชาวน้ำที่เกาะอาดัง," **วิทยาสาร** เมษายน หน้า 32-38
- ประวิทย์ สุวณิษฐ์ (2531) "ซาไก ครอบครัวศรีธารโต เมื่อคนปามายู่เมือง," **สารคดี** ปีที่ 4 ฉบับที่ 38 เมษายน หน้า 52-71
- ประสิทธิ์ ลิปิรชา (2547) "การสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์," **วาทกรรมอัตลักษณ์** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) หน้า 32-36
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546) **อัตลักษณ์ ชชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- พลเดช ป๋อมเพชร์ (2548) "โลกของมอแกน : มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง, "เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง **วิถีวัฒนธรรม ชุมชนคนพื้นถิ่นชายฝั่งอันดามัน : ชาวเลและคน ไทยพลัดถิ่น** ณ อันดามันบุรี รีสอร์ท จ.พังงา หน้า 240-267
- พิมพ์ไธ ตั้งเมธากุล (2529) การผสมกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนชาวเล เกาะสิเหร่ ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ไพบุลย์ ดวงจันทร์ (2523) **ซาไก : เจ้าแห่งขุนเขาละสมุนไพร** กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ
- (2546) **การวิจัยเพื่อเขียนคำ** โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทุน สกว ปีพ.ศ.2544-2546 สถาบันทักษิณคดีศึกษา
- ศุภโชค แซ่ตัน (2545) ความต้องการของชาวเลเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาระดับประถมศึกษา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ : กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สมชัย อนุมานราชธน (2531) "รำพึงถึงพ่อ," ใน **100 ปี พระยาอนุมานราชธน** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- สมบุญ อัยรักษ์และคณะ (2535) **พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของชาวเล : ภูเก็ต** รายงานการวิจัย ภูเก็ต : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต
- สมบุญ อัยรักษ์ (2538) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการแก้ปัญหาสาธารณสุข : กรณีศึกษาอาชีพการดำน้ำของชาวเลภูเก็ต วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม), มหาวิทยาลัยมหิดล
- สว่าง เลิศฤทธิ์ (2530) "วันนี้ของซาไก," **วัฒนธรรมไทย** ปีที่ 26 ฉบับที่ 8 (ส.ค.2530), หน้า 46-50
- สลินี ปราบ (2543) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวเลเกาะสิเหร่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (ไทยคดีศึกษา,) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สวิตร พงศ์วัชร (2537) รองเงื : ระเบิดพื้นเมืองในภาคใต้ของไทย วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุภาคย์ อินทองคง, ไพบุลย์ ดวงจันทร์ และคณะ (2542) "ซาไก," **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้** เล่ม 5 (2245-2268) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

สุรัสวดี กองสุวรรณ (2539) การอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเล ในหมู่บ้าน สังกาอู๋ จังหวัดกระบี่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุรินทร์ ภูจักร (2534) รายงานชิ้นสรุปการชุดค้นที่ถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่ , ซาไก จังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณชนกลุ่มน้อยเผ่าซาไก จังหวัดตรัง โครงการวิจัยวัฒนธรรมโหบินเนียนในประเทศไทย

สุวัฒน์ เชื้อหอม (2538) เจาะ-ชนผู้อยู่ป่าชาติพันธุ์มนุษย์ดึกดำบรรพ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ กรุงเทพฯ : ท้นเวลา

สุวัฒน์ เชื้อหอม (2544) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชนเผ่าซาไกในจังหวัดตรังหลังจากการประกาศใช้นโยบายได้ร่มเย็น วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ

เสาวนีย์ พากเพียร (2532) การศึกษาระบบเสียงภาษาซาไกแติ่นแอ้น ตำบลปะเหลียน จังหวัดตรัง วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ยงยุทธ พินตอังกูร และคณะ (2530) การศึกษาสภาวะอนามัยของชาวเลลิเปะ จังหวัดสตูล นครศรีธรรมราช : ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานภาคใต้

เยาวนิตย์ ศรีละมุล (2541) ศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวเลเกาะหลีเปะตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ

เยาวลักษณ์ ศรีสุใส (2545) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจและวัฒนธรรม : ศึกษากรณี ชาวเล สังกาอู๋ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญามนุษยวิทยามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยุพดี จันทร์ดวง (2533) การจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านชาวเล วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประถมศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร

วรารภรณ์ บุญรักษ์ (2534) การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจในสังคมซาไก ศึกษากรณีซาไกกลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิสิฐ มะยะเขียว (2518) "ชาวเล เผ่าพันธุ์ดั้งเดิมในคาบสมุทรไทย," ศิลปวัฒนธรรม 6(8): 70-72 พฤษภาคม

----- (2528) "สภาพปัจจุบันของชาวเลภูเก็ต," ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์กลาง หน้า 262-271 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์

ยงยุทธ พินตอังกูร และคณะ (2530) "การศึกษาสภาวะอนามัยของชาวเลลิเปะ จังหวัดสตูล," ใน กลาง ภูเก็ต และชายฝั่งทะเลอันดามันโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และเศรษฐกิจ กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พจำกัด

วีระศักดิ์ บุญญาพิทักษ์ (มปป.) ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง : ศึกษาเรื่องเงาะป่า มปท.

หน่วยศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา 3

วีรวัฒน์ สุขวราห์ (2540) พฤติกรรมสุขภาพของชาวซาไก : กรณีศึกษาบ้านซาไก หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านแห อำเภอนาทวี จังหวัดยะลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล
 หิรัญ ปะคุกา (2547) ค่านิยมเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีชาวเลจังหวัดสตูล วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาประชากรศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล

องอาจ รุ่งเรืองฉาย (2511) “ซาไกชนพื้นเมืองแห่งภูเขาบรรทัด,” มติชนรายสัปดาห์ สิงหาคม
 อร กุ้งแก้ว (2522) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเล เกาะลิเเห่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต
 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาลังคม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อรรถกร ภาศิริณ (2544) ก่อนจะเหลือเผ่าพันธุ์สุดท้าย มอแกน (Sea-Gypsies) นนทบุรี : สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว

อมร ทวีศักดิ์ (2526) ภาษาชาวเล กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ปิ่นเกล้า

อมรพร เชาวนาพันธ์ (2536) การศึกษาเหตุผลในการมีบุตรของสตรีชาวเลจังหวัดภูเก็ต ปริญญา
 ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาประชากรศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล

อรุณรัตน์ สรพพิช (2541) การบำบัดรักษาโรคของชาวเลจังหวัดภูเก็ต ปริญญาศิลปศาสตร มหา
 บัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) จินตนาการทางมานุษยวิทยา แล้วย้อนมองสังคมไทย เชียงใหม่ :
 โค ชยัน มีเดียทีม

อาภรณ์ อุกฤษณ์ และวิจิตร์ ศรีสุวิธานนท์ (2548) บรรณนิทัศน์งานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ :
 กรณีอัตลักษณ์ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 นครศรีธรรมราช

อาภรณ์ อุกฤษณ์ (2530) “ชาวเล ยิปซีทะเลแห่งอันดามัน,” สารคดี ปีที่ 2 ฉบับที่ 23 มกราคม 2530 85-9

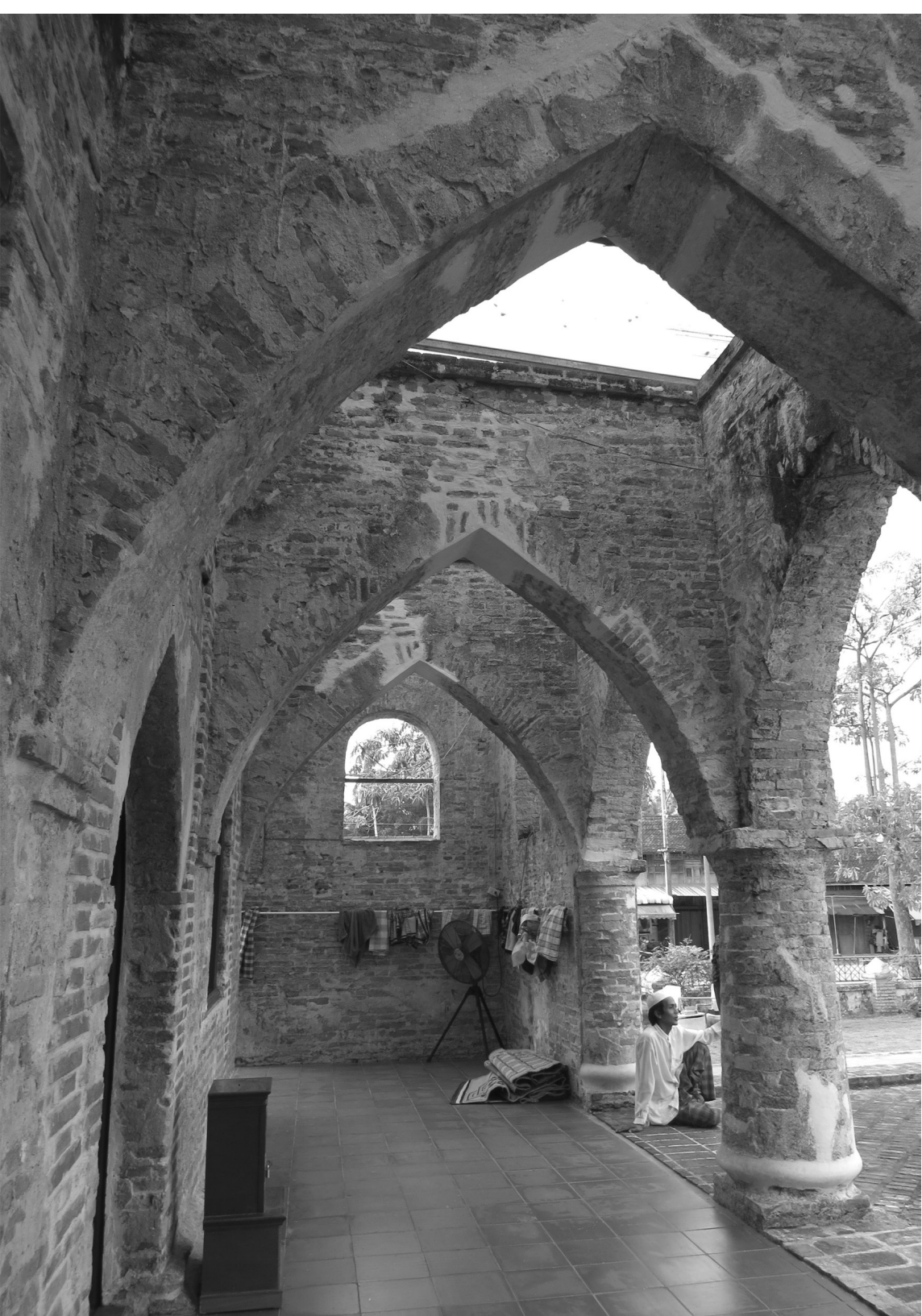
----- (2531) ประเพณีลอยเรือ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาวเล, กรณีศึกษาชาวเล
 บ้านหัวแหลม อำเภอกะลันตา จังหวัดกระบี่ วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตร
 มหาบัณฑิต ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร

----- (2531) “ตำนานชาวเล” เมืองโบราณ 4(3) 17 กรกฎาคม-กันยายน

----- (2531) “ประเพณีลอยเรือชาวเล: การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของ
 ชนกลุ่มน้อยทางภาคใต้ของไทย” วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้ 6(1)
 42-55 1 มิถุนายน-กันยายน

----- (2536) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของซาไก :
 กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ซาไกกลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง
 สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

- (2537) “ชาวเลและชาไก เจ้าของฝั่งทะเลตะวันตกในคืนวันแห่งการเปลี่ยนแปลง” วารสาร **ทักษิณคดี** ปีที่ 3 ตุลาคม 2531-มกราคม 2537
- (2537) “ระบบครอบครัว เครือญาติกับการจัดระเบียบทางสังคมของชาไก” ใน รายงาน **ขั้นสรุปการขุดค้นที่ถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่ , ชาไก จังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณชนกลุ่มน้อยเผ่าชาไก จังหวัดตรัง โครงการวิจัยวัฒนธรรมโหบินเนียนในประเทศไทย**
- (2542) “ชาไก : ตลกอันแสนเศร้าของเผ่าหนู,” **กลิ่นดอกส้ม** สงขลา : สมาคมหนังสือพิมพ์ภาคใต้แห่งประเทศไทย
- (2546) “ชาวเล : แหล่งอาศัยและวิถีชีวิต,” การวิจัยเพื่อเขียนคำ, โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม ทุน สกว. ปีพ.ศ.2544-2546 สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา
- อาร์ม อิศสระ (2536) “วันนี้ของชาไก,” *The earth 2000 Discovery* 1(6) ธันวาคม
- อุทัย หิรัญโต (2516) “เรื่องของชาวน้ำ,” **กระบี่ 1** ปฐมฤกษ์ : 47-50 มกราคม
- Bauer, Christian (1991) “Kensiv” A Northern Asian Language of Southern Thailand, Institute of Language and Culture For Rural Development Mahidol University.
- Brandt, John H. (1961) “The Negrito of Peninsular Thailand,” **Journal of The Siam Society Part II**
- Barth, Fredrik.,ed. (1969) *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston : Little Brown and Company.
- Bernard, William S. (1972) “Intergration and Ethnicity,” In *Immigrants and Ethnicity : Ten Years of Changing Thought*,ed. W.S. Bernard, pp. 1-7. New York : American Immigrants and Citizenship Conference. Granbom, Lotta. (2003).
- Granbom, Lotta (2003) *Sjözigenarnas identitet. Fältstudier hos sjözigenare Urak Lawoi och problem vid övergång mellan två livsstilar*. B.A. thesis, Dept. of Anthropology, University of I
- Granbom, Ann-Charlotte (2005) “Urak Lawoi : A fieldstudy of the original people the Urak Lawoi of the Andaman Sea, Ko Lanta and the problems they face with rapid tourism development.” Sweden : Lund University.
- Hinshiranan, Narumon (1996) *The Analysis of Moken Opportunistic Foragers’ intragroup and intergroup Relations. A Dissertation Submitted to the Graduated Division in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Anthropology. Hawai’i : the University of Hawai’i.*
- Hogan, David w. (1972) “Men of The Sea : Coastal Tribes of South Thailand’s West coast,” **Journal of The Siam Society**. 60 (1) : 205-235 ; January.
- Ivanoff, Jacques (1999) *The Moken boat Symbolic Technology*. Bangkok : White Lotus Press.

บทที่ 4

สวายนพลังทางวัฒนธรรมในการพัฒนา

นิทัศน์ ไหมจุ้ย

4.1 บทนำ

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม ซึ่งผูกยึดอยู่กับระบบทุนนิยม แม้ว่าผลของการพัฒนาจะสร้างความเจริญรุ่งเรืองในด้านสาธารณูปโภค การค้า การลงทุน และความสัมพันธระหว่างประเทศ แต่ก็ส่งผลกระทบเลวร้ายต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคลซึ่งถือเป็นทุนหลักของการพัฒนาประเทศ จึงเกิดคำถามตามมาว่า การพัฒนาที่ผ่านมาพัฒนาประเทศได้จริงหรือไม่ ?

สภาพปัญหาที่ตามมาภายหลังจากนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ทำให้นักวิชาการหลายท่านได้นำแนวคิดการพัฒนารูปแบบใหม่ที่มุ่งวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ภายหลังประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” ในปีพ.ศ.2540 ทฤษฎีนี้จึงถูกนำมาขัดแย้งยับยั้งกันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา นักพัฒนาเอกชนและปัญญาชนที่นำทฤษฎีนี้มาใช้และเป็นที่รู้จักในแวดวงวิชาการ ได้แก่ บาทหลวง นิพนธ์ เทียนนิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชาติ ทองอยู่ และนายแพทย์ ประเวศ วะสี บุคคลเหล่านี้เล็งเห็นว่าการพัฒนาประเทศที่ถูกทางจะต้องใช้วัฒนธรรมเป็นฐานใน

การพัฒนา ทั้งนี้เพื่อขจัดปัญหาของกระแสวัฒนธรรมทุนนิยมภายใต้กรอบคิดการพัฒนาแบบทันสมัยในชุมชน (บำรุง บุญปัญญา, 2549)

วัฒนธรรม เป็นทุนทางสังคมของชาวบ้านที่สร้างและสั่งสมมาแต่โบราณและเป็นแก่นแกนของชุมชนที่ปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคน ให้มีความสำคัญกับความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่แผ่ขยายความช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ ไม่มุ่งดำรงตนแบบตัวใครตัวมัน ไม่แข่งขันหรือเอาวัดเอาเปรียบต่อกัน หากมีแต่ความงดงามของน้ำใจ มีความผสมผสานกลมกลืน ความเป็นกลุ่มก้อน เครือญาติ มีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น การพัฒนาและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมเดิมของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนที่แข็งแกร่งที่สุด เป็นพลังผลักดันในการพัฒนาได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2542)

จากความสำคัญดังกล่าวนี้เอง ทำให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนหลายแห่งให้ความสำคัญกับการศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับวัฒนธรรมกันอย่างกว้างขวาง องค์กรภาครัฐที่มีบทบาทมาก คือ กระทรวงวัฒนธรรม หน่วยงานนี้ได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ซึ่งภายหลังเปลี่ยนมาเป็นกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ทำหน้าที่ดูแลสนับสนุนการวิจัยทางด้านวัฒนธรรมของประเทศ มีการจัดตั้งคณะกรรมการวิจัยระดับภาค เพื่อสร้างกิจกรรมวิจัย และสนับสนุนการวิจัยของนักวิจัยท้องถิ่นในการค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2536 ทำหน้าที่สนับสนุนให้เกิดการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งเน้นการวิจัยชุมชนที่สร้างความรู้ภายในประเทศ สนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น สร้างความรู้ ทำความเข้าใจองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม และสร้างกลไกในการแก้ปัญหาของตนเอง (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2548) ทั้งสองหน่วยงานเป็นหน่วยงานภาครัฐระดับประเทศที่มีบทบาทต่อการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรม แต่ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นที่ให้การสนับสนุนการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่

สำคัญและมีบทบาทยิ่งต่อการพัฒนางานวิจัยในปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งสนับสนุนให้มีการวิจัยโดยให้ทุนผ่านคณะ สถาบัน หรือสำนักวิจัย แก่คณาจารย์ นักวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาโดยตลอด

หลังปีพ.ศ.2530 เป็นต้นมา วัฒนธรรมภาคใต้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยกันอย่างกว้างขวาง สถาบันการศึกษาต่างๆ ในภาคใต้ ได้แก่ สถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยทักษิณ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง มีการศึกษาค้นคว้างานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ระยะนี้มีงานวิจัย วัฒนธรรมภาคใต้จำนวนมากทั้งงานวิจัยเชิงประมาถ์และงานวิจัยเชิงคุณภาพ ในปีพ.ศ.2549 มีการรวบรวมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ปรากฏในโครงการ การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปีพ.ศ.2520-2549 ซึ่งจัดทำเป็น บรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์ จำนวนไม่น้อยกว่า 1,000 ชื่อเรื่อง (ชวน เพชรแก้ว, 2549) สำหรับงานในส่วนวัฒนธรรมกับการพัฒนามีมากกว่า 100 เรื่อง งานวิจัย ดังกล่าวนี้อาจจะเกิดประโยชน์ในด้านองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของภาคใต้ และก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ กว้างขวางมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นความรู้ที่กระจุกตัวอยู่ ทำให้ยากต่อการพัฒนางานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมและยากต่อการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

บทความนี้เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการประเมินและสังเคราะห์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ในประเด็น “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ผู้ศึกษาได้รวบรวม งานบทความ สารคดี หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ นำมาจัดทำบรรณนิทัศน์ จากนั้นนำงานทั้งหมดมาสังเคราะห์องค์ความรู้ ในด้านประเภทและปริมาณงาน วิวิธวิทยา เนื้อหา / ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา นำเสนอเป็นบทความ อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนางานวิจัยด้านนี้ต่อไป

4.2 สาวย่านงานวิจัยวัฒนธรรมกับการพัฒนา

การสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้กรณีวัฒนธรรมกับการพัฒนา จำแนกเนื้อหา 3 ส่วน คือ ประเภทและปริมาณงาน และวิธีวิทยา และเนื้อหา / ข้อค้นพบ ศึกษาเฉพาะงานวิจัย บทความ และงานวิทยานิพนธ์ นับย้อนหลัง 20 ปี ตั้งแต่ ปีพ.ศ.2536 – 2550 จำแนกงานได้ 3 ช่วง คือ ช่วงปีพ.ศ.2536-2540 ช่วงปีพ.ศ.2541-2545 และช่วงปีพ.ศ.2546 -2550 งานทั้งหมดที่นำสังเคราะห์นี้มีจำนวน 112 เรื่อง¹ ดังนี้

ช่วงปีพ.ศ.2536-2540

งานที่ค้นพบในช่วงนี้มี 25 เรื่อง ครอบคลุมเนื้อหา 6 ประเด็น คือ การปรับตัวทางวัฒนธรรม 3 เรื่อง การจัดการทางวัฒนธรรม 2 เรื่อง หน้าที่และบทบาท 3 เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2 เรื่อง การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 12 เรื่อง และการแก้ปัญหาทางสังคม 3 เรื่อง

1) การปรับตัวทางวัฒนธรรม สืบค้นได้ 3 เรื่อง ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา บทความ เรื่อง ภูเก็ตรับความเปลี่ยนแปลงบนเวลาที่แปรเปลี่ยน ในวารสารทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา และงานวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้: ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา พุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2) การจัดการทางวัฒนธรรม สืบค้นได้ 2 เรื่อง ได้แก่ บทความเรื่อง ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา ชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ในวารสารทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา และงานวิจัยเรื่อง การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันทักษิณคดีศึกษา

1 ข้อมูลจาก บรรณานิติศานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ : กรณีวัฒนธรรมกับการพัฒนา” . นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

3) *หน้าที่และบทบาท* สืบค้นได้ 3 เรื่อง วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 2 เรื่อง คือ ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช และบทบาทในการพัฒนาสังคมพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และบทความ 1 เรื่อง คือ บทบาทของการศึกษากับกระบวนการบูรณาการทางการเมือง : กรณีของชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู

4) *การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน* สืบค้นได้ 2 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้แก่ การดำเนินงานและผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองหะ ตำบล คอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และการดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบล ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

5) *การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม* สืบค้นได้ 12 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 9 เรื่อง ของมหาวิทยาลัยทักษิณ 3 เรื่อง ได้แก่ สภาพการผลิตและผลกระทบจากการผลิตหัตถกรรมที่ศูนย์ศิลปหัตถกรรม ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหมู่เกาะลันตา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 6 เรื่อง ได้แก่ การจัดการป่าจาก : กรณีศึกษา ตำบลขนานาก อำเภอปากพนังจังหวัดนครศรีธรรมราช การจัดการระบบนเกษตรในที่ราบลุ่มแม่น้ำปากพนัง การจัดการป่าชุมชนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล การจัดการระบบนเกษตรและป่าชุมชน ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด: กรณีศึกษาในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช และแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าชายเลนในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี บทความเผยแพร่ในวารสารทักษิณคดีศึกษา 2 เรื่อง ได้แก่ ทะเลเปลี่ยนไป ชุมชนเปลี่ยนแปลง : การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา การพังทลายและการฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งทะเล : กรณีจังหวัดตรัง และ

6) การแก้ปัญหาสังคม สืบค้นได้ 3 เรื่อง วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ 2 เรื่อง คือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา และการศึกษาปัญหาสตรีหลังออกจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเล ซึ่งอาศัยในตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และบทความวิจัย 1 เรื่อง จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กลยุทธ์ในการแก้ปัญหา เผยแพร่ในวารสารทักษิณคดี

ช่วงปีพ.ศ.2541-2545

งานที่ค้นพบในช่วงนี้มี 48 เรื่อง ครอบคลุมเนื้อหา 6 ประเด็น คือ การปรับตัวทางวัฒนธรรม 6 เรื่อง การจัดการทางวัฒนธรรม 4 เรื่อง หน้าที่และบทบาท 10 เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 6 เรื่อง การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 20 เรื่อง และการแก้ปัญหาทางสังคม 2 เรื่อง

1) กลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรม สืบค้นได้ 6 เรื่อง วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ 3 เรื่อง ได้แก่ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคลองอยู่ตะเภาในเขตอำเภอนาทมใหญ่ จังหวัดสงขลา การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนคูซูด ตำบลคูซูด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่มีการตั้งตลาดกลางผักและผลไม้รัฐถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2534 - 2543) บทความ 1 เรื่อง ได้แก่ วิถีไทในยุทธศาสตร์การพัฒนารูปแบบ : เศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวมและยั่งยืน เผยแพร่ในวารสารทักษิณคดี และงานวิจัย 2 เรื่อง ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบบัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน กาแป๊ะฮูลู อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ทุนอุดหนุน จากสำนักจากงานสภาสถาบันราชภัฏ และวิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มน้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา ทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2) การจัดการทางวัฒนธรรม สืบค้นได้ 4 เรื่อง วิทยานิพนธ์ 1 เรื่อง ของมหาวิทยาลัยทักษิณ ได้แก่ ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนปายมิตร

5 ตำบลคลองอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ที่เหลืออีก 3 เรื่อง เป็นบทความวิจัยเผยแพร่ในวารสารทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษาในปี พ.ศ.2542 คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวใต้ : นักพัฒนาประชาธิปไตยหรือนักท้องถิ่น วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวภาคใต้ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมทางการเมืองและการปกครองในภาคใต้

3) *หน้าที่และบาท* สืบค้นได้ 10 เรื่อง วิทยานิพนธ์ 7 เรื่อง ของมหาวิทยาลัยทักษิณ 5 เรื่อง ได้แก่ ผลงานด้านพระพุทธศาสนาของพระธรรมปัญญาบดี (เพียร อุตุตโม) วัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ศึกษาปัจจัยการรวมกลุ่มและการดำเนินงานกลุ่มสตรีทอผ้าแพรงหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ศึกษาชีวประวัติและผลงานของลัทธิ หนูประดิษฐ์ บทบาทของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ บทบาทของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองในทัศนะของประชาชนมุสลิม: ศึกษาในจังหวัดหนึ่งของชายแดนภาคใต้ และบทบาทครอบครัวชาวไทยมุสลิมในการดูแลเด็กพิการ : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการที่โรงพยาบาลยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และบทความเผยแพร่ในวารสารทักษิณคดี 3 เรื่อง ได้แก่ โลกทรรศน์ชวน หลีกภัย : ศึกษาจากวาทกรรม สถานภาพงานวิจัยทางไทยคดีศึกษาภาคใต้ สถานภาพและบทบาทไทยคดีศึกษาภาคใต้ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต

4) *การสร้างความเข้มแข็งสังคม* สืบค้นได้ 6 เรื่อง วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยทักษิณ 4 เรื่อง ได้แก่ การพัฒนาบ้านเขาตาว ตำบลเขาตาว อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ การดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านจะทิ้งพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ศึกษาระดับ และเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ-บาปตามกฎ แห่งกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังเกตกรรม สามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ สหวิทยาเขตนคร

หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และงานวิจัย 2 เรื่อง ซึ่งเป็นทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติปี พ.ศ.2544 ได้แก่ วัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศึกษากรณีองค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และกระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า ประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ

5) การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สืบค้นได้ 20 เรื่อง วิทยานิพนธ์ 12 เรื่อง มหาวิทยาลัยทักษิณ 9 เรื่อง ได้แก่ ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพืชที่ใช้เป็นอาหารและยาของชาวบ้านอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา การปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของชาวบ้าน ตำบลศรีวิชัย อำเภอพนมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำสวนพลูปากหราม กับพลูวังโหล จังหวัดนครศรีธรรมราช การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในตำบลเกาะนางคำ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ตั้งแต่มีการสร้างสะพานเชื่อมเกาะ ศึกษาการเลี้ยงหอยนางรมของชาวบ้าน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา ศึกษาการจัดการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 3 เรื่อง ได้แก่ การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา การจัดการทำนบปลาประจำหมู่บ้านโดยองค์กรท้องถิ่นในจังหวัดตรัง การประเมินความยั่งยืนของระบบไร่สวนผสมบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา บทความ 3 เรื่อง ได้แก่ บทเรียนการทำงานองค์กรการพัฒนาเอกชนเครือข่ายประมงและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ ประมงพื้นบ้าน : เลือดเนื้อและวิญญาณของชุมชนภาคใต้ ภาคใต้ในกระแสเศรษฐกิจชุมชน และงานวิจัย 4 เรื่อง ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 3 เรื่อง ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา การศึกษา

ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์กะปิหมูบ้านเรต อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี การใช้ส่วนประกอบไม่แย่งพาราเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 1 เรื่อง ได้แก่ วิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา

6) การแก้ปัญหาทางสังคม สืบค้นได้ 2 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยทักษิณ 1 เรื่อง ได้แก่ ลักษณะและปัญหาการพัฒนาชุมชนคลองสำโรง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา และบทความ 1 เรื่อง ได้แก่ วิฤตการณ์ทางวัฒนธรรมกับแนวทางแก้ปัญหาในมิติภูมิปัญญาชาวบ้าน เผยแพร่ในวารสารทักษิณคดี

ช่วงปีพ.ศ.2546 - 2550

งานที่สืบค้นในช่วงนี้มีจำนวน 39 เรื่อง ครอบคลุมเนื้อหา 6 ประเด็น คือ การปรับตัวทางวัฒนธรรม 7 เรื่อง การจัดการทางวัฒนธรรม 9 เรื่อง หน้าที่และบทบาท 1 เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2 เรื่อง การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 18 เรื่อง และการแก้ปัญหาทางสังคม 2 เรื่อง

1) กลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรม สืบค้นได้ 7 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยทักษิณ 1 เรื่อง ได้แก่ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนสตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นบทความ 1 เรื่อง ได้แก่ พลิกปัญหาเป็นปัญญาจากหมากแข้งบ้านทอนหงส์ ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ และงานวิจัย 5 เรื่อง ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 2 เรื่อง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ศึกษากรณีเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้าง ทุนอุดหนุนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 3 เรื่อง ได้แก่ พลวัตวัฒนธรรมชาวสวนยาง ศึกษากรณีตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช การปรับตัวและความต้องการของชาวบ้านผู้ประสบอุทกภัยในภาคใต้ : กรณีศึกษาการอพยพย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา

จังหวัดนครศรีธรรมราช และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2) การจัดการทางวัฒนธรรม สืบค้นได้ 9 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 4 เรื่อง ของมหาวิทยาลัยทักษิณ 2 เรื่อง ได้แก่ ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกิจการกลุ่มออมทรัพย์ : กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นในจังหวัดสงขลา และ ศึกษาการจัดการกิจกรรม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรร่อนพัฒนา ตำบลตันหยงมัส อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ 1 เรื่อง ได้แก่ แนวทางการพัฒนากระบวนการทางตลาดให้กลุ่มอาชีพในชนบท ศึกษากรณีเฉพาะ จังหวัดปัตตานีและมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 1 เรื่อง ได้แก่ การพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ศึกษาไว้เมื่อปีพ.ศ.2546 -2547 บทความ 2 เรื่อง ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวดำ : นักพัฒนาประชาธิปไตยหรือนักท้องถิ่นนิยม และ ท้องถิ่นภาคใต้ : การเมืองภาคประชาชน เผยแพร่ในวารสาร ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดี และงานวิจัย 3 เรื่อง ได้แก่ แผนธุรกิจผลิตผ้าใส่บาตร พารา ทนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีบ้านปากกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทนอุดหนุนสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ และวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษานักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏยะลา

3) หน้าทีละบาท ที่สืบค้นได้เป็นบทความ 1 เรื่อง ได้แก่ สิทธิชุมชนในเอกสารโบราณภาคใต้ เผยแพร่ในหนังสือสิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้

4) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สืบค้นได้ 2 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ทั้งหมด ได้แก่ ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน ตำบลโมถ่าย อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี และ กลุ่มพิทักษ์สวัสดิ์ภาพชาวโคกโพธิ์ : พลังชาวบ้านเพื่อสวัสดิการชุมชน ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

5) การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สืบค้นได้ 18 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 7 เรื่อง ได้แก่ มหาวิทยาลัยทักษิณ 6 เรื่อง ได้แก่ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ศึกษาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเมืองสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการปัจจัยการผลิตของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่บ้านแหลมดิน หมู่ที่ 11 ตำบลดุสิต อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช การจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนของชาวบ้านตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ พ.ศ.2470-2546 สภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลจังหวัดตรัง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 1 เรื่อง ได้แก่ ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน ตำบลไทรทอง อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี บทความ 4 เรื่อง เป็นบทความปีพ.ศ.2547 เผยแพร่ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ของสำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ ได้แก่ บทเรียนจากป่าพรุถึงป่าชายเลน : ชุมชนบ้านท่าพรุ เกาะยาวน้อยชุมชนมุสลิม : ชุมชนชาวประมง พื้นบ้านพลิกฟื้นวิกฤตอ่าวพังงา ผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจพอเพียงที่เกาะแรต ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง และงานวิจัย 7 เรื่อง ทูลอดหนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 2 เรื่อง ได้แก่ การศึกษากลยุทธ์ด้านราคาของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ และการศึกษารูปแบบการฝึกอบรมบุคลากรด้านคุณภาพการบริการของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ภูเก็ต พังงา และกระบี่ ทูลสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 1 เรื่อง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีทูลอดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 4 เรื่อง ได้แก่ การวิจัยปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนพื้นที่ป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานี การศึกษาและพัฒนาศักยภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณีศึกษาเลกาและสวดมาลัย และ จิตวิญญาณแห่งขุนเขา : ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนรายรอบอุทยานแห่งชาติน้ำตกโยง กรณีศึกษา
อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

6) *กลุ่มการแก้ปัญหาทางสังคม* สืบค้นได้ 2 เรื่อง เป็นบทความปีพ.ศ.2547 ได้แก่ ชุมชนบ้านนาพรุ : การรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ และบันทึกประชาชน : มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เผยแพร่วารสารทักษิณคดี

4.3 พลังทางวัฒนธรรมในการปรับตัว

การปรับตัวทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่เกิดจากปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ชีววิทยาเศรษฐกิจ หรือแม้แต่ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมเอง (วิเชียร รักการ, 2529) สืบค้นได้ 16 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 5 เรื่อง บทความ 3 เรื่อง และงานวิจัย 8 เรื่อง

งานกลุ่มวิทยานิพนธ์ ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน วิถีวิทยาสวนใหญ่ใช้การรวบรวมเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถาม เนื้อหา / ข้อค้นพบ จำแนกได้ 2 ประเด็น คือ

1) *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยมีโครงสร้างทางสาธารณูปโภคเป็นตัวกำหนด* ได้แก่ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมของชาวดำบลเกาะยอหลังจากการ สร้างสะพานติณสูลานนท์ (สมใจ ศรีนวล จำเริญ แสงดวงแข สิริสุข บุญช่วย, 2536) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้าน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่มีการตั้งตลาดกลางผักและผลไม้ฮั่วถึงปัจจุบัน (ศิริรัฐ ชูพร้อม, 2544) เป็นต้น ผลการศึกษาพบว่า เมื่อสภาพกายภาพเปลี่ยนแปลงไป เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวตามไปด้วย เดิมชาวบ้านมีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงพึ่งพาปัจจัยภายในชุมชนเป็นหลัก แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสาธารณูปโภค อาทิ ไฟฟ้า ประปา ตลาด ถนน สะพาน

ฯลฯ ชุมชนต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้น ระบบการผลิตและวิธีการผลิตที่เคยมีอยู่เดิมซึ่งเน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่ายกับชุมชนภายนอก เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมความเชื่อ และค่านิยมก็ปรับเปลี่ยนตามไปด้วย ชุมชนรับเอาวัฒนธรรมภายนอกมาปรับใช้กับวิถีชีวิตมากขึ้น

2) *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน* ผู้ศึกษาชี้ให้เห็นวัฒนธรรมเดิมของพื้นที่ที่ศึกษาเป็นอย่างไร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ และวัฒนธรรมใหม่นี้เป็นเช่นไร วัฒนธรรมส่วนไหนที่ยังคงอยู่หรือหายไป และวัฒนธรรมอะไรที่มีการปรับตัวหรือคลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ประชากรและคุณภาพของ ประชากรทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณูปโภคพื้นฐาน สังคมและวัฒนธรรม การคมนาคม การผลิตและการบริโภค นโยบายรัฐ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย งานกลุ่มนี้ ได้แก่ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนคูซูด ตำบลคูซูด อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา (สุธี สังขศิริวัณ, 2542) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคลองอู่ตะเภา ในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (ปรานอม พงศ์อรุณ, 2541) และการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (สัญญา ศรีคงทอง, 2546)

ในส่วนของบทความมี 3 เรื่อง บทความ 2 เรื่องเป็นการศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมเนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ใช้วิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ด้วยการศึกษเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์ผู้รู้ สำคัญของบทความกล่าวถึง สภาพปัญหา ได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาด้านเงินทุนในการผลิต ผู้เขียนชี้แนะการแก้ปัญหาโดยให้ชาวบ้านรวมกลุ่มต่อรองกับอำนาจจากภายนอก สร้างความรู้ จัดการปัญหา และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน บทความกลุ่มนี้ ได้แก่ พลิกปัญหาเป็นปัญญาจากหมากแข้งบ้านทอนหงส์ (ชวน เพชรแก้ว, 2547) และวิถีไทในยุทธศาสตร์การพัฒนาการใหม่ : เศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวมและยั่งยืน (พิทยา ว่องกุล, 2545) ส่วนอีก

บทความศึกษาการปรับตัวเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพทางกายภาพ ใช้ชื่อเรื่องว่า ภูเก็ตความเปลี่ยนแปลงบนเวลาที่แปรเปลี่ยน ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคล นำเสนอผลการศึกษาโดยการเล่าเรื่องตามช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ได้เห็นวิถีชีวิตแบบเดิมของชาวจังหวัดภูเก็ตก่อนและหลังมีแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การทำลายทรัพยากร ธรรมชาติ การนำทรัพยากรไปใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว จนกระทั่งเมืองภูเก็ตกลายเป็นเมืองท่องเที่ยว สมญานามว่า “ไข่มุกอันดามัน” อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าธุรกิจการท่องเที่ยว จะเข้ามามีบทบาทและสร้างรายได้ให้กับชาวภูเก็ตเป็นอย่างมาก แต่ธุรกิจด้านนี้ก็ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของคนบางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวต่างชาติ (ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดภูเก็ต, 2537)

สำหรับงานกลุ่มวิจัย 8 เรื่อง มีงานวิจัย 7 เรื่อง ที่ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีการวิจัยเอกสารศึกษาแนวคิดและทฤษฎี และเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ส่วนงานวิจัยอีก 1 เรื่อง ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) งานวิจัยกลุ่มแรก จำแนกเนื้อหาได้ 2 ประเด็น คือ

1) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบบทำมาหากิน เศรษฐกิจชุมชน และการเปลี่ยนแปลงด้าน วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีปัจจัยมาจากนโยบายของรัฐ การมุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การ คมนาคมที่ทันสมัย และการศึกษาที่เพิ่มขึ้น ชุมชนได้รับผลกระทบในด้านบวก คือ มี รายได้เพิ่มมากขึ้น มีอาชีพที่หลากหลาย แก้ปัญหาการว่างงาน ส่วนผลกระทบในด้านลบ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม มีการเลื่อมล้ำเรื่อง การกระจายรายได้ และชาวบ้านมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น งานที่ศึกษาประเด็นนี้ ได้แก่ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม สู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา การเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ศึกษากรณีเกาะ สมุย จังหวัด สุราษฎร์ธานี และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้าง

2) การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรม มีเงื่อนไขมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพและและสภาพเศรษฐกิจ งานกลุ่มนี้ได้แก่ การศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มน้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชช ประภา พลวัตวัฒนธรรมชาวสวนยาง ศึกษากรณีตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และการปรับตัวและความต้องการของชาวบ้านผู้ประสบอุทกภัยในภาคใต้ : กรณีศึกษาการอพยพย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา จังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีเพียงเรื่องเดียว คือ ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบบัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน บ้านกาแป๊ะฐูล อำเภอเบตง จังหวัดยะลา มีสาระสำคัญเกี่ยวกับ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบบัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน ผู้ศึกษาได้ดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย วิจัยวิทยาใช้การสนทนากลุ่ม การระดมความคิดเห็นโดยการจัดเวทีชาวบ้าน ผลจากการดำเนินการสามารถพัฒนาด้านการผลิต ระบบบริหาร กลยุทธ์การตลาด และพัฒนาระบบบัญชี (นันทรัตน์ นามบุรี และคณะ, 2545)

การจัดการทางวัฒนธรรม มีงานที่รวบรวมได้ 14 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 5 เรื่อง บทความ 5 เรื่อง และงานวิจัย 4 เรื่อง งานกลุ่มวิทยานิพนธ์ ศึกษากิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทั้งกลุ่มที่รัฐจัดตั้งและมวลชนจัดตั้ง ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ฯ และกลุ่มอาชีพต่างๆ กลุ่มเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน ประเด็นที่ศึกษายังเป็นประเด็นคาบๆ มุ่งตอบคำถามตามปรากฏการณ์ที่ปรากฏ เช่น การใช้ภูมิปัญญาในการบริหารกิจกรรมของกลุ่มทำอย่างไร กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการในแต่ละปีมีบ้าง กระบวนการทางตลาดดำเนินการอย่างไร และกิจกรรมการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย อะไรบ้าง วิทยานิพนธ์กลุ่มนี้ ได้แก่ ศึกษาการจัดการกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรร่อนพัฒนา ตำบลตันหยงมัส อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส (รัชฎา ศษแสงสันต์ และคณะ, 2550) แนวทางการพัฒนากระบวนการทางตลาดให้กลุ่มอาชีพในชนบทศึกษากรณีเฉพาะ จังหวัดปัตตานี (อันธิกา แก้วยะรัตน์,

2546) ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนปิยมิตร 5 ตำบลคลองอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา (วรวิศา สุริยันยงค์, 2542) และการพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรม ตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานี (สาโรช เนติธรรมกุล, 2546) เนื้อหา / ข้อค้นพบทำให้ทราบว่า การดำเนินงานของแต่ละกลุ่มมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่ละกลุ่มยึดถือคตินิยมที่เหมือนกัน คือ ต้องมีความถูกต้อง และความซื่อสัตย์เป็นสิ่งสำคัญ กิจกรรมจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 อย่าง คือ ปัจจัยด้านผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ปัจจัยด้านโครงสร้าง ปัจจัยด้านเงินทุน และปัจจัยด้านทรัพยากร สิ่งเหล่านี้ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีแรงสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในด้านความรู้ทางวิชาการ เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการบริหารงาน หากได้รับการชี้แนะจากบุคลากรภาครัฐที่มีความชำนาญในด้านนี้ การบริหารงานของกลุ่มก็ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

ในส่วนบทความ 5 เรื่อง มีวิธีการศึกษาที่คล้ายคลึงกับบทความกลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรม เนื้อหา / ข้อค้นพบจำแนกได้ 2 ประเด็น คือ 1) ศึกษาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของชุมชน 4 เรื่อง และ 2) ศึกษาข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรม 1 เรื่อง ในประเด็นแรก พบว่า วัฒนธรรมการเมืองการปกครองในภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ล้วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่มีต่อระบบการเมืองและผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชนทุกยุคทุกสมัยต่างก็มีบทบาทต่อการพัฒนาด้านการเมืองและการปกครอง เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐ ระหว่างชาวบ้านกับนักการเมืองท้องถิ่น และผูกโยงไปถึงนักการเมืองระดับประเทศ ชาวภาคใต้ส่วนใหญ่นิยมนักการเมืองหรือนักปกครองที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับอัตลักษณ์ของตน คือ มีความตรงไปตรงมา ยกย่องผู้อาวุโส มีความเป็นกันเอง รักพวกพ้อง และมีใจนักเลง บทความกลุ่มนี้ ได้แก่ วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวกูย : นักพัฒนาประชาธิปไตยหรือนักท้องถิ่นนิยม (จตุญญทอง, 2542) ท้องถิ่นภาคใต้ : การเมืองภาคประชาชน (จตุญญทอง - แสงอุทัย, 2547) วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวกาได (สถาพร ศรีสังข์, 2542) โครงสร้าง

และพลวัตวัฒนธรรมทางเมืองและการปกครองในภาคใต้ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) สำหรับประเด็นที่สอง นำเสนอข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรม โดยใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึง คือ ทะเลสาบสงขลา เป็นขอบเขตพื้นที่การศึกษา สาระสำคัญกล่าวถึง สภาพทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อข้อจำกัดในการพัฒนาวัฒนธรรม ในอดีตชาวบ้านแถบนี้มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ ต่อมาเมื่อการคมนาคมทางน้ำถูกลดทอนบทบาทลง การคมนาคมทางบกมีความสะดวกสบายมากขึ้น ชุมชนมีถนนที่เชื่อมต่อกันโยงใยทั้งภายในและภายนอก ทำให้อิทธิพลภายนอกเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน ผู้ศึกษาเสนอทัศนะไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนควรดำเนินการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน ควรมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมไว้ และควรกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สำหรับงานกลุ่มวิจัยซึ่งจำนวน 4 เรื่อง เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ 1 เรื่อง และวิจัยเชิงคุณภาพ 3 เรื่อง งานวิจัยเชิงปริมาณ คือ การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษานักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏยะลา (จิรจุล อนุสรณ์นการ, 2546) ดำเนินการด้วยเก็บข้อมูลโดยภาคสนาม ใช้แบบสอบถามวัดความมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ Likert Typed Scale วิเคราะห์ประมวลข้อมูลผลด้วยคอมพิวเตอร์ ผลการศึกษา พบว่า ตัวแปรและเพศมีความสัมพันธ์กับความมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพศชายมีแนวโน้มในการมีวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมสูงกว่าเพศหญิง ในส่วนงานวิจัยเชิงคุณภาพ 3 เรื่อง ใช้วิธีวิทยาที่คล้ายคลึงกัน คือ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนาม มีการสัมภาษณ์ การสังเกต นำข้อมูลที่ได้มาจัดจำแนกประเภท เรียบเรียงข้อมูลเป็นความเรียง และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ต่อจากนั้นนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา (ปก แก้วกาญจน์, 2539) มุ่งศึกษาสภาพการค้าทางเรือบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ชุมชนบริเวณชายฝั่งตะวันตกและตะวันออกของทะเลสาบสงขลา พบว่า ลักษณะการค้าทางเรือบริเวณนี้มี 2 วิธี คือ การค้าส่งตามท่าเรือหลัก และการค้าตามท่าเรือย่อย หรือการค้าเร่

ตามชุมชน สินค้าที่เป็นที่นิยม ได้แก่ สินค้าพื้นเมือง สินค้าอุตสาหกรรม และสินค้าอื่นๆ มีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพา ที่อาศัยระบบการเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจการค้า สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการค้า ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางด้านแม่น้ำ ลำคลอง และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุดิบทางธรรมชาติในการผลิตสินค้า ชุมชนและภูมิปัญญา งานวิจัยเรื่อง แผนธุรกิจผลิตผ้าเสื้อโปยบางพารา (ชาครินทร์ โชติศุภเศรษฐี และนนทิภักดิ์ เพียรโรจน์, 2546) เป็นการศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าสร้อยคอที่ผลิตผ้าเสื้อโปยบางพารา โดยมุ่งศึกษาแผนการตลาด การผลิต การบริหารและจัดองค์การ และแผนทางการเงิน พบว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าสร้อยคอมีการดำเนินการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ เช่น ยอดขายไม่เป็นไปตามเป้าหมาย กำลังการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการตลาด เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มีคู่แข่งในตลาดเพิ่มมากขึ้น และมีการลอกเลียนแบบสินค้า กลุ่มมีแผนสำรองในการรับมือสถานการณ์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี และงานวิจัยเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีบ้านปากกะเดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สาโรช เนติธรรมกุล, 2546) มีเนื้อสาระเกี่ยวกับ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนปากกะเดะที่อพยพมาจากเกาะไหหลำ มาตั้งชุมชนอยู่ที่ริม 2 ฝั่งปากคลองกะเดะ ประกอบอาชีพการประมงและรับราชการ ภายหลังมีผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมากขึ้น เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด การไม่มีพื้นที่ทำมาหากิน เป็นต้น โดยเฉพาะปัญหาด้านการประกอบอาชีพ คือ การเลี้ยงหอยนางรม หอยแครง ประมงชายฝั่ง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมทั้งการแปรรูปอาหารทะเล ชาวบ้านรวมกลุ่มกันแก้ไขโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้านในชุมชน โรงเรียน และภาครัฐบาล การดำเนินการเป็นไปด้วยดี โดยที่ทุกกลุ่มต่างตระหนักว่าหากไม่หาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ปัญหาเหล่านั้นนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น

งานกลุ่มหน้าที่และบทบาท มี 13 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 8 เรื่อง และงานวิจัย

5 เรื่อง งานวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ใช้แบบสอบถาม ระหว่างที่สัมภาษณ์มีการสังเกตพฤติกรรมควบคู่ไปด้วย จำแนกเนื้อหา ตรวจสอบความถูกต้อง และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

งานกลุ่มวิทยานิพนธ์ มีการศึกษาประวัติและผลงานบุคคลสำคัญของภาคใต้ และศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชน องค์กร และสถาบันต่างๆ ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมภาคใต้ การศึกษาประวัติและผลงานบุคคลสำคัญของภาคใต้มีการรอบการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน คือ ศึกษาชีวิตในวัยเด็ก การศึกษาเล่าเรียน ครอบครัว การประกอบอาชีพ การทำประโยชน์ให้กับสังคม และผลงานที่ปรากฏ ได้แก่ การศึกษาประวัติและผลงานพระธรรมปัญญาบดี (เพียร อุตุตโม) วัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง (สิริพร งศพิพัฒน์พันธุ์, 2541) และชีวประวัติและผลงานของลัทธิ หนูประดิษฐ์ (พัชรี บุญราศรี, 2544) สำหรับงานศึกษาหน้าที่บทบาทผู้นำชุมชน องค์กร และสถาบันต่างๆ ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมภาคใต้ ผลการศึกษาจำแนกได้ 2 ส่วน คือ ศึกษาผู้นำชุมชน องค์กร และสถาบันต่างๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนางานวัฒนธรรม เช่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรมที่สังกัดในมหาวิทยาลัยต่างๆ และศึกษาหน้าที่และบทบาทผู้นำชุมชน องค์กร ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ได้แก่ ศึกษาบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารต่อชุมชน บทบาทคณะพระสงฆ์ และบทบาทผู้นำชุมชนต่างๆ ผลการศึกษาช่วยให้แลเห็นบทบาทของสถาบัน และองค์กรต่างๆ ในภาคใต้ที่เป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนา เช่น สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว งานที่โดดเด่นในกลุ่มนี้คือ การศึกษาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมและผู้นำทางศาสนา ว่ามีบทบาทอย่างไรต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของมุสลิมกระทำกันกว้างขวางมากขึ้น

สำหรับงานบทความ 5 เรื่อง ส่วนใหญ่มักเป็นการศึกษาประวัติและผลงานของบุคคล เช่น ชวน หลีกภัย พระเทพรัตน ธีธมฺนี (ม่วง) พระราชศีลสังวร (ช่วง) พระธรรมเมธาจารย์ (ทัน) ชุนอาเทศคดี(กลอน) เยี่ยมยง สังข์ อยุธยสุรกิจ

บรรหาร อนันต์ วัฒนานิกร ชุนศิลปกรรมพิเศษ ชุนศิลปิกิจพิสัยน์ น้อม อุปรมัย ดิเรก พรตตะเสน ภูญญู จิตต์ธรรม และสุวิงศ์ พงศ์ไพบุลย์ เนื้อหา / ข้อค้นพบของงานกลุ่มนี้ทำให้ทราบว่า บุคคลดังกล่าวมีโลกทัศน์และบทบาทต่อการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมภาคใดอย่างไร เมื่องานด้านวัฒนธรรมได้รับความสนใจมากขึ้น การดำเนินการกิจกรรมสัมมนา การศึกษาค้นคว้าวิจัยต่างๆ ก็เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ศูนย์และสถาบันวัฒนธรรมในภาคใต้ได้ผลิตผลงานต่างๆ ออกมามากมาย มีนักวิชาการทางวัฒนธรรมภาคใต้เพิ่มมากขึ้น มีการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาไทยคดีในสถานศึกษาอย่างกว้างขวาง และมีการผลิตงานวิทยานิพนธ์เพิ่มขึ้น

4.4 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชน คือ การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” มีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหา ร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชุมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเชื่ออาทรต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย (ประเวศ วะสี, 2547) งานกลุ่มนี้มีจำนวน 11 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 8 เรื่อง บทความ 1 เรื่อง และงานวิจัย 2 เรื่อง

งานวิทยานิพนธ์ ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ 4 เรื่อง และการวิจัยเชิงคุณภาพ 4 เรื่อง วิจัยวิทยานิพนธ์เชิงปริมาณ มีการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ กำหนดกลุ่มตัวอย่างศึกษาไว้อย่างชัดเจน งานกลุ่มนี้ได้แก่ การศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ - บาปตามกฎหมายแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

ปีที่ 6 (ภัทรา บุญสุยา, 2545) พบว่า ระดับความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ตามกฎแห่งกรรม ในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับที่ไม่แน่นอน สำหรับการเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา มีความไม่แตกต่างกันตามเพศ ระดับผลการเรียน แผนการเรียน อาชีพของผู้ปกครอง และอนาคตของครอบครัว ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ (สมคิด รัตนวงศ์, 2542) พบว่า ในระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพชาวโคกโพธิ์ : พลังชาวบ้านเพื่อสวัสดิการชุมชน สงขลา (กนกรัตน์ ชูศรี, 2549) พบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ การยอมรับ ความมั่นคง ความปลอดภัย การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม และสวัสดิการที่สมาชิกได้รับ ลักษณะการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมได้รับผลประโยชน์ และการร่วมประเมิน และศึกษาการพัฒนาบ้านเขาตาว ตำบลเขาตาว อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช (อชญา เคารพพงศ์, 2541) พบว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนา คือ ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำในระบบราชการ และผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งต้องมีความเสียสละ ความรับผิดชอบ และสร้างพลังต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ส่วนลักษณะของการพัฒนามีทั้งด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม สำหรับวิทยานิพนธ์ที่ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ 4 เรื่อง ได้แก่ การดำเนินงานและผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองหระ ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (จันทิมา ไฉไล บุญสนอง, 2539) การดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้าน จะทั้งพระ ตำบลจะทั้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (อริญพันธ์ เวชประชา, 2542) การดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบล ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี (ปัญญา จินดาวงศ์, 2540) และยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนตำบลโมถ่าย อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ณัฐพงศ์ สุวรรณศิลป์, 2547) สองเรื่องแรก มีวิธีวิทยาและผลการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันในข้อมูลบริบทด้านพื้นที่ และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา มุ่งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มและสมาชิก ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของทั้งสองกลุ่มมีการบริหารงานโดยมีคณะกรรมการ

ซึ่งได้จากการเลือกตั้ง ประกอบด้วย คณะกรรมการอำนวยการ คณะกรรมการเงินกู้ คณะกรรมการตรวจสอบ และคณะกรรมการตรวจสอบส่งเสริม กิจกรรมหลักที่กลุ่มดำเนินการ คือ การรับฝากเงิน บริการเงินกู้ ให้ความรู้แก่สมาชิก และจัดทำโครงการเสริมรายได้ให้กับสมาชิก ในส่วน การดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบล ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี (ปัญญา จินดาวงศ์, 2540) มุ่งศึกษาการทำงานของสภาตำบล มีการเก็บข้อมูลเอกสาร และสัมภาษณ์บุคคล สำคัญของงานนี้กล่าวถึง งานพัฒนาชนบทของสภาตำบลในอำเภอหนองจิก ได้แก่ การทำแผนพัฒนาตำบล การตรวจสอบและการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ การพิจารณาให้ความเห็นชอบโครงการ การเสนอโครงการ และการปฏิบัติตามโครงการ การทำงานส่วนใหญ่เป็นงานตามโครงสร้างที่กำหนดมาจากส่วนกลาง บทบาทด้านการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานนี้จึงขาดความโดดเด่น สำหรับยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน ตำบลโมถ่าย อำเภอไทรยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ณัฐพงศ์ สุวรรณศิลป์, 2547) เป็นการมองนัยการพัฒนาทางวัฒนธรรมในระดับผิวดิน มากกว่าจะเชื่อมโยงปัญหาที่เกิดขึ้นกับการแก้ปัญหาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ในส่วนงานบทความนี้มีเพียงเรื่องเดียว คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา : กรณีศึกษาภาคใต้ (จำนง แรกพินิจ, 2541) งานชิ้นนี้ศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา และแสวงหาแนวทางเสริมสร้างศักยภาพของสถานศึกษาให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ศึกษา 4 โรงเรียนซึ่งมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน สองโรงเรียนอยู่ในชนบท ส่วนอีกสองโรงเรียนอยู่ในเมือง พบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์กับชุมชน ภาวะผู้นำของบุคลากรในโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของชุมชน ในส่วนรูปแบบของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอน และการบริการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับครอบครัว

และชุมชน และใช้การมีส่วนร่วมด้วยการเชื่อมประสานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้วยการผสมผสานรูปแบบที่หนึ่งและสองเข้าด้วยกัน ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นการกระจายอำนาจการบริหารเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนและองค์กรชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาได้อย่างดี

สำหรับงานวิจัย 2 เรื่อง ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม สทนากลุ่ม และการจัดเวทีชุมชน ได้แก่ กระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า : ประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ และวัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศึกษากรณีองค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช งานเรื่องแรกกล่าวถึง ชุมชนสุขสำราญ ว่าเป็นชุมชนที่ชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธอยู่อาศัยร่วมกันอย่างปกติสุข ต่อมาเกิดปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ และการลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตร ภายหลังหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มต่างๆ ในกิ่งอำเภอสุขสำราญ ร่วมมือกันแก้ปัญหาด้วยการปลูกสร้างจิตสำนึก แก้ไขปัญหาป่าไม้และที่ดินของเกษตรกร และการแก้ไขปัญหการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของกลุ่มประมงประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ดำเนินไปอย่างได้ผล แต่ก็มีอุปสรรคเนื่องจากการแก้ปัญหาดังกล่าวกลุ่มข้าราชการให้ความสนใจและให้ความสำคัญน้อยทำให้การแก้ปัญหาขาดแรงสนับสนุนจากภาครัฐ แต่โดยภาพรวมชาวบ้านยังมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นเพราะเห็นว่าสามารถคลี่คลายปัญหาต่างๆ ได้ (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2544) ในส่วนการศึกษาวัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศึกษากรณีองค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช งานชิ้นนี้กล่าวถึง สถานภาพขององค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มน้ำปากพนังที่ดำเนินกิจกรรม 3 ลักษณะ คือ การจัดการทุน การจัดการทรัพยากรและการผสมผสานเพื่อการจัดทุนทรัพยากรและผลผลิต และการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาขององค์กร สำหรับการจัดการเรียนรู้ มีการจัดการเรียนรู้ภายใต้ระบบความ สัมพันธระหว่างคนกับคน คนกับ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ อาศัยการเรียนรู้จากคณะกรรมการกลุ่ม คณะกรรมการแผนแม่บทชุมชน และเวทีเรียนรู้ของชาวบ้าน สำหรับการบริหารจัดการกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นสมาชิกวิสามัญ สมาชิกสามัญ และสมาชิกกิตติมศักดิ์ การบริหารงานดำเนินงานโดยมีประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ และเลขานุการ ในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ให้สมาชิกและคณะกรรมการ ไม่มีการสร้างเงื่อนไขเพื่อครอบงำองค์กร การดำเนินงานด้านเครือข่ายยังเป็นลักษณะที่หลวมๆ (ดุสิต รัชชทอง, จำนง แรกพินิจ และคณะ, 2544)

4.5 พลังทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

กลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีจำนวน 47 เรื่อง งานส่วนใหญ่เป็นงานวิทยานิพนธ์ซึ่งมีมากถึง 28 เรื่อง ส่วนงานบทความ 8 เรื่อง และงานวิจัย 11 เรื่อง งานวิทยานิพนธ์มีทั้งวิธีวิทยาที่เป็นงานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ งานเชิงคุณภาพ มีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและทฤษฎีที่ เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์ ใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้าง และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ส่วนการศึกษาเชิงปริมาณใช้การสัมภาษณ์และการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม นำข้อมูลที่ได้มาหาค่าทางสถิติ งานกลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ระบบการผลิตและเศรษฐกิจชุมชน การฟื้นฟูทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยว

งานกลุ่มระบบการผลิตและเศรษฐกิจ เป็นการศึกษาสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงระบบผลิตและปัญหาเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ศึกษาสภาพการผลิตและผลกระทบจากการผลิตหัตถกรรมที่ศูนย์ศิลปะหัตถกรรม ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองจังหวัดพัทลุง (สุรางค์ เกษตรสมบูรณ์, 2539) งานชิ้นนี้กล่าวถึงกิจกรรมของศูนย์ว่ามีสมาชิก 333 คน ผลิตหัตถกรรมจากกะลามะพร้าว วัสดุที่ใช้ในการผลิตส่วนใหญ่นำเข้าจากภายนอกชุมชนจึงทำให้มีปัญหาด้านวัตถุดิบอยู่ๆ ทุนที่ใช้ในการผลิต

มีทั้งทุนส่วนตัวและกู้ยืมมาจากธนาคาร ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายมี 3 ประเภท คือ เครื่องใช้ในครัวเรือน ของที่ระลึก และเครื่องประดับ ผลกระทบจากการผลิตด้านลบ ได้แก่ สุขภาพร่างกายเสื่อมลงเพราะสารเคมี และไม่มีเครื่องทุนแรง ส่วนด้านบวก ได้แก่ มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ความผูกพันในครอบครัวดีขึ้น และเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (ยุทธนา ตระบันพฤกษ์, 2540) งานชิ้นนี้กล่าวถึง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ได้แก่ การเพิ่มจำนวนประชากร การพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐาน การขยายตัวของที่อยู่อาศัยและหน่วยงานรัฐ การขยายตัวของพาณิชยกรรมและบริการ และการขยายตัวของพื้นที่ทำสวน ลักษณะการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ พื้นที่นาลดลงโดยเปลี่ยนเป็นนาร้าง สวนยางพารา ที่อยู่อาศัย ถนน พาณิชยกรรม และการบริการ พื้นที่ป่าโปร่งหมดไปโดยเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา ที่นา ที่อยู่อาศัย และถนน ผลกระทบการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม การใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ ราคาที่ดินสูงขึ้น และผลผลิตทางการเกษตรลดลง การปรับเปลี่ยนพื้นที่การทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของชาวบ้านตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี (วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์, 2542) มีสาระสำคัญ ซึ่งมีผลมาจากปัจจัยภายใน ได้แก่ พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม คักยภาพแวดล้อมชุมชน ผู้นำชุมชน เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของรัฐ ระบบสินเชื่อ บทบาทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น รูปแบบการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การผสมผสานกิจกรรมพืชกับพืช พืชกับสัตว์ และสัตว์กับสัตว์ การปรับเปลี่ยนดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจระดับครอบครัวดีขึ้น ชุมชนมีงานทำมากขึ้น สังคมและครอบครัวมีความสงบสุขมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพและนิเวศวิทยาดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในตำบลเกาะนางคำ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ตั้งแต่มีการสร้างสะพานเชื่อมเกาะ (ภักธนันท์ ไชยประภา, 2542) งานชิ้นนี้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต การจำหน่าย และการบริโภค ของชาวบ้านเกาะนางคำ ว่าตั้งแต่มีการสะพานเชื่อมเกาะ ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีสินค้าบริโภคที่หลากหลาย แต่ในทางกลับกันมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ความสัมพันธ์ภายใน

ครอบครัวและชุมชนลดลง ครอบครัวมีรายจ่ายสูงขึ้น และชาวบ้านพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกมากขึ้น *ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนของชาวบ้านตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ พ.ศ.2470-2546* (สมพร วัฒนกุล, 2547) เดิมชาวบ้านเขาพระ ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้แบบดั้งเดิม ภายหลังมีการสนับสนุนให้ปลูกยางพาราและผลไม้เชิงเดี่ยว ทำให้ชาวบ้านใช้สารเคมีและพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น ส่งผลกระทบที่สำคัญ ได้แก่ การพึ่งพาเทคโนโลยีภายนอก การจ้างแรงงาน ความสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยลง และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง *การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา* (อำพน แสงดี, 2546) พบว่า ปัจจัยที่ทำให้การทำนาลดน้อยลง ได้แก่ ประชากรลดลง ประชากรมีการ ศึกษาที่สูงขึ้น ประชากรมีรายได้และรายจ่ายสูงขึ้น และแรงงานการทำนาลดลง การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีการทำนา มีการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ พิธีกรรม และวัสดุและอุปกรณ์ การเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน *การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการปัจจัยการผลิตของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่บ้านแหลมดิน หมู่ที่ 11 ตำบลดุสิต อำเภอกำแพงเพชร จังหวัดนครศรีธรรมราช* (นาลินีย์ ขอบผล, 2546) ผู้ศึกษาได้ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการปัจจัยการผลิต พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินน้อยและไม่มีเอกสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้ไม่สามารถแปลงสินทรัพย์ที่มีอยู่เป็นทุนรอนในการผลิตได้ ทำให้มีการกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งภายในและภายนอก นอกจากนี้กระบวนการผลิตยังพึ่งพาแรงงานจากภายนอกเกือบทั้งหมด มีค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานสูง ประกอบกับเส้นทางคมนาคมในชุมชนไม่สะดวก น้ำดื่มน้ำใช้ไม่เพียงพอ และราคาผลผลิตตกต่ำและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สภาพและปัญหาดังกล่าวว่าปัจจุบันยังไม่ได้รับการแก้ไขจากผู้ที่เกี่ยวข้องหรือจากหน่วยงานภาครัฐแต่อย่างใด

งานกลุ่มระบบการผลิตและการจัดการผลิต ใช้วิธีวิทยาเชิงปริมาณ 2 เรื่อง ได้แก่ *การประเมินความยั่งยืนของระบบไโรนาสวนผสมบริเวณคาบสมุทรสติงพระ จังหวัดสงขลา* (ปิยะนุช เจริญศรี, 2543) งานชิ้นนี้กล่าวถึง การทำไโรนาสวนผสม

4 ลักษณะ คือ การทำไร่นาสวนผสมขนาดเล็กบนที่ราบ ทำไร่นาสวนผสมขนาดใหญ่บนที่ราบ การทำไร่นาสวนผสมบนที่ราบระหว่างสันทราย และการทำไร่นาสวนผสมบนพื้นที่สันทราย พบว่า การทำไร่นาสวนผสมบนพื้นที่สันทรายมีความยั่งยืนต่ำสุด ส่วนการทำไร่นาสวนผสมลักษณะอื่นๆ มีความยั่งยืนในระดับปานกลาง และการจัดการระบบวนเกษตรในที่ราบลุ่มแม่น้ำปากพนัง (นฤมล พุกษา, 2539) งานชิ้นนี้กล่าวถึง การจัดการระบบวนเกษตรบริเวณราบลุ่มแม่น้ำปากพนังที่ใช้แรงงานในครัวเรือน วิธีที่ง่าย ไม่ยุ่งยาก ลงทุนน้อย และใช้สารเคมีน้อยที่สุด ผลที่เกิดจากการจัดระบบในแง่สิ่งแวดล้อม พบว่ามีพืช 118 ชนิด 56 วงศ์ ขึ้นทั้งในที่ดอน ที่ลุ่มและที่สันทราย รูปแบบการกระจายตัวของพืชเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ การจัดวนเกษตรที่ดี ทำให้เกษตรกรมีรายได้สม่ำเสมอ และไม่มีหนี้สิน สำหรับงานที่ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพมี 4 เรื่อง ได้แก่ การเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำสวนพุดปากหรามกับพุดวังโหล จังหวัดนครศรีธรรมราช (โสพิศ โพธิ์สุวรรณ, 2543) งานชิ้นนี้ศึกษาการเปรียบเทียบการทำสวนพุด 2 แหล่ง คือ สวนพุดบ้านปากหราม กับบ้านวังโหล พบว่า มีความแตกต่างกันในเรื่องระยะเวลาการปลูก การทอนค้ำพุด แนวคิดในการพัฒนาการทำสวนพุด การใช้แรงงานในการเก็บผลผลิต อุปกรณ์ในการเก็บพุด และการเลือกปุ๋ย สวนพุดวังโหลให้ผลผลิตพุดที่มีคุณภาพและขายได้ราคาสูงกว่าสวนพุดปากหราม มีแนวโน้มขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น ต่างจากพุดปากหรามที่มีแนวโน้มการขยายพื้นที่ปลูกลดลง การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพืชที่ใช้เป็นอาหารและยาของชาวบ้านอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (เกษรรินทร์ ไชยแก้ว, 2541) งานชิ้นนี้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพืชพื้นบ้านของชาวบ้านอำเภอสทิงพระ ที่เชื่อกันว่าพืชเป็นทั้งอาหารและยาเมื่อรับประทานไปแล้วจะช่วยบำรุงร่างกายให้แข็งแรง โดยเฉพาะผู้ป่วย และสตรีมีครรภ์ ส่วนของพืชบางชนิดใช้รักษาโรคได้ เช่น รากกล้วยเถื่อนรักษาไข้มาเลเรีย ถั่วเขียวต้มน้ำตาลช่วยรักษาโรคเหน็บชา เป็นต้น การศึกษาการเลี้ยงหอยนางรมของชาวบ้าน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ศรัณย์ วรานนท์ชุตติ, 2544) งานชิ้นนี้ศึกษาสภาพปัญหาในการเลี้ยงหอยนางรมในกาญจนดิษฐ์ พบว่า ประสบด้านการผลิตและการตลาด ในการผลิตผู้เลี้ยง การขาดพันธุ์หอยนางรมที่มีคุณภาพ

ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น และเกิดปัญหาเรื่องน้ำเสียในขณะเลี้ยง ส่วนปัญหาด้านการตลาด มีการผูกขาดทางตลาดทำให้ขายราคาต่ำ และการศึกษาระบบวนเกษตรและป่าชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (พงษ์พันธ์ สุขสุพันธ์, 2540) งานชิ้นนี้ศึกษาระบบวนเกษตรและป่าชุมชนที่กิ่งอำเภอวิภาวดี พบว่า เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการจักระบบวนเกษตร คือ การขาดแคลนไม้ในการสร้างบ้าน ภายหลังมีการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านได้พึ่งพาผลผลิตจากป่า เช่น ผลไม้ น้ำผึ้ง สมุนไพร เนื้อไม้ ในขณะเดียวกันป่าก็ได้รับการดูแลจากชาวบ้านในฐานะเป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน

งานกลุ่มการฟื้นฟูทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม ใช้วิธีวิทยาเชิงปริมาณ 2 เรื่อง ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ค่าทางสถิติ ได้แก่ การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช (เสาวภา ชลารัตน์, 2540) งานชิ้นนี้กล่าวถึง การจัดการและการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ในด้านการซ่อมแซมถนน การขุดลอกคูคลอง การแสดงความคิดเห็น และการจัดการขยะมูลฝอย ศึกษาการจัดการทำนบปลาประจำหมู่บ้านโดยองค์กรท้องถิ่นในจังหวัดตรัง (พรณี เดชภักดี, 2543) พบว่า ระดับความสำเร็จสูงของการจัดการทำนบปลาขึ้นอยู่กับความหลากหลายทางชีวภาพ ความเหมาะสม และการบริหารของกลุ่มคณะกรรมการปัจจัยที่ประสบความสำเร็จประกอบด้วย ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจครัวเรือน และการจัดการขององค์กรท้องถิ่น ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ 6 เรื่อง ได้แก่ ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน ตำบลไทรทอง อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สุขสวัสดิ์ มณีโชติ, 2547) สาระสำคัญของงานชิ้นนี้กล่าวถึงสภาพปัญหาการจัดการป่าชุมชนในอำเภอชัยบุรีซึ่งชาวบ้านขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ขาดการมีส่วนร่วม และขาดการร่วมกิจกรรม จึงมีการจัดทำยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนซึ่งมีขั้นตอน คือ ศึกษาปัญหาและความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน พัฒนายุทธศาสตร์การมีส่วน

ร่วมในการจัดการปาล์มชน และดำเนินการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ผลการจัดทำให้บุคลากรในเขตปาล์มชนที่เกี่ยวข้องมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันมากขึ้น การจัดการปาล์มชนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล (สุนทร สว่างมาลี, 2539) งานชิ้นนี้กล่าวถึง ปาล์มชนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้จังหวัดสตูล ประกอบด้วยปาล์มชนนิคมฯ ปาล์มต้นน้ำตกลายใจ และปาล์มชนนิคม ฯ บ้านผิงปาล์ม 8 มีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีกฎระเบียบข้อบังคับในการดูแลรักษาป่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าในการการดำรงชีพ การจัดการป่าจาก : กรณีศึกษา ตำบลขนานบาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช (นริศ แก้วสินวล, 2539) งานชิ้นนี้กล่าวถึงโครงสร้างของป่าจากประกอบด้วยมีพันธุ์ไม้ 10 ชนิด และมีต้นจากเป็นพันธุ์ไม้เด่น ชาวบ้านจัดการพื้นที่ป่าจาก 2 ลักษณะ คือ จัดการป่าจากที่มีอยู่เดิมโดยมีเป้าหมายให้ป่าจากคงอยู่และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ และเพิ่มพื้นที่ปลูกป่าในพื้นที่นาทุ่งร้างซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจได้ การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (สุณีย์ บุญกำเนิด, 2541) งานชิ้นนี้ศึกษารูปแบบกิจกรรมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมงและการมีส่วนร่วมของสมาชิก พบว่า การรวมกลุ่มของชาวบ้านเกิดจากความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ เนื่องจากมีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเล และการใช้เครื่องมืออวนรุนในการจับสัตว์น้ำ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันแก้ปัญหาโดยมีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน มีผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ และใช้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในการขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แนวทางการจัดการพื้นที่ป่าชายเลนในอำเภอ ยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี (สุรชาติ เพชรแก้ว, 2540) งานชิ้นนี้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของป่าชายเลนในอำเภอยะหริ่ง เดิมมีสภาพเป็นป่าชายเลนตามธรรมชาติภายหลังมีการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำเพื่อการค้าจึงส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยรวมของป่า ชาวบ้านรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาที่มีแนวทางจัดการทรัพยากรที่ดินมี 3 แนวทาง คือ การจัดการพื้นที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำ การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา (วิษชุดา กุฬานุวัฒน์,

2546) งานชิ้นนี้กล่าวถึงปัจจัยด้านการจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้าน ประกอบด้วย ปัจจัยด้านผู้นำและสมาชิก ผู้นำต้องมีความเสียสละ รับผิดชอบ และขยันหมั่นเพียร ปัญหาของกลุ่มขณะนี้ประสบปัญหาขาดแคลนเงินทุน มลภาวะทางน้ำ และปัญหา สัตว์น้ำาลดลง ในด้านกิจกรรมของกลุ่มมีกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก การสาธิตและส่งเสริมเครื่องมือทำประมง การสร้างปะการังเทียม การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การส่งเสริมอาชีพ และการระดมเงินทุนจากภายในชุมชน ส่วนผลกระทบจากการจัดกิจกรรม ได้แก่ ทำให้เกิดอาชีพเสริม มีผู้นำที่เข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมทางทะเลได้รับการดูแล

กลุ่มการส่งเสริมและจัดการท่องเที่ยว ศึกษาสภาพแหล่งท่องเที่ยวและ แนวทางการพัฒนา การท่องเที่ยวในภาคใต้ทั้งแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ *ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหมู่ เกาะลันตา อำเภอลันตา จังหวัดกระบี่* (กิตติ วิชัยดิษฐ์, 2540) งานชิ้นนี้ศึกษา ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวหมู่เกาะลันตา คือ การมีสภาพพื้นที่เหมาะสม มี สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ และการที่รัฐและท้องถิ่นมีนโยบายส่งเสริม การพัฒนา ในส่วนกระบวนการ พัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีการศึกษา สภาพและปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การกำหนดแนวทาง และ มาตรการ และการดำเนินงานที่ดี สำหรับผลกระทบที่สำคัญ พบว่า มีการขยายตัว ทางเศรษฐกิจ มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาสังคม เพิ่มมากขึ้น มีการนำเอาวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมจากภายนอกเข้ามา และการ ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของชุมชน การศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลจังหวัดตรัง (สุชาติ อินกล้า, 2547) งานชิ้นนี้กล่าวถึงข้อได้เปรียบ ของแหล่งท่องเที่ยวทะเลตรังที่ตั้งซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก มีภูมิทัศน์ ธรรมชาติและชายหาดที่สวยงาม อากาศเย็นสบาย อุดมด้วยพืชนานาพรรณ มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน สำหรับแนวทางการพัฒนาได้แก่ การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลรักษาความสะอาด การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอกะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี (วลัยลักษณ์ บุญปราบ, 2543)

งานชิ้นนี้กล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาได้แก่ การมีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ และส่วนท้องถิ่นมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาที่ชัดเจน สำหรับกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาสภาพปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การกำหนดแนวทางและมาตรการ และการดำเนินงานที่ดี ส่วนผลกระทบจากการพัฒนา ได้แก่ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ มาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น เกิดปัญหาสังคมมีการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมต่างประเทศ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม การศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา (อุไรวรรณ สุภาณิตย์, 2544) งานชิ้นนี้กล่าวถึงโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลาที่สำคัญ ได้แก่ วัดมัทธิมาวาสวรวิหาร พระเจดีย์หลวงและพลับพลาที่ประทับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบนเขาดังกวน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา พระเจดีย์สองพี่น้องและป้อมเมืองสงขลาเก่า วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี สุขานสุลต่านสุลัยมาน วัดจะทิ้งพระ วัดพะโคะ และวัดเจดีย์งาม โบราณสถานแต่ละแห่งได้รับการบูรณะและพัฒนาที่แตกต่างกันตามปัจจัยเงื่อนไขของงบประมาณ และการจัดการของภาคเอกชนในท้องถิ่น ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการจัดสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอนุรักษ์และพัฒนา และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละแห่งมีการดำเนินการที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพของโบราณสถาน และการเห็นคุณค่าของคนในท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ศึกษาการจัดการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช (ชนกันต์ หิรัญพันธุ์, 2544) งานชิ้นนี้พบว่า ปัจจัยภายในที่เกื้อกูลการจัดการกิจการของชมรมประกอบด้วย ผู้นำ สมาชิก ทูตทรัพย์ และโครงสร้างของชมรมที่เป็นระบบ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว กลุ่มและองค์กรอื่นๆ การจัดกิจกรรมของชมรมมีการดำเนิน การอย่างเป็นระบบ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการศึกษาปัญหาและความต้องการ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติงาน และขั้นการประเมินผลและติดตามผล ผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรม คือ ทำให้เกิดอาชีพเสริมแก่สมาชิก มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เกิดผู้นำเพิ่มขึ้น องค์กรท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และมีการดูแลรักษาป่ามาก

ขึ้น การศึกษาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเมือง สุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา (จุรี อินทจันทร์, 2546) งานชิ้นนี้ศึกษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวมีธรรมชาติที่สวยงาม อากาศเย็นสบาย มีพรรณพืชนานาชนิด มีการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การมีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม และการส่งเสริมจากรัฐ สำหรับผลกระทบจากการพัฒนา ได้แก่ เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูงขึ้น วัฒนธรรมเสื่อมถอย และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

ในส่วนงานบทความมีจำนวน 8 เรื่อง เก็บข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เน้นการศึกษาเชิงพื้นที่หรือบริบทพื้นที่ในฐานะฐานคิดสำคัญของพัฒนา งานกลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการสูญเสียทรัพยากรและศึกษาการจัดการทรัพยากร งานกลุ่มแรกมีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ ทะเลเปลี่ยนไป ชุมชนเปลี่ยนแปลง : การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (อัมพร แก้วหนู, 2535 – 2536) บทความนี้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในรอบ 30 ปี ซึ่งเคยมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัวมากขึ้น สภาพแวดล้อมจึงถูกทำลาย เนื่องจากมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนเมืองปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบ ภายหลังมีเรืออวนรุนเข้ามาทำประมงทำให้ชาวประมงพื้นบ้านจับปลาได้น้อยลง นอกจากนี้มีการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำบริเวณพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา ส่งผลกระทบต่อการทำนาข้าว เนื่องจากขาดแคลนน้ำจืด ชาวบ้านจึงย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนไปเป็นกรรมกรในเมืองและขายแรงงานที่กรุงเทพฯ การเคลื่อนตัวของชุมชนในลักษณะดังกล่าวอยู่ในลักษณะระยะล้ำระส่ายหนักขึ้นเมื่อมีการแพร่กระจายของยาเสพติด และค่านิยมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นวัตถุนิยม อนาคตของชุมชนจึงมืดมน การพังทลายและการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเล : กรณีจังหวัดตรัง (สมาคมหยาดฝน, 2537) บทความเรื่องนี้กล่าวถึงระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเลตรังที่เคยอุดมสมบูรณ์ ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

มามีการทำลายระบบนิเวศอย่างรุนแรง นุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาุ้ง ผลกระทบของการสูญเสียป่าชายเลนทำให้สัตว์น้ำลดลง โครงการปลูกป่าชายเลน และโครงการอนุรักษ์หญ้าทะเล เต่าทะเล และปลาทะเลจึงเกิดขึ้น ภายหลังการอนุรักษ์เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ดีขึ้น ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น มีกระบวนการประชาธิปไตยระดับชุมชนเกิดความร่วมมือในการเรียนรู้ และเกิดการตอบสนองเชิงนโยบาย ประมงพื้นบ้าน : เลือดเนื้อและวิญญาณของชุมชนภาคใต้ (จุฑา หนูทอง, 2541) บทความนี้กล่าวถึงอาชีพประมงพื้นบ้านที่ผู้เขียนบอกว่าก็เหมือนกับอาชีพอื่นๆ ของชุมชนที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและเงื่อนไขอื่นๆ เป็นตัวกำหนด เมื่อเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปก็ย่อมส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้าน วิธีการทำประมงตามแบบเดิมที่อาศัยเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างง่ายๆ เป็นเครื่องมือที่สอดคล้องกับขนาดและชนิดของสัตว์น้ำ ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำเกินความจำเป็น สภาพต่างๆ จึงอยู่รอดอย่างมั่นคงปลอดภัย แต่วันนี้การประมงพื้นบ้านภาคใต้โดยรอบๆ ทะเลสาบสงขลา เป็นตัวอย่างของการล่มสลายที่เด่นชัด อันเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์น้อยลง และการใช้เครื่องมือที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพสูง ได้ทำลายระบบนิเวศและสัตว์น้ำลงอย่างรวดเร็ว เลือดเนื้อและวิญญาณของชาวประมงภาคใต้จึงถูกทำลายลงอย่างยากจะรื้อฟื้น บทความกลุ่มที่ศึกษาการจัดการทรัพยากร มีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ *ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง* (ชวน เพชรแก้ว, 2547) บทความนี้นำเสนอการเปลี่ยนแปลงชุมชนดั้งเดิมของตำบลไม้เรียง เดิมมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย แต่เมื่อชุมชนรับวัฒนธรรมใหม่แบบชุมชนเมืองเข้ามา ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ความเป็นชุมชนไม้เรียงแต่เดิมเปลี่ยนเป็นมีข้อจำกัด ซึ่งแสดงถึงความยากจนของผู้คน และปัญหาอื่นๆ ก็ทับทวีขึ้น รูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงที่ก่อตัวมายาวนานก็เกิดขึ้นโดยใช้ภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ผนวกเข้าด้วยกันเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ตลอดเวลา ประกอบกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงทำให้ข้อมูลไหลเวียนสู่สมาชิกของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นผลให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงโครงการต่างๆ ก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องเป็นผลให้ชุมชนไม้เรียงเป็นชุมชนหนึ่งที่สามารถ

แก้ปัญหาและมีการพัฒนาจนเป็นแบบอย่างของการพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี
 ผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกาะแรต (ชวน เพชรแก้ว และมานิชย์ นวลสระ,
 2547) บทความนี้กล่าวถึง เกาะแรตเกาะเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในอำเภอดอนสัก จังหวัด
 สุราษฎร์ธานี เดิมเกาะนี้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งจับสัตว์น้ำที่สำคัญ
 การก่อตั้งชุมชนสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีชาวจีนไหหลำ
 จำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่มีหลักฐานที่สำคัญ คือ ศาลเจ้ากวนอู และ
 ศาลเจ้าแม่ทับทิม เดิมชาวบ้านที่นี่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ชาวบ้านส่วนใหญ่มี
 อาชีพจับสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังมีโรงโม่สำหรับเป็นที่พักพิงของผู้คนไร้ที่อยู่ แต่ใน
 ปัจจุบันการประกอบอาชีพประมงเริ่มฝืดเคือง ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปจับสัตว์
 น้ำในพื้นที่ไกลๆ ไม่ค่อยคุ้มกับการลงทุน กลุ่มสตรีจึงรวมตัวกันผลิตอาหารทะเล
 แปรรูป เช่น หมึกแวน หมึกอบ และกะปิจากกุ้งเคย มีคุณภาพเป็นที่นิยมอย่าง
 แพร่หลาย ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงตนอยู่ในภาวะปัจจุบันอย่างปกติสุขแม้จะ
 ไม่เหมือนสภาพเดิมก็ตาม บทความจากป่าพรุถึงป่าชายเลน : ชุมชนบ้านท่าพรุ
 (พญอม จันนิม, 2547) บทความนี้กล่าวถึง ทรัพยากรของชุมชนบ้านท่าพรุ หมู่ที่
 5 ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ว่าในอดีตเคยเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์
 ครั้นเมื่อถูกบุกรุกโดยพวกนายทุนได้เข้าไปหาผลประโยชน์ด้วยการตัดไม้โกงกาง
 นำไปเผาถ่าน การขายที่ให้กับพวกนายทุนประกอบกับการได้สัมปทานส่งผลให้
 พื้นที่ป่าชายเลนบ้านท่าพรุเสื่อมสภาพความอุดมสมบูรณ์ลงไปเรื่อยๆ ด้วยเหตุดัง
 กล่าว ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านในพื้นที่แห่งนี้จึงร่วมใจจัดตั้งโครงการราษฎรอาสา
 พิทักษ์ป่าท่าพรุ ร่วมมือร่วมใจกับนักพัฒนา นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และ
 สื่อมวลชน เพื่ออนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ให้กลับมาสมบูรณ์อีกครั้งใช้หลัก 3 ประการ
 คือ การจัดการองค์ความรู้ การใช้ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมกล่อมเกล่า และ
 มีระบบภาคีเครือข่าย โครงการดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีก
 ครั้ง และเมื่ออายุสัมปทานหมดไปชาวบ้านได้ขยายพื้นที่อนุรักษ์ทำให้มีผืนป่ากลับ
 มาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เกาะยวน้อยชุมชนมุสลิม : ชุมชนชาวประมง พื้นบ้านพลิก
 พื้นวิกฤตอ่าวพังงา (ปริญญา ปานชาวนา, 2547) บทความนี้กล่าวถึง เกาะยวน้อย
 ซึ่งตั้งอยู่บริเวณกลางอ่าวพังงาฝั่งอันดามัน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมแต่

ก็มีชาวไทยพุทธบางส่วนอยู่รวมกันเสมือนญาติสนิทต่างให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีโดยไม่แบ่งแยก ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน หลังจาก พ.ศ.2500 มีนายทุนเข้ามาหาผลประโยชน์จากชุมชน ชาวบ้านได้ร่วมมือกันต่อต้าน และให้ความสนใจปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งป่าชายเลนและหญ้าทะเล ให้ความความขัดแย้งในชุมชนเริ่มคลี่คลายลง และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข บทเรียนการทำงานองค์กรการพัฒนาเอกชนเครือข่ายประมงและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ (อัมพร แก้วหนู, 2541) บทความนี้ผู้ศึกษาได้รวบรวมรายผลการศึกษาทางเลือกเพื่อความอยู่รอดในการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งชุมชนชาวประมงในภาคใต้ พบว่า การทำการประมงต้องใช้เครื่องมือที่เกื้อกูลกับระบบ มีการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ สร้างปะการังเทียม จัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อให้ความช่วยเหลือชาวประมง รักษาป่าชายเลนให้คงอยู่ การแปรรูปสัตว์น้ำ การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ แก่เยาวชนและสตรี

สำหรับงานวิจัยจำนวน 11 เรื่อง ใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงประยุกต์ 1 เรื่อง วิจัยเชิงปริมาณ 2 เรื่อง วิจัยเชิงคุณภาพ 4 เรื่อง และวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) 4 เรื่อง งานวิจัยเชิงประยุกต์ คือ การศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (พิชัย สุขวุ่น, 2546) งานชิ้นนี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง 1,043 คน ใช้วิธีวิทยาแบบประยุกต์ มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ วิจัยเชิงคุณภาพ และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับต่ำ ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมแตกต่างกัน สาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมเกษตรสู่สังคมทุนนิยม เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาทรัพยากร ทำให้คนในภาคชนบทละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิม ในขณะที่เดียวกันก็ละทิ้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นไปด้วยแนวทางแก้ไข รัฐควรร่วมมือกับประชาชนในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในเชิงของคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลของชุมชน นอกจากนั้นรัฐควรจัดงบประมาณในการทำงานด้านศิลป

วัฒนธรรมให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ประชาสัมพันธ์ให้รู้ถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น แก้ไขปัญหาช่องว่างรายได้ระหว่างภาคชนบทกับคนเมืองให้แคบลงและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ในส่วนงานการวิจัยเชิงปริมาณ 2 เรื่อง มีการเก็บข้อมูลเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนาม ใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และแบบสำรวจรายการ ได้แก่ การศึกษารูปแบบการฝึกอบรมบุคลากรด้านคุณภาพการบริการของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ภูเก็ต พังงา และกระบี่ (กุลวรา สุวรรณพิมล, วีรภัทร์ โชติวิริยะกุล, ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ, นงเยาว์ ใจห่อ, 2549) พบว่า บุคลากรภาครัฐต้องการแผนพัฒนาฝึกอบรมที่ชัดเจนและต่อเนื่อง แผนต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างองค์กร และการให้ความรู้เพื่อจะได้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องและมีทิศทาง รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แก่คนในท้องถิ่นและภาคอื่นๆ บุคลากรในท้องถิ่น ต้องการให้มีการฝึกอบรมด้านการจัดการการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสำหรับองค์การภาคเอกชน ต้องการให้เพิ่มความรู้แก่บุคลากรภายในองค์กรทุกแผนกเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และกิจกรรมการท่องเที่ยว สำหรับด้านรูปแบบและวิธีการฝึกอบรม พบว่า องค์กรภาครัฐต้องการวิธีการฝึกอบรมในรูปแบบการบรรยายและการอภิปรายเป็นหมู่คณะ บุคลากรในท้องถิ่นต้องการรูปแบบการฝึกอบรมแบบศึกษานอกสถานที่ การสาธิต และการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่วนองค์กรภาคเอกชนมีรูปแบบการฝึกอบรมพนักงานก่อนเข้าสู่งาน และการฝึกอบรมพนักงานระหว่างทำงานด้านกระบวนการสร้างเครือข่ายพบว่า ทั้ง 3 ภาคส่วน มีความเห็นที่สอดคล้องกันในการสร้างเครือข่ายการทำงาน โดยให้ระบุบทบาท หน้าที่ และกิจกรรมของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน รวมทั้งการจัดสรรประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน การศึกษากลยุทธ์ด้านราคาของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ งานชิ้นนี้กล่าวถึง การตั้งราคาผลิตภัณฑ์ที่ใช้เกณฑ์ต้นทุนและกำไร ลักษณะของเฉพาะของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดทำให้การตั้งราคามีความแตกต่างกัน สำหรับความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

คือ ต้องการให้มีป้ายบอกราคา

สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ 4 เรื่อง มีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ใช้แบบสอบถาม และการสนทนา งานกลุ่มนี้ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา (วิชชุตา ให้เจริญ, 2544) งานชิ้นนี้กล่าวถึง การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชมรมประมงพื้นบ้านเกาะยาวน้อย มีหลักการสำคัญ คือ ต้องไม่มุ่งหวังรายได้เป็นหลัก ต้องสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควรมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน พยายามผลักดันให้การประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน และมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม กระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย การวางแผนงาน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุมการดำเนินงาน กระบวนการดังกล่าวสามารถกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว และคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชนตามแนวทางของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน วิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา (สมคิด รัตนพันธุ์, 2544) งานชิ้นนี้กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวบ้านก่อนการสร้างเขื่อนรัชชประภาว่า เดิมสังคมที่นี่เป็นสังคมปิดมีความมีความเอื้ออาทรระหว่างคนกับคน และคนกับทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามอาชีพ มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม และปกครองแบบเครือญาติ แต่การเป็นสังคมปิดทำให้ชุมชนมีความ ล้าหลังกว่าชุมชนอื่น เพราะการคมนาคมกับสังคมภายนอกมีความยากลำบาก และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารล่าช้า หลังการสร้างเขื่อนวิถีชีวิตชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรป่าถูกทำลาย แม่น้ำพุมดวงเริ่มเน่าเสีย น้ำในแม่น้ำป็นกรด ไม่ได้ สัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านบางส่วนไร้ที่ดินทำกินต้องอพยพย้ายถิ่น ชายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม การผู้คนเห็นแก่ตัวและเอาตัวรอดมากขึ้น จิตวิญญาณในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติลดลง การสืบทอดประเพณีเก่าๆ เช่น การแข่งเรือในแม่น้ำพุมดวงและการคมนาคมทางน้ำที่ตลาดท่าขนอนหมดไป การใช้

ส่วนประกอบไม่เพียงพอเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์ (พิชัย สุขวุ่น, 2546) งานชิ้นนี้มีการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อหาแนวทางการความต้องการของชุมชนที่ผลิตไข่เค็มไชยา อำเภอไชยา และมีเชื้อไบยางพาราควนสุบรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ชุมชนต้องการบรรจุภัณฑ์ที่ใช้วัสดุในท้องถิ่นที่สามารถผลิตเองได้ สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้า และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้วัสดุที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน คือ ไม้ยางพารา หลังจากนั้นนำมาพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์และนำไปใช้เป็นบรรจุภัณฑ์ไข่เค็มไชยาและมีเชื้อไบยางพารา หลังการติดตามผลพบว่าแม้บรรจุภัณฑ์ที่ออกแบบสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับไม้ยางพารา แต่มีต้นทุนการผลิตสูงกว่ากล่องกระดาษ และมีน้ำหนักมากกว่าและยากต่อการขนส่ง การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์กะปิหมู่บ้านเกาะแรต อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี (มานิชย์ นวลสระ, 2545) งานชิ้นนี้กล่าวถึง ชาวบ้านเกาะแรตซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับอาชีพประมง เมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอ รายได้จากการจับสัตว์น้ำไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ หญิงสตรีจึงแปรรูปวัตถุดิบจากทะเล ที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยุ้จักกันอย่างแพร่หลายคือ ผลิตภัณฑ์กะปิ ชาวบ้านที่รวมกลุ่มได้พัฒนารูปแบบ โครงสร้างการผลิต และการตลาด พยายามเน้นการจัดการธุรกิจชุมชนด้วยการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอก มีหน่วยงานรัฐบาลให้การสนับสนุน และได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชนสามารถคงไว้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการผลิตแบบดั้งเดิมได้ ทำให้ธุรกิจชุมชนของที่นี่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

สำหรับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นอกจากการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มสนทนาแล้ว ยังเน้นการจัดเวทีชุมชนเพื่อแสวงหาคำตอบและผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วม งานกลุ่มนี้มี 4 เรื่อง ได้แก่ การวิจัยปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนพื้นที่ป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา (ศรีสุตา รัตน์, 2548) งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึงชุมชนต้นน้ำเขาพระว่า มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ กันมายาวนาน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ อาหาร ยารักษาโรค งานหัตถกรรม การเกษตรพื้น

บ้าน และการจัดการทรัพยากร ในชุมชนมีกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำตำบลเขาพระเป็น
 เครือข่ายในการขับเคลื่อนและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ การเรียน
 รู้ภูมิปัญญาชุมชนต้นน้ำ การจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดตั้ง
 กองทุนและสวัสดิการชุมชน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ และการรักษาพื้นบ้าน การ
 ปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่ป่าต้นน้ำเขาพระ พบว่า จุดแข็งของ
 การดำเนินงานขึ้นอยู่กับนักวิจัยที่มาจากตัวแทนของชาวบ้าน มีการสร้างกระบวนการ
 ทำงานร่วมกันระหว่างภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาของ
 ชุมชนและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โรงเรียน องค์การปกครอง
 ส่วนท้องถิ่น กับองค์กรชาวบ้าน และชุมชน องค์ความรู้ และกระบวนการถ่ายทอดที่
 ได้ คือ การศึกษาดูงานภาพ แนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาและแนวทาง
 ในการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาชุมชนต้นน้ำ แนวทาง/รูปแบบการนำองค์ความรู้
 ภูมิปัญญาของชุมชนไปใช้ในการพัฒนาชุมชนและจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
 พบว่า กระบวนการที่ถ่ายทอดที่สำคัญ ได้แก่ การจัดการความรู้ และการถ่ายทอด
 ประสบการณ์ชุดความรู้ โรงเรียนในพื้นที่ป่าต้นน้ำเขาพระได้มีส่วนร่วมและนำองค์
 ความรู้ไปพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นใช้ในสถานศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
 และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ได้จัดทำเป็นแผนพัฒนาชุมชนในระยะยาว การ
 มีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด
 สุราษฎร์ธานี (กรรณิการ์ นาโคอยู่, 2549) งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึง ลำน้ำท่าทองเกิดที่
 จากลำน้ำเล็กๆ 3 สาย คือ คลองกรูด คลองบางด้วน และคลองบางลู ไหลผ่านบ้าน
 บ่อโหลก บ้านท่าทองใหม่ และบ้านบางลำโรง ออกทะเลที่บ้านบางลำโรง อำเภอ
 กาญจนดิษฐ์ พื้นที่ที่คลองไหลผ่านดังกล่าวแต่เดิมประชาชนที่อยู่อาศัยมีอาชีพทำ
 นาและจับสัตว์น้ำ ปัจจุบันการทำนาหมดไป พื้นที่นากลายเป็นบ้านจัดสรร นาทุ่ง
 และสวนปาล์มน้ำมัน วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงจากเดิม คือ จากมีความ
 เชื้อเพื่อเชื้อเผ่า เชื้ออาหารต่อกัน เป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ ประชาชนมีทั้งชาวไทย
 พุทธและชาวไทยมุสลิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง ชีวิตความ
 เป็นอยู่ของชาวบ้านเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ปัจจุบันได้ละทิ้งไปสู่สภาพสังคม
 อุตสาหกรรม ในส่วนสภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาลำน้ำท่าทองได้จัดเวที

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนากลุ่ม และการศึกษาสภาพจริง พบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อลำน้ำท่าทอง ได้แก่ ปัญหาจากน้ำเสีย ปัญหาสัตว์น้ำลดลง ปัญหาบุกรุกพื้นที่ของนายทุน ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาจากการทำนาแก้ง และปัญหาจากถ่าน้ำมันจากเรือ การแก้ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ได้หลายวิธี วิธีที่บรรลุผลอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง คือ การรวมกลุ่มของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน แล้วสร้างเครือข่ายเป็นกลุ่มใหญ่ โดยกลุ่มได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืน ด้วยการร่วมการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ ในการกำหนดวิธีการหรือยุทธศาสตร์ และขั้นตอนการสร้างแผนปฏิบัติ มีการจัดประชุมกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคลองท่าทองใหม่ทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน เมื่อมีปัญหาเรื่องใดได้เชิญผู้รู้มาให้ความรู้และข้อคิดเห็น โดยที่คณะกรรมการกลุ่มจะสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาแต่ละเดือนให้กลุ่มใหญ่ทราบ เพื่อขับเคลื่อนให้ชาวบ้านได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำในการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทองอย่างยั่งยืนต่อไป

การศึกษาและพัฒนาศักยภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณีศึกษาลิเกป่าและสวดมาลัย (เจริญ ศรประดิษฐ์ และกอมารุดดิน ยีสา, 2548) งานชิ้นนี้ให้ความรู้เรื่องการแสดงลิเกป่าและสวดมาลัยในจังหวัดสุราษฎร์ธานีว่ามีพัฒนาการมาต่อเนื่องยาวนาน แต่เดิมการเล่นทั้งสองมีอยู่หลายคณะ แต่ปัจจุบันลิเกป่ามีเหลืออยู่เพียง 8 คณะ คือ ในอำเภอพุนพิน ได้แก่ ลิเกป่าพันปี ลิเกป่าสะพรั่งน้อย สงวนศิลป์ ลิเกป่าสนิท ทิพย์บรรพต และลิเกป่าในพัง อำเภอไชยา ได้แก่ ลิเกป่า ช.เสริมกิจ สุวรรณศิลป์ อำเภอท่าชนะ ได้แก่ ลิเกป่าร่มไทรทอง อำเภอเคียนซา ได้แก่ ลิเกป่าวิจิตร สงวนศิลป์ และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ได้แก่ ลิเกป่าจรัสศิลป์ ส่วนสวดมาลัยมีเหลือเพียง 4 คณะ คือ ในอำเภอไชยา ได้แก่ สวดมาลัยนายวารี ปัญญาอภิวังศ์ สวดมาลัยบ้านสามสัก และสวดมาลัยบ้านยางเตี้ย และในอำเภอท่าชนะ ได้แก่ สวดมาลัยสมอทอง

ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของลิเกป่าแต่ละคณะ ได้แก่ โรงที่ใช้แสดง ผู้แสดง เครื่องดนตรี เครื่องที่ใช้แสดง โอกาสในการแสดง บทร้องและลำดับการแสดง บทบาท ความเชื่อ และความคล้อยคลาเปลี่ยนแปลง ลิเกป่าทุกคณะมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน มีทั้งที่ยังคงสภาพเดิม และเปลี่ยนแปลงไป สำหรับองค์ความรู้

ของสวดมาลัยแต่ละคณะเกี่ยวกับ โอกาสที่แสดง ผู้สวด ลำดับการสวด บทบาทของการสวด ความเชื่อ และความคล้อยคลายเปลี่ยนแปลง ก็มีสภาพที่คล้ายคลึงกันกับลิเกป่า คือ มีทั้งที่ยังคงสภาพเดิม และมีบางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ด้านแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาทั้งลิเกป่าและสวดมาลัย มาจากการจัดการความรู้ สรุปว่า การละเล่นทั้งสองจะยังคงอยู่รอดและมีบทบาทอยู่ในสังคมต่อไป หากมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความเป็นศิลปิน การสร้างแรงกระตุ้น การมีส่วนร่วมของผู้ชม การสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ และมีกระบวนการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง และงานวิจัยเรื่อง จิตวิญญาณแห่งขุนเขา : ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนรายรอบอุทยานแห่งชาติน้ำตกโยง กรณศึกษา อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (รัชฎา ศุขแสงสันต์ และคณะ, 2550) กล่าวถึง ชุมชนต้นน้ำอำเภออ่อนพิบูลย์มีวิถีชีวิตผูกพันและพึ่งพาธรรมชาติในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ และการใช้ชีวิต ชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผืนป่าต้นน้ำที่สำคัญ ได้แก่ การเลือกพื้นที่ทำกินและการตั้งบ้านเรือน การทำมาหากิน การสร้างที่อยู่อาศัย การดูแลรักษาสุขภาพ การอนุรักษ์สัตว์ป่าและป่าไม้ การอนุรักษ์ดิน และการใช้ทรัพยากรจากป่า ฯลฯ การสร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำให้กับกลุ่มเยาวชน พบว่า เยาวชนได้นำเสนอบทบาทในการดูแลผืนป่าต้นน้ำของชุมชน โดยการทำเกษตรแบบผสมผสาน หรือสวนสมรม ร่วมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในโรงเรียนและชุมชน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง แยกประเภทขยะและใช้วัสดุจากธรรมชาติ และลดการใช้สารเคมี งานวิจัยกลุ่มนี้ มุ่งแสวงหาคำตอบจากชาวบ้านและชุมชนในพื้นที่ศึกษา โดยใช้เครื่องมือ การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแสวงหาคำตอบ และใช้คำตอบนั้นแนวทางในแก้ปัญหา และจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

4.6 การแก้ปัญหาทางสังคม

งานกลุ่มนี้มี 7 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 3 เรื่อง และบทความ 4 เรื่อง งานวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่ใช้วิธีวิทยาเชิงปริมาณ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นฐานคิดในการศึกษา เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์บุคคล และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ผลการศึกษาส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน คือ กล่าวถึงปัญหา ที่มาของปัญหา ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา และผลกระทบของปัญหา ขาดการนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา ได้แก่ การศึกษาปัญหาสตรีหลังจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเล ซึ่งอาศัยในตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (พะยอม จันทร์เจริญ, 2540) งานชิ้นนี้กล่าวถึง ปัญหาสุขภาพของสตรีที่เคยทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมว่ามีปัญหาเกี่ยวกับผิวหนัง ทางเดินหายใจ หัวใจ และกระเพาะอาหารและลำไส้ ระบบประสาทและโรคลม สตรีที่มีครรภ์ไม่สามารถทนต่อสภาพและลักษณะการทำงานในโรงงานดังกล่าวได้จำเป็นต้องลาออกก่อนถึงกำหนดคลอด ลักษณะและปัญหาการพัฒนาชุมชนคลองสำโรง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา (รุจิกร ขาวนา, 2543) งานชิ้นนี้กล่าวถึง ลักษณะการพัฒนาชุมชนคลองสำโรงซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน อาชีพและรายได้ สุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาการพัฒนาที่พบ ได้แก่ ปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ อาชีพและรายได้ วัสดุอุปกรณ์ และปัญหาด้านที่ดินทำกิน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา (สุนนา มุนินโท, 2539) ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับตัวเด็ก เช่น ระดับการศึกษา ทศนคติต่อเรื่องเพศ ทศนคติต่อเรื่องชายและหญิง และการนิยมความรุนแรง ปัจจัยเกี่ยวกับครอบครัว เช่น ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และปัจจัยเกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดู เช่น กลุ่มเพื่อน แหล่งที่ได้รับความรู้เรื่องเพศ กลุ่มเพื่อนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนมากที่สุด ซึ่งมีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางเพศกับในกลุ่มโดยเรียนรู้มาจากสื่อลามกอนาจารต่างๆ

สำหรับงานบทความ 4 เรื่อง มีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับการนำเสนอปัญหา

สังคม และแนวทางในการแก้ปัญหา ได้แก่ *บันทึกประชาชน : มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้* (มันโตร์ สาละ, 2547) บทความนี้กล่าวถึง ประชาชนในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลว่าเป็นชุมชนมีประวัติศาสตร์และอารยธรรมเฉพาะตนที่มีความเป็นเอกราชและเสมอภาคมาแต่อดีต แต่ด้วยกลไกทางการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ นำวิธีการแบ่งแยกและปกครองมาใช้ทำให้มุสลิมในจังหวัดดังกล่าวอ่อนแอลง ในระยะหลังเมื่อข้าราชการไทยพุทธเข้าไปปฏิบัติราชการ มีการวางอำนาจเหนือประชาชนความขัดแย้งจึงเพิ่มมากขึ้น ประมาณปี พ.ศ.2477 ความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมของไทยสูงขึ้น กลุ่มชาตินิยมของชาวไทยมุสลิมมีการเคลื่อนไหวต่อสู้อย่างลับๆ และเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการในเรื่องต่างๆ เช่น การยอมรับภาษามลายูเป็นภาษาราชการ และการจัดเก็บภาษี เป็นต้น อีกทั้งได้มีการประท้วงใหญ่หลายครั้งในเวลาต่อมา และทุกวันนี้สถานการณ์ก็ยัง ตั้งเครียดและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ถูกตีความไปหลายๆ อย่าง และการเผชิญหน้าในเชิงอุดมการณ์ก็อาจทวีความรุนแรงมากขึ้นด้วย *วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมกับการแก้ปัญหาในมิดิภูมิภาคญายาวบ้าน* (พรพันธุ์ เขมคุณาคัย, 2542) บทความชิ้นนี้นำเสนอการวิเคราะห์วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน การสังเคราะห์สาระภูมิปัญญาชาวบ้านจากวัฒนธรรมท้องถิ่น และแนวการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมในมิดิภูมิภาคญายาวบ้านว่า การสูญเสียความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและรากฐานวัฒนธรรมของตนจนเกิดความล้มละลายของชนบททางเศรษฐกิจและการสูญเสียวัฒนธรรมชุมชนนั้นส่วนหนึ่งมาจากการพัฒนาประเทศที่ขาดสาระทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบรวม และการน้อมรับวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่จากประเทศตะวันตกโดยขาดการไตร่ตรอง ผู้ศึกษาได้สังเคราะห์สาระภูมิปัญญาชาวบ้านจากวัฒนธรรมท้องถิ่นจากศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน พบว่า งานนี้ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างวิถีอาชีพ ภาษาไทยถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน จุดมุ่งหมายเพื่อผลิตใช้ในครอบครัวและใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งนำไปสู่ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ประหยัด ประณีต งดงาม คงทน ส่วนประเพณีพื้นบ้าน ชวชนบทยังคงมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตผู้คนในท้องถิ่นโดยสะท้อนเอกลักษณ์ชนบทอย่างเด่นชัดทั้งด้านลักษณะอาชีพ สังคมและจริยธรรม ในส่วน

แนวทางแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมในมิติ ภูมิปัญญาชาวบ้าน มองว่า วัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ร่วมกันของมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ หากจะใช้กระบวนการทางการศึกษาสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านควรให้สถาบันการศึกษาทุกระดับถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรม มีการวิจัยและนำผลวิจัยมาใช้ จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กลยุทธ์ในการแก้ปัญหา (พรพันธุ์ เขมคุณาศัย, 2536) บทความนี้ผู้ศึกษาเสนอความคิดว่า รัฐควรมุ่งบริหารงานแบบบูรณาการ โดยมีเป้าหมายเพื่อความมั่นคงแห่งชาติและนำไปสู่การพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม การมองข้ามปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมได้ทำให้เกิดภาพลบแก่รัฐมากขึ้น นอกจากนั้นการขาดความละเอียดอ่อนในการมองปัญหาก็ดี การไม่เปิดกว้างให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมก็ดี ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งมากขึ้นทั้งสิ้น ในส่วนนโยบายของรัฐที่กำหนดขึ้นเฉพาะจังหวัดชายแดนซึ่งสรุปลักษณะได้คือ มุ่งผสมกลมกลืนหรือมุ่งเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอิสลาม ผ่อนปรนหรือให้เสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามวิถีทางของวัฒนธรรมอิสลาม และสนับสนุนวัฒนธรรมอิสลามสำหรับการมุ่งผสมกลมกลืนมีอยู่หลายส่วนที่ผู้นำศาสนาในท้องถิ่นไม่เห็นด้วย เช่น การส่งเสริมให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามใช้ภาษาไทยเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างคนในชาติ การส่งเสริมให้ใช้ภาษาไทยในการสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังเห็นว่าการย้ำเน้นถึงสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีวิตตามวัฒนธรรมของตนรัฐจะต้องสนับสนุนอย่างจริงจัง และควรจะได้ปรับปรุงกลไกการปกครองท้องถิ่นที่อาศัยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจกับผู้นำศาสนาในท้องถิ่นด้วย นอกจากนี้ในด้านนโยบายรัฐควรเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจังและควรมีการนิเทศติดตามผลข้าราชการทุกระดับที่ปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างจริงจัง และชุมชนบ้านนาพรุ : การรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา (ชวน เพชรแก้ว, 2547) บทความนี้กล่าวถึง ชุมชนบ้านนาพรุ กิ่งอำเภอสุขสักราษฎร์ จังหวัดระนองว่าเป็นชุมชนที่ผสมผสานของผู้คนหลายกลุ่ม ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก มีรายได้ไม่แน่นอนฐานะจึงค่อนข้างจน ทั้งชาวไทยมุสลิมและไทยพุทธอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต่างก็ประสบปัญหาด้านการประกอบอาชีพประมงและทำสวนทำนา ซึ่งส่งผลต่อการก่อหนี้สินและส่งผลกระทบต่อรายได้

การศึกษาของเยาวชนผลที่ตามมา คือ มีปัญหาการว่างงานและปัญหาเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาด้านคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ชาวบ้านต่างเห็นความสำคัญ และให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาเป็นอย่างดี จึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินงานอันก่อให้เกิดผลต่อเศรษฐกิจ ชุมชนหลายกลุ่ม กลุ่มผู้ผลิตกะปิบ้านนาพรุเป็นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จมากกลุ่มหนึ่ง ในส่วนของภาครัฐก็ได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทั้งในด้านสาธารณูปโภคและด้านการพัฒนาชุมชน ทำให้โครงการที่เกิดขึ้นดำเนินการไปด้วยดีด้วยความร่วมมือกันของ ชาวบ้านในการทำกิจกรรมในชุมชนและกิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ชุมชนนี้จึงเป็น ตัวแบบสำคัญของการดำรงชีวิตของคนที่แตกต่างกันของคน 2 กลุ่มอย่างปกติสุข

4.7 บทสรุป

ผู้ศึกษาขอสรุปผลการสังเคราะห์สถานการณ์ภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้กรณีวัฒนธรรมกับการพัฒนา ในด้านประเภทและปริมาณงาน และวิธีวิทยา และเนื้อหา/ข้อค้นพบของงาน ดังนี้

ด้านประเภทและปริมาณงาน งานกลุ่มวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่นำสังเคราะห์มีจำนวน 112 เรื่อง นับย้อนหลัง 20 ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ.2536 – 2550 จำแนกงานตามช่วงเวลาได้ 3 ช่วง คือ ช่วงปีพ.ศ.2536-2540 จำนวน 25 เรื่อง ช่วงปี พ.ศ. 2541-2545 จำนวน 48 เรื่อง และช่วงปี พ.ศ.2546 -2550 จำนวน 39 เรื่อง จำแนกงานตามกลุ่มที่ศึกษาได้ 3 กลุ่ม คืองานวิทยานิพนธ์จำนวน 60 เรื่อง งานบทความจำนวน 28 เรื่อง และงานวิจัยจำนวน 24 เรื่อง จำแนกตามเนื้อหาสาระที่ศึกษาได้ 6 กลุ่ม ได้แก่ การปรับตัวทางวัฒนธรรม 16 เรื่อง การจัดการทางวัฒนธรรม 15 เรื่อง หน้าที่และบทบาท 14 เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 10 เรื่อง การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจำนวน 50 เรื่อง และการแก้ปัญหาทางสังคม 7 เรื่อง จากข้อมูลดังกล่าวมาสรุปได้ว่า งานวิจัยกลุ่มนี้ศึกษามากที่สุดในช่วงปี พ.ศ.2541-2545 งานส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ เนื้อหาสาระที่มีผู้สนใจศึกษามาก

ที่สุด คือ กลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ด้านวิธีวิทยา ประกอบด้วยงานวิทยานิพนธ์ งานบทความ และงานวิจัย ครอบคลุมถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา วิธีดำเนินการ และการวิเคราะห์ ข้อมูล พบว่า การเลือกใช้วิธีการศึกษามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ศึกษา สาขาวิชาของผู้เรียน ศาสตร์และวิชาชีพของผู้ศึกษา ในงานกลุ่มวิทยานิพนธ์ ประเด็นที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นไปตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย บางแห่งมีวิสัยทัศน์ “มหาวิทยาลัยฯ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” งานวิทยานิพนธ์จึงเน้นด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม บางแห่งเปิดการเรียนการสอน “ไทยคดีศึกษา” งานจึงมีความหลากหลาย ส่วนงานบทความและงานวิจัย ประเด็นการศึกษาส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสนใจส่วนตัวของผู้ศึกษาเอง วิธีวิทยาที่ใช้ในงานกลุ่มนี้มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม งานวิจัยเชิงปริมาณเน้นการแสวงหาข้อเท็จจริงและข้อสรุปเชิงปริมาณ การใช้ข้อมูลตัวเลขเป็นหลักฐานยืนยันความถูกต้องข้อค้นพบและสรุปผลต่างๆ ใช้เครื่องมือที่มีความเป็นปรนัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น แบบสอบถาม แบบทดสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาให้ละเอียดถี่ถ้วนก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้มีแบบสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม หรือการจัดเวทีชุมชนในการวิเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์เชิงเหตุผล ความแตกต่างของการดำเนินการวิจัยทั้ง 2 แบบนี้ ค่อนข้างเด่นชัด ทั้งในด้านแนวคิดทฤษฎี และขั้นตอนการดำเนินงาน กล่าวคือ การวิจัยเชิงคุณภาพมีพื้นฐานปรัชญาแบบธรรมชาตินิยม ในขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณมีพื้นฐานแบบปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม ดังนั้น การค้นหาความจริงด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพการณ์ที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า แนวคิดแบบปรากฏการณ์นิยมอาศัยวิธีการพรรณนาเป็นสำคัญ ในขณะที่การค้นหาความจริงด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณต้องอาศัยกระบวนการหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่อยู่บนรากฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ และขั้นตอนที่มีระเบียบแบบแผน นอกจากนี้ในกระบวนการศึกษาวิจัยด้วยวิธีการเชิงคุณภาพจะเริ่ม

ต้นด้วยข้อมูลสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการอุปมาน แล้วสรุปตีความผลการวิเคราะห์ตั้งเป็นองค์ความรู้ เป็นกฎหรือทฤษฎี ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณจะเริ่มต้นด้วยกฎหรือทฤษฎีก่อน จากนั้นข้อมูลเชิงประจักษ์จะถูกรวบรวม และนำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการอุปมาน และสรุปเป็นข้อค้นพบ (มนัส สุวรรณ, 2544) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการแสวงหาความรู้ ความจริงที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ และตรวจสอบได้ เป็นวิธีการที่ดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัยนับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหา หรือส่งเสริมกิจกรรม การวิจัยลักษณะนี้ก่อให้เกิดประโยชน์วงกว้างแก่ชุมชนในแง่ของการพัฒนา ชุมชน ประชาชนมีความตื่นตัว สามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องแล้ว ชุมชนได้รับการแก้ไขปัญหา การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น อีกทั้งส่งผลต่อตัวผู้ศึกษาเองได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนได้ดีขึ้น และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่งานวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาลักษณะนี้มีเพียงไม่กี่เรื่องเมื่อเทียบสัดส่วนของงานทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมในระดับเบื้องต้นเท่านั้น มิใช่การมีส่วนร่วมในระดับลึก เช่น การแสดงความคิดเห็น การเข้าร่วมกิจกรรม การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น แท้ที่จริงแล้วระดับการมีส่วนร่วมมีถึง 5 ระดับ คือ ระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร ระดับการให้คำปรึกษาหารือ ระดับการเข้าไปเกี่ยวข้อง ระดับการร่วมมือ และระดับการมอบอำนาจการตัดสินใจ

ด้านเนื้อหาและข้อค้นพบ จำแนกได้ 6 กลุ่ม ได้แก่ การปรับตัวทางวัฒนธรรม การจัดการทางวัฒนธรรม หน้าที่และบทบาท การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การแก้ปัญหาทางสังคม กลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด คือ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่ศึกษาน้อยที่สุด

คือ การแก้ปัญหาทางสังคม ส่วนงานที่เหลืออีก 4 กลุ่ม มีจำนวนงานที่ใกล้เคียงกัน *กลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรม* ประเด็นที่ศึกษา มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การปรับตัวทางวัฒนธรรมซึ่งมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ ชุมชน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม การปรับตัวเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ การปรับตัวจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงระบบทำมาหากิน และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ด้านการปรับตัวทางวัฒนธรรม มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การปรับตัวทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจชุมชน สภาพแวดล้อมระบบทำมาหากิน และวัฒนธรรม *กลุ่มการจัดการทางวัฒนธรรม* มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การใช้ภูมิปัญญาในการจัดการกิจกรรมของกลุ่มชาวบ้าน วัฒนธรรมการเมืองการปกครอง ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรม เส้นทางการค้าขาย แผนธุรกิจและการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่ม *หน้าที่และบทบาท* มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การศึกษาประวัติและผลงานของบุคคลที่สำคัญในภาคใต้ และการศึกษาบทบาทขององค์กรและสถาบันต่างๆ ในการพัฒนางานด้านวัฒนธรรม *กลุ่มการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน* มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาวัฒนธรรม การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการงานวัฒนธรรม และการจัดการองค์กรด้านวัฒนธรรม *กลุ่มการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม* มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ระบบการผลิตและเศรษฐกิจชุมชน การฟื้นฟูทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยว *กลุ่มการแก้ปัญหาทางสังคม* มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ปัญหาสตรีและเด็ก การพัฒนาชุมชน ชาวไทยมุสลิม ปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้ และปัญหาด้านภูมิปัญญา

ผลการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการตอบคำถามเรื่องที่ศึกษาระดับต้นที่อธิบายเรื่องราวปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ชุมชน หากเป็นกลุ่มวิทยานิพนธ์มักจะเป็นเรื่องที่มีความซ้ำซ้อนกัน เช่น การศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน หรือ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนหนึ่งภายใต้สถานการณ์หนึ่ง การศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จ และการศึกษาการดำเนินของกลุ่มๆ ต่าง เป็นต้น งานกลุ่มนี้จึงมีความคล้ายคลึงกัน ต่างเฉพาะพื้นที่ที่ศึกษา และกลุ่มประชากร ข้อค้นพบที่ได้จึงไม่ใช่

ข้อมูลที่แปลกใหม่จากที่เคยมีผู้ศึกษามาแล้ว งานวิทยานิพนธ์ที่โดดเด่นมีเฉพาะเรื่อง
ที่นำวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้
ระหว่างผู้ศึกษา ชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ถึงแม้ว่าระดับการมีส่วนร่วมที่
ปรากฏจะเป็นเพียงการแสดงความคิดเห็น หรือการร่วมดำเนินกิจกรรม แต่ก็ถือว่า
เป็นงานที่มุ่งสู่การพัฒนาอย่างแท้จริง

ในบรรดางานทั้งหมด งานกลุ่มที่มีความโดดเด่นคือ บทความ บทความส่วน
ใหญ่พิมพ์เผยแพร่ในวารสารทักษิณคดี สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ และ
สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เนื้อหาและข้อค้นพบเป็นข้อมูลรู้อย่างดีสำหรับ
การพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมของภาคใต้ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงพัฒนา ผู้เขียนส่วน
ใหญ่เป็นผู้ที่คลุกคลีและเกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมภาคใต้มาโดยตลอด บ้างเป็น
อาจารย์ บ้างเป็นนักวิจัย บ้างเป็นผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ในการพัฒนางานวิจัย
บางท่านศึกษาค้นคว้างานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้มายาวนาน มีความแตกฉานทั้งด้าน
พื้นที่และองค์ความรู้ ข้อค้นพบของงานกลุ่มนี้ถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง

สำหรับงานวิจัยซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับงานบทความ มีประเด็นศึกษาที่
ความหลากหลาย ประเด็นศึกษาส่วนใหญ่ขึ้นกับความสนใจของผู้ศึกษาและแหล่ง
ทุนอุดหนุนที่สนับสนุน งานที่โดดเด่น คือ งานที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วน
ร่วม ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบบัญชีสำหรับ
ธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน บ้านกาแป๊ะฮูลู อำเภอบางมอ จังหวัด
ยะลาจิตวิทยุณญาณแห่งชุมชน : ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ
จัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนรายรอบอุทยานแห่งชาติน้ำตกโยง กรณีศึกษา
อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์
ลำน้ำท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และการศึกษาและพัฒนา
ศักยภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณีศึกษาลิเกป่าและสวดมาลัย

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ ฐศรี (2549) กลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพชาวโคกโพธิ์ : พลังชาวบ้านเพื่อสวัสดิการชุมชน สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- กรรณิการ์ นาโคอยู่ (2549) **การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ลำน้ำท่าทอง อำเภอ กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- กิตติ วิชัยดิษฐ์ (2540) ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหมู่เกาะลันตา อำเภอ เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- กุลวรา สุวรรณพิมล, วีรภัทร์ โชติวิริยะกุล, ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ, นงเยาว์ ใจห่อ (2549) **การศึกษารูปแบบการฝึกอบรมบุคลากรด้านคุณภาพการบริการของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ภูเก็ต พังงา และกระบี่** ภูเก็ต : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
- เกษวรินทร์ ไชยแก้ว (2541) ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพืชที่ใช้เป็นอาหารและยา ของชาวบ้านอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- คำณวน นวลสนอง (2538) **วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- จรรยา หยุทอง – แสงอุทัย (2547) “ท้องถิ่นภาคใต้ : การเมืองภาคประชาชน” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 1 : 11 – 61
- จรรยา หยุทอง (2541) “ประมงพื้นบ้าน : เลือดเนื้อและวิญญาณของชุมชนภาคใต้” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 1 : 83 – 87
- (2542) “โลกทรงคนชวน หลีกภัย : ศึกษาจากวาทกรรม” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2 : 60 – 73
- (2542) “วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวใต้ : นักพัฒนาประชาธิปไตยหรือนักท้องถิ่นนิยม” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2 : 34 – 45
- เจริญ ศรีประดิษฐ์ และกอมารุดดิน ยีสา (2548) **ชุมชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัด สุราษฎร์ธานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- เจริญ ศรีประดิษฐ์ (2550) **การศึกษาและพัฒนาศักยภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณีศึกษาโลกป่าและสวดมาลัย** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- จิรอุฒิ อนุสรณ์นการ (2546) **วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษานักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏยะลา** ยะลา : สถาบันราชภัฏยะลา

- จันทิมา ไฉไล บุญสนอง (2539) การดำเนินงานและผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านคลองหะ ต่าบลคองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- จำนง บัวเนียว (2547) “เครือข่ายการสื่อสารสู่ตะเภา” รายงานชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- จำนง แรกพินิจ (2541) “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา : กรณีศึกษาภาคใต้” **ทักษิณคดีสถาบันทักษิณคดีศึกษา** 1: 103 – 112
- (2545) “พัฒนาการและการเคลื่อนย้ายฐานคิดธุรกิจของอุตสาหกรรมชุมชนในจังหวัดสงขลา” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2: 87 – 105
- (2545) “ภาคใต้ในกระแสเศรษฐกิจชุมชน” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2 : 18 – 27
- จิตติมา ดำรงวัฒนะ (2550) การศึกษาแบบแผนการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์หญิงหลังคลอด และทารกแรกเกิด โดยกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดนครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- จรี อินทจันทร์ (2546) ศึกษาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเมืองสุโขทัย-โก-ลก จังหวัดนครราชสีมา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- (2550) การศึกษาและพัฒนาศักยภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณีศึกษา เลิกป่าและสวดมอลัย กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ (2524) **ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- (2544) ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2542) **ชุมชนเป็นรากฐานของชาติ** กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชลดา เลื่อมใสสุข และคณะ (2549) **การพัฒนาชนบทของชาวบ้านตำบลปาว อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ชนกันต์ หิรัญพันธุ์ (2544) ศึกษาการจัดการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดภูเก็ต (2537) “ภูเก็ตความเปลี่ยนแปลงบนเวลาที่แปรเปลี่ยน” **ทักษิณคดีสถาบันทักษิณคดีศึกษา** 3: 69 – 87
- ชลินทร์ ประพุดติรง (2547) การพัฒนาระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

- ชวน เพชรแก้ว (2547) “ชุมชนบ้านนาพลู : การรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา” รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (179 – 213) กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
- (2547) “ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง” รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (7 – 43) นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)
- (2547) “พลิกปัญหาเป็นปัญญาจากหมากแข้งบ้านทอนหงส์” รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (180-196) กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
- (2549) การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2520-2549 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ชวน เพชรแก้ว และ มโนชัย นวลสระ (2547) “ผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกาะแรต” รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (53 – 72) กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
- ชวน เพชรแก้ว และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ (2548) บรรณนิทัศน์งานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ : กรณีวัฒนธรรมกับการพัฒนา นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- ชาครินทร์ โชติสุขเสรี และนนทิภัก เพียรโรจน์ (2546) “แผนธุรกิจผลิตภัณฑ์เสื้อโปยงพารา” โครงการพัฒนาที่ปรึกษาแผนธุรกิจ รุ่นที่ 2 นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ร่วมกับสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- ณัฐพงศ์ สุวรรณศิลป์ (2547) ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน ตำบลโมถ่าย อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- ดลรศักดิ์ ยะโกบ (2547) โครงการวิจัยปฏิบัติการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนพื้นที่ป่าต้นน้ำ ตำบลเขาพระ กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ดุสิต รักษ์ทอง, จำนง แรกพินิจ และคณะ (2544) วัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศึกษากรณีองค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- นริศ แก้วสินวล (2539) การจัดการป่าจาก : กรณีศึกษา ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- นริศวี มีเจริญ (2547) การพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- นฤมล พุกษา (2539) การจัดระบบเกษตรในที่ราบลุ่มแม่น้ำปากพนัง วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- นันทรัตน์ นามบุรี และคณะ (2545) **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบบัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน บ้านกาแป๊ะฮูลู อำเภอเบตง จังหวัดยะลา** สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ
- นาลีเนีย์ ขอบผล (2546) การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการปัจจัยการผลิตของเกษตรกรบนเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่บ้านแหลมดิน หมู่ที่ 11 ตำบลคูสิด อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- นุจิรา ชำนิไพบูลย์ (2545) บทบาทครอบครัวชาวไทยมุสลิมในการดูแลเด็กพิการ : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการที่โรงพยาบาลยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ภาควิชาศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต(พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์
- นารุง บุญปัญญา (2549) 3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลาคม
- บุญธรรม เทิดเกียรติชาติ (2541) **ศึกษาบทบาทขององค์กรทางวัฒนธรรมในการพัฒนาวัฒนธรรมไทย ตามสถานการณ์เปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศปัจจุบัน กรณีเบญจภาคีในสภาวัฒนธรรม จังหวัดภาคใต้** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ปก แก้วกาญจน์ (2539) **การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา** สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ประเวศ วะสี (2537) **กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนา : แนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ
- ปราณี เพชรแก้ว (2546) **การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ศึกษากรณีเกาะสมุยจังหวัดสุราษฎร์ธานี** มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- ปรานอม พงศ์อรุณ (2541) **ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคลองอยู่ตะเภาในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ปริญญา ปานชานา (2547) **“เกาะยวน้อยชุมชนมุสลิม : ชุมชนชาวประมง พื้นบ้านพลิกพื้นวิฤตอ่าวพังงา”** กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ
- ปัญญา จินดาวงศ์ (2540) **การดำเนินงานพัฒนาชนบทของสภาตำบล ในเขตอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ปิยะนุช เจริญศรี (2543) **การประเมินความยั่งยืนของระบบไร่นาสวนผสมบริเวณคาบสมุทรสงขลา** จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ปิยาภรณ์ ศรีทองใส (2542) **การศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของภูมิและความเชื่อเกี่ยวกับภูมิในคาบสมุทรสงขลา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

เปรมสิริ ศักดิ์สูง, อติศร ศักดิ์สูง และมูหามัด สาแลบิง (2550) **ลิเกฮูลู : การศึกษาเชิงประวัติ**

รูปแบบ และการพัฒนาศักยภาพ กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
พงษ์พันธ์ สุขสุพันธ์ (2540) การจัดระบบนักษัตรและปักษุชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขล
นครินทร์

พญอม จันนิม (2547) “บทเรียนจากป่าพรูถึงป่าชายเลน : ชุมชนบ้านท่าพรู” รายงานผลการศึกษา
นวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (141 – 160) กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ

พะยอม จันทรเจริญ (2540) การศึกษาปัญหาของสตรีหลังจากออกจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม
อาหารทะเลซึ่งอาศัยอยู่ในเขตตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2536) “จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กลยุทธ์ในการแก้ปัญหา” **ทักษิณคดี สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา** 2: 73-82

----- (2542) “วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมกับแนวการแก้ปัญหาในมิติภูมิปัญญาชาวบ้าน” **ทักษิณคดี
สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2: 106-115

พรรณี เดชภักดี (2543) การจัดการทำนบปลาประจำหมู่บ้านโดยองค์กรท้องถิ่นในจังหวัดตรัง
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (พัฒนาการเกษตร) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขล
นครินทร์

พัชรี บุญราศี (2544) ศึกษาชีวิตประวัติและผลงานของลักษ์ หนูประดิษฐ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

พิชัย สุขวุ่น (2546) **การใช้ส่วนประกอบไม้ยางพาราเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์** สำนักงานสภา
สถาบันราชภัฏ

พิชัย สุขวุ่น (2546) **การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของสมาชิกองค์การ
บริหารส่วนตำบลและประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี** สุราษฎร์ธานี : สถาบันราชภัฏ
สุราษฎร์ธานี

พิทยา บุขรารัตน์ (2543) “สถานภาพและบทบาทไทยคดีศึกษาภาคใต้ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต”
ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา 3:49-71

พิทยา ว่องกุล (2545) “วิถีไทยในยุทธศาสตร์การพัฒนาการใหม่ : เศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวมและ
ยั่งยืน” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2: 42-72

พุทธราด ละอองมณี (2544) ศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดสงขลา
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

ภทอนันท์ ไชยประภา (2542) การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในตำบลเกาะนางคำ อำเภอปากพะยูน
จังหวัดพัทลุง ตั้งแต่มีการสร้างสะพานเชื่อมเกาะ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

ภัทรา บุญสุยา (2545) ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ – บาปตามกฎแห่งกรรมใน
พระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
สหวิทยาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

มนัส สุวรรณ (2544) **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่
ไอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์

มันไชร์ สาและ (2547) “บันทึกประชาชน : มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” **ทักษิณคดี สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา** 1: 63-79

มานิษฐ์ นวลสระ (2545) **การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์กะปิ
หมู่บ้านเกาะแรต อำเภอตอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี** สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ

ยุทธไทยวรรณ (2544) **พื้นฐานการวิจัย (ฉบับปรับปรุงใหม่)** (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น

ยุทธนา ตระบันพุทธรักษ์ (2540) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
สงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

รัชการย์ วิษุรังศรี (2544) **การศึกษาแนวคิดและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านนาหว้า ตำบลนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะ
กรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

รัชฎา ศุภแสงสันต์ และคณะ (2550) **จิตวิญญาณแห่งชุมชนเขา : ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนรายรอบอุทยานแห่งชาติ
น้ำตกโยง กรณีศึกษา อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช** กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

รุจิรา ชาวนา (2543) ลักษณะและปัญหาการพัฒนาชุมชนริมคลองลำโรง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัด
สงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
ละม่อม พรหมปลอด (2543) บทบาทของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองในทัศนะของประชาชนมุสลิม
: ศึกษาในจังหวัดหนึ่งองชายแดนภาคใต้ ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วลัยลักษณ์ บุญปราบ (2543) **การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย
จังหวัด สุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยทักษิณ**

วสันต์ ชีวะสารณ์ (2541) **บทบาทขององค์กรทางวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมไทยใน
ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

วรรณฯ สุริยยังค์ (2542) **ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนบ้านป้อมมิตร 5 ตำบลคลอง
กวาง อำเภอนาหว้า จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิต
วิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ**

- วาสนา แสงงาม (2547) **ศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดปัตตานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- วิษุตา ให้เจริญ (2544) **การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- วิษุตา ภูพานวัฒน์ (2546) **การจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- วิจิต นันทสุวรรณ (2545) **“หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ จากโอิตะถึงสงขลา” ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2: 74-85
- วิเชียร รักการ (2529) **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย** กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์
- วิญญู วีระยางกูร และคณะ (2549) **กลยุทธ์ด้านราคาของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่** ภูเก็ต: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
- วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์ (2542) **การปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของชาวบ้าน ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- วีระชัย วีระนันทชาติ (2549) **เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนรอบอ่าวทุ่งคา – สวี เพื่อเสริมสร้างแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ศรัณย์ วรานนท์ชุตติ (2544) **ศึกษาการเลี้ยงหอยนางรมของชาวบ้าน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัด สุราษฎร์ธานี** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ศิริรัฐ ชูพร้อม (2544) **การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่มีการตั้งตลาดกลางผักและผลไม้จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2534 – 2543)** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ศรีสุดา รัตนะ (2548) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ของชุมชนปาดันน้ำ อำเภอยะดี จังหวัดชุมพร** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ศุภรัตน์ เหมทานนท์ (2543) **ศึกษาปัจจัยการรวมกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรงหา ตำบลแพรงหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- เศรษฐพงศ์ คำคง (2544) **ศึกษาประเพณีที่ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สถาพร ศรีสัจจ (2542) วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวภาคใต้ **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2: 10-12

สมคิด รัตนพันธุ์ (2544) **วิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

สมคิด รัตนวงศ์ (2542) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกรรมการกลุ่มเกษตรกร ในภาคใต้ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สมใจ ศรีนวล จำเริญ แสงดวงแข สิริनुช บุญช่วย (2536) **การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลังจากการสร้างสะพานดินสู่ถนนที่สงขลา** : มหาวิทยาลัยทักษิณ

สมทรง นุ่มนวล (2546) **การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้างสุราษฎร์ธานี** : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

สมพร วัฒนกุล (2547) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำสวนของชาวบ้าน ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิจังหวัดสงขลา ตั้งแต่ พ.ศ.2470 – พ.ศ.2546 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สมาคมหยาดฝน (2537) การพังทลายและการฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งทะเล : กรณีจังหวัดตรัง **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 3:45-68

สัญญา ศรีคงทอง (2546) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนสทิงหม้อ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตั้งแต่สมัยเรือเมลถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2465 – 2546) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สาโรช เนติธรรมกุล (2546) **ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีบ้านปากกะแตะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี** สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ

สิริनुช บุญช่วย (2536) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สิริพร พงศ์พิพัฒน์พันธุ์ (2541) ผลงานด้านพระพุทธศาสนาของพระธรรมปัญญาบดี (เพียร อุดตโม) วัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุขสวัสดิ์ มณีโชติ (2547) ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน ตำบลไทรทอง อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ยุทธศาสตร์การพัฒนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

สุชาติ อินกล้า (2547) สภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลจังหวัดตรัง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุนีย์ บุญกำเนิด (2541) การจัดทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สุเทพ การะภรณ์ (2543) “สถานภาพงานวิจัยทางไทยคดีศึกษาภาคใต้” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 3: 88-95

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2535-2536) “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนรอบ
กลุ่มทะเลสาบสงขลา” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 1: 55 – 66

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542) “โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมทางเมืองและการปกครองในภาคใต้”
ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา 2: 26-33

สุธี สังข์หิรัญ (2542) การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนคูุด ตำบลคูคุดอำเภอสทิงพระจังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุนทร สว่างมาลี (2539) การจัดการป่าชุมชนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สุนันท์ อินทนิล (2544) วิถีชีวิตของชาวชุมชนน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในสมัยรัตนโกสินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุพร จุลทอง (2540) บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุมนา มุนินโท (2539) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

สุรชาติ เพชรแก้ว (2540) แนวทางการจัดพื้นที่ป่าชายเลนในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สุรางค์ เกษตรสมบูรณ์ (2539) สภาพการผลิต และผลกระทบจากการผลิตหัตถกรรมที่ศูนย์ศิลปหัตถกรรม ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้

เสาวนีย์ ด่านิล (2546) ศึกษาการจัดการกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านร่อนพัฒนา ตำบลตันหยงมัส อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

เสาวภา ชลรัตน์ (2540) การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

โสพิศ ไพรสุวรรณ (2543) การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำสวนพุดปากหอมกับพุดวังไหล จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

- อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ (2544) **กระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้าประชาคมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- อรัญพันธ์ เวชประชา (2542) การดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตบ้านจะทิ้งพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อัษฎา เคารพพงศ์ (2541) การพัฒนาบ้านเขาตาว ตำบลเขาตาว อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อันธิกา แก้วะรัตน์ (2546) แนวทางการพัฒนากระบวนการทางการตลาดให้กลุ่มอาชีพในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดปัตตานี วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- อัมพร แก้วหนู (2541) “บทเรียนการทำงานองค์การพัฒนาเอกชน เครือข่ายประมงและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 1: 14-39
- อัมพร แก้วหนู (2535 – 2536) “ทะเลเปลี่ยนไป ชุมชนเปลี่ยนแปลง : การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 1: 67-73
- อัมรินทร์ สันตินิยมภักดี (2544) ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อำพน แสงดี (2546) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อุดม หล้าเบิ้ล๊ะ (2544) บทบาทคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ทักษิณอุทัย ดุลยเกษม (2536) “บทบาทของการศึกษากับกระบวนการบูรณาการทางการเมือง : กรณีของชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู” **ทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 2: 83-96
- อุไรวรรณ สุภานิตย์ (2544) การศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- เอกลักษณ์ สุวรรณชัย (2546) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกิจการกลุ่มออมทรัพย์ : กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นในจังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

บทที่ 5

สืบทอดพลังวัฒนธรรมในศิลปะภาคใต้

ชวน เพชรแก้ว

5.1 บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นผลสืบเนื่องจากพฤติกรรมหรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสังคม ผลแห่งความสัมพันธ์ที่มีมานี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติและกฎอนิจจังของสังคม คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ปรวนแปร ดับไป และเกิดใหม่ วงจรนี้หมุนเวียนเป็นพลวัตไม่มีสิ้นสุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์มีสติปัญญา มีความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั่วไปที่มีวิวัฒนาการมาอย่างไรก็สืบทอดกันไปอย่างนั้น โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2533) นอกจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเอง หรือเกิดจากสัญชาตญาณซึ่งเป็นพฤติกรรมส่วนน้อยแล้ว พฤติกรรมส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดของมนุษย์เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิดไปเรื่อยๆ จนตาย ผู้เกิดมาในวัฒนธรรมใดก็จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในวัฒนธรรมนั้น การที่ประชากรของสังคมในประเทศต่างๆ มีพฤติกรรมอย่างเดียวกัน หรือแตกต่างกันไปนั้น เพราะมีการเรียนรู้ต่างกันไปตามวัฒนธรรมของตน การกระทำดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมของสังคมแตกต่างกัน การเรียนรู้ที่กล่าวแล้วรวมถึงการเรียนรู้แบบรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวด้วย โดยผ่านสื่อกลางที่เป็น

ทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้เช่น ด้วยการอบรมสั่งสอนจากครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา และสื่ออื่นๆ สิ่งที่มีมนุษย์ได้เรียนรู้ทั้งความรู้ทางวิชาการด้านต่างๆ ค่านิยม ความเชื่อทางศาสนา และอุดมการณ์ ล้วนเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต หรือวิถีชีวิตซึ่งจะต้องเรียนรู้ว่าจะทำตัวอย่างใดในสถานการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน เป็นต้น สิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้ล้วนเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของสังคมหรือประเทศชาติทั้งสิ้น (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543)

รากแก้วของสังคมคือ วัฒนธรรม ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคมต่างๆ เป็นผลมาจากการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ในประเทศไทยความแตกต่างดังกล่าวทำให้เกิดวัฒนธรรมภาคเหนือ วัฒนธรรมภาคกลาง วัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัฒนธรรมภาคใต้ เป็นต้น โดยที่วัฒนธรรมได้หล่อหลอมบุคลิกภาพของปัจเจกในสังคมดังกล่าวทำให้สมาชิกในสังคมนั้นมีลักษณะบุคลิกภาพส่วนใหญ่ที่คล้ายๆ กัน เกิดเป็นลักษณะของคนไทยภาคเหนือ คนไทยภาคกลาง คนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และคนไทยภาคใต้ โดยที่ผู้คนดังกล่าวในแต่ละภาคส่วนใหญ่เรียนรู้วัฒนธรรมด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากสังคมของตน ผู้คนในแต่ละภาคจึงมีความคล้ายคลึงกัน แต่แตกต่างกันระหว่างภาค การให้คุณค่าของสิ่งต่างๆ ของผู้คนแต่ละภาคจึงไม่เหมือนกันอย่างเห็นได้ชัด การที่ผู้คนในแต่ละภาคมาติดต่อสัมพันธ์กันย่อมส่งผลกระทบต่อแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป โดยที่การเปลี่ยนแปลงหมายถึงการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ และขณะเดียวกันยังรวมถึงความขัดแย้งอีกด้วย ภาคกลางของประเทศไทยเป็นภาคที่วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อภาคอื่นๆ อย่างกว้างขวาง ภาคอื่นๆ ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของตนจนเกิดความกลมกลืน กระทั่งวัฒนธรรมเดิมเลือนหายไปก็มี นอกจากภาคต่างๆ รับวัฒนธรรมโดยตรงจากภาคกลางแล้วยังรับวัฒนธรรมของโลกส่วนอื่นๆ โดยส่วนหนึ่งผ่านทางภาคกลางเข้ามาด้วย ปัจจุบันวัฒนธรรมส่วนอื่นโดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง แม้จะเข้าใจว่าการเข้ามานั้นนำไปสู่สังคมทันสมัยก็ตาม แต่การที่

ผู้รับมิได้มีการเลือกสรรวัฒนธรรมจากภายนอกให้เหมาะสมกับสภาพของตน ทำให้สังคมประสบปัญหานานาประการ จนบางครั้งยากที่จะแก้ไข

แต่ละภาคของประเทศไทย แม้จะมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นถึงระบบคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย ภูมิภาคนิยมเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นปัจจัยของปัญหาต่างๆ แม้จะไม่รุนแรง แต่ก็ก่อให้เกิดข้อจำกัด เพราะมีความโน้มเอียงต่อการอธิบายได้ว่า วัฒนธรรมของตนเองดีหรือเหนือกว่าวัฒนธรรมอื่นๆ โดยใช้ค่านิยมและมาตรฐานที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของตนเองเป็นเครื่องวัด ความรู้สึกแบบนี้มีอยู่ในทุกวัฒนธรรม ภูมิภาคนิยมจึงเป็นทั้งความดีงามและความผิดพลาด ส่วนที่เป็นความผิดพลาด คือ การมองข้ามคุณค่าและไม่เข้าใจความรู้สึกของคนอื่นบนพื้นฐานและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน วิธีของภูมิภาคนิยมจึงเป็นการให้คุณค่าของตนเองเหนือผู้อื่น อันนำมาซึ่งความขัดแย้ง โดยเฉพาะปัญหาความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกวัฒนธรรม ทำให้การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชนเป็นไปอย่างล่าช้า แท้ที่จริงแล้ววัฒนธรรมแต่ละกลุ่มชนมีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งไม่ควรเปรียบเทียบกับของใครดีกว่าหรือด้อยกว่าวัฒนธรรมอื่นๆ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมีความเหมาะสมถูกต้องตามบริบทของสังคมที่ไม่เหมือนกัน การตัดสินว่าดีกว่าหรือด้อยกว่ามักก่อให้เกิดผลเสีย คือ ความไม่เข้าใจกัน เกิดความขัดแย้งกันไม่สามารถหลีกเลี่ยงการกระทำอันเป็นอคติ ขาดเหตุผล และบางครั้งยังขยายช่องว่างความไม่เข้าใจให้มากขึ้นจนยากที่จะประสานได้ ดังในอดีตที่ภาคกลางเคยมีลักษณะเช่นนี้ซึ่งก่อให้เกิดปัญหานานาประการกับภูมิภาคสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน

การศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรม เป็นช่องทางสำคัญที่นอกจากช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมแล้ว ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ ได้เข้าใจสาระรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น งานวิจัยทางวัฒนธรรมจึง

มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมและการที่สังคมมีความสัมพันธ์กับภายนอก ในประเทศไทยงานศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมภายใต้บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแม้จะดำเนินงานเรื่องนี้มาอย่างจริงจังมาเพียงประมาณ 2 ทศวรรษ คือ หน่วยงานนี้ได้กำหนดกรอบและทิศทางการดำเนินงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.2535 - 2539) ไว้ชัดเจนว่าให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยภูมิปัญญาชาวบ้านอันเป็นรากฐานการดำเนินชีวิตให้ประชาชนเห็นคุณค่า ยอมรับและนำไปใช้ให้เหมาะสมและแพร่หลาย (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533) แต่นั่นมาได้มีงานวิจัยเกิดขึ้นมากมาย แพร่หลายเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป ในส่วนของภาคใต้มีงานรวบรวมศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ปรากฏในโครงการ การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2520-2549 ซึ่งจัดทำเป็นบรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์ จำนวนไม่น้อยกว่า 1,000 ชื่อเรื่อง (ชวนเพชรแก้ว, 2549) สำหรับงานในส่วนของศิลปวัฒนธรรม มีจำนวนไม่น้อยกว่า 100 เรื่อง งานวิจัยดังกล่าวแม้จะเกิดประโยชน์ในด้านองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของภาคใต้ และก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ กว้างขวางมากขึ้น แต่ยังเป็นความรู้ที่กระจัดกระจายทำให้ยากต่อการพัฒนางานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมและยากต่อการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

บทความนี้ เป็นการรวบรวมและประมวลงานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ นำเสนอผลการสังเคราะห์องค์ความรู้วัฒนธรรมภาคใต้ด้านเนื้อหา วิถีวิทยา และประเมินสถานภาพองค์ความรู้ ผลการศึกษาดังกล่าวจะเกิดประโยชน์ต่อการใช้เป็นพื้นฐานให้เห็นกรอบทิศทางในการวิจัย และเพื่อใช้พัฒนางานวิจัยรวมทั้งใช้ประโยชน์อื่นๆ ในอนาคต

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้กรอบคิดว่า วัฒนธรรมในมุมมองของศิลปวัฒนธรรม คือ มรดกทางภูมิปัญญาที่เป็นภาพนิ่ง มุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญที่รูปแบบ สัญลักษณ์ โดยยอมรับว่าเป็นสิ่งดั้งเดิมของชาติบ้านเมืองและแผ่นดินที่ต้องทำการอนุรักษ์ เช่น ประเพณีลอยกระทง วัดวาอาราม ปราสาทราชวัง อาคารบ้านเรือน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาษา และการแต่งกาย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544)

ข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ที่นำมาประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ครั้งนี้เป็นผลงานที่รวบรวมและคัดสรรมาจาก งานวิทยานิพนธ์ 32 เรื่อง รายงานวิจัย 26 เรื่อง บทความ 44 เรื่อง และหนังสือ 1 เรื่อง เนื้อหาสาระของผลงานดังกล่าวครอบคลุมความรู้หลายด้าน ได้แก่ ความเชื่อและวัฒนธรรม ประเพณี 31 เรื่อง ดนตรีและการละเล่น 18 เรื่อง ภาษาและวรรณกรรม 17 เรื่อง โบราณคดี ตำนานและประวัติศาสตร์ 16 เรื่อง และวิถีการดำรงชีวิต 31 เรื่อง

ผลงานที่นำมาศึกษาทั้งหมด มีงานศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น และความเชื่อ มากที่สุดพอๆ กัน รองลงมาได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ การทำมาหากิน และยาพื้นบ้าน การที่มีผู้สนใจศึกษาเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมากน้อยต่างกัันดังกล่าวน่าจะเป็นเพราะความสนใจส่วนตัวของผู้ศึกษาข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะเพื่อสนองตอบความต้องการในการเรียนการสอนทุกระดับการศึกษาที่หลักสูตรเกี่ยวกับท้องถิ่นให้ความสนใจมากขึ้นด้วย

นอกเหนือจากความสนใจศึกษาเนื่องมาจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว หากมองโดยทั่วไปจะเห็นได้ว่าการให้ความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมแต่เดิมเป็นเรื่องลอยๆ ช่วงเวลา 2 ทศวรรษที่ผ่านมาวัฒนธรรมได้รับความสนใจกว้างขวางมากขึ้นเนื่องจากเกิดความสำนึกว่า การพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืนได้อย่างแท้จริงนั้นต้องอาศัยการศึกษาเพื่อพัฒนาจิตสำนึก ภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถ ให้สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ (สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2538) โดยเห็นว่ากุญแจสำคัญของการสร้างการพัฒนาให้เข้มแข็งยั่งยืนได้ต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญด้วย นอกจากนี้ยังตระหนักว่าช่วยให้การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการยอมรับท้องถิ่นให้เติบโตด้านวัฒนธรรมที่ไม่ถูกครอบงำ แต่อย่างไรก็ตามการคาดหวังดังกล่าวอาจจะไม่อาจใช้เป็นเครื่องบ่งบอกถึงแนวทางการแก้ปัญหา และพัฒนางานวิจัยได้อย่างแท้จริงก็ได้ เพราะฐานการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมมีบริบทอื่นๆ อีกมาก

การดำเนินงานครั้งนี้เริ่มจากงานบรรณนิทัศน์ทั้งหมดที่จำแนกเป็นกลุ่มเนื้อหา โดยในแต่ละกลุ่มคัดเลือกงานที่โดดเด่นจำนวนหนึ่งมาวิเคราะห์ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ที่ได้มีการประเมินและสังเคราะห์ควบคู่ไปด้วย ในการสังเคราะห์และประเมินได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความคิดที่อยู่เบื้องหลังของงานนั้นๆ มากกว่าการมองเทคนิควิธี กฎเกณฑ์หรือแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งตายตัว อีกทั้งพิจารณาวิธีการเชื่อมโยงความคิดในงานกลุ่มเดียวกันว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร นอกจากนี้ในผลงานแต่ละกลุ่มได้พิจารณาเชิงเปรียบเทียบควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เห็นจุดเด่นจุดด้อยในแต่ละงาน อีกทั้งพยายามหาข้อจำกัดของจุดอ่อนของงานแต่ละชิ้นว่าอยู่ที่ไหนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานต่อไป สิ่งหนึ่งในการประเมินที่นำมาใช้ คือ การไม่ยึดติดอยู่กับคุณค่าใดคุณค่าหนึ่ง แต่เน้นที่ความหลากหลายในการใช้วิธีต่างๆ โดยพิจารณาพื้นฐานหรือบริบทของแต่ละชิ้นว่ามีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นหรือสังคมนั้นๆ ตั้งอยู่บนฐานบริบทอะไร ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมนั้นได้อย่างไร และอยู่ในสภาพใด ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจงานที่ประเมินได้อย่างลึกซึ้ง

ในส่วนของการประเมินและสังเคราะห์วิธีวิทยา เริ่มต้นจากการดูวิธีการเข้าถึงปัญหาแบบต่างๆ ว่าใช้วิธีการอะไร มีความชัดเจนในวิธีการดังกล่าวเพียงใด การดูความชัดเจนใช้วิธีการพิจารณาจากเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นประเด็นสำคัญ นอกจากนี้ยังพิจารณาว่าวิธีวิทยาที่นำมาใช้ในงานชิ้นนั้นได้แสดงถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ต่างๆ อย่างไร โดยเฉพาะกระบวนการทัศน์ที่ว่าด้วยความหมายทางวัฒนธรรม และทิศทางในการเชื่อมโยงด้านอื่นๆ อีกทั้งยังพิจารณาดูว่าวิธีวิทยาที่นำมาใช้มีความพยายามที่จะยกระดับการศึกษาให้หลุดออกจากแนวคิดเดิมๆ หรือไม่อย่างไรด้วย ในขั้นตอนสุดท้ายนำข้อมูลเนื้อหาและวิธีวิทยาที่ได้จากการประเมินและสังเคราะห์มาพิจารณาสาระเพื่อนำไปใช้เชิงนโยบายการพัฒนางานวิจัย พร้อมทั้งตั้งข้อสังเกตหรือเสนอแนะการแก้ปัญหา ด้วยการเชื่อมโยงถึงระบบคิดและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ปรับเปลี่ยนด้วย

5.2 สืบย้อนพลังวัฒนธรรมในศิลปะด้านความเชื่อและประเพณี

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในกลุ่มนี้ มีสาระหลากหลายครอบคลุมถึงความเชื่อทั่วไป เวทมนต์คาถา ความเชื่อเรื่องวิญญาณ ความเชื่อเรื่องทวด ความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอโนรา คติความเชื่อในประเพณีบูชาพระบรมธาตุและประเพณีต่างๆ ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีวะประมง การแต่งงานกับนางไม้ ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน สถาปัตยกรรมของกุฏิและความเชื่อ และความเชื่อพิธีกรรมบ้้นห้วย

ด้านเนื้อหาสาระที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อทั่วไปของชาวภาคใต้ได้ข้อสรุปว่า ชาวภาคใต้มีความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดและพฤติกรรมของชาวบ้าน มักถือเป็นเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันและยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ความเชื่อดังกล่าวจำแนกตามมูลฐานที่เกิดได้หลายประการ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่อยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อจริยวัตรที่ปลูกฝังให้เชื่อตามโดยอาศัยคุณโทษเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน และการปัดเป่ารักษาโดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดกันมาซึ่งอาจจะเป็นจริงหรือไม่ก็ได้ (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2542) ความเชื่อที่ว่านี้ล้วนเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชาวภาคใต้มายาวนาน ในความเชื่อดังกล่าวมีผู้ศึกษาเจาะลึกเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนต์คาถาอันเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของไสยศาสตร์ โดยเน้นให้เห็นว่าเป็นความเชื่อที่ยังคงสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยเฉพาะการปลุกเสกวัตถุมงคลเครื่องรางของขลัง การเจริญพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นต้น เนื้อหาข้างต้นชี้ว่าผู้เรียนรู้เกี่ยวกับเวทมนต์คาถาจะต้องมีความประพฤติมั่นคง คือ ต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ประพฤติดินทางของคลองธรรม ไม่ทำทลายประลองกันโดยเด็ดขาด และการนำไปใช้ประโยชน์จะต้องใช้เฉพาะในยามจำเป็นหรือยามคับขันเท่านั้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าความขลังและศักดิ์สิทธิ์จะเป็นจริงได้ตามที่ผู้เรียนต้องการก็ต่อเมื่อมีความเชื่อมั่นและมีสมาธิแน่วแน่เท่านั้น (พวง บุษรารัตน์, 2542)

งานศึกษาค้นคว้าพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องวิญญาณของชาวบ้าน เป็นงานที่มุ่งศึกษาเฉพาะถิ่นในพื้นที่หนึ่งของภาคใต้ สำคัญคือ พิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณที่ปรากฏในธรรมชาติ อันได้แก่ พิธีกรรมความเชื่อเรื่องทวด คือทวดต้นไทร ทวดแม่ย่านาง และพิธีกรรมที่ปรากฏในการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ พิธีกรรมของการแสดงกาหลอ โนราโรงครู และโตะครึม อันเป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า ครูหมอตายาย (พิทยา บุขรารัตน์, 2537) โดยแต่ละความเชื่อในแต่ละอย่างจะกล่าวถึงพิธีกรรมเพื่อการเซ่นไหว้ในรูปแบบต่างๆ ตามที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีที่สำคัญของชุมชน ผู้ศึกษาให้รายละเอียดเรื่องดังกล่าวที่ปรากฏในพิธีกรรมทุกขั้นตอนด้วยการใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึกจากผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้จากการบันทึกข้อมูลการประกอบพิธีกรรมในรูปของวิดีโอทัศน์ไว้อีกด้วย

ความเชื่อเรื่องทวดเป็นงานศึกษาค้นคว้าวิจัยที่ผู้ศึกษาพยายามเจาะลึกเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยกำหนดพื้นที่กว้างกว่าพิธีกรรมหรือความเชื่อเรื่องวิญญาณ วิธีการศึกษาใช้วิธีเดียวกันกับพิธีกรรมความเชื่อเรื่องวิญญาณ สำคัญของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ พบว่า ทวด คือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเชื่อว่าสามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ ตำนานทวดที่เล่าสืบต่อกันมามี 3 ประเภท คือ ทวดที่เชื่อว่ามีอยู่ในรูปคน ซึ่งมีชื่อแตกต่างกันตามแต่ละตำนาน อาทิ ทวดคำแก้ว ทวดขุนไทร ทวดแม่ยายแอต เป็นต้น ทวดดังกล่าวเชื่อกันว่าในอดีตเคยมีตัวตนอยู่จริง อีกความเชื่อหนึ่งเชื่อว่าทวดอยู่ในรูปสัตว์ เช่น ทวดที่ปรากฏเป็นงู จะเข้ เป็นต้น ส่วนตำนานที่เชื่อว่าทวดไม่มีรูป เชื่อกันว่าทวดดังกล่าวไม่ปรากฏเป็นรูปคนหรือสัตว์ ทวดประเภทนี้ เช่น วิญญาณทวดตามวัดต่างๆ ตามหนองน้ำ เป็นต้น ทวดทั้ง 3 ประเภท ชาวบ้านเชื่อว่าสามารถบันดาลด้านโชคลาภ คุ่มครองโรคภัยไข้เจ็บ ช่วยให้เกิดแคล้วจากภัยอันตรายต่างๆ ได้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าทวดยังส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม (เอมอร บุญช่วย, 2544) นับสำคัญของความเชื่อเรื่องทวดดังกล่าว ผู้ศึกษามีได้เสนอทัศนะใดๆ มากกว่าการเสนอสิ่งที่เคยเชื่อกันว่ามีมาอย่างนั้น

งานศึกษาอันเกี่ยวเนื่องกับโนราหลายชิ้นที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอโนรา เช่น ความรู้เรื่องโนรา (นเรศ ศรีรัตน์, 2542) นอกจากกล่าวถึงความรู้ทั่วไปของโนราแล้วยังแสดงให้เห็นว่ามีการรื้อร่าบางส่วนอันสื่อให้เห็นคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับครุหมอโนรา คือ พิธีกรรมโนราลงครูซึ่งเป็นการเชื่อเชิญวิญญาณ บรรพบุรุษที่เป็นโนรามาเข้าทรงเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ผ่านพิธีกรรมดังกล่าว เรื่อง ตำนานโนรา : ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา (พิทยา บุขรารัตน์, 2540) ได้รวบรวมตำนานโนราท้องถิ่นและข้อวินิจฉัยของผู้รู้ท้องถิ่นแล้ววิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโนรากับความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และด้านอื่นๆ พบว่าตำนานโนรามีที่มาจากคำบอกเล่า บทกาศครู บทร้องกลอน หลักฐานเอกสาร และมีตำนานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโนรา เช่น ตำนานนางเลียดขาว ตำนานเจ้าแม่อยู่หัว ตำนานตายายพราหมณ์จันทร์ เป็นต้น มีสาระที่ช่วยให้เห็นพัฒนาการของชุมชนในพื้นที่ศึกษา และความเชื่อประเพณี พิธีกรรมที่สืบเนื่องกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน งานศึกษาเรื่อง โนราโรงครูวัดท่าคุระ ตำบลคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (พิทยา บุขรารัตน์, 2537) และโนราโรงครูคณะเฉลิมพระพา จังหวัดปัตตานี (ประสิทธิ์ รัตนมณี และนราดี โลหะจินดา, 2550) ซึ่งใช้วิธีการศึกษาอย่างเดียวกันคือ ศึกษาประวัติความเป็นมา รวบรวมตำนานท้องถิ่น สัมภาษณ์ผู้รู้ สังเกตการแสดงอันเป็นพิธีกรรมในพื้นที่แล้วนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงรายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อพิธีกรรม และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้านทำให้ทราบว่าความเชื่อเรื่องครุหมอโนรา และไสยศาสตร์ต่างๆ ผสมผสานอยู่กับความเชื่อในพุทธศาสนากับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อดั้งเดิม โดยมีจุดหมายเพื่อเช่นไหว้ครุหมอโนรา แก่บน ครอบเหริด และประกอบพิธีกรรมอื่นๆ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโนราโรงครูกับวิถีชีวิตชาวบ้าน พบว่า นอกจากกระทำเพื่อเป็นการสืบทอดการรำโนราแล้ว ยังเป็นการขอความช่วยเหลือให้ครุหมอโนรา รักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย สร้างอาชีพ ควบคุมพฤติกรรมบุคคลและสังคม ฯลฯ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของโนรากับตำนานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตำนานขุนศรีธำมาทาคะ ตำนานนางเลียดขาว ตำนานสิทธิเวีร์ และตำนานสถานที่ต่างๆ (พิทยา บุขรารัตน์, 2535) ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกด้วย

งานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของภาคใต้ที่โดดเด่นซึ่งมีผู้ศึกษาไว้มากนอกจากการบูชา พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแล้วยังมีการศึกษาเกี่ยวกับพิธีตรุษเมืองนคร ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชิงเปรต เป็นต้น ผลงานการศึกษาการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่ปฏิบัติสืบมาแต่เดิม (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) พบว่า เนื่องจากพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช คือ สัญลักษณ์อันเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาที่สำคัญของภาคใต้มาแต่โบราณ จึงมีพุทธศาสนิกชนให้ความเคารพในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่นอกจากเป็นการกระทำเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้วยังถือเป็นบุญกุศลอันสูงสุดแก่ผู้ปฏิบัติ อีกทั้งส่งผลให้ ผู้ปฏิบัติเกิดความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตพบกับความสุขสวัสดิ์ ปราศจากสิ่งชั่วร้ายอีกด้วย ในการบูชาพระบรมธาตุนอกจากกระทำการสักการบูชาด้วยรูปเทียน ดอกไม้แล้วยังมีการแห่ผ้าห่มพระธาตุ มีการถวายของ เช่น เงินทอง แก้วแหวน ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เป็นต้น ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับพิธีตรุษเมืองนคร (วิเชียร ณ นคร, 2542) พบว่า เมืองนครสืบทอดประเพณีนี้มาแต่โบราณ เป็นการกระทำเพื่อแสดงความยินดีที่ได้ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ มาได้ในรอบปี ประเพณื่อดังกล่าวเมืองนครศรีธรรมราชรับมาจากลังกา มีขั้นตอนปฏิบัติที่ทำกัน คือ การทำบุญเลี้ยงพระ และมีการละเล่น มีการแสดงต่างๆ เพื่อความบันเทิง เป็นประเพณีประจำเดือน 4 แต่ภายหลังได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นประเพณีสงกรานต์ ทำให้ประเพณีพิธีตรุษแต่เดิมเลือนหายไป สำหรับงานศึกษาเรื่องประเพณีทำบุญ เดือนสิบ (พัชรีย์ ชังคมณี, 2537) ข้อมูลจากการศึกษา พบว่า เป็นประเพณีที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้มากที่สุดกว่าประเพณีอื่นๆ ชาวภาคใต้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญต่อประเพณีนี้มาก สืบทอดและวิวัฒนาการมาจากประเพณีเปตพลีของศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดีย น่าจะมีการปฏิบัติที่นครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรก ในประเทศไทย เพราะเป็นเมืองศูนย์กลางของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ประเพณีนี้ชาวบ้านและวัดเตรียมการและปฏิบัติกัน 3 วัน มีขั้นตอนปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะ นอกจากจัดหมุ่รับ แห่หมุ่รับ ถวายภัตตาหาร ฉลองหมุ่รับแล้วยังตั้งเปรต ชิงเปรต และบังสุกุล เป็นประเพณีที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณ กรรม กฎแห่งกรรม ชาติภพ ผลทาน และอนิสงส์ของความกตัญญูอีกด้วย ในการศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรม

ประเพณีดังกล่าว นอกจากเป็นการรวบรวมจากเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้แต่เดิมแล้วยังใช้การสัมภาษณ์ สังเกต และดูการปฏิบัติจริงด้วย แต่ข้อมูลทั้งหมดเป็นเชิงรวบรวมปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีไว้วิเคราะห์ความหมายเชิงสังคมแต่ประการใด

นอกเหนือจากงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อที่กล่าวมาแล้ว ยังมี การศึกษาค้นคว้าที่เน้นเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอีกมากมาย ความเชื่อเกี่ยวกับ อาชีพประมง เป็นงานที่เน้นศึกษาเฉพาะกลุ่มชาวบ้านบริเวณที่ราบลุ่มทะเลสาบ สงขลา (พิทยา บุษรารัตน์, 2541) งานชิ้นนี้ เสนอความเชื่ออันเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อมนุษย์ว่า ได้วิวัฒนาการมาตามลำดับ จากความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ ผี ผีสงฆ์ เทวดา วิญญาณบรรพบุรุษ และเทพเจ้า ความเชื่อดังกล่าวสืบทอดเป็นมรดก สังคม มีบทบาทในการกำหนดชีวิตของแต่ละกลุ่มชน ในส่วนของชาวบ้านบริเวณ ลุ่มทะเลสาบสงขลา มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณ คือ เชื่อกับแม่ย่านาง ผีพราย เจ้าวัง นางเงือก พรายอากาศ และพระแม่คงคา ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ได้แก่ เชื่อบุญเวทมนต์คาถา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ได้แก่ เชื่อบุญฤกษ์ยาม ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ และนิมิตหรือลางบอกเหตุที่ชาวบ้านสังเกตจากธรรมชาติ โดยที่ชาวบ้านเห็นว่า ความเชื่อดังกล่าวมิใช่เรื่องเหลว ไร้อำนาจ แต่มีเจตนาแอบแฝงสิ่งที่มีคุณูปการอันหนุนนำให้ชาวบ้านดำรงชีวิต อยู่อย่างปกติสุข และที่สำคัญ คือ ช่วยให้ชาวบ้านเกิดแนวคิดในการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน สำหรับผลงานศึกษาวิจัยเรื่องการ ศึกษาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาประเพณีแต่งงานกับนางไม้ในเขต อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (บุญเลิศ จันทะระ, 2544) ซึ่งศึกษารูปแบบความ เชื่อ ความหมาย และสัญลักษณ์ของประเพณีนี้ รวมทั้งศึกษาปัจจัยและเงื่อนไข ในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ด้วยการศึกษาดูเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนาม สารสำคัญของงานชิ้นนี้ พบว่า รูปแบบของประเพณีพิธีกรรมแต่งงานกับนางไม้คล้ายคลึงกับการแต่งงานของ คู่บ่าวสาวทั่วไป แต่แตกต่างที่วัตถุประสงค์และความหมาย คือสะท้อนความเชื่อ อันเกิดจากการนับถือตายายซึ่งนำมาสู่การเซ่นสรวงบวงสรวงผีแก่วิญญาณบรรพบุรุษ

จึงเป็นการแสดงเพื่อตอบสนองความต้องการที่พึงพอใจ สัญลักษณ์ของพิธีกรรมคือ ทวด ซึ่งถือเป็นวิญญาณบรรพบุรุษของผู้ประกอบพิธีกรรมเพื่อตอบโต้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสนา โดยลดความขัดแย้งในเชิงอุดมคติของศาสนา ระหว่างศาสนาพุทธแบบชาวบ้านกับศาสนาอิสลามแบบชาวบ้าน ซึ่งทำให้การจัดประเพณีนี้มีแนวโน้มการปรับตัวเพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในส่วนของวิธีการ ความหมาย และวัตถุประสงค์ จากการศึกษาดังกล่าวทำให้งานชิ้นนี้มีความแหลมคม คือ ได้แสดงนัยเชิงสังคมของความเชื่อเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ในส่วนของการศึกษาเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งมุ่งศึกษาเฉพาะชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณทะเลสาบสงขลา (เฉลิมรัฐ ขนอม, 2544) ด้วยการศึกษาข้อมูลเอกสาร ข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม ทำให้ทราบถึงการอพยพของชาวจีนว่ามีมาก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวจีนดังกล่าวได้สร้างสังคมและดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างบรรพบุรุษในประเทศจีน แต่ครั้งเผชิญกับสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยที่พัฒนาไปสู่ความเป็นสังคมใหม่ที่ทันสมัยส่งผลให้ชาวจีนดังกล่าวปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมจีนกับวัฒนธรรมไทย ซึ่งเห็นได้ชัดจากรูปธรรมการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีตามนักชัตฤกษ์ และประเพณีตามวัฏจักรการดำเนินชีวิต งานชิ้นนี้จึงเป็นเพียงการเรียบเรียงปรากฏการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์สังคมเท่านั้น

ส่วนการศึกษาค้นคว้าลักษณะทางสถาปัตยกรรมภูมิและความเชื่อเกี่ยวกับภูมิซึ่งศึกษาข้อมูล ในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ รวมทั้ง การบันทึกภาพต่างๆ แล้วรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลเป็นหน่วยความรู้ ด้านลักษณะทางสถาปัตยกรรมของภูมิ (ปิยะมาภรณ์ ศรีทองใส, 2544) พบว่า จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ ภูมิไม้ ภูมิก่ออิฐถือปูน และภูมิแบบผสม รูปแบบของภูมิดังกล่าวมีทั้งแบบเรือนไทยเดิม รูปแบบคล้ายเรือนเครื่องก่อและแบบไทยสากล มีทั้งภูมิตั้งเดียวและสองชั้น ด้านคติความเชื่อ มีคติความเชื่อคล้ายคลึงกับความเชื่อชาวบ้านทั่วไป คือความเชื่อที่ปรากฏอยู่

ตั้งแต่ขั้นเตรียมการก่อสร้าง ขึ้นก่อสร้าง และขึ้นอยู่อาศัย ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ทิศ การยกเสาภูมิ การนอนการนั่งในกุฏิ เป็นต้น

สำหรับผลงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมใ้หน่วยของชาวบ้านในจังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นผลงานที่เน้นการศึกษาจากข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ บันทึกการประกอบพิธีกรรม พบว่า การประกอบพิธีกรรมกระทำด้วยการเข้าทรง ใช้พืชเป็นสื่อ และใช้สัตว์เป็นสื่อ โดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่การเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ การจัดสถานที่ และการประกอบพิธีกรรม (วีระศักดิ์ วิจิตรโสภา, 2544) ผลงานชิ้นนี้นอกจากบันทึกปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้วยังได้วิเคราะห์ผลกระทบจากประกอบพิธีว่ามีทั้งด้านบวกและด้านลบด้วย คือ ด้านบวกเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ส่วนด้านลบ เนื่องจากห่วยเป็นการพนันจึงส่งผลสืบเนื่องที่ก่อให้เกิดความเสื่อมต่างๆ ตามมา งานศึกษาทั้ง 2 เรื่อง ดังกล่าวจึงเป็นเสมือนการบันทึกปรากฏการณ์ทางสังคม ที่มีได้แสดงนัยหรือความหมายทางสังคมในระดับลึกแต่ประการใด แต่ก็ป็นงานพื้นฐานซึ่งสามารถแตกแขนงการศึกษาได้หลายแง่มุม

5.3 พลังทางวัฒนธรรมในดนตรี และการละเล่น

ผลงานศึกษาค้นคว้ากลุ่มดนตรีและการละเล่น มีทั้งงานที่เป็นความรู้ทั่วไป และงานศึกษาที่พยายามเจาะลึกในบางด้าน ผลงานศึกษากลุ่มนี้จำแนกออกเป็นสองกลุ่มย่อย คือ กลุ่มดนตรีและการละเล่นของชาวไทยพุทธ และดนตรีและการละเล่นของชาวไทยมุสลิม

เนื้อหาสาระในส่วนที่เกี่ยวกับดนตรี ซึ่งผู้ศึกษาใช้วิธีศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องให้ภาพรวมว่า ดนตรีภาคใต้มีวิวัฒนาการสัมพันธ์กับพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี และความบันเทิงทั่วไป เช่น สวดมาลัย คำตัก เพลงหน้าคอก เพลงเรือ เป็นต้น (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) ขณะที่ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงมีวิวัฒนาการมายาวนานจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวกลายเป็น

วัฒนธรรมที่มีแบบแผนและรูปแบบอันซับซ้อน เช่น โนรา หนังตะลุง กาหลอ เพลงบอก ร้องเง็ง เพลงดีเกร เป็นต้น เนื่องจากหัวเมืองปักษ์ใต้มีความสำคัญทั้งทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ ทำให้รัฐส่วนกลางให้ความสำคัญมาตั้งแต่ครั้งอดีต ส่งผลต่อวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมดนตรีและการแสดงที่ปฏิสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมจากส่วนกลางมีบทบาทต่อดนตรีของภาคใต้ทั้งด้านท่วงทำนอง และเครื่องดนตรีภายหลังเมื่อประเทศเข้าสู่ยุคการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการขยายโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐาน และการเชื่อมลวดชนอย่างกว้างขวาง มีการนำดนตรีแบบใหม่เข้ามาสู่ภาคใต้ โดยเฉพาะดนตรีลูกทุ่ง ทำให้ดนตรีภาคใต้มีวิวัฒนาการในลักษณะประยุกต์ และเลียนแบบดนตรีลูกทุ่ง

มีงานบทความสำคัญชิ้นหนึ่งที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2549) โดยเน้นว่าเป็นดนตรีที่มีเอกลักษณ์เด่นชัด คือ ถือเอาจังหวะเป็นเอก ส่วนทำนองเพลงเป็นเพียงช่วยสอดเสริม เครื่องดนตรีที่เป็นของพื้นบ้านพื้นเมืองส่วนใหญ่ที่ใช้บรรเลงหรือประโคมล้วนๆ มีแต่กาหลอซึ่งประโคมในงานศพ และการประโคมโพน ช้องกลองในประเพณีลากพระ ลีลาของดนตรีมีจังหวะกระชั้นหนักแน่น เขียวขาด รุกเ้า มากกว่าความอ่อนหวานเนิบช้า ลีลาเช่นนี้สอดคล้องกับนิสัยทั่วไปของชาวภาคใต้ที่หนักแน่นเด็ดขาดและค่อนข้างแข็งแกร่ง เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นหลักมี ทับ กลอง โพน ปืด โหม่ง ฉิ่ง กรับ และแตระ เครื่องดนตรีที่รับมาจากมลายู คือ ทน (กลองแขก) รำมะนา ส่วนเครื่องตีที่นิยมกันเฉพาะกลุ่มไทยมุสลิมมี กลองบานอ กรือโต๊ะ ซึ่งใช้ตีแข่งขันกันเพื่อนันทนาการโดยตรง เครื่องดีดสีที่เป็นของพื้นเมืองภาคใต้แท้ๆ ไม่มี นอกจากดนตรีของพวกชาวกู้อซึ่งทำขึ้นจากปล้องไม้ไผ่สำหรับดีด ที่รับมาจากมลายู คือ ระเบ็บ (Rebab) หรือ รือบะ คล้ายซอ 3 สาย แต่มีเพียง 2 สาย นิยมใช้ในวงดนตรีมะโย่ง ว้ายงยาวอ เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีซอที่รับไปจากภาคกลาง ใช้ประกอบดนตรีหนังตะลุงและโนรา เครื่องเป่ามีแต่ปี่ซึ่งขนาดใกล้เคียงกับปี่ในมากที่สุด ใช้ประกอบการเล่นหนังตะลุงและโนรา เป็นสำคัญ ไม่พบทำนองเพลงปี่ที่เป็นของพื้นเมืองแท้ๆ ที่มีอยู่ล้วนเป็นเพลงไทยเดิมอย่างภาคกลาง ใช้เป่าทอดเสียงหรือทอดเสียงตามจังหวะทับและกลอง เป็นการเป่า

เพื่อสอดเสริม มีอีกชิ้นหนึ่งคือปี่ห่อ หรือปี่อ้อ ซึ่งรับมาจากมลายู ใช้ประกอบการละเล่นที่รับมาจากมลายู เช่น สีละ กาลลอ เป็นต้น (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2542) การเล่นดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ไม่มีการเล่นเดี่ยว จะต้องเล่นประกอบกันเป็นวง หรือไม่ก็ต้องมีการร้องขับหรือร่ายรำประกอบ เช่น เล่นหนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เพลงบอก โต๊ะครีမ် เป็นต้น หรือไม่ก็เป็นการตีแข่งขันกัน เช่น แข่งโพน แข่งกลองบานอ กรือโต๊ะ ปืด เป็นต้น ดนตรีภาคใต้จึงเป็นสื่อประสานความสามัคคีของชาวบ้านประเภทหนึ่งเพราะต้องเล่นประสมวง นอกจากรายละเอียดดังกล่าวแล้ว บทความนี้ยังเสนอความรู้เรื่องเครื่องดนตรีแต่ละอย่าง เกี่ยวกับวิธีทำเครื่องดนตรี การใช้ วิธีตี และโอกาสที่ตี เนื้อหาสาระของบทความนับว่าเป็นผลงานเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ที่มีรายละเอียดสมบูรณ์มากที่สุดบทความหนึ่ง

รวมบทความศิลปะการแสดงพื้นบ้านในส่วนของดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ที่นักวิชาการวัฒนธรรมภาคใต้ร่วมกันศึกษาค้นคว้า เป็นงานที่ศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลจากการแสดงจริง งานนี้ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เพราะเป็นงานพื้นฐานที่เป็นฐานให้แก่ผู้สนใจศึกษาต่อยอดในแง่มุมต่างๆ ในเวลาต่อมา งานดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ การแสดงที่นิยมแพร่หลายในบริเวณกว้าง ได้แก่ โนรา หนังตะลุง ลิเกป่า เพลงบอก คำตัก โต๊ะครีမ် สวดพระมาลัย และกาลลอ การแสดงที่รู้จักกันดีแต่นิยมกันเฉพาะเพียงในบางท้องถิ่น ได้แก่ ปืด เพลงนา ร้องเง็ง กรือโต๊ะ มะโย่ง ดิเกฮูลู และซีละ และดนตรีของชนกลุ่มน้อย ได้แก่ ดนตรีพวกชาไก (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2551) สาระสำคัญของงานที่ศึกษากล่าวถึงโครงสร้างเครื่องดนตรี คือ กลองหนังหรือกลองโนรา โพน ปืด ทับ กรับพวง โหม่ง ปี่กาลลอ และปี่ไหน ต่อจากนั้นได้เสนอรายละเอียดของแต่ละเรื่อง ในด้านประวัติความเป็นมา โอกาสที่แสดง เครื่องดนตรีวิธีบรรเลงและขนบนิยมในการแสดง ลำดับการเล่น ความเชื่อและวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง และบทสรุป (วิเชียร วรินทร์เวช, 2551) ข้อมูลของบทความชุดนี้นับได้ว่านอกจากเป็นงานที่เป็นพื้นฐานสำคัญแล้ว ยังช่วยให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม และโลกทัศน์ของชาวไทยภาคใต้ที่น่าสนใจยิ่ง

ความโดดเด่นของงานชุดนี้อีกอย่างหนึ่ง คือ ภาพประกอบที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมจากปรากฏการณ์ในสังคมและจากการสาธิตของผู้เป็นศิลปินในครั้งนั้น ส่วนสาระสำคัญของการแสดงที่รู้จักกันดีแต่นิยมกันเฉพาะในท้องถิ่น ได้แก่ ปืด เพลงนา รongแรง กรือโต๊ะ มะโย่ง ชัมเปง ดิเกฮูลู และซีละ มีเพียงสองเรื่องเป็นที่นิยมในกลุ่มไทยพุทธ ได้แก่ ปืด และเพลงนา นอกจากนั้นล้วนเป็นความนิยมในหมู่ชาวไทยมุสลิม ปืด หรือโพนปืด เป็นเครื่องประโคมของชาวบ้านในอำเภอปากพนัง อำเภอเมือง อำเภอท่าศาลา อำเภอหัวไทร และอำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพลงนา เป็นที่นิยมในกลุ่มชาวไทยพุทธที่ทำนาเกือบทุกพื้นที่ในภาคใต้ ส่วนรongแรง กรือโต๊ะ มะโย่ง ชัมเปง ดิเกฮูลู และซีละ แพร่หลายทั่วไปในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส วิธีการศึกษาใช้วิธีการเดียวกันกับการศึกษาการแสดงที่นิยมแพร่หลายในบริเวณกว้าง และการกำหนดประเด็นของการศึกษาก็ใกล้เคียงกัน สาระสำคัญของแต่ละเรื่องจึงมีความสมบูรณ์ตามข้อมูลที่ค้นคว้าศึกษาได้ขณะนั้น และเช่นเดียวกันงานของกลุ่มนี้ได้ช่วยให้เห็นถึงวิถีชีวิต ค่านิยม และโลกทัศน์ ของชาวไทยกลุ่มนี้ ในแง่มุมหนึ่งได้เป็นอย่างดี

สำหรับดนตรีของชนกลุ่มน้อยชาวชวาโก ผลงานเรื่องนี้นอกจากอาศัยข้อมูลจากเอกสารเป็นบางส่วนแล้ว เนื้อหาเกือบทั้งหมดได้จากการที่ผู้ศึกษาเข้าไปสัมผัสพื้นที่และคลุกคลีอยู่อาศัยทำให้ได้เรื่องราวที่เป็นจริงทั้งด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เครื่องดนตรี และการแสดงดนตรีร้องรำทำเพลงในโอกาสต่างๆ สำหรับเครื่องดนตรีทั้ง 8 ชนิด ล้วนประดิษฐ์ขึ้นอย่างง่าย ๆ จากไม้ไผ่ทั้งสิ้น (ไพบูลย์ ดวงจันทร์, 2551) ผลงานของการศึกษาองค์ความรู้กลุ่มดนตรีและการละเล่นที่กล่าวมาแล้วนับได้ว่าเป็นความเป็นจริงในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งช่วยให้เห็นได้ชัดว่าดนตรีภาคใต้มีเฉพาะที่ใช้ประกอบการละเล่นพื้นเมืองเท่านั้น ไม่มีการเล่นดนตรีขึ้นเดี่ยวโดยเฉพาะ เครื่องดนตรีส่วนใหญ่เป็นเครื่องให้จังหวะ ดนตรีและการละเล่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่านิสัยของชาวภาคใต้นั้นเป็นคนยังคตินิดหนึ่ง แล้วตัดสินใจอย่างเฉียบขาดโดยฉกฉวย การศึกษาเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาสภาพสังคม ค่านิยม และโลกทัศน์ได้เป็นอย่างดี หากมีการศึกษาค้นคว้าที่ถูกต้องกว่าที่เป็นอยู่ก็น่าจะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะนำมาใช้ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ได้

นอกเหนือจากศึกษาค้นคว้าที่กล่าวมาแล้ว ยังมีงานอีกจำนวนมากทั้งงานที่เป็นบทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ โดยที่ผู้ศึกษาได้พยายามเจาะลึกศึกษาในแง่มุมต่างๆ งานส่วนใหญ่มุ่งรวบรวมเรียบเรียงปรากฏการณ์ของการละเล่นอย่างใดอย่างหนึ่งในอดีต หรือไม่ก็วิเคราะห์ในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง มิได้มีนัยของการศึกษาที่ลึกซึ้งเพื่อค้นหาความหมายทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรม และการช่วงชิงทางวัฒนธรรม งานที่น่าสนใจ ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับหนังตะลุง ในรา ร่องแจ้ง ดิเกสุลู กรือโต๊ะบานอ เป็นต้น ในส่วนของหนังตะลุงมีงานศึกษาเกี่ยวกับหนังตะลุงในประเทศไทยดนตรีที่ใช้ประกอบการดำเนินเรื่องในหนังตะลุง บทเกี่ยวกับหนังตะลุง ตัวตลกหนังตะลุง หนังตะลุงในบริบทของโครงสร้าง และพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมภาคใต้

งานวิจัยเรื่องหนังตะลุงในประเทศไทย (ชวน เพชรแก้ว, 2548) เป็นความพยายามของผู้วิจัยที่มุ่งตอบปัญหา เรื่อง ของหนังตะลุงในแง่การพัฒนาการ ความเหมือน ความต่าง และเอกลักษณ์ ด้วยการพิจารณาจากการเปรียบเทียบ ภูมิปัญญา และบทบาท รวมทั้งความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของหนังตะลุง โดยใช้การศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการปฏิบัติการภาคสนามด้วย ผลจากการศึกษาได้ประมวลความรู้เรื่องหนังตะลุงในประเทศไทยว่า ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียซึ่งแต่เดิมเป็นการละเล่นประกอบพิธีกรรมบูชาเทพเจ้า และเพื่อสื่อกดีโลกคติธรรมจากเรื่องรามายณะ เมื่อเข้าสู่ภาคใต้แล้วได้แพร่กระจายไปยังภาคกลางและภาคอีสานในขณะที่ภาคกลางมีหนังใหญ่ซึ่งรับมาจากเขมรมีอิทธิพลต่อหนังตะลุงภาคนี้เห็นได้ชัด หนังตะลุงภาคกลางจึงเป็นการผสมผสานระหว่างหนังใหญ่และหนังตะลุงภาคใต้ ส่วนหนังตะลุงอีสานแม้จะพัฒนาไปจากหนังตะลุงภาคใต้ แต่ได้ปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นอีสาน ทำให้มีสาระบางประการแตกต่างจากภาคใต้และภาคกลาง หนังตะลุงแต่ละภาคได้พัฒนาตนเองตามสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเดิม ทำให้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว เมื่อนำหนังตะลุงทุกภาคมาเปรียบเทียบ ทำให้เห็นทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกัน แม้หนังตะลุงทุกภาคจะพัฒนาเพื่อความบันเทิงเหมือนกันแต่หนังตะลุงภาคใต้มีพลวัตการพัฒนาไป

ไกลสุดและมั่นคงที่สุด ในด้านภูมิปัญญาหนังตะลุงมีภูมิปัญญาที่โดดเด่นซึ่งเห็นได้จากการใช้เครื่องดนตรี การสร้างรูปหนังตะลุง การขีดหนัง ความเชื่อและพิธีกรรม เรื่องที่ใช้แสดง กระบวนการเรียนรู้และสืบทอด และการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอด ภูมิปัญญาดังกล่าวนั้นนอกจากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญชี้ให้เห็นถึงความเป็นหนังตะลุงแล้ว ยังเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันให้หนังตะลุงอยู่รอดอีกด้วย ส่วนบทบาทหนังตะลุงที่สำคัญ คือ การทำหน้าที่บันทึกภาพสังคม การพัฒนาระบบความคิด การสร้างทัศนคติ ค่านิยม และศีลธรรม บทบาทด้านการให้ความบันเทิง บทบาทด้านพิธีกรรม การให้การศึกษาอนุรูปแบบแก่ประชาชน และบทบาทในฐานะธุรกิจวัฒนธรรม แม้บทบาทดังกล่าวนี้ช่วยให้เห็นศักยภาพและคุณค่าของหนังตะลุง แต่บทบาทบางประการที่ดำเนินอยู่ได้ทำลายแก่นสารความเป็นหนังตะลุงไปด้วย ในด้านความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง พบว่า หนังตะลุงคลี่คลายเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเชื่อ องค์ประกอบ ขนบนิยมในการแสดง เนื้อหาสาระ และการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดย่อยอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แม้จะเป็นปกติวิสัยของวัฒนธรรม แต่เป็นไปได้ที่ทำให้เกิดความเจริญและความเสื่อมแก่หนังตะลุง จึงต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปเพื่อรับใช้ธุรกิจเพราะจะช่วยให้เอกลักษณ์ของหนังตะลุงอยู่ได้

สำหรับการศึกษาดนตรีที่ใช้ประกอบการดำเนินเรื่องในหนังตะลุง (บัญชา อาษากิจ, 2556) เป็นงานวิจัยที่มุ่งบันทึกทำนองเพลงด้วยระบบโน้ตดนตรีสากล ศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์ของดนตรีกับการดำเนินเรื่องของหนังตะลุง และเปรียบเทียบลักษณะทางดนตรีที่ใช้ประกอบการดำเนินเรื่องในหนังตะลุงของคณะหนังตะลุงในภาคใต้ฝั่งตะวันออกและตะวันตก ด้วยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาการดนตรี วิธีการศึกษาใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์นายหนังตะลุง นักดนตรี นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญและผู้รู้ และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ พบว่า การบันทึกทำนองเพลงใช้ระบบโมด (Mode) ในอัตราจังหวะธรรมชาติ มีโครงสร้างทำนอง ประกอบด้วย ลูกนำ ลูกจบ เนื้อหาทำนองเพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบการดำเนินเรื่องจำแนกได้ 2 รูปแบบ คือ ดนตรีประกอบพิธีการ ได้แก่ การหมัโรง ออกฤกษ์ ออกพระอิศวร ออก

รูปปรายหน้าบท ออกรูปบอกเรื่อง ออกรูปเจ้าเมือง และดนตรีประกอบการแสดงตามเนื้อเรื่อง คือ บรรเลงประกอบ บทพากย์ บทบรรยาย บทเจรจา และบทบาทเฉพาะอย่างของตัวละคร บรรเลงด้วยเพลงไทยเดิมอัตรา 2 ชั้น ส่วนเพลงสากลหรือเพลงไทยสากลจะนิยมใช้เฉพาะการบรรเลงประกอบการแสดงตามเนื้อเรื่องเท่านั้น ในด้านบทบาทของดนตรีหนึ่งตระกูลมีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ของทำนอง สีลา อารมณ์ และความรู้สึกที่สอดคล้องกับบทตอน นักดนตรีต้องมีความรู้เรื่องกลอนหนึ่งตระกูล สามารถดัดแปลง ตัดทอน และการสอดใส่อารมณ์ดนตรีที่เหมาะสม โดยเฉพาะบทปฏิภาณหรือการ “ด้น” ทำนองดนตรี ในส่วนของการเปรียบเทียบลักษณะทางดนตรีของหนึ่งตระกูลภาคใต้ฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตก พบว่าดนตรีหนึ่งตระกูลภาคใต้ฝั่งตะวันออก มีการนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาร่วมบรรเลงกับวงดนตรีเครื่องห้าเดิม และเน้นการบรรเลง “เพลงปี่” ประกอบการแสดงทั้งในส่วนดนตรีประกอบการพิธีการ และดนตรีแสดงตามเนื้อเรื่อง ในขณะที่ดนตรีหนึ่งตระกูลฝั่งตะวันตกยังคงบรรเลงตามแนวหนึ่งตระกูลโบราณตะวันตก ใช้เครื่องดนตรีควบคุมกำกับจังหวะ ได้แก่ ทับ กลองตุ๊ก โหม่ง (โหม่ง) และฉิ่ง

งานศึกษาบทความบทเกี่ยวกับจอน้ำตาล (พิทยา บุษารัตน์, 2542) ได้นำเสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบและคุณค่า ในด้านองค์ประกอบพิจารณาประเภทและเนื้อหาของบทเกี่ยวกับจอน้ำตาล พบว่ามีสาระเกี่ยวกับบทชมธรรมชาติ บทเกี่ยวกับพราสิดิสนอนใจ การสะท้อนภาพสังคม บทแสดงความรักเทิดทูนชาติ และการพรรณนาความในใจ ในด้านศิลปการประพันธ์มีการเลือกสรรคำให้เหมาะกับเนื้อเรื่องมีความงามความไพเราะ ช่วยให้เกิดความคิดและจินตนาการ และความสะท้อนอารมณ์ ในด้านจุดมุ่งหมายมุ่งให้ข้อคิด โดยแทรกแนวคิดเรื่องศาสนา ความกตัญญู ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษาหาความรู้ ความรักชาติ ฯลฯ ในด้านคุณค่าบทเกี่ยวกับจอน้ำตาล นอกจากมีคุณค่าด้านวรรณศิลป์แล้ว ยังมีคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม คือ แสดงให้เห็นค่านิยมบางประการ สะท้อนความเป็นอยู่และการเมืองการปกครอง บทความดังกล่าวเป็นเพียงการวิเคราะห์เนื้อหาที่ขาดการมองนัยอื่นๆ ที่มีความหมาย ในส่วนของบทความตัวกลอนหนึ่งตระกูล แสดงความคิดว่ารูปตัวกลอนหนึ่งตระกูล

เป็นเสมือนตัวแทนของชาวบ้านซึ่งจำลองรูปร่างลักษณะกริยาท่าทาง และนิสัยมาจากคนในสังคมภาคใต้ ตัวตลกมีรูปร่างแตกต่างกัน เช่น เพ็ดหนูกัน เหมียน สีแก้ว หนูนุ้ย อ้ายเท่ง ฯลฯ รูปร่างตัวตลกทุกตัวสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของชายไทยภาคใต้ในยุคเก่า และสะท้อนถึงค่านิยมในการใช้ไม้และอาวุธพื้นบ้าน ตัวตลกหนึ่งตระกูลนอกจากทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแล้ว นายหนึ่งยังใช้แสดงทัศนะหรือวิพากษ์วิจารณ์ข้อขัดแย้งในสังคม ช่วยให้นายหนึ่งได้พักเหนื่อยไปในตัว อีกทั้งมีส่วนสำคัญที่ทำให้หนึ่งตระกูลเป็นศิลปะที่คงอยู่ได้ (สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542)

ในบทความเรื่องหนึ่งตระกูลและโนราในบริบทของโครงสร้างและพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมภาคใต้ (พิทยา บุขรารัตน์, 2547) ผู้เขียนแสดงทัศนะว่าหนึ่งตระกูลเป็นมรดกวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม มีส่วนในการส่งเสริม สนับสนุน และชี้นำสถาบันอื่นๆ ให้สามารถดำรงอยู่ และพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาตามยุคสมัย ในการให้ความบันเทิง การประกอบพิธีกรรม รวมทั้งการสร้างจิตสำนึก ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ถ่ายโยงระบบคุณธรรม วัฒนธรรมชุมชน ปกป้องรักษาปทัสถานของสังคม ปกป้องสิทธิที่พึงมีพึงได้โดยชอบธรรม และสร้างระบบความเชื่อให้มีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และระบบความเชื่ออื่นๆ ของคนในสังคมให้เป็นระบบโครงสร้างอันเดียวกัน งานชิ้นนี้จึงเป็นการมองหนึ่งตระกูลในระดับลึกลงคุณค่าและให้แง่มุมของการศึกษาหนึ่งตระกูลในด้านต่างๆ ที่น่าผู้สนใจ

งานศึกษาค้นคว้าเรื่องโนราซึ่งมีทั้งงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั่วไป และบทความ ผลงานศึกษาได้เสนอแง่มุมการค้นคว้าเพียงแค่การรวบรวมปรากฏการณ์ต่างๆ ของโนราตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะตำนานโนรา โนราโรงครู พิธีครอบเทริด ที่แปลกออกไปมีเพียงการศึกษาเรื่องโนราแขก : การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน สำหรับมุมมองเกี่ยวกับโนราทั่วไปๆ (นเรศ ศรีรัตน์, 2542) คือ โนรา เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่มีการสืบทอดกันมายาวนานในภาคใต้ เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้องการรำ บางส่วนเล่นเป็นเรื่องและบางโอกาสก็แสดงเป็นคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรม ในสมัยก่อนโนรามีตัวรำเพียงตัวนายโรง ตัวนาง

และตัวตลก เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง คือ ฉิ่ง กลอง ทับ กรับ โหม่ง การแสดงโนราแต่ละครั้งมีลำดับการแสดงโดยเริ่มตั้งแต่การตั้งเครื่องประโคมดนตรีเพื่อขอที่ขอทาง ต่อด้วยการโหมโรง เชิญครูโดยการขับร้องบทไหว้ครู การปล่อยตัวออกมารำ ต่อด้วยการออกพรวนหรือออกตัวตลก ลำดับต่อมาคือ ออกตัวนายโรง สุดท้ายก็เล่นเป็นเรื่อง โนราที่มีการแสดงในภาคใต้มีหลายชนิดด้วยกัน คือ โนราโกลน เป็นการแสดงล้อเลียนโนราจริง สำหรับโนราแขกเป็นการละเล่นที่มีในแถบจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ใช้ภาษามลายูในการขับร้อง โนราผีเป็นการละเล่น โดยรวบรวมผู้ที่มีฝีปากทางบทกลอนมาขับร้อง โนราลงครูเป็นการเชื้อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนรามาร่วมเข้าทรง เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โนราโกลนหรือโนราขี้เมาเป็นการแสดงเชิงล้อเลียนโนรา ด้านตำนานโนราได้ศึกษารวบรวมตำนานโนรา ตำนานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโนรา และข้อวินิจฉัยของผู้รู้ท้องถิ่น แล้ววิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานโนรากับการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่และด้านอื่นๆ พบว่า ตำนานโนราที่มีมาจากคำบอกเล่า บทกาศครู บทร้องกลอน หลักฐานเอกสาร และมีตำนานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโนราที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการชุมชนโบราณ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับโนรา ในด้านการศึกษาเกี่ยวกับโนราโรงครู มีงานศึกษาวิจัยเจาะลึกในพื้นที่ต่างๆ หลายพื้นที่ อาทิ ตำบลท่าแค อำเภอ เมือง จังหวัดพัทลุง (พิทยา บุษรรัตน์, 2535) ตำบลคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา (พิทยา บุษรรัตน์, 2537) เป็นต้น สาระในการศึกษามุ่งตอบปัญหาเกี่ยวกับประวัติ และตำนานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโนราและการ รำโนรา ความเชื่อ พิธีกรรม บทบาทหน้าที่ที่มีต่อวิถีของชาวบ้าน คำตอบที่ได้จึงคล้ายคลึงกัน ไม่มีมุมมองใหม่ เช่น การเปรียบเทียบ หรือกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับพิธีครอบเทริดโนรา (โอภาส อิสโม, 2544) เป็นการศึกษาที่จะลึกเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ การสืบทอด โองาสในการประกอบพิธี อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และขั้นตอนการประกอบพิธี ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาเอกสาร และการเก็บข้อมูลด้วยการเข้าร่วมพิธีกรรม งานนี้จึงเป็นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการสืบทอดโนราให้คงอยู่ แต่ก็มิได้พิจารณาพิธีกรรมในแง่มุมอื่นๆ ที่ลึกซึ้งมากไปกว่าการเสนอปรากฏการณ์เท่านั้น สำหรับงานศึกษา

ค้นคว้าเกี่ยวกับลักษณะและคุณค่าของเครื่องประกอบการแสดงโนราในจังหวัดพัทลุง (รุ่งนภา เกิงพิทักษ์, 2545) ก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงงานที่ให้รายละเอียดว่าเครื่องประกอบการแสดงโนรา ประกอบด้วย เช่น โงะโนรา วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เครื่องแต่งกายโนรา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยไม่มีแง่มุมการมองความหมายหรือตีความให้เห็นลึกลงไป จึงเป็นงานพื้นฐานทั่วไปที่ไม่ช่วยให้เห็นถึงพัฒนาการและคุณค่าของการศึกษาเพิ่มขึ้นจากงานศึกษาต่างๆ ที่มีอยู่แล้วแต่ประการใด

สำหรับงานที่น่าสนใจซึ่งเปิดมุมมองใหม่ คือ โนราแซก : การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน (ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์, 2542) งานนี้ได้เสนอเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบ การปรับเปลี่ยน และบทบาทของโนราแซกในจังหวัดนราธิวาส ด้วยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และเก็บข้อมูลการแสดง ได้องค์ความรู้ว่า โนราแซกปรับเปลี่ยนการแสดงมาจากโนราของชาวไทยพุทธและการแสดงมะโย่งของชาวไทยมุสลิม การแสดงมีทั้งเพื่อความบันเทิง และการแสดงประกอบพิธีกรรม ผู้แสดงที่สำคัญมีพ่อโนรา นางรำ และพราน เอกลักษณะของโนราและมะโย่งที่โนราแซกรับมาใช้ในการแสดงร่วมกัน คือ การรำรำ การแต่งกาย การขับร้อง และดนตรี พ่อโนราแต่งกายแบบโนรา แต่ขับร้องและเจรจาเป็นภาษามลายูถิ่นและภาษาไทย นางรำซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิม แต่งกายแบบพื้นเมือง ขับร้องและเจรจาด้วยภาษามลายูถิ่น ในด้านบทบาทของโนราแซก นอกจากเป็นเครื่องนันทนาการของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นสื่อติดต่อกับวิญญาณสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ เป็นสื่อมวลชนชาวบ้าน เป็นสิ่งสืบสานสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการพัฒนาคุณภาพประชากร เป็นการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ แม้ว่าเรื่องนี้มีวิธีการศึกษาแบบเดียวกันกับการศึกษาโนราของชาวไทยพุทธ แต่การนำโนราแซกมาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะอย่างน้อยที่สุดได้เสนอความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ช่วยให้เข้าถึงวัฒนธรรม เกิดความภาคภูมิใจ และเป็นที่ยอมรับในความหลากหลายของชุมชนอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา

สำหรับงานศึกษาค้นคว้าในกลุ่มของชาวไทยมุสลิมที่น่าสนใจอีก 2 เรื่อง คือ รองเง็งฝั่งอันดามัน : เนื้อหา รูปแบบ และการสืบสานทางวัฒนธรรม กับเรื่อง

ลิเกฮูลู: การศึกษาเชิงประวัติ รูปแบบ และการพัฒนาศักยภาพ เรื่องแรก มุ่งศึกษา
 เนื้อหา รูปแบบ และการสืบสานวัฒนธรรมของรองเง็งชายฝั่งทะเลอันดามัน เน้น
 เฉพาะพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ วิธีการศึกษาใช้การเก็บข้อมูลภาคสนาม เข้า
 ร่วมกิจกรรม สัมภาษณ์ การสังเกต บันทึกข้อมูลเป็นภาพถ่าย ภาพนิ่ง และภาพ
 เคลื่อนไหว วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับศิลปะการเล่นรองเง็งในด้าน
 วรรณกรรม คีตกกรรมและนาฏกรรม การแพร่กระจาย การปรับเปลี่ยนและการ
 สืบทอดทางวัฒนธรรม สาระสำคัญจากการศึกษา พบว่า รองเง็งเป็นนวัตกรรม
 ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกกับตะวันออก แพร่กระจายจากแถบชาว-
 มลายู เข้ามาโดยคนเดินทางชาวมลายูจากเกาะปีนัง เผยแพร่แก่ชาวเล และชาว
 ไทยมุสลิมบริเวณเกาะแก่งต่างๆ เป็นรองเง็งที่เป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งมีวัฒนธรรมยุโรป
 อาหรับ และชาวมลายู ภายหลังเมื่อเข้าสู่ภาคใต้เกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรม
 ชาวเล ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยพุทธ ได้พัฒนารูปแบบด้านวรรณกรรม คีตกกรรม
 และนาฏกรรม จนกลายเป็นนวัตกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทใน
 ฐานะสื่อท้องถิ่นที่ให้ความบันเทิง และเสนอสารัตถะเพื่อสร้างปทัสถานทางสังคม
 ปัจจุบันรองเง็งประสบกับปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้การเล่นรอง
 เง็งลดน้อยลง การสืบทอดให้รองเง็งคงอยู่จึงต้องอาศัยประชาชนผู้เป็นเจ้าของ
 วัฒนธรรมเล็งเห็นความสำคัญสืบทอดวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของตนไปสู่คนรุ่น
 ใหม่ (กลิ่น คงเหมือนเพชร และคณะ, 2544) ส่วนลิเกฮูลู : การศึกษาเชิงประวัติ
 รูปแบบ และการพัฒนาศักยภาพ มุ่งศึกษาความเป็นมา รูปแบบศิลปะการแสดง
 ตลอดจนศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาลิเกฮูลูในสามจังหวัดชายแดนภาค
 ใต้ วิธีการศึกษาใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสำรวจ และการ
 สันทนากลุ่มย่อย สาระสำคัญในการศึกษา พบว่า ลิเกฮูลูมีความเป็นมาที่ยาวนาน
 ในดินแดนสามจังหวัดภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ตลอดจนบางส่วนของ
 รัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย ปัจจุบันการแสดงลิเกฮูลูได้รับความนิยมอย่างสูงจาก
 ประชาชนในท้องถิ่น ลิเกฮูลูเป็นศิลปะการแสดงที่มีเอกลักษณ์ ทั้งผู้เล่น ดนตรี สีส่น
 และลีลา มีการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับวัฒนธรรมมลายูได้อย่างลงตัว
 รูปแบบการแสดงมีการปรับเปลี่ยนให้ทันยุคทันสมัย ให้สาระเชิงสร้างสรรค์ และ

อุดมการณ์ผ่านความบันเทิงอย่างมีอรรถรส ด้านการพัฒนาศักยภาพจะต้องสร้างสำนึกในคุณค่า หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุน ส่งเสริมผ่านองค์กรท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา (เปรมสิทธิ์ ศักดิ์สูง, อติศร ศักดิ์สูง และ มุhammad สาแลบิง, 2550)

นอกจากงานศึกษา 2 เรื่องดังกล่าวแล้ว บทความเรื่อง กรือโตะ - บานอ : ดนตรีแห่งชาติพันธุ์ (ไพฑูรย์ ดวงจันทร์, 2551) เป็นงานที่กล่าวถึงดนตรีทั้งสองอย่างว่าเป็นดนตรีของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดนราธิวาสที่มีความเป็นมายาวนาน เคยได้รับความนิยมสูง แต่ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่น้อยมาก ดนตรีทั้งสองชนิดมีลักษณะเฉพาะ คือ บานอ เป็นกลองขนาดใหญ่ มีน้ำหนักมากใช้เล่นเป็นวงมีกลอง 6 - 8 ใบ ผู้เล่นเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่ส่วนมากเป็นผู้ชาย นิยมแข่งขันกันในช่วงเวลาตั้งแต่สองทุ่มถึงเที่ยงคืน ส่วนกรือโตะเป็นดนตรีที่ทำจากไม้มะพร้าว หรือไม้เนื้อแข็ง ขุดเป็นหลุมใช้แผ่นไม้เป็นใบเสียงวาวพาดด้านบน เมื่อจะเล่นใช้ไม้ตีลงบนใบเสียงนั้น การเล่นกรือโตะมักจะเล่นหลังฤดูเก็บเกี่ยวหรือวันก่อนถือศีลอด ถ้ามีการแข่งขันกันจะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือประเภทเสียงเล็กและเสียงใหญ่ ในการแข่งขันแต่ละคณะต้องใช้กรือโตะ 7 ใบ และผู้ตี 14 คน ผลัดเปลี่ยนกัน จุดมุ่งหมายหลักของดนตรีทั้งสองก็เพื่อความสนุกสนานและเพื่อออกกำลังกาย ชาวบ้านบอกว่าดนตรีทั้งสอง คือ ดนตรีรักษาโรค

5.4 พลังของภาษาในวรรณกรรม

ในกลุ่มภาษามีผลงานศึกษาจำนวนไม่มากนัก งานทุกชิ้นเป็นบทความ ในที่นี้นำมากล่าวเพียง 3 ชิ้น ชิ้นแรกผู้เขียนใช้ประสบการณ์จากการศึกษาวรรณกรรมทุกชิ้น วิเคราะห์สิ่งสำคัญถึงความสำคัญทางภาคใต้ในวรรณกรรมทุกชิ้น พบว่า คือ ขนบนิยมทางชั้นลักษณะ การใช้หน่วยเสียงและหน่วยคำ การใช้โครงสร้างประโยค หรือวลี การใช้ถ้อยคำสำนวน การกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการใช้วิธีดำเนินเรื่องแบบหนังตะลุง สิ่งสำคัญดังกล่าวล้วนเป็นอัตลักษณ์ หรือลักษณะ

ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นที่ชัดเจน เช่น ขนบนิยมทางฉันท์ลักษณะ การใช้กาพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกาพย์สุรางคนางค์ หรือ “ราบ” การกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น บทชมโฉม บทประณามพจน์ การใช้ดนตรีกาหลอ การดัดบถาตุ การแต่งกาย ฯลฯ ล้วนเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นทั้งสิ้น (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) งานอีกชิ้นหนึ่ง คือ วัฒนธรรมการใช้ภาษาถิ่นใต้ งานชิ้นนี้เป็นงานที่ผู้ศึกษาได้ประมวลจากความเป็นคนท้องถิ่นภาคใต้และประสบการณ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้มายาวนานทำให้สามารถยังเห็นจากข้อมูลที่ตนเองคลุกคลีอยู่ คือ เห็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวภาคใต้ โดยมองจากสำเนียงพูด ซึ่งเป็นที่ประจักษ์กันดีว่าห้าวละห้วน เป็นเหตุให้เกิดการปรับแปลงถ้อยคำที่รับมาจากภาษาของชนกลุ่มอื่นซึ่งมีหลายพยางค์ด้วยการรวบรัดพยางค์ให้สั้นเข้า เช่น มะพร้าว เป็น พรวัว มะละกอ เป็น ลอกอ เป็นต้นนิสัยการพูดห้าวและห้วนนี้ทำให้การพูดสนทนาของชาวภาคใต้ขาดเสียงที่เสริมแต่งเพื่อให้ฟังไพเราะอ่อนโยน แต่ทั้งนี้ ผู้ใช้มิได้รู้สึกมีเจตนาที่แสดงอาการแข่งกระด้างต่อผู้ร่วมสนทนา ชาวภาคใต้ถือว่า ถ้อยคำส่วนใหญ่ยกเว้นคำดูต่ำเป็นคำสุภาพใช้เกือบทุกกาลเทศะและกับบุคคลแทบทุกชั้น ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงให้แตกต่างกันไป (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และดิลก วุฒิพาณิชย์, 2542) นอกจากนี้ชาวภาคใต้สมัยก่อนถือว่าตัวหนังสือ และหนังสือเป็นของสูงมีความศักดิ์สิทธิ์และขลัง เชื่อว่าถ้าใครเหยียบหรือข้ามจะทำให้เรียนหนังสือไม่จำ จึงมักบูชาหนังสือและเก็บรักษาไว้อย่างดี และชาวภาคใต้นิยมเล่นคำผวน คือ การพูดให้ผู้ฟังคิดทวนกลับแล้วมีความหมายอีกแง่หนึ่ง ซึ่งส่วนมากเมื่อทวนกลับแล้วจะมีความหมายไปทางหยาบโตน ทั้งสองบทความดังกล่าวเป็นการใช้ข้อมูลที่ตกผลึกมาวิเคราะห์ โดยโยงกับสิ่งที่ปรากฏอยู่เข้ามาอธิบายความหมาย ทำให้เห็นถึงลักษณะโดดเด่นหรืออัตลักษณ์ได้เป็นอย่างดี อีกบทความหนึ่งแสดงถึงการใช้ภาษาของชาวไทยภาคใต้ซึ่งเป็นมุมมองที่น่าสนใจ คือ ศึกษาจากการตั้งชื่อของชาวภาคใต้ในวัฒนธรรมไทยพุทธ งานชิ้นนี้ศึกษาการตั้งชื่อเพื่อเรียกขานกันในภาคใต้ โดยกล่าวย้อนไปถึงในสมัย กรุงศรีอยุธยาว่า ภาษาที่ใช้ตั้งชื่อส่วนใหญ่เป็นคำไทยแท้ มีพยางค์เดียวและที่มีคำประสม เช่น สุก คำดำ อ่อน เกลี้ยง เรือง กองทอง พานทอง ฯลฯ ที่ตั้งชื่อเป็นคำสันสกฤตก็มีบ้าง เช่น ราช เพชร บุญ กาศ เป็นต้น พร้อมกับวินิจฉัยว่า การใช้ภาษาสันสกฤตเช่นนี้สืบเนื่อง

มาจากอิทธิพลของภาษาสันสกฤตที่ใช้ในพุทธศาสนาเถรวาท (สุริยวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) ซึ่งแพร่หลายอยู่ในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 12 นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการตั้งชื่อตามกำเนิด และนามปีเกิด อีกทั้งนิยมตั้งชื่อตามทักษาปกรณ์ คือ ดาวเคราะห์ ส่วนในรัชกาลที่ 6 โปรดให้ใช้ภาษาบาลีหรือสันสกฤตในการตั้งชื่อ นับแต่นั้นมาชาวภาคใต้จึงนิยมตั้งชื่อและนามสกุลเป็นภาษาบาลี หรือสันสกฤตมาจนถึงปัจจุบัน งานชิ้นนี้นอกจากแสดงให้เห็นปรากฏการณ์การใช้ภาษาดังกล่าวในแต่ละช่วงเวลาแล้ว ยังสะท้อนให้พัฒนาการการใช้ภาษาในภาคใต้อีกด้วย มีบทความ 2 บทความ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษา แต่เน้นที่อักษรวิจิตร และพัฒนาการด้านการเขียนอักษร ได้แก่ บทความเรื่องพลวัตด้านอักษรวิทยาของวรรณกรรมทักษิณ และเรื่องพัฒนาการเขียนอักษรในหนังสือสมุด บทความแรกกล่าวถึงพื้นที่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วยนั้นว่าได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียมายาวนานตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 รูปอักษรปัลลวะเป็นรูปอักษรแบบแรกในประเทศไทยที่รับมาจากอินเดียเข้ามาพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนาปรากฏอยู่ในจารึกต่างๆ หลายหลัก สำหรับรูปอักษรในเอกสารโบราณภาคใต้ในช่วงพุทธศตวรรษ 15 - 17 ไม่พบหลักฐานเอกสารโบราณใดๆ จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 พบจารึกอักษรขอมภาษาเขมร อักษรขอมภาษาสันสกฤต อักษรขอมภาษาบาลี และอักษรขอมอญโบราณภาษามอญและพม่าโบราณ ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 22 จึงปรากฏหลักฐานการใช้รูปอักษรในจารึกแผ่นทองคำหุ้มปัลลวะพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจารึกด้วยอักษรไทยและอักษรขอมตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ จากหลักฐานนี้บ่งชี้ว่ากลุ่มชนในภาคใต้รู้จักใช้อักษรไทย และอักษรขอมบันทึกเรื่องราวต่างๆ มาก่อนหน้านั้น (ทองแก้ว วีระประจักษ์, 2547) ความรู้ที่ได้จากการศึกษาอารยธรรมการใช้รูปอักษรและภาษาในเอกสารโบราณของภาคใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา คือ รูปอักษรปัลลวะ รูปอักษรหลังปัลลวะ รูปอักษรขอมและมอญโบราณ และรูปอักษรไทย และขอม ส่วนบทความเรื่อง พัฒนาการเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยและหนังสือสมุด กล่าวถึง หนังสือสมุดไทยว่าภาคใต้เรียกหนังสือสมุด หนังสือดังกล่าวมี 2 ชนิด คือ สมุดไทยดำ (สมุดดำ) และสมุดไทยขาว (สมุดขาว) ใช้บันทึกลายลักษณ์อักษร ไม่มีเลขหน้า เรื่องราวที่บันทึกมีตั้งแต่แบบเรียน

เรื่องทั่วไป กฎหมาย พงศาวดาร ฯลฯ อักษรและภาษาที่ใช้บันทึกเก่าตั้งแต่ช่วงปลายสมัยอยุธยาถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ อักษรและอักษรวิธีต่างจากปัจจุบันมาก การเขียนเนื่องจากไม่มีพจนานุกรมใช้ รูปคำจึงเขียนต่างๆ กัน มักสะกดคำตามเสียงที่ได้ยินไม่คำนึงว่าพยัญชนะใดเป็นตัวสะกด เน้นแต่เพียงว่าอ่านออกเสียงแล้วมีความหมายตามวัตถุประสงค์ที่สื่อกันให้เข้าใจเท่านั้น อักษรวิธีที่เขียนจึงมีมากแบบตามความสามารถของผู้เขียน นอกจากนั้นการเขียนตามคำบอกตามเสียงที่ได้ยินก็เป็นเหตุผลให้เขียนต่างกัน การประหยัดกระดาศก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เขียนต่างกันด้วย อีกทั้งการเขียนบางครั้งมีการนำอักษรขอมที่เป็นตัวเชิงมาเขียนมาใช้แทนพยัญชนะและไทยตัวเต็ม การเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยจึงมีแตกต่างกัน ไม่มีแบบฉบับที่แน่นอน

ในกลุ่มวรรณกรรม ผลงานศึกษาค้นคว้ามีทั้งงานประเภทบทความ งานวิจัย และงานวิทยานิพนธ์ ส่วนประเด็นศึกษามีทั้งที่เป็นความรู้พื้นฐาน และงานที่พยายามเจาะลึกในด้านต่างๆ สารของงานมีทั้งวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์

วรรณกรรมมุขปาฐะส่วนใหญ่มุ่งศึกษานิทานชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ ในภาคใต้ การศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมด้วยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น จัดจำแนกประเภทตามลักษณะเนื้อหาด้วยการใช้หลักคติชนวิทยา แล้ววิเคราะห์เนื้อหาของงาน เช่น การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี (นุชนาถ เหลาะดูหี, 2537) ได้รวบรวมนิทานแล้วจำแนกรูปแบบเป็นนิทานคติ นิทานปรัมปรา นิทานบุคคล และนิทานเข้าแบบ ต่อจากนั้นวิเคราะห์โลกทัศน์จากนิทานดังกล่าว พบว่า นิทานเป็นจินตนาการที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคม และวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี ในด้านโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลงานศึกษาเกี่ยวกับนิทานอีกชิ้นหนึ่ง คือ ศึกษาวัฒนธรรมในนิทานพื้นบ้าน อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์นิทาน ทำให้เห็นวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทาน คือ วัฒนธรรมด้านชีวิตครอบครัวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว การอบรมสั่งสอนบุตรหลาน วัฒนธรรม

ด้านอาชีพสะท้อนให้เห็นอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย อาชีพรับราชการ อาชีพรับจ้าง วัฒนธรรมด้านการละเล่นสะท้อนให้เห็นการแสดงหนังตะลุง การแสดงโนรา การเล่นการพนัน และการละเล่นของเด็ก ส่วนวัฒนธรรมด้านเทศกาลและพิธีการสะท้อนให้เห็นเทศกาลที่เกี่ยวกับประเพณี ศาสนา เทศกาลประจำปี พิธีการเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ พิธีการที่เกี่ยวกับชีวิต วัฒนธรรมด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน สะท้อนให้เห็นนิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย สุภาษิตและวิทยาการพื้นบ้าน วัฒนธรรมที่ปรากฏดังกล่าวสอดคล้องกันอย่างมากกับวิถีชีวิตชาวบ้านในอดีต แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปในส่วนปลีกย่อย แต่วัฒนธรรมที่เป็นเค้าโครงเดิมยังไม่เปลี่ยนแปลง

ด้านวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ งานศึกษาที่เป็นพื้นฐานสำคัญ คือ วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้ (สุธวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ผู้เขียนบทความนี้เน้นวรรณกรรมที่บันทึกในหนังสือбудหรือสมุดข่อย และโบราณเท่านั้น ผู้ศึกษาวิจัย คำว่าสร้างในวรรณกรรมท้องถิ่นว่า หมายถึง การแต่ง การใช้ทุนทรัพย์ การจัดให้มีการแต่ง หรือคัดลอก “การสร้าง” หรือ “ผู้สร้าง” จึงมีหลายนัย ชาวพุทธภาคใต้สร้างหนังสือเพื่อบูชาธรรม เพื่อเอาบุญ การสร้างพระธรรมไว้ในศาสนา ถือว่าเป็นธรรมทานซึ่งได้รับอานิสงส์เป็นเลิศ สำหรับการเขียนวรรณกรรมท้องถิ่น ผู้เขียนอาจจะหมายถึงผู้แต่ง หรือผู้คัดลอก หรืออาจจะเป็นคนเดียวกัน ความจำและความคิดเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของผู้แต่ง ส่วนผู้คัดลอกอาจจะเป็นผู้ร่วมแต่ง หรืออาจจะจ้างให้คัดลอกก็ได้ โดยที่จะต้องเป็นผู้มีลายมือดี คติการสร้างหนังสือที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ เพื่อใช้ประกอบการอ่านหนังสือให้แตกจึงมีการคัดลอกกันแพร่หลาย ในส่วนของวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ได้มีผู้รวบรวม ปกรวรรต ศึกษาวิเคราะห์ไว้มากมาย แต่ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์อย่างง่าย ๆ คือ วิเคราะห์โครงสร้างหรือองค์ประกอบตามด้วยการวิเคราะห์คุณค่า เช่น การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง พระพุทธโฆษาจารย์ ทุกตะ สุวรรณกุมาร นกจาบ เป็นต้น

ในส่วนของวรรณกรรม มีผลงานอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัตสร (ชวน เพชรแก้ว และคณะ, 2547) งานชิ้นนี้ศึกษา

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งบันทึกในหนังสือชุด ไบลาน และอื่นๆ เป็นจำนวนมาก แล้วประเมินคุณค่าคัดสรรวรรณกรรมจำนวน 84 เรื่อง มาศึกษารายละเอียดวรรณกรรมแต่ละเรื่องนำมาประมวลจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นชุดวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร งานชิ้นนี้เป็นงานประมวลวรรณกรรมภาคใต้ที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เคยมีมา สำคัญสำคัญของวรรณกรรมครอบคลุมเกี่ยวกับตำนาน วรรณกรรมประโลมโลก วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมคำสอน ฯลฯ ผลงานดังกล่าวนี้ นับเป็นงานสืบทอดที่สำคัญยิ่งเพราะการศึกษาจากต้นฉบับเดิมกำลังประสบปัญหาเนื่องจากผู้ร่อน และสูญหาย เกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมมีงานศึกษาวิเคราะห์ที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง คือ จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษานำวรรณกรรมจำนวน 14 เรื่อง มาศึกษากลวิธีการสร้างจินตภาพ พบว่า มีการสร้างจินตภาพ 2 ลักษณะ คือ การกล่าวตรงไปตรงมา และการใช้โวหารในส่วนของการใช้โวหาร พบว่า มีโวหารอุปมา โวหารอุปลักษณ์ โวหารปรามานัย เป็นต้น ด้านการใช้คำเพื่อสร้างจินตนาการ พบว่า มีการเล่นเสียงของคำ ความหมายของคำ และการใช้คำเฉพาะถิ่น ส่วนภาพสะท้อนทางสังคม ได้สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ สถาบันครอบครัว หลักธรรมในสังคม เป็นต้น สำหรับภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมได้สะท้อนให้เห็นการแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ มหรสพพื้นบ้าน ฯลฯ จากงานเรื่องนี้ทำให้เห็นว่าจินตภาพมีความสำคัญต่อการสร้างนิทานประโลมโลก เพราะช่วยในการสื่อความหมาย และแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมนิทานประโลมโลกของภาคใต้ที่ชัดเจน

การศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมภาคใต้ นอกจากศึกษาจากวรรณกรรมรุ่นเก่าที่บันทึกในหนังสือชุดและไบลานแล้ว ยังศึกษาครอบคลุมถึงงานวรรณกรรมรุ่นหลัง คือ เพลงเพื่อชีวิต และเพลงลูกทุ่งภาคใต้อีกด้วย งานวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงเพื่อชีวิตของแสง ธรรมดา (ดุสิต ศิริรักษ์, 2547) ได้วิเคราะห์ภาพสะท้อนเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ภาษา ค่านิยม และประเพณี นอกจากนี้เนื้อเพลงยังสะท้อนศิลปะการใช้คำที่แสดงอารมณ์ และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ผลงานอีกเรื่องหนึ่ง คือ การวิเคราะห์ความ

เป็นท้องถิ่นในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ตั้งแต่ปีพ.ศ.2532 - 2541 (ถาวรีย์ บำรุง, 2542) เป็นงานวิเคราะห์สารัตถะ รูปแบบ และภาษา ด้านสารัตถะมีรายละเอียดเกี่ยวกับภัยธรรมชาติ เหตุการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ชีวิตชนบท อาชีพ ปัญหาสังคม อาหารการกิน การใช้ภาษา ความรัก ความเชื่อ ประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน ค่านิยม และจริยธรรม ในด้านรูปแบบของเพลงลูกทุ่งภาคใต้ใช้ฉันทลักษณ์กาพย์กลอนไทย กาพย์กลอนพื้นบ้าน และการปรับแปลงจากกาพย์กลอนไทยและกลอนพื้นบ้าน ด้านภาษาใช้ภาษาแสดงถึงความเป็นท้องถิ่นที่ปรากฏชัดเจนทั้งการใช้ถ้อยคำและสำนวน งานเรื่องนี้จึงมีประโยชน์มากในการบันทึกสภาพสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ส่วนผลงานศึกษาทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวนับได้ว่าผู้ศึกษาพยายามมองวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ให้ครอบคลุมถึงงานสร้างสรรค์วรรณกรรมปัจจุบัน แต่วิธีการศึกษาก็ยังหนีไม่พ้นการวิเคราะห์ให้เห็นสาระหรือเนื้อหาและคุณค่าที่ปรากฏในวรรณกรรมเท่านั้น ซึ่งยังเป็นการศึกษาแบบเดิมอยู่นั่นเอง

5.5 โบราณคดีและประวัติศาสตร์ของศิลปะ

ในกลุ่มนี้งานที่ศึกษาเกี่ยวกับโบราณคดีมีจำนวนไม่กี่เรื่อง ทุกเรื่องเป็นงานเขียนประเภทบทความบทความเรื่องเขาคา : แหล่งโบราณคดี (ธราพงศ์ ศรีสุชาติ, 2542) ผู้เขียนได้นำเสนอว่า เขาคาเป็นแหล่งโบราณคดี แห่งหนึ่งในชุมชนโบราณท่าศาลา-ลิซล มีการสำรวจพบโบราณสถานซากสิ่งก่อสร้าง และโบราณวัตถุจำนวนมาก สิ่งก่อสร้างโบราณที่สำคัญของแหล่งโบราณคดีเขาคา คือ โบราณสถานด้านใต้สระน้ำ และโบราณสถานด้านทิศเหนือ ซึ่งแต่ละแห่งมีการขุดค้นพบชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและส่วนประกอบของอาคาร รวมทั้งโบราณวัตถุอีกจำนวนมาก จากหลักฐานที่ค้นพบในแหล่งโบราณคดีเขาคาและบริเวณโดยรอบสันนิษฐานได้ว่าเขาคาเคยเป็นที่ประดิษฐานศาสนสถานในศาสนาฮินดู นอกจากนี้จะเป็นไปตามคตินิยม ความเชื่อทางศาสนาฮินดูที่สร้างเทวาลัยไว้บนยอดเขาเพื่อเป็น

ที่ประทับของเทพเจ้าสูงสุดแล้วยังแสดงถึงภูมิปัญญาในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งศูนย์รวมชุมชนให้สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในชุมชนโบราณท่าศาลา – ลิซล อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดของชุมชนภาคใต้ในสมัยก่อนอีกด้วย

บทความเรื่องตะกั่วป่า : ชุมชนโบราณ (ธราพงศ์ ศรีสุชาติ, 2542) กล่าวถึงชุมชนโบราณตะกั่วป่าว่าเป็นชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์มีแหล่งโบราณคดีสำคัญ คือ แหล่งโบราณคดีเขาเวียง แหล่งโบราณคดีควนพระเหนือ และแหล่งโบราณคดีเหมืองทอง ทั้ง 3 แหล่งตั้งอยู่ในแนวลำน้ำตะกั่วป่า หลักฐานซึ่งพบที่แหล่งโบราณคดีเขาเวียง ได้แก่ เทวรูปประทับนั่งฤษีมารกัณเฑาะ พระวิษณุหรือพระนารายณ์ ฯลฯ ที่พบที่แหล่งโบราณคดีควนพระเหนือ คือ เทวรูป อัฐฐานาราก ฯลฯ ที่พบที่แหล่งโบราณคดีเขาเหมืองทอง คือ ลูกปัด ถ้วยกระเบื้องเคลือบเขียว ไห 4 หูเคลือบมีพวย ขวานหินขัดมีป้า ฯลฯ จากหลักฐานดังกล่าวแสดงว่าที่ชุมชนตะกั่วป่า เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณทั้งนี้เพราะเป็นชุมชนเมืองท่าที่ใช้เป็นเส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรไปยังชุมชนอื่นเพื่อเข้าไปติดต่อค้าขายหรือดำเนินกิจการค้า บทความเรื่อง พระโพธิสัตว์ประติมากรรมที่พบในภาคใต้ (อมรา ศรีสุชาติ, 2542) กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา คือ พระผู้ที่จะบรรลุถึงสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคตและผู้ที่ปัญญาบริสุทธิ์ พระโพธิสัตว์จะมีหน้าที่ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้บรรลุนิพพาน มนุษย์โพธิสัตว์เป็นมนุษย์ที่ดำเนินตามวิถีธรรมของพระโพธิสัตว์ด้วยการให้ทาน ปฏิบัติตนอยู่ในศีลมีความอดทนเข้มแข็ง มีปัญญาในการหยั่งรู้ ตลอดจนมีความเฉลียวฉลาดและมีความตั้งใจแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของตนเอง ส่วนเทวโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่บรรลุพุทธภูมิแล้วและยังคงดำรงอยู่ในชั้นโปรดสัตว์โลก พระโพธิสัตว์ที่มีการขุดค้นพบในภาคใต้ ได้แก่ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นพระโพธิสัตว์ที่ให้ความช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ พระโพธิสัตว์ไมเตรธยาเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป พระโพธิสัตว์มัญชุศรีเป็นพระโพธิสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ของปัญญา ทรงทำหน้าที่ประทานความรู้ ความเฉลียวฉลาดและความทรงจำให้แก่ผู้ที่นับถือพระองค์ พระโพธิสัตว์เหล่านี้ส่วนใหญ่มีการขุดค้นพบในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย พระโพธิสัตว์ที่มี

การขุดค้นพบมากที่สุดได้แก่ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร จากการค้นพบปรากฏว่ามีทั้งเป็นศิลปะของจีนและอินเดีย

บทความเรื่อง เทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณในภาคใต้ (อมรา ศรีสุชาติ, 2542) ได้เสนอสาระซึ่งศึกษาจากโบราณวัตถุ และหลักฐานโบราณคดี ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ พบว่า มีวัตถุที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำเนิด และพัฒนาการทางเทคโนโลยีของประดิษฐกรรม ได้แก่ ไม้ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับประดิษฐกรรมในสมัยแรกๆ เช่น ภาพเขียนบนผาผนังถ้ำต่างๆ แล้ว ยังเป็นหลักฐานสำคัญต่อการกำหนดอายุสมัยของชุมชน และยังแสดงถึงขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาทางเทคโนโลยีของโบราณ ตั้งแต่การรู้จักใช้ไม้อันอาจเกิดจากการนำไม้มาขัดสีให้เกิดไฟ ซึ่งเป็นผลที่นำไปสู่การค้นพบเทคโนโลยีเกี่ยวกับความร้อน นอกจากนั้นยังมีหิน แร่ประกอบหิน กระดูกเปลือกหอย ดินปั้น ดินดิบ ดินเผา ซึ่งประดิษฐกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเทคโนโลยี ความร้อน และวัตถุที่เป็นดินที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ทำให้มีการสร้างเตาเผา และอิฐ สำหรับสถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีเกี่ยวกับความร้อนที่พัฒนาในระดับสูงขึ้น นอกจากนี้ยังมีโลหะหลอมมีการพบหลักประกอบที่แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนโบราณภาคใต้รู้จักเทคโนโลยีของงานโลหะกรรม คือ การพบเบ้าหลอมโลหะ และเครื่องประดับ ส่วนประดิษฐกรรมต่างๆ เช่น การกะเทาะและขัดแต่งหินให้เป็นประดิษฐกรรม ศิลปกรรมบนผาผนังหิน การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำลูกปัดแก้ว สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการมีพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณของคนโบราณในภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

ส่วนบทความเรื่อง เขาขุนพนม : จากหน้าเขาถึงหลังเขา (สมพุทธ ธุระเจน, 2541) มีสาระสำคัญเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพของเขาขุนพนมว่ามีถ้ำอยู่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจของโบราณคดีพบว่าถ้ำดังกล่าวน่าจะเป็นแหล่งพักอาศัยชั่วคราวหรือล่าสัตว์ของคนก่อนยุคประวัติศาสตร์ หลักฐานที่พบนอกจากเครื่องมือหินขัด เศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบที่มีการแต่งลายเชือกทาบแล้ว ยังพบหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์ยุคต้นที่แสดงว่าเคยเป็น

ที่ตั้งชุมชนโบราณ พื้นที่บริเวณเชิงเขาขุนพนมเป็นดินร่วนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งปกคลุมด้วยพันธุ์พืชนานาชนิด มีทั้งไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม และไม้เลื้อย เขาขุนพนมจึงเป็นแหล่งพืชสมุนไพรและยาพื้นบ้าน ผู้คนในบริเวณนี้ มีความผูกพันทางสังคมวัฒนธรรมมายาวนาน ปัจจุบันได้รวมกันเป็นชุมชน “เขาขุนพนม” ที่ช่วยกันอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นชุมชนเก่าแก่ โดยเฉพาะสวนสมรมยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศให้ชุมชนเขาขุนพนมน่าอยู่

ในกลุ่มประวัติศาสตร์ ผลงานศึกษาส่วนใหญ่เป็นงานประเภทบทความ มีเพียงไม่กี่เรื่องที่เป็นวิทยานิพนธ์ บทความเรื่องตามรอยศรีวิชัย : ศึกษาเชิงวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์ศรีวิชัย (เนงคราญ ศรีชาย, 2544) ได้นำข้อมูลเดิมมาใช้ในการประกอบการวิเคราะห์ ข้อมูลเดิม คือ เอกสารจีน ได้แก่ บันทึกหลวงจีนฮ้อจิง หนังสือจุฬานฉี หนังสือหลิงไหวไตดำ จดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง เอกสารอาหรับ ได้แก่ บันทึกสุไลมาน และบันทึกมาซูดี จารึกได้แก่ จารึกสุมาตรา จารึกไทย และจารึกอินเดีย โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ได้แก่ ของสุมาตรา ชาว และไทย (ไชยา) ผลการวิเคราะห์ได้สรุปการวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่อง คำว่า “ศรีวิชัย” ที่ตั้งของศรีวิชัย กำเนิดของศรีวิชัย การวิเคราะห์ข้อขัดแย้ง ศูนย์กลางของศรีวิชัย การเมืองศรีวิชัย เศรษฐกิจของศรีวิชัย สภาพสังคมของศรีวิชัย กรุงศรีวิชัยที่ไชยา และบทสรุปสังเคราะห์

ส่วนงานวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาแผนที่ภาพกัลปนาวัตพะโคะ (ชาญณรงค์ เทียงธรรม, 2544) ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของแผนที่ภาพและเนื้อหาของแผนที่ภาพกัลปนาวัตพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า เป็นงานที่บันทึกในสมุดไทยขาว เขียนด้วยเส้นหมึก ลักษณะของรูปภาพจำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ ศาสนสถาน โบราณสถาน และธรรมชาติ ซึ่งแต่ละประเภทสามารถตรวจสอบและแบ่งย่อยประเภทต่างๆ ส่วนลักษณะของอักษรเป็นอักษรไทยแบบไทยย่อ ที่แพร่หลายในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ประมาณ พ.ศ.2200-2300 มีอักษรวิธีคล้ายกับอักษรไทยปัจจุบัน ในด้านเนื้อหาของแผนที่ภาพ ประกอบด้วยศาสนสถาน โบราณสถาน และธรรมชาติ ประกอบกับการศึกษาดังกล่าว ผู้ศึกษาได้สำรวจสถานที่ต่างๆ

ที่ปรากฏอยู่ในแผนที่ภาพแล้วเปรียบเทียบกับสถานที่ที่มีอยู่จริงในปัจจุบันและอธิบายสภาพของสถานที่นั้นๆ

สำหรับบทความเรื่อง ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2544) เป็นบทความที่ผู้เขียนศึกษาจากเอกสาร และการลงไปสำรวจและสัมภาษณ์ผู้รู้ แล้วนำเสนอใน 3 ส่วน คือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ในส่วนของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองนี้น่าจะเริ่มเมื่อปีพ.ศ.2192 โดยย้ายมาจากเมืองพัทลุงที่ควนแร่ เป็นเมืองที่สัมพันธ์กับหัวเมืองในภาคใต้หลายเมือง ได้แก่ เมืองสงขลา นครศรีธรรมราช ปัตตานี ไทรบุรี เป็นต้น เมืองนี้เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญ และเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครองพระพุทธศาสนา ในด้านโบราณวัตถุ โบราณสถาน ยังปรากฏกำแพงเมือง ป้อมปืนใหญ่ คูเมือง พระเสื้อเมือง อุ้เรื่อ เครื่องปั้นดินเผา วัด บ่อน้ำ ฯลฯ สำหรับการอนุรักษ์ ชุมชนนี้พยายามสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่น ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างราชการกับประชาชน และมีการเก็บรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

บทความเรื่อง น้ำอภิเษกในภาคใต้ (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2542) เป็นบทความซึ่งผู้เขียนค้นคว้าเรียบเรียง จากเอกสารเป็นหลัก ทำให้ทราบเกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเษกที่สำคัญในภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราชมีบ่อวัดหน้า พระลาน บ่อวัดเสมาเมือง บ่อวัดเสมาไชย บ่อวัดประตูขาว น้ำห้วยเขมมาชัย และน้ำห้วยปากนาคราช ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีแหล่งน้ำอภิเษกที่สำคัญ คือ คลองท่าเพชร คลองท่าชนะ คลองคงคาชัย บ่อวัดพระบรมธาตุไชยา บ่อวัดแก้ว คลองไชยา บ่อเดชา น้ำเขาห้วยแก้ว คลองราม คลองไชยคราม คลองเทพา ห้วยรัตนโกศัย แม่น้ำตาปี คลองบางสวัสดิ์ ห้วยเมืองชัย น้ำธารเสด็จ คลองไกรสร คลองพระแสง คลองเบญจา คลองยัน คลองศรีสุข และคลองนารายณ์ ที่จังหวัดปัตตานีมีแหล่งน้ำอภิเษก คือ สระพลายบัว บ่อทอง บ่อไชย และบ่อฤๅษี ในจังหวัดยะลา คือ สระแก้ว และในจังหวัดภูเก็ตมีบ่อน้ำเขาโต๊ะแซะ และน้ำตกโดนไพร แหล่งน้ำดังกล่าวเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์

บทความเรื่อง วังยะหริ่ง (จรีรัตน์ บัวแก้ว, 2542) ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารมาเรียบเรียงโดยให้ผู้รู้ตรวจสอบ สารสำคัญกล่าวถึงวังยะหริ่ง ว่าเป็นวังที่ประทับของพระยาเมือง ยะหริ่ง เจ้าเมืองปัตตานี ผู้สร้างวังยะหริ่ง คือ สถาปนิกชาวจีนและช่างในท้องถิ่น สร้างเมื่อปี พ.ศ.2358 ลักษณะรูปทรงของวังเป็นบ้านสองชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้แบบเรือนไทยมุสลิมผสมกับแบบบ้านแถบยุโรปสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่2 ซึ่งเป็นที่นิยมของบรรดาข้าราชการชั้นสูงและผู้มีอันจะกินในสมัยนั้น ตัววังมีลักษณะคล้ายตัวยู (U) เนื่องจากวังสร้างมาเป็นเวลานาน จึงชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา แต่ก็ได้รับการซ่อมแซมต่อเติมเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน จากสภาพโดยทั่วไปของวังยะหริ่งทั้งรูปทรงและการตกแต่งภายใน ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้สะท้อนให้เห็นถึงการรับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมและศิลปะต่างๆ ทั้งจากตะวันตก อินโดนีเซีย และมาเลเซียเข้ามาผสมผสานกับศิลปกรรมไทยได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานีในสมัยนั้นด้วย วังยะหริ่งจึงมีคุณค่าต่อการศึกษาระวัติศาสตร์ท้องถิ่นปัตตานีเป็นอย่างยิ่ง

มีงานวิทยานิพนธ์ 2 เรื่องที่ศึกษาชีวประวัติและผลงานของนายหนังตะลุง คือ หนังตะลุงจันทร์แก้ว บุญขวัญ (สมพงษ์ ศรีนิล, 2543) และหนังพร้อมน้อย ตะลุงสากล (อัครสวัสดิ์ บุญจน, 2544) งานวิทยานิพนธ์ทั้ง 2 เรื่องนี้ใช้กรอบเนื้อหาที่ศึกษาอย่างเดียวกัน กล่าวถึงประวัติชีวิตในวัยเด็ก การศึกษาเล่าเรียน ความสนใจหนังตะลุง การฝึกหัดหนังตะลุง การแสดงหนังตะลุง ชีวิตครอบครัว ผลงานการแสดง ผลการฝึกหัดลูกศิษย์ ผลงานด้านการช่วยเหลือสังคม และชีวิตบั้นปลาย แม้จะเป็นงานศึกษาที่ใช้กรอบศึกษาเดียวกัน แต่ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ทั้งต่อวงการหนังตะลุง และประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะบุคคลสำคัญที่เกี่ยวกับการแสดงของภาคใต้

5.6 พลังของศิลปวัฒนธรรมในวิถีของการดำเนินชีวิต

ในกลุ่มนี้มีงานศึกษาทั้งงานเขียนประเภทบทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตรกรรม อาหารและยา และคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต

ด้านการเกษตร มีงานศึกษาเกี่ยวกับแหล่งน้ำ คือ ตระพัง ในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา (ทรงพรธรณ สังฆะโต, 2544) โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับสภาพของตระพัง การใช้ประโยชน์จากตระพัง ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาตระพัง ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ พบว่า ตระพังที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ และอำเภอสิงหนคร สถานที่ตั้งของตระพังมีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชน ได้แก่ บริเวณพื้นที่เกษตรกรรม บริเวณชายฝั่ง เป็นต้น ด้านปัญหาและแนวทางในการพัฒนาตระพัง คือ ปัญหาความตื้นเขิน น้ำเน่าเสีย และการบุกรุกพื้นที่ตระพัง ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการพัฒนา คือ การขุดลอกตระพังเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ การพัฒนาให้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การจัดภูมิทัศน์ให้เป็นสถานที่พักผ่อน และการอนุรักษ์เป็นแหล่งโบราณคดี

ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือประมงพื้นบ้านของจังหวัดสงขลา (ประภาส ทองนิล, 2542) มุ่งศึกษาโดยการรวบรวม และให้รายละเอียดรวมทั้งการใช้ประโยชน์ของเครื่องมือประมงประจำที่ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปทำการประมงในที่ต่างๆ ได้ เพราะเป็นเครื่องมือขนาดใหญ่ และมีอุปกรณ์ประกอบมาก เครื่องมือประมงนี้ ได้แก่ ไซดักกุ้ง ไชนั้ง บาม โป๊ะน้ำลึก โพงพางหลัก ยอ เป็นต้น และเครื่องมือประมงไม่ประจำที่ เป็นเครื่องมือที่สามารถเคลื่อนย้ายไปทำการประมงในที่ต่างๆ ได้ง่าย เพราะมีขนาดเล็กและมีอุปกรณ์ประกอบไม่มากนัก ได้แก่ กัด ข้องนั้ง จันหอยหวาน ฉมวก ไชนอน เบ็ด ยอมือ สุ่ม เป็นต้น เครื่องมือประมงเหล่านี้มีลักษณะ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำ การใช้ประโยชน์และการเก็บรักษาที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาเครื่องมือพื้นบ้านจากอ่าวพังงา (จตุฎฐ์ นุ้ยปาน,

2540-2541) ในลักษณะเดียวกันแต่ได้วาดภาพประกอบและกล่าวถึงบทบาทของการประมงพาณิชย์ ที่มีส่วนทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และทำลายวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านด้วย ส่วนงานศึกษาหัตถกรรมเครื่องหวายของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช (พีระศักดิ์ จันทร์ประเสริฐ, 2545) นอกจากเป็นการรวบรวมว่ามีการผลิตหัตถกรรมชนิดใดบ้างแล้วยังศึกษารูปแบบและลายเครื่องหวาย ขั้นตอนการผลิตและการจำหน่าย รวมทั้งศึกษาผลกระทบอันเกิดจากการผลิต ด้านรูปแบบของเครื่องหวายมี 2 รูปแบบ คือ เครื่องหวายที่เป็นเครื่องเรือน และเครื่องหวายที่เป็นภาชนะ รูปแบบดังกล่าวมีลักษณะรูปแบบของท้องถิ่นภาคใต้ทั่วไปและแบบประยุกต์ของภาคกลาง ในการสานใช้ลายพื้นบ้านแบบดั้งเดิมและลายสานประดิษฐ์ สำหรับการผลิตและการจำหน่ายทั้งวัสดุ และเครื่องมือจัดซื้อจากทั้งภายในและภายนอกจังหวัดนครศรีธรรมราช ทุนที่ใช้ได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในลักษณะหมุนเวียน กระบวนการผลิตใช้แรงงานผู้ต้องขังโดยทำในรูปกลุ่มผู้ผลิตซึ่งช่วยเหลือกันสอนและผลิตร่วมกัน ส่วนการจำหน่ายร้านผลิตภัณฑ์เรือนจำกลางเป็นผู้ดำเนินการ มีการจำหน่ายในโอกาสต่างๆ เช่น งานเทศกาล และงานนิทรรศการผลิตภัณฑ์ราชทัณฑ์ การผลิตเครื่องหวายของที่นี่ทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้ความสามารถด้านอาชีพผลิตภัณฑ์ที่ผลิตมีคุณภาพ ผู้ผลิตและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีสภาพจิตใจที่ดี มีความผูกพันต่อกันและต้องงาน แต่วัสดุการผลิตบางอย่างและฝุ่นมีผลกระทบต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตามการผลิตดังกล่าวส่งผลต่อทรัพยากรหวายหากมิได้ปลูกทดแทน และผู้ผลิตบางคนมีโอกาสติดสารระเหยที่นำมาใช้ในการผลิตซึ่งส่งผลต่อสุขภาพ

ผลงานศึกษาค้นคว้าเรื่อง สวนสมรม (อร่ามรัตน์ ด่วงชนะ, 2542) ซึ่งศึกษาในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดชุมพร และจังหวัดระนอง นับเป็นงานเรื่องแรกที่ยพยายามมองสวนสมรมอย่างเป็นระบบ แล้วประมวลเรื่องสวนสมรมใน 3 จังหวัดว่าในช่วงที่ศึกษานั้น (พ.ศ.2542) ยังคงมีสวนสมรมเหลืออยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอพนม และอำเภอบ้านตาขุน ในจังหวัดชุมพรมีสวนสมรมมากในพื้นที่อำเภอหลังสวนและอำเภอยะเริ่ด ส่วนใน

จังหวัดระนองมีสวนสมรมเหลือไม่มากนัก สวนสมรมในพื้นที่ดังกล่าวส่วนมากเป็นสวนเก่าแก่ตกทอดมา 2 - 3 ชั่วอายุคน สวนใหม่ๆ ที่ทำแบบสวนสมรมมีไม่มากนัก ชาวบ้านที่ทำสวนสมรมส่วนใหญ่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยที่ผู้สืบทอดใช้ชีวิตในท่ามกลางสวนสมรมอยู่แล้วจึงเรียนรู้ตามธรรมชาติ สวนสมรมเป็นสวนซึ่งเจ้าของปลูกทุกอย่างที่จะกินและใช้ ปล่อยให้อยู่ตามธรรมชาติโดยไม่จัดระเบียบคอยแผ้วถางโคนต้นบ้างในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผล และคอยระวังมิให้เถาวัลย์ขึ้นคลุมจนต้นไม้ตาย เป็นการปลูกเพื่อยังชีพ แบ่งปันในหมู่เพื่อนฝูงและญาติมิตรที่เหลือขายเป็นรายได้ การทำสวนสมรมไม่ต้องใช้ปัจจัยมากเพราะไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง จะมีก็เฉพาะการปลูกซ่อมแซม เป็นสวนที่ไม่ทำให้ร่ำรวย แต่อยู่ได้อย่างพอเพียง มีความปลอดภัยและมีความสุขตามอัตภาพ

มีงานศึกษาค้นคว้าที่เจาะลึกเกี่ยวกับการทำสวนลองกองในจังหวัดนราธิวาส (วิจิตรา แก้วสุข, 2546) ด้วยการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการทำสวนลองกอง ขั้นตอนและวิธีการทำสวนลองกอง และผลกระทบของการทำสวนลองกอง ด้านความสำเร็จขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพอันได้แก่ คุณภาพของดิน สภาพภูมิอากาศ และความสูงต่ำของพื้นที่ที่พอเหมาะ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ได้แก่ มีการถือครองที่ดินจำนวนมาก ทุนแรงงาน มีตลาดรองรับผลผลิต มีการคมนาคมขนส่งที่ดี มีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน และหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นเห็นความสำคัญ และให้การสนับสนุน ส่วนปัจจัยด้านมนุษย์ นอกจากผู้ทำต้องมีความรู้ความสามารถในการทำสวนลองกองแล้วต้องมีความชำนาญในการดูแลลองกองทุกระยะ สำหรับปัจจัยทางชีวภาพจะต้องดูแลรักษาและกำจัดวัชพืช กาฝาก แมลง และโรคพืช ด้านขั้นตอนและการทำสวนลองกองเกษตรกรจะต้องเตรียมการปลูก เช่น พันธุ์ การกำหนดพื้นที่ การขุดหลุม ฯลฯ ภายหลังที่ปลูกแล้วต้องมีการดูแลรักษาอย่างดี ต้องให้น้ำ ปุ๋ย มีการกำจัดวัชพืช การตัดแต่งกิ่ง การกำจัดศัตรูพืช ฯลฯ และในการเก็บเกี่ยวผลต้องรู้สภาพของลองกองที่สุกเต็มที่ ต้องมีแรงงานและเครื่องมือต่างๆ ที่ดี ต้องคัดเลือกเกรดลองกอง และบรรจุลังกระดาษพร้อมเพื่อจำหน่าย สำหรับผลกระทบจากการทำสวน

ลองกอง พบว่า สวนลองกองยังมีลักษณะของป่า เพราะต้องมีร่มเงาแต่ก็เป็นการทำลายป่าเช่นกัน ด้านเศรษฐกิจช่วยให้มีรายได้และเป็นอาชีพที่มั่นคง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านลดลงเพราะเน้นที่รายได้มากขึ้น

ผลงานการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวบ้านภาคใต้ที่มุ่งศึกษาในพื้นที่บ้านหัวควาย ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (วาริ วงศ์ดำ, 2544) พบว่า ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงอาชีพ คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลง ประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น ประชากรมีการศึกษาสูงขึ้น สุขภาพอนามัยประชากรดีขึ้น นโยบายของรัฐมีการส่งเสริมอาชีพให้กับประชากร การคมนาคมและการสื่อสารสะดวกรวดเร็วขึ้น และมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามช่วงเวลา จากที่เคยมีอาชีพหลักในการทำนา ทำสวน เปลี่ยนเป็นทำไร่นาสวนผสม การจักสานผลิตภัณฑ์จากเชือกกล้วย การทำนาผักบุ้ง โดยที่ทุกอาชีพเน้นการผลิตเพื่อขาย มีการใช้เทคโนโลยีที่สูงขึ้น ผลกระทบมีทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสภาพแวดล้อมในชุมชน

ส่วนงานศึกษาค้นคว้าที่ศึกษาเกี่ยวกับตลาดนัด (พรชัย นาคสีทอง และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ, 2550) ด้วยการเจาะลงในพื้นที่ศึกษาแคบๆ โดยศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค พื้นที่ศึกษา คือ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา พบว่า ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลากำเนิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปิดให้บริการเดินรถไฟสงขลา เมื่อ ปีพ.ศ.2460 ในระยะแรกมีพ่อค้าแม่ค้าเพียง 2-3 คน ให้บริการหรือค้าขายกับผู้ที่มาารถไฟหรือโดยสารรถไฟ ประมาณ พ.ศ.2515 ได้ขยายพื้นที่ออกมาอยู่บริเวณหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ภายหลังที่การรถไฟยุติการให้บริการเดินรถเมื่อพ.ศ.2521 แต่ตลาดนัดก็ยังคงได้รับความนิยมเช่นเดิม โดยมีพ่อค้า แม่ค้าและผู้คนจากชุมชนต่างๆ ในกลุ่มทะเลสาบสงขลา มาจับจ่ายซื้อขายสินค้าเป็นปกติ ปัจจุบันตลาดนัดดังกล่าวอยู่ภายใต้การบริหารจัดการพื้นที่ของเทศบาลนครสงขลา และบริษัทมิตรทอง จำกัด ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลากลายเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่และมีผู้มาใช้บริการเป็นจำนวนมาก เนื่องมาจากเป็นศูนย์รวมของ

การติดต่อและคมนาคม มีสินค้าที่หลากหลาย รวมทั้งโบราณวัตถุที่หายาก และสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมชนบทสู่การเป็นสังคมเมือง อีกทั้งการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบ ตลาดนัดวันอาทิตย์เป็นแหล่งซื้อขาย ส่งผ่าน แลกเปลี่ยนอาหาร ผลผลิต และวัฒนธรรมการบริโภคพื้นถิ่น ระหว่างผู้คนและชุมชนในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ส่งผลให้เกิดการสร้างงานและบริการอื่นๆ ตามมาเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของการพบปะสังสรรค์และเชื่อมต่อกับกลุ่มคนต่างๆ เข้าเป็นเครือข่ายทางสังคม โดยอาศัยกิจกรรมการซื้อขาย แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและการแลกเปลี่ยนทางสังคม

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ผลงานในกลุ่มวิถีชีวิตยังมีงานศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวกับกีฬาพื้นบ้าน คือ โกงขน และวัวชนไว้หลายชิ้น สาระสำคัญมีทั้งการให้ความรู้ทั่วไป และการศึกษาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ เรื่องโกงขน : กีฬาพื้นบ้าน (วิเชียร ณ นคร และคณะ, 2542) กล่าวถึงการชนไก่ว่าเป็นกีฬาประเภทหนึ่งของชาวบ้านในชนบทซึ่งมีมายาวนาน เป็นการนำไก่มาให้ต่อสู้กันอย่างเอาเป็นเอาตาย ผู้เลี้ยงไก่ต้องดูแลเอาใจใส่ไก่ชนของตนอย่างดี ต้องคำนึงถึงความสมบูรณ์แข็งแรงของไก่เป็นสำคัญ ด้วยการให้ไก่ออกกำลังกาย หากน้ำหนักตัวมากเกินไปต้องนำไปกราบแดด การเลือกไก่ชนให้ได้ไก่ที่ดีต้องดูลักษณะดีชั่วของไก่ ไก่ชนในภาคใต้มีทั้งไก่ชนแข่งหรือไก่แข่ง และไก่ชนเดือย หรือไก่เดือย ไก่แข่งเป็นไก่ที่มีเดือยคู่หรือเดือยสั้น ไก่เดือยเป็นไก่ที่มีเดือยยาวและแหลม การชนไก่กำหนดเวลาเป็นอันหรือยก ใช้เวลาอันละ 10 นาที พัก 10 นาที รวมคู่ละ 5 อัน หรือขึ้นอยู่กับนายบ่อนเป็นผู้กำหนด ทุกครั้งที่มีการชนไก่จะมีการพนันหรือเดิมพันด้วยเงินจำนวนมาก สำหรับงานที่ศึกษาด้วยการกำหนดพื้นที่เรื่องนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของกีฬาชนไก่ในจังหวัดสงขลา งานชิ้นนี้กล่าวถึงการชนไก่ว่าได้รับความนิยมมากในจังหวัดสงขลา มีการคัดเลือกพันธุ์ การเลี้ยง และการบำรุงพันธุ์อย่างจริงจัง มีแหล่งชนไก่อยู่ทั่วไป การดำเนินงานดังกล่าวส่งผลต่อการเพิ่มพูนรายได้แก่เจ้าของฟาร์มไก่ชน ผู้ขายอุปกรณ์การเลี้ยง ผู้รับจ้างเลี้ยง ผู้จำหน่ายอาหารเครื่อง

ดื่ม และผู้เล่นการพนัน แต่บางคนมีความเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นการทรมานสัตว์ เบียดเบียนรังแกสัตว์ เป็นความโหดเหี้ยมอย่างหนึ่ง เป็นการหมกมุ่นอยู่กับการพนันที่ควบคู่กับการนั้นหนากการ

สำหรับผลงานศึกษาเรื่องชนวัว (วิเชียร ณ นคร, 2542) ก็เช่นเดียวกันมีทั้งการศึกษาความรู้ทั่วไป และการศึกษาเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ การศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้ความรู้ว่าการชนวัวเป็นกีฬาพื้นบ้านที่นิยมกันมากในภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา พัทลุง ปัตตานี ยะลา สตูล และนราธิวาส กีฬานี้ชาวนาภาคใต้น่าจะรับมาจากโปรตุเกส เช่นเดียวกับการรับวิธีการทำเครื่องถม และการมีวัฒนธรรมตลาดนัด ซึ่งได้ติดต่อค้าขายกันมาแต่โบราณ ในระยะแรกคงเป็นการนำมาชนกันเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ต่อมากลายเป็นการพนันประเภทหนึ่ง ทางราชการได้มีการควบคุมให้มีบ่อนชนวัวที่ถูกต้องตามกฎหมาย สนามชนวัวได้กำหนดกติกาสำหรับกีฬานี้โดยตรง การชนวัวมักจัดให้มีขึ้นในงานเทศกาลต่างๆ สำหรับในช่วงปกติจะชนวัวเดือนละหนึ่งครั้งเท่านั้น สำหรับงานศึกษาที่ศึกษาเฉพาะพื้นที่ได้ศึกษา วัฒนธรรมกีฬาชนวัว จังหวัดสงขลา โดยมุ่งศึกษา การคัดเลือกพันธุ์ การเลี้ยงและการบำรุงรักษา การชนวัว และกติกากการชน การคัดเลือกพันธุ์พิจารณาจากรูปร่างลักษณะ ชั้นเชิงการชน และพันธุ์ประสม การเลี้ยงและการบำรุงรักษารักษาให้ความรู้เกี่ยวกับทำเลที่เลี้ยง การทำคอก อุปกรณ์การเลี้ยง อาหารที่ใช้เลี้ยง การฝึกซ้อมและการดูแลอย่างใกล้ชิด ส่วนการชนวัวและกติกากการชนวัว ให้ความรู้เรื่องสนามชนวัว กติกากการชนวัว และผู้ชม นอกเหนือจากประเด็นการศึกษาดังกล่าว ยังให้ความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ความเชื่อเรื่องลักษณะของวัว ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อเรื่องอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ยังให้ความรู้ด้านภาษาที่เกี่ยวข้อง เช่น คำว่าขวัญวัว โหนด เป็นต้น และยังให้ความรู้วากีฬาวัวชนได้ทำให้เกิดอาชีพต่างๆ เช่น อาชีพเลี้ยงวัวชน อาชีพตัดหญ้าขาย อาชีพการตั้งสนาม และดำเนินการแข่งขัน เป็นต้น

ในกลุ่มวิถีชีวิต ยังมีผลงานศึกษาค้นคว้า ที่ครอบคลุมถึง เรื่องอาหาร ยา

และสุขภาพ ผลงานเรื่องวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพืชผักพื้นบ้านของชาวบ้านอำเภอดอนตาล จังหวัดสกล (สุจิต จันทริจิตตะการ, 2538) ได้ศึกษาพืชผักที่ใช้เป็นอาหารซึ่งทำเป็นผักเหนาะ แกง ยำ ผัด ต้ม ทอด และประเภทที่เป็นยาโดยวิธี ต้ม ตำ บด ดอง มวนเพื่อสูบ รมควัน หยอด และเคี้ยว อีกทั้งศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้านภาษา ความเชื่อ เศรษฐกิจ และสังคมสัมพันธ์ด้วย ในตอนท้ายให้ข้อสรุปว่าชาวบ้านสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่มาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิต ทำให้สามารถพึ่งตนเอง ส่งผลต่อเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ที่ดีของคนในท้องถิ่นอันเป็นการดำรงไว้ซึ่งพื้นที่ทางวัฒนธรรมอีกด้วย

ผลงานศึกษาเรื่องยากลางบ้าน (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) เสนอความรู้เกี่ยวกับยาแผนโบราณที่หมอพื้นบ้านใช้บำบัดโรคโดยอาศัยความรู้จากตำรายาโบราณ และการเรียนรู้ที่สืบเนื่องกันมาว่า ได้ความรู้จากวัตถุ 3 ประการ คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ให้ความรู้เรื่องส่วนประกอบของตัวยาขนานต่างๆ การผสมยา ปริมาณการใช้ยา เวลาที่ใช้ และผลของการใช้ นอกจากนั้นยังให้ข้อสรุปว่า การใช้ยากลางบ้านส่วนมากมักใช้อุบายเพื่อให้บังเกิดผลด้านจิตวิทยา จะได้เกิดกำลังใจ แก่ผู้ป่วย อีกทั้งเพื่อให้รู้สึกว่ายานั้นมีความขลัง โดยการใช้เวทมนตร์คาถาประกอบการรักษาด้วย มีผลงานเกี่ยวกับยาพื้นบ้านหลายเรื่องได้ศึกษาด้วยการเจาะลงในพื้นที่ทำให้ได้รับความรู้อันเป็นรายละเอียดเฉพาะ เช่น ผลงานศึกษาเรื่อง วิธีการประกอบยา และเรื่อง การใช้ยาพื้นบ้าน ที่ใช้รักษาโรคทางของหมอฟันบ้านจังหวัดสุราษฎร์ธานี งานชิ้นแรกซึ่งศึกษาในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดตรัง (สุกัลยา วังสโรจน์, 2543) ได้พบข้อมูลว่า มีการประกอบยา 5 ประเภท คือ ยาน้ำ ยาผง ยาเม็ด ยารมควัน และยาผสมน้ำมันซีผึ้ง ยาน้ำมีวิธีการประกอบยาด้วยการต้ม ดอง ใช้หอม อบแห้ง สะล้าง ชโลม สวน มีทั้งหมด 180 ขนาน ประเภทยาผง ใช้วิธีประกอบยาด้วยการบดหรือตำ ใช้เป่า ทา ประคบ และพอก มีทั้งสิ้น 209 ขนาน ประเภทยาเม็ดใช้วิธีประกอบยาเป็นลูกกลอน ทำเป็นแท่ง และยาเม็ดแคปซูล มีทั้งหมด 118 ขนาน ประเภทยารมควัน มีทั้งสิ้น 32 ขนาน ส่วนยาผสมน้ำมันซีผึ้ง ประกอบด้วยการใช้ตัวยาผสมกับน้ำมันซีผึ้ง แล้วนำมาใช้ทา ปิดแผล ใส่แผล และหยอด มีทั้งสิ้น

22 ชนาน ส่วนการศึกษายาพื้นบ้านที่ใช้รักษาโรคซาง (อรัมรัศมี ด้วงชนะ, 2544) พบว่า ในชนบทยังมีหมอรักษาโรคนี้อยู่เป็นจำนวนมาก หมอดังกล่าวยึดถือจากตำรายาโบราณ คือ หนังสือบุตร หรือรับมรดกสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ การรักษาใช้สมุนไพรเป็นผงแล้วใช้กับเด็กที่เป็นโรคด้วยการกวาดยา โดยป้ายลงในลำคอ ผลการรักษาส่วนใหญ่หายเกือบทุกราย จึงยังคงมีชาวบ้านมารับการรักษาเป็นจำนวนมาก ปัญหาที่สำคัญ คือ ปัจจุบันสมุนไพรหายาก และกระบวนการผลิตของหมอยังเป็นแบบดั้งเดิม ยังไม่มีอุปกรณ์การผลิตที่เหมาะสม

ผลงานศึกษาค้นคว้าเรื่อง ภูมิปัญญาชาวภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรค ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง (ชวน เพชรแก้ว, 2546) เป็นงานศึกษาข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน และปริวรรตตำรายาจากหนังสือบุตร ได้สัมภาษณ์หมอพื้นบ้านจำนวน 171 คน พบว่า หมอส่วนใหญ่ชำนาญในการรักษาโรคแทบทุกโรค ยกเว้นหมอที่รักษาอาการอันเกิดจากพิษสัตว์กัดต่อย และโรคกระดูก หมอทุกคนมีความเชื่อเรื่องครุหมอยา ใช้หนังสือบุตรเป็นตำรา และมีบ้างที่จดจำสืบต่อกันมา การรักษาโรคเป็นไปอย่างมีระบบ คือ ตรวจอาการโรค จัดยาหรือต้มยา เมื่อหายแล้วต้องทำพิธีตัดรากและไหว้ครู สำหรับค่ารักษาไม่เรียกร้องหรือกำหนดกะเกณฑ์ แต่ทุกคนที่มารักษาดึงจ่ายค่าราก คุณสมบัติของหมอพื้นบ้าน คือ มีความเมตตากรุณา มีศีลสัตย์ ไม่โลภ มีสมาธิ มีความละเอียดประณีต ไม่โอ้อวด และใฝ่รู้ การเป็นหมอเกี่ยวพันกับคำสอนทางพุทธศาสนาและเกี่ยวข้องอยู่กับความเชื่อและพิธีกรรมการบวงสรวง การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเวทมนต์คาถา เป็นการให้ความสำคัญในการรักษาเยียวยาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้านองค์ความรู้จากตำรายาที่ปริวรรต พบว่า มีสาระครอบคลุมเกี่ยวกับยารักษาโรคเด็ก โรคสตรี และโรคบุคคลทั่วไป สมุนไพรที่ใช้รักษามีทั้งพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และแร่ธาตุ สิ่งที่น่าสนใจเป็นห่วงคือหมอพื้นบ้านและตำรายาที่กำลังลดน้อยลงตามลำดับ จึงควรอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่ โดยเฉพาะควรจัดให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียน และการส่งตรวจรักษาไปเพื่อให้สมุนไพรคงอยู่

ผลงานศึกษาเรื่องการแพทย์พื้นบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช กรณีศึกษา

การรักษาอาการบาดเจ็บของกระดูกและข้อ (อมรพันธุ์ ธานีรัตน์, 2548) ซึ่งเก็บข้อมูลจากหมอ ผู้ป่วย และผู้ทรงวุฒิ รวมทั้งการสังเกตจากการเข้ามีส่วนร่วมในการรักษา ได้องค์ความรู้ว่า หมอทั้งหมดเป็นเพศชาย เป็นฆราวาสและพระสงฆ์อยู่ในวัยสูงอายุ การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา มีอาชีพหลักเกษตรกรรม ความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง อ่อน มีฐานะเศรษฐกิจปานกลาง แรงบันดาลใจในการเป็นหมอบeginจากการได้รับคัดเลือกจากหมอรุ่นเก่าว่ามีคุณสมบัติเพียงพอต่อการสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ คือ มีคุณธรรม เสียสละ อดทน และแสวงหาความรู้สำหรับการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้จากศึกษาด้วยตนเอง จากประสบการณ์การรักษา และการแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่มหมอดด้วยกัน ส่วนหมอกระดูกรุ่นใหม่ได้นำความรู้ของแพทย์สมัยใหม่มาปรับใช้ องค์ความรู้จากการศึกษา ได้แก่ ลักษณะการบาดเจ็บของกระดูกและข้อ รูปแบบการรักษา ขั้นตอนการรักษา การฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยหลังการรักษา การสิ้นสุดการรักษา ผลการรักษาและความนิยม ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับการรักษา สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องในการรักษา คือ ขาดผู้สืบทอดการเป็นหมอฟันบ้าน ขาดการยอมรับจากการแพทย์สมัยใหม่ ส่วนแนวทางการอนุรักษ์ควรเปิดโอกาสให้หมอกระดูกพื้นบ้านมีพื้นที่รักษาตามธรรมชาติ ควรมีการรวมเป็นเครือข่ายกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนการศึกษาเรื่องแบบแผนการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์ หญิงหลังคลอด และทารกแรกเกิดโดยกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งใช้วิธีการศึกษาแบบเดียวกันกับการรักษาการบาดเจ็บของกระดูกและข้อ (จิตติมา ดำรงวัฒนธรรม, 2550) พบว่า แบบแผนการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ หญิงหลังคลอด และทารกแรกเกิดโดยกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งกระบวนการนำมาใช้เพียงบางขั้นตอน เท่านั้น เช่น การนวดท้อง การคัดท้อง และการอยู่ไฟ หลังคลอดบุตร พิธีการทำคลอดมีน้อยลงเพราะนิยมทำคลอดที่โรงพยาบาลสำหรับตัวยาสมุนไพรยังคงยอมรับและนิยมใช้ ด้านพลังอำนาจเหนือธรรมชาติคงเหลือเพียงพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละพื้นที่ ส่วนด้านพิธีกรรมในแต่ละช่วงวัยเด็กเสื่อมคลายลง

ผลงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิถีชีวิตอีกเรื่องหนึ่งที่นอกเหนือไปจากที่กล่าวมาแล้ว คือ การศึกษาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตตามวิถีชาวพุทธ และจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธ (อุทัย เอกสะพัง, 2548) โดยมุ่งศึกษาในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นงานที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสนทนากลุ่ม ใช้แบบสอบถาม และการจัดสัมมนา เรื่องแรกพบว่า วัฒนธรรมการดำรงชีวิตครอบคลุมถึงคตินิยม เนติธรรม วัฒนธรรม และสหรธรรมมีผลต่อการนำมาใช้ในชีวิตรประจำวันโดยเฉพาะ การมีสติสัมปชัญญะ การประหยัดและออม ความภูมิใจในความเป็นคนไทย ความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธการ การรักษามารยาทในสังคม และการเป็นพลเมืองดีของสังคม ส่วนอิทธิพลที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ได้แก่ อิทธิพลทางการเมือง อิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรม การก่ออาชญากรรม และอิทธิพลทางเศรษฐกิจ สำหรับแนวทางส่งเสริมวัฒนธรรมเห็นว่าควรปรับบทบาทของรัฐโดยมีองค์กรวัฒนธรรมที่เข้าถึงประชาชนในท้องถิ่น จัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม และโครงการที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามความหลากหลายทางวัฒนธรรม องค์กรทางศาสนา และสถานศึกษาควรจัดกิจกรรม สืบทอดประเพณีเพื่อสืบต่อไปยังชนรุ่นหลัง เป็นต้น ส่วนการศึกษาจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธ ก็ใช้วิธีการศึกษาอย่างเดียวกันกับโครงการแรก ผลการศึกษา พบว่า การดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธมี 3 ระดับ คือ จริยธรรมพื้นฐาน จริยธรรมขั้นกลาง และจริยธรรมขั้นสูง อันได้แก่ การปฏิบัติตามศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 และมรรคมรรค 8 จริยธรรมที่ว่่านี้ได้รับการปลูกฝังมาจากพ่อ แม่ ครู อาจารย์ และพระสงฆ์ การยึดมั่นปฏิบัติดังกล่าวส่งผลให้เกิดคุณค่าทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวม สำหรับแนวทางพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์จริยธรรม ควรมุ่งให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา วัด ผู้นำชุมชน ผู้นำระดับประเทศ และมีองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

5.7 วิธีวิทยาในการวิจัยศิลปวัฒนธรรม

จากสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ กรณีศิลปวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้ว หากพิจารณาวิธีวิทยาการวิจัยของงานศึกษาค้นคว้าดังกล่าว มีรายละเอียดโดยรวม ดังนี้

กลุ่มความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี งานส่วนใหญ่ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าในลักษณะการรวบรวมความรู้จากความรู้เดิมที่ใช้สืบต่อกันมาเป็นหลัก ด้วยการเรียบเรียงขึ้นใหม่ มีการเพิ่มเติมเนื้อหาสาระใหม่เข้ามาบ้าง แต่เป็นรายละเอียดที่ขยายความประเด็นใดประเด็นหนึ่ง มิใช่แก่นสารใหม่ แม้จะใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ การสังเกตจากผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ร่วมการประกอบพิธีกรรมและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งเก็บข้อมูลรายละเอียดทุกแง่มุม แต่ผู้ศึกษามีได้เสนอทัศนะใดๆ มากไปกว่าที่เคยมีมาก่อนแล้ว วิธีการดังกล่าวเห็นได้จากผลงานศึกษาความเชื่อเรื่องทวด และงานศึกษา อันเกี่ยวเนื่องกับโนราหลายชิ้น ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโนรา ตำนาน ครุหม่อโนรา พิธีกรรมการลงโรงครู พิธีครอบเทริด ฯลฯ ยังเป็นความรู้เดิมๆ ที่มี ผู้ศึกษาไว้แล้วทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามงานศึกษาค้นคว้าในกลุ่มนี้เรื่องตำนานโนรา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ผลงานการศึกษาโนราวัดท่าคุระ อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา และโนราโรงครูของโนราในจังหวัดปัตตานี ซึ่งเน้นการศึกษาด้วยการเจาะลึกในพื้นที่ เป็นงานที่ผู้ศึกษาใช้วิธีการแตกต่างไปจากการศึกษาเดิม คือนอกจากการรวบรวมตำนานโนราท้องถิ่นและข้อวินิจฉัยของผู้รู้ท้องถิ่น รวมทั้งการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมแล้วยังได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโนรากับความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและด้านอื่นๆ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประวัติศาสตร์ ทำให้เห็นพัฒนาการของชุมชนในพื้นที่ศึกษาในแง่มุมที่หลากหลาย และเห็นถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้านอย่างลุ่มลึก โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องครุหม่อโนรา และไสยศาสตร์ต่างๆ ที่ผสมผสานอยู่กับความเชื่อในพุทธศาสนากับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อดั้งเดิมที่นอกเหนือจากการกระทำเพื่อสืบทอดการรำโนรา นอกจากนี้วิธีการดังกล่าวยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของโนรากับตำนานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นประโยชน์

ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกด้วย ส่วนผลงานศึกษาประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระบรมธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช ประเพณีทำบุญเดือนสิบ และประเพณีชิงเปรตซึ่งเป็นประเพณีที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้มากกว่าประเพณีอื่นๆ แต่วิธีการศึกษาก็ยังคงเป็นการรวบรวม เรียบเรียงข้อมูลด้วยวิธีการเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ เป็นเพียงการรวบรวมปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีได้วิเคราะห์หรือเสนอแนะเกี่ยวกับความหมายเชิงสังคมแต่ประการใด สำหรับงานศึกษาวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมอันเป็น วิธีการศึกษาที่แตกต่างไปจากงานศึกษาค้นคว้าที่กล่าวมาแล้ว คือ การศึกษาประเพณีแต่งงานกับนางไม้ในเขตอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา งานชิ้นนี้มุ่งศึกษารูปแบบ ความเชื่อ ความหมาย และสัญลักษณ์ของประเพณี รวมทั้งศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบพิธีกรรม โดยเน้นที่การศึกษาข้อมูลภาคสนาม จากวิธีการศึกษาดังกล่าวทำให้ผลการศึกษาที่ได้รับมีความน่าสนใจ คือ ได้แสดงนัยเชิงสังคมเกี่ยวกับความเชื่อเพื่อให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองความต้องการที่พึงทางใจ คือ ทวดซึ่งเป็นวิญญาณบรรพบุรุษของผู้ประกอบพิธีกรรม เพื่อตอบได้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสนา โดยลดความขัดแย้งเชิงอุดมคติของศาสนา ระหว่างศาสนาพุทธแบบชาวบ้านกับศาสนาอิสลามแบบชาวบ้าน วิธีการศึกษาของงานชิ้นนี้จึงนอกเหนือไปจากการบันทึกปรากฏการณ์ทางสังคมที่มากกว่างานศึกษาพื้นฐาน โดยแสดงนัยหรือความหมายเชิงพื้นที่ทางสังคมในระดับลึก ด้วยการใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมที่ศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษาให้แก่งานศึกษารุ่นหลังได้อย่างดี สำหรับงานศึกษาค้นคว้าอีกหลายเรื่องในกลุ่มนี้ อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพรบมะง ความเชื่อและพิธีกรรมบ้หวยของชาวบ้าน ฯลฯ ล้วนเป็นงานศึกษารวบรวมเรียบเรียง และวิเคราะห์ความรู้ซึ่งแสดงถึงพลวัตทางสังคมอันเป็นปรากฏการณ์ในวิชาประวัติศาสตร์เท่านั้น

กลุ่มดนตรีและการละเล่น งานศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่ทั้งที่เกี่ยวข้อกับชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้วิธีการศึกษาเดียวกันกับกลุ่มความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีแต่มีงานบางเรื่องที่เป็นงานพื้นฐานที่ผู้ศึกษาได้อาศัยความรู้และ

ประสบการณ์วิเคราะห์และยังเห็นระดับลึก เช่น ในงานศึกษาเกี่ยวกับดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ เห็นว่าลีลาดนตรีของชาวภาคใต้ มีจังหวะ กระชั้นหนักแน่น เจียบขาด รุกเร้า มากกว่าความอ่อนหวาน เนิบช้า ลีลาดังกล่าวดล้องกับนิสัยทั่วไปของชาวภาคใต้ที่หนักแน่น เด็ดขาด และค่อนข้างแข็งแกร่ง งานศึกษาต่างๆ ไป บางชิ้นในกลุ่มนี้ช่วยให้เห็นวิธีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนแม้จะเป็นงานพื้นฐาน เช่น การศึกษาดนตรีของชนกลุ่มน้อยชาวกู๋ ซึ่งเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยการเข้าไปอยู่ร่วมกับชุมชนที่ศึกษาอย่างจริงจัง เมื่อนำมาวิเคราะห์ช่วยให้เกิดมุมมองสภาพสังคม ค่านิยม และโลกทัศน์ที่ลึกซึ้ง สำหรับงานศึกษาที่หาคำตอบระดับลึกในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งด้วยการวิเคราะห์ เช่น งานศึกษาเกี่ยวกับหนังตะลุง ในรา ดิเกสุล ร่องเงา ฯลฯ แม้มีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษากว้างขวางขึ้นก็จริง แต่นัยของการศึกษาที่ลึกซึ้งเพื่อค้นหาความหมายทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรม การชงชึงทางวัฒนธรรม ยังมีได้ศึกษากันนัก ผลของการศึกษาจึงเป็นการตอบคำถามพื้นฐานทั่วไปที่มองไม่เห็นพลวัตใดในงานดังกล่าว แต่สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับหนังตะลุงในประเทศไทยซึ่งใช้วิธีการวิจัยเอกสารและเน้นหนักการสัมภาษณ์ระดับลึก รวมทั้งการปฏิบัติการภาคสนามด้วยการประมวลสาระเกี่ยวกับหนังตะลุงในแง่มุมต่างๆ ไว้อย่างหลากหลาย ผลงานศึกษาค้นคว้าเรื่อง ดนตรีที่ใช้ประกอบ การดำเนินเรื่องในหนังตะลุง เป็นงานที่มุ่งบันทึกทำนองเพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงหนังตะลุงด้วยระบบโน้ตดนตรีสากล ศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์ของดนตรีกับการดำเนินเรื่อง รวมทั้งเปรียบเทียบดนตรีหนังตะลุงในภาคใต้ฝั่งตะวันออกกับฝั่งตะวันตก ด้วยระเบียบวิธีวิจัยมานุษยวิทยาการดนตรี เก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ ผลจากการศึกษาดังกล่าวทำให้ความรู้เรื่องดนตรีของหนังตะลุงก้าวไปอีกระดับหนึ่งที่ไม่ซ้ำซ้อนกับความรู้ทั่วไป ซึ่งเคยศึกษากันมา และวิธีการศึกษาดังกล่าวทำให้นัยของการศึกษาเรื่องนี้มีความรู้ใหม่ที่ลึกซึ้ง และเห็นถึงการพัฒนาการเกี่ยวกับดนตรีของหนังตะลุง ส่วนผลงานศึกษาเรื่องอื่นๆ เกี่ยวกับหนังตะลุง เช่น ศึกษาคุณค่าของบทเกี่ยวจ้อ เรื่องตัวตลกหนังตะลุงกิดี ซึ่งศึกษาโดยการวิเคราะห์ยังคงเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่ยังมิได้แสดงถึงความหมายใดๆ ทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง แต่ก็มีงานศึกษาเรื่องหนังตะลุงในบริบทของโครงสร้างและพลวัต

สังคมภาคใต้ใช้การวิเคราะห์ผนวกด้วยการแสดงทัศนะและมุมมองใหม่ งานชิ้นนี้จึงเป็นการมองหนังตะลุงด้านคุณค่าและแง่มุมที่น่าสนใจ ในส่วนของงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโนรา ซึ่งมีงานต่างๆ มากมายโดยเฉพาะตำนานโนรา โนราพิธีกรรม และอื่นๆ ยังคงใช้วิธีการศึกษาด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์ เนื้อหาสาระจึงยังคงเป็นสาระแบบเก่าๆ ที่เคยมีอยู่ ไม่มีมุมมองการมองความหมายหรือตีความให้เห็นในระดับลึก ไม่เห็นถึงพัฒนาการ และคุณค่าจากการศึกษาที่เพิ่มขึ้นกว่างานที่มีอยู่เดิม

สำหรับงานศึกษาค้นคว้าที่เปิดมุมมองใหม่ คือ เรื่องโนราแขก : การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน งานศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ศึกษาสิ่งที่ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาอย่างจริงจังทั้งๆ ที่โนราแขก คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับโนราของภาคใต้โดยตรง แม้การศึกษาวิจัยใช้วิธีการแบบเดิมๆ คือ ศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนาม แต่ก็ได้องค์ความรู้ใหม่ด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับโนราแขกว่ามีการปรับเปลี่ยนไปจากการแสดงโนราของชาวไทยพุทธ และมะโย่งของชาวไทยมุสลิม ช่วยให้เข้าใจการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการดำรงอยู่ร่วมกันดีขึ้น ส่วนการศึกษาค้นคว้าเรื่องอื่นๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม ได้แก่ เรื่องลิเกฮูลู รองเง็งกรือโต๊ะบานอง ที่ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ล้วนเป็นการศึกษาที่ได้ความรู้แบบเดิมซึ่งเคยมีผู้ศึกษาไว้ทั้งสิ้น

กลุ่มภาษาและวรรณกรรม งานศึกษาค้นคว้าทั้งหมดเป็นงานที่เกิดจากการรวบรวม ศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารและหลักฐานต่างๆ ด้านภาษา มีผลงานที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาวิเคราะห์ภาษาจากวรรณกรรมเพื่อค้นหา อัตลักษณ์ ทำให้พบอัตลักษณ์อันแสดงถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ที่ชัดเจน งานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการใช้ภาษาถิ่นได้ ผู้ศึกษาใช้ข้อมูลซึ่งประมวลมาจากภาษาพูดผนวกกับการใช้ภาษาภาคใต้ที่ตกผลึกของผู้ศึกษามาศึกษาวิเคราะห์ ทำให้เห็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวภาคใต้ ด้านการรวบรวมทรัพยากรให้สั้นลง สำเนียงพูดหัวและหัวน เป็นต้น

งานศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวกับอักขรวิธีและพัฒนาการด้านการเขียนอักษรซึ่งผู้ศึกษาเป็นนักอ่านจารึกได้ใช้วิธีการศึกษาด้านจารึก ช่วยให้เห็นพัฒนาการและพลวัต

ด้านอักษรวิธีวิทยาของวรรณกรรมทักซิณในการใช้รูปอักษรก่อนที่จะมีการใช้ภาษาไทยอย่างปัจจุบัน นับเป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่ากลุ่มชนในภาคใต้รับเอาวัฒนธรรมของต่างชาติ ก่อนที่จะใช้อักษรไทยแบบพอลูนามคำแหง งานดังกล่าวจึงเป็นงานศึกษาที่สำคัญยิ่งต่อประวัติศาสตร์การใช้ภาษาทั้งรูปแบบและอักษรวิธี

ด้านกลุ่มวรรณกรรมผลงานศึกษาค้นคว้าซึ่งมีทั้งบทความ งานวิจัย และงานวิทยานิพนธ์ งานดังกล่าวมีทั้งประเด็นที่เป็นงานศึกษาพื้นฐาน และงานที่เจาะลึกในแง่มุมต่างๆ วรรณกรรมที่นำมาศึกษามีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ วรรณกรรมมุขปาฐะใช้แนวทางการศึกษาเชิงคติชนวิทยา คือ เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ แล้วนำมาจำแนกรูปแบบวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่า หรือวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านมุสลิม และการศึกษาวรรณกรรมในนิทานพื้นบ้าน ผลของการศึกษายังคงเวียนว่ายอยู่ในลักษณะเดิม มีความแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะในส่วนปลีกย่อยเท่านั้น

ในส่วนของวรรณกรรมลายลักษณ์ มีผลงานศึกษาจำนวนมากที่เน้นการศึกษาวรรณกรรมจากหนังสือบุดหรือสมุดข่อย ผลงานที่ศึกษามีทั้งการปริวรรตต้นฉบับเป็นภาษาปัจจุบัน ศึกษาประวัติของหนังสือ ตามด้วยการวิเคราะห์เนื้อเรื่อง คำประพันธ์ที่ใช้แต่ง ความงามความไพเราะ คุณค่า และภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม งานในลักษณะนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก สำหรับงานที่น่าสนใจซึ่งมีแนวทางการศึกษาที่ต่างออกไปจากเดิม คือ วรรณกรรมทักซิณ : วรรณกรรมวิทัศน์ งานชิ้นนี้เป็นงานที่ใช้ข้อมูลความรู้จากเอกสารและการตกผลึกความรู้ของผู้ศึกษามาเขียนสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีมุมมองลึกไปกว่างานอื่นๆ ที่ผ่านมา ผู้ศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้ผู้สนใจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้รังสรรค์งานชิ้นนี้ คือ ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ งานศึกษาค้นคว้าซึ่งเกิดจากการสังเคราะห์ดังกล่าวมีจำนวนมากถึง 46 เรื่อง นับเป็นงานสังเคราะห์ความรู้ระดับลึกซึ่งสื่อให้เห็นอัตลักษณ์ และพลวัตวรรณกรรมทักซิณในแต่ละด้าน รวมทั้งช่วยให้แลเห็นภาพรวมและพัฒนาการตั้งแต่ยุคศิลาจารึกมาจนถึงปัจจุบันซึ่งมีความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เคยมีมา

ผลงานศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง คือ จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ เป็นผลงานการวิเคราะห์วรรณกรรมจำนวน 14 เรื่อง มุ่งศึกษาเกี่ยวกับโวหาร และภาพสะท้อนทางสังคม ทำให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมนิทานประโลมโลกของภาคใต้เด่นชัดขึ้น นอกจากงานศึกษาวรรณกรรมภาคใต้รุ่นเก่าแล้ว ยังมีงานศึกษาที่ครอบคลุมถึงวรรณกรรมรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเพลงเพื่อชีวิตและเพลงลูกทุ่ง ผลงานการวิเคราะห์เพลงเพื่อชีวิตทำให้เห็นภาพของครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ ของภาคใต้ อันเป็นภาพสะท้อนในยุคใหม่จากเพลงที่น่าสนใจยิ่ง ส่วนผลงานศึกษาเพลงลูกทุ่งเป็นการวิเคราะห์ความเป็นท้องถิ่นในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ในปี.ศ.2532 - 2541 ช่วยให้เห็นถึงสาระ ตระกูล รูปแบบ และภาษาที่ใช้ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ยังคงแสดงถึงความเป็นภาคใต้ที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามวิธีการศึกษาก็ยังหนีไม่พ้นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเดิมๆ อยู่นั่นเอง

กลุ่มโบราณคดีและประวัติศาสตร์ งานที่ศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่เป็นบทความ มีงานวิทยานิพนธ์เพียงไม่กี่เรื่อง งานทางโบราณคดี ได้แก่ เรื่อง เขาควา:แหล่งโบราณคดี ตะกั่วป่า : ชุมชนโบราณ พระโพธิสัตว์ : ประติมากรรมที่พบในภาคใต้ เทคโนโลยีและศิลปกรรมโบราณในภาคใต้ เขาขุนพนม : จากหน้าเขาถึงหลังเขา เป็นต้น ผลงานดังกล่าวผู้ศึกษาเป็นนักโบราณคดีได้ใช้วิธีการศึกษาทางโบราณคดี คือ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารต่างๆ ต่อจากนั้นได้มีการสำรวจ การขุดค้น การวิเคราะห์ และการแปลความหมาย ทำให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวที่ศึกษาเป็นองค์ความรู้ความจริงที่แจ่มชัดซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาเรื่องราวในอดีตของภาคใต้ ที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมมนุษย์ในอดีตและช่วยสนับสนุนความรู้ในปัจจุบัน ส่วนผลงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ เรื่องตามรอยศรีวิชัย:ศึกษาเชิงวิเคราะห์ การศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี น้ำอภิเษกในภาคใต้ วังยะหริ่ง และการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บุคคล ผลงานดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่รวบรวมจากหลักฐานชั้นต้น และชั้นรอง ซึ่งมีผู้รวบรวมศึกษาไว้แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ มีบางเรื่องแทรกความคิดเห็น

ของผู้ศึกษาลงไป ผลงานที่ศึกษาดังกล่าวจึงมีลักษณะรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลมากกว่าการวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ ที่มีการตรวจสอบ ประเมิน คุณค่าหลักฐานอย่างจริงจัง ผลการศึกษาดังกล่าวจึงไม่ได้ค้นพบสิ่งใหม่อันแตกต่างไปจากเดิมที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว อย่างไรก็ตามผลงานดังกล่าวมีสาระใหม่อยู่บ้างโดยเฉพาะผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติและผลงานบุคคลสำคัญของท้องถิ่น

กลุ่มวิธีการดำเนินชีวิต กลุ่มนี้มีผลงานศึกษาทั้งประเภทบทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ เนื้อหาครอบคลุมถึงการเกษตร อาหาร การแพทย์พื้นบ้าน และคุณธรรมจริยธรรม งานศึกษาที่น่าสนใจ ได้แก่ สอนสมรมในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง การทำสวนลองกองในจังหวัดนราธิวาส การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวภาคใต้ ตลาดนัด:วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพืชผักพื้นบ้าน การแพทย์พื้นบ้านแบบแผนการดูแลสุขภาพหญิงมีครรภ์ วัฒนธรรมและจริยธรรมการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธ เป็นต้น ผลงานส่วนใหญ่ใช้วิธีการศึกษาด้วยการศึกษาเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเฉพาะการสัมภาษณ์ การสังเกต และการเข้าร่วมกิจกรรม ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการได้นำมารวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ บางเรื่องยังคงเป็นความรู้เดิมๆ ที่เคยมีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้แล้ว บางเรื่องมีมุมมองใหม่เพิ่มขึ้น และบางเรื่องเกิดองค์ความรู้ใหม่

กรณีศึกษาเรื่องสอนสมรม ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง เป็นผลงานเรื่องแรกที่พยายามมองสอนสมรมอย่างเป็นระบบ กล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียงของภาคใต้ที่ดำรงรักษาระบบนิเวศไว้อย่างดีด้วยการดูแลรักษาให้สวนดำรงอยู่ตามธรรมชาติ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีความปลอดภัยและมีความสุขตามอัตภาพ จุดเด่นของวิธีการศึกษาของงานชิ้นนี้ คือ การเก็บข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การเข้าไปคลุกคลีกับเจ้าของสวนสมรม ทำให้เห็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมแบบยังชีพที่เป็นอยู่อย่างพอเพียง แต่น่าจะยากต่อการรักษาพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่เพราะต้องต้านกระแสการพัฒนาแบบใหม่ที่โหมทับเข้ามาอย่างรุนแรง ส่วนงานศึกษาที่เจาะลึกเกี่ยวกับการทำสวนลองกอง

และการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวภาคใต้ซึ่งเป็นงานที่ใช้วิธีการศึกษาอย่างเดียวกัน คือ เก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกต สัมภาษณ์ และการเข้าไปร่วมกิจกรรม แล้วนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ ช่วยให้แลเห็นแนวโน้มว่าในอนาคตมีความเป็นไปได้สูงที่อาชีพต่างๆ จะต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลง

ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับตลาดนัดซึ่งใช้วิธีการศึกษาเดียวกันกับเรื่องที่กล่าวมาแล้ว เป็นผลงานที่เป็นเพียงการบอกเล่าปรากฏการณ์ชุมชนในจุดแคบๆ เกี่ยวกับลักษณะของเครือข่ายทางสังคม ไม่ได้เข้าถึงปัญหาหรือผลกระทบที่จะนำไปใช้ในกรณีอื่นๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน ที่เนื้อหาสาระของงานมีทั้งองค์ความรู้ที่ได้จากตำรายาโบราณ และการเก็บรวบรวม สัมภาษณ์ การสังเกตจากการปฏิบัติงานของหมอพื้นบ้าน แม้ผลการศึกษาเป็นองค์ความรู้ที่ถูกมองว่ายังไม่เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ช่วยให้เห็นพัฒนาการและการดิ้นรนต่อสู้ของชาวบ้านก่อนที่จะแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามามีบทบาทแย่งชิงพื้นที่ไปเกือบสิ้นเชิง

ผลงานศึกษาการรักษาอาการบาดเจ็บของกระดูกและข้อ และผลงานการศึกษาเรื่องแบบแผนการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์ หญิงหลังคลอด และทารกแรกเกิด ซึ่งมุ่งศึกษาการแพทย์พื้นบ้านเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน ด้วยการศึกษจากเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนามจากหมอ ผู้ป่วย และผู้ทรงคุณวุฒิ รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรักษา ทำให้ได้องค์ความรู้ทั้งด้วยที่ใช้รักษา คุณสมบัติของผู้เป็นหมอ และการปรับใช้ แต่ปัจจุบันพื้นที่ของการแพทย์พื้นบ้านลดน้อยลงทุกที วิธีการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีคุณค่ากำลังสูญหายไป แม้ว่าจะได้เสนอแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาไว้ก็ตาม แต่คงบังเกิดผลได้ไม่มากนัก

กรณีผลงานศึกษาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตตามวิถีชาวพุทธและจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดจากเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ด้วยการสนทนากลุ่ม ใช้แบบสอบถาม และการ

จัดสัมมนา วิธีการที่ใช้ดังกล่าวแม้จะช่วยให้ได้คำตอบว่าชาวไทยพุทธยังคงมั่นคงในการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธ และจริยธรรมอันเนื่องมาจากหลักธรรมของศาสนาพุทธ แต่ผลที่ได้ล้วนเป็นคำตอบเชิงปรากฏการณ์ที่ปรากฏให้เห็นอยู่แล้ว

5.8 บทส่งท้าย

ผู้สนใจศึกษาศิลปวัฒนธรรมภาคใต้มีหลายกลุ่ม แต่เดิมผู้สนใจส่วนใหญ่สนใจในฐานะสมัครเล่น มีความตระหนักถึงความสำคัญ รักและหวงแหนสมบัติทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ ไม่ค่อยยอมรับความคิดจากที่อื่น ผูกโยงศิลปวัฒนธรรมเข้ากับคุณค่าของความเป็นไทยท้องถิ่น และความเป็นไทยตามนโยบายของรัฐจึงยึดติดอยู่กับเอกภาพความคิดที่เป็นท้องถิ่นนิยม และชาตินิยม ผู้สนใจศึกษาศิลปวัฒนธรรมอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ครู อาจารย์ และนักวิชาการที่ร่ำเรียนมาทางด้านนี้โดยตรง ผู้สนใจกลุ่มนี้เห็นว่าเป็นภาระหน้าที่ที่จะใช้ศาสตร์ซึ่งศึกษาเล่าเรียนมาสร้างองค์ความรู้หรือค้นคว้าวิจัยเพื่อตอบปัญหาต่างๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่วงวิชาการและสังคม และเป็นผู้นำทางวิชาการ ส่วนนักศึกษาที่กำลังศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สนใจศึกษาศิลปวัฒนธรรม โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าสร้างสรรค์งานใหม่คือ ภาคนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ ผลงานศึกษาค้นคว้าจากผู้ศึกษาทั้งสามกลุ่มที่ผ่านมาเป็นภาพรวมด้านเนื้อหาสาระและวิธีวิทยาที่สื่อให้เห็นถึงสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้กรณีศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านนี้และประโยชน์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในอนาคต

เนื้อหาสาระของงานศึกษาค้นคว้าการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้กรณีศิลปวัฒนธรรมที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ จำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม คือ ความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี คนตรีและการละเล่น ภาษาและวรรณกรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์ และวิธีการดำเนินชีวิต กลุ่มความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีมีเนื้อหาสาระหลากหลายครอบคลุมถึง ความเชื่อทั่วไป เวทมนต์คาถา ความเชื่อเรื่องวิญญาณ ความเชื่อเรื่องทวด ความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอโนรา คติความเชื่อการ

บูชาพระบรมธาตุและประเพณีต่างๆ ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพการประมง การแต่งงานกับนางไม้ ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน สถาปัตยกรรมของกุฏิและความเชื่อ และความเชื่อพิธีกรรมไ้ห่วย ส่วนเนื้อหาสาระกลุ่มดนตรีและการละเล่น มีทั้งงานที่เป็นความรู้ทั่วไป และงานที่มุ่งศึกษาเจาะลึกในบางด้าน โดยครอบคลุมถึงดนตรีและการละเล่นของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ผลงานศึกษาของกลุ่มดนตรีและการละเล่นของชาวไทยพุทธ ได้แก่ ส่วนที่ศึกษาเกี่ยวกับหนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เพลงบอก เพลงนา คำตัก โต๊ะคริม สวดมาลัย บิด และการหลอ ส่วนที่ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีและการละเล่นของชาวไทยมุสลิม ได้แก่ ร้องเง็ง ลิเกฮูลู กรือโต๊ะ มะโย่ง ซี่ละ บานอ และโนราแขก นอกจากนี้ยังรวมถึงการศึกษาถึงดนตรีของชนกลุ่มน้อยชาวกอด้วย กลุ่มภาษาและวรรณกรรม มีเนื้อหาสาระครอบคลุมถึงอักขรวิธีและพัฒนาการด้านการเขียนอักษรโบราณ และพัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือบุดหรือสมุดข่อย การวิเคราะห์วรรณกรรมมุขปาฐะโดยเฉพาะนิทานพื้นบ้าน และการศึกษาวรรณกรรมลายลักษณ์ที่บันทึกในหนังสือบุดหรือสมุดข่อย สำหรับกลุ่มโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เนื้อหาสาระที่ศึกษาเกี่ยวกับโบราณคดีมีจำนวนไม่กี่เรื่อง ได้แก่ เรื่อง เขาคา : ชุมชนโบราณท่าศาลา-ลิซล ชุมชนโบราณตะกั่วป่า ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ที่พบในภาคใต้ เทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณในภาคใต้ และเรื่องเขาขุนพนม ด้านประวัติศาสตร์ ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศรีวิชัย แผนที่ภาพกัลปาวัดพะโคะ เมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี แหล่งน้ำอภิเชกในภาคใต้ วังยะหริ่ง และประวัติบุคคลสำคัญ ในกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มวิถีการดำเนินชีวิต เนื้อหาที่ศึกษาครอบคลุมเกี่ยวกับการเกษตร อาหาร ยาและสุขภาพ และคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ด้านการเกษตร มีงานศึกษาเกี่ยวกับตระพัง อันเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในสมัยก่อน เครื่องมือประมงพื้นบ้าน งานหัตถกรรมเครื่องหยาบ สวนสมรม การทำสวน ลองกอง การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวบ้าน ตลาดนัด กีฬาไก่ชนและวัวชน ด้านอาหาร ยาและสุขภาพ เนื้อหาสาระที่ศึกษา ได้แก่ พืชผักที่ใช้เป็นอาหาร ยาแผนโบราณที่หมอพื้นบ้านใช้บำบัดโรค การรักษาอาการบาดเจ็บเกี่ยวกับกระดูกและข้อ และแบบแผนการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์ หญิงหลังคลอด และทารก

แรกเกิด ด้วยกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีผลงานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตตามวิถีชาวพุทธ และจริยธรรมการดำเนินชีวิตของชาวพุทธใน 3 จังหวัดภาคใต้ จากเนื้อหาสาระที่กล่าวถึงดังกล่าวเห็นได้ว่าการศึกษาค้นคว้าเนื้อหาอย่างหลากหลายและกว้างขวางซึ่งมีทั้งงานที่เป็นพื้นฐานทั่วไปและงานศึกษาค้นคว้าระดับลึก

ด้านวิธีวิทยาการวิจัย งานศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ที่กล่าวมาแล้วในส่วนของผู้ศึกษาซึ่งเป็นทั้งผู้สนใจสมัครเล่น นักวิชาการ ครู อาจารย์และนักศึกษา จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นคนรุ่นเก่า อีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ คนรุ่นเก่ามักติดยึดอยู่กับนัยวัฒนธรรมที่เน้นความดั้งเดิม ความเจริญ โดยยึดโยงอยู่กับความเป็นไทยตามนโยบายของรัฐที่เห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และควมมีศีลธรรมอันดีของประชาชน สภาพที่ว่่านี้นั้นเน้นเกี่ยวกับเอกภาพความคิดชาตินิยม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555) จึงทำให้ผู้ศึกษารุ่นเก่ายึดติดกรอบความคิดเชิงอุดมการณ์แบบชาตินิยมค่อนข้างสูง ไม่ค่อยสนใจความหมายระดับลึกของศิลปวัฒนธรรมและการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดและการเปลี่ยนแปลง ความคิดทำนองนี้นอกจากผู้ศึกษาสนใจเอกภาพความคิดแบบส่วนกลางแล้วยังติดยึดและสนใจท้องถิ่นของตนแบบท้องถิ่นนิยมด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ศึกษาของภาคใต้จึงเน้นการศึกษาศิลปวัฒนธรรมภาคใต้เชิงคุณค่า บทบาท ความสัมพันธ์ และการปฏิบัติเพื่อสืบทอดวิธีคิดดังกล่าวมีส่วนทำให้วิธีวิทยาการวิจัยมุ่งที่การเก็บรวบรวมรายละเอียด หรือสาระของสิ่งที่ศึกษาในเชิงประวัติ การศึกษาองค์ประกอบ การวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์คุณค่า หรือประโยชน์ หรือค่านิยม ฯลฯ ของข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงหรือประมวลข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ วิธีวิทยาการวิจัยดังกล่าวจึงมุ่งให้ผู้อ่านผู้สนใจเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาสาระมากกว่าการถกเถียงและเชื่อมโยงประเด็นไปสู่แง่มุมอื่น งานบางเรื่องมุ่งเจาะลึกเพื่อหาระเบียบกฎเกณฑ์ และระบบคุณค่าที่ดำรงอยู่จึงเป็นการเสนอแก่นสารศิลปวัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง เน้นมุมมองคุณค่า ค่านิยม ความเชื่อ ที่มีลักษณะถาวร เพื่อใช้เป็นเป้าหมายของชีวิตที่สมควรยึดถือปฏิบัติ

แต่สำหรับผู้ศึกษาค้นคว้าที่เป็นคนรุ่นหลังโดยเฉพาะนักวิชาการ ครู อาจารย์ และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาได้พยายามใช้แนวคิดทฤษฎีมาเป็นสิ่งชี้นำ การศึกษาจึงมีมุมมองใหม่ เป็นการค้นหาคความหมายใหม่ ไม่ได้มองรากเหง้าดั้งเดิม แบบตายตัวเสมอไป เห็นว่าศิลปวัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงได้ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตในระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของผู้ศึกษารุ่นหลัง จึงเป็นการปล่อยวาง ความรู้เก่าบางอย่าง ยอมรับความรู้ความคิดใหม่ ด้วยการผสมผสานความรู้อื่น จากภายนอกเข้ามาแต่ก็ยังเป็นไปในวงจำกัด

ผู้สนใจศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นผู้มีพื้นฐานการศึกษาที่เรียนรู้มา ทางภาษาไทยหรือไม่ก็ประวัติศาสตร์ มิได้ศึกษามาทางศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยตรง เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น วิธีการศึกษาจึงไม่สามารถบูรณาการ หรือเชื่อมโยงความคิดกับพฤติกรรมอื่นได้ ไม่พยายามศึกษาความแตกต่างทาง ความคิด มีลักษณะเป็นท้องถิ่นนิยมสูง เนื่องจากมองวัฒนธรรมในความหมาย เก่า แต่ก็งานศึกษาค้นคว้าหลายชิ้นที่พยายามก้าวให้พ้นลักษณะดังกล่าว ด้วยการวิพากษ์โดยอาศัยกระแสการพัฒนาจากภายนอก ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นผู้สนใจศึกษารุ่นแรกๆ ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งสืบทอด ด้านภาษา ศิลปะการแสดง ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ โดยเน้นที่การ วิเคราะห์เอกลักษณ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ ว่าเป็นการผสมผสานอย่าง ชับซ้อนจากวัฒนธรรมราชวาร์ (วัฒนธรรมท้องถิ่น) และวัฒนธรรมหลวงตกลึก เป็นวัฒนธรรมภาคใต้มายาวนาน และเน้นให้เห็นว่างานศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ เป็นรากเหง้าเชิงอุดมคติ และจิตวิญญาณที่ถ่ายทอดผ่านศรัทธา ความเชื่อ เป็น ระบบคิดและแบบแผนการดำเนินชีวิตที่เป็นพลังทางสังคมอันเป็นลักษณะเฉพาะ ของชาวภาคใต้ นอกจากนั้นผลงานของท่านผู้นี้ยังมองว่างานศิลปวัฒนธรรมภาค ใต้เป็นการผสมผสานคติความเชื่อที่เป็นฐานคิดในชีวิตประจำวันอย่างหลากหลาย ทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และคติท้องถิ่นด้วยการหลอมรวมเข้า เป็นค่านิยม และสำนึกเชิงอุดมการณ์ในระดับครอบครัว เครือญาติ เพื่ออยู่ร่วมกัน

กับภาวะแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติอย่างกลมกลืน ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้จึงเป็นคติที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิต ซึ่งใช้ถ่ายทอดขัดเกลาผู้คนในท้องถิ่นเพื่อให้ดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์และค่านิยม แต่ขาดการสนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงที่แทรกแฝงอยู่ในวิถีชีวิต แม้จะมีงานศึกษาศิลปวัฒนธรรมรุ่นหลังบางชิ้นสนใจการเปลี่ยนแปลงด้วยการมองวิถีชีวิตท้องถิ่นกับการพัฒนา โดยเห็นว่าวัฒนธรรมมีพลวัต มีความสามารถในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง แต่ก็เป็นมุมมองบนโครงสร้างที่สั่งสมสืบต่อกันมาในฐานะพลังทางวัฒนธรรมจากภายในที่เป็นเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของท้องถิ่นมากกว่าการผสมผสานกับความรู้แบบอื่นๆ จากภายนอก คือ ยังมั่งงัดโยงอยู่กับฐานความคิดแบบเดิมอย่างเหนียวแน่น การศึกษาศิลปวัฒนธรรมภาคใต้จึงยังคงมีลักษณะที่เน้นการสืบทอดวัฒนธรรมเพื่อรักษาความเป็นอิสระของตน ตลอดจนเพื่อสร้างศักยภาพชุมชน

งานศึกษาค้นคว้าศิลปวัฒนธรรมภาคใต้อันเป็นผลผลิตของคนรุ่นต่อมา แม้พยายามสนใจเงื่อนไขและบริบทต่างๆ มากขึ้น แต่ก็มีไม่น้อยที่มุ่งสนใจความคิดพื้นฐานเดิมๆ ด้วยเห็นว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มักขาดความสนใจที่มองวัฒนธรรมด้วยการเชื่อมโยงกับโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางด้านอื่นๆ นอกจากนี้ยังไม่สนใจศึกษาการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเท่าที่ควร จึงยังไม่เห็นความหลากหลายทางความคิด และความสัมพันธ์ที่อาจจะขัดแย้งกัน ของสภาพดังกล่าวทำให้การศึกษาศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ตายตัวและค่อนข้างหยุดนิ่งอยู่กับที่

งานศึกษาค้นคว้าศิลปวัฒนธรรมภาคใต้บางเรื่องสนใจความเป็นพลวัต แต่เป็นเพียงมองความสามารถในการปรับตัวและการสืบทอดลักษณะพื้นฐานต่อไปเท่านั้น ไม่ได้มองไกลถึงเรื่องการผลิต การสร้างความรู้ใหม่ หรือความหมายใหม่ หรือการช่วงชิงความหมายในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่ ในด้านความหลากหลายก็เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่ยังตระหนักเพียงว่าศิลปวัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคมของกลุ่มชนที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะแต่ละกลุ่มจึงมุ่งศึกษาเพียงเพื่อให้ทราบแก่นสารอันเป็นปรากฏการณ์ ไม่ค่อยสนใจความหลากหลายที่สัมพันธ์หรือขัดแย้งกันมากนัก มีงาน

ที่ค้นหาความหมายลักษณะนี้อยู่เพียงจำนวนน้อย สำหรับงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ที่มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นก็มักเน้นส่วนที่เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ใหม่ที่เป็นไปเพื่อการค้าหรือเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่จึงยังยืนยันยึดอยู่กับการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้มีงานไม่น้อยที่ศึกษาภาพรวมโครงสร้างความคิด และความรู้ที่มีระเบียบแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มในลักษณะการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เน้นความเข้าใจรากเหง้าดั้งเดิมซึ่งเป็นการสร้างภาพของวัฒนธรรมเชิงอุดมคติมากกว่าสนใจความจริงที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ไม่พยายามกล่าวถึงความผันแปรไปตามบริบทที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นภาพศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นหลากหลาย ด้วยอาจเห็นว่าวัฒนธรรมจากภายนอก และวัฒนธรรมสากลขยายอิทธิพลเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมชาวบ้านจึงกลัวการสูญเสียพื้นที่ทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามผู้สนใจศึกษาศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ มีลักษณะร่วมกันหลายประการ คือ มีความเข้าใจวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันได้แก่ เห็น รู้ เข้าใจว่าวัฒนธรรมเป็นคุณค่าพื้นฐานดั้งเดิมหรือเป็นรากเหง้าของชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนดำรงอยู่อย่างมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง มองว่าศิลปวัฒนธรรมเป็นสำนึกร่วมกันของกลุ่มคนที่ผูกติดอยู่กับโครงสร้าง และความสัมพันธ์ทางสังคม ช่วยให้ส่วนต่างๆ ของสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีระบบและผสมกลมกลืน ความเข้าใจเช่นนี้มีส่วนอย่างสำคัญในการมองวัฒนธรรมว่าเป็นกลไกทางสังคมที่ทำหน้าที่จัดการและรักษาคุณภาพของระบบสังคมของตนเอง ไม่ค่อยสนใจศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมที่เน้นถึงความเคลื่อนไหวหรือพลวัตวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นศักยภาพเกี่ยวกับการปรับตัวกับระบบนิเวศ

ในเนื้อหาสาระของงานที่ศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในระยะหลัง แม้จะมีมุมมองสำนึกร่วมกันโดยให้ความสำคัญกับองค์การทางสังคมในลักษณะเครือข่าย เน้นเครือข่ายความสัมพันธ์มากขึ้นทั้งระดับเครือข่าย ทุมน ชุมชน วัด ตลาด และพิธีกรรม แต่ก็ขาดการมองเรื่องดังกล่าวเชิงพลวัตอันหมายถึงศักยภาพในการปรับตัวของวัฒนธรรมต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่องาน

พยายามที่จะรักษาสำนึกเดิมบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิม ขณะที่สำนึกเดิมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา นอกจากนี้หากพิจารณาการศึกษาศิลปวัฒนธรรมด้านความเชื่อ พิธีกรรม ไสยศาสตร์ ศิลปะการแสดง ก็พยายามแยกไปศึกษาใดๆ ทั้งๆ ที่สิ่งดังกล่าวเป็นส่วนประกอบสำคัญของพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน เป็นวิถีชีวิตชาวบ้าน แต่ขาดการมองที่ถึงตัวชาวบ้านจริงๆ ทำให้ความเข้าใจในเรื่องที่ว่านี้ขาดความลุ่มลึก เป็นเพียงแค่มุมมองวัฒนธรรมทั่วไป งานศึกษาค้นคว้าทางศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ จึงค่อนข้างอยู่ในลักษณะเดิม แม้กาลเวลาเปลี่ยนผ่านไปนับทศวรรษ

เอกสารอ้างอิง

- กลิ่น คงเหมือนเพชร และคณะ (2544) **รองเง็งฝั่งอันดามัน : เนื้อหา รูปแบบ และการสืบสานทางวัฒนธรรม** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (2547) **“พัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยและหนังสือบุด”** ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- งามพิศ สัตย์สวณ (2543) **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
- จตุรนต์ นัยปาน (2540-2541) “เครื่องมือประมงพื้นบ้าน: ภูมิปัญญาชาวบ้านจากอ่าวพังงา” **วารสารทักษิณคดี** 5(1) : 72 - 81
- จิตติมา ดำรงวัฒนธรรม (2550) **การศึกษาแบบแผนการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์หลังคลอด และทารกแรกเกิด โดยกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดนครศรีธรรมราช** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- จรัญรัตน์ บัวแก้ว (2542) **“วังยะหริ่ง” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- เฉลิมรัฐ ชนอม (2544) “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ
- ชวน เพชรแก้ว (2546) **ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรคศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง** งานวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการพวส. สำนักงานสถาบันราชภัฏ
- (2547) **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัตสร** เล่ม 1 - 13 กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน)
- (2548) **รายงานวิจัยเรื่องหนังสือดังในประเทศไทย** สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์อุดมลาภ
- (2549) **การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ.2520-2549** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ชาญณรงค์ เทียงธรรม (2544) **ศึกษาแผนที่ภาพกัลปนาวัดพะโคะ** วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา) – มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542) “นำอภิเษกในภาคใต้ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8” กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2544) “ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี” **วารสารทักษิณคดี** สถาบันทักษิณคดีศึกษา 6 (1) : 139 – 150

ชัยวุฒิ พิชะกุล และกลั่น คงเหมือนเพชร (2539) **เส้นทางโบราณข้ามคาบสมุทรมาลายู จากคลองท่อมจังหวัดกระบี่ถึงอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ดลมนรจณ์ บากา และคณะ (2542) “ศาสนาสลามในภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 15** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

ดุสิต ศิริรักษ์ (2547) วิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงเพื่อชีวิตของ แสง ธรรมดา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

ถาวรีย์ บำรุง (2542) การวิเคราะห์ความเป็นท้องถิ่นในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 - 2541 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

ทรงพรพนธ์ สังฆะโต (2544) ศึกษาตระพัง ในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ (2542) **โนราแซก : การปรับเปลี่ยนการแสดงเพื่อวัฒนธรรมชุมชน** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ (2542) “สทิงพระ : ชุมชนโบราณ” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 16** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

ธำรงสวัสดิ์ บุญจุน (2544) ศึกษาชีวิตประวัติ และผลงานของหนังพร้อมน้อย ตะลุงสากล (พร้อม บุญฤทธิ์) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ

นเรศ ศรีรัตน์ (2542) “โนรา” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 8** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

นงควาญ ศรีชาย (2544) ตามรอยศรีวิชัย : ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ศรีวิชัย **ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ** สำนักพิมพ์มติชน

นุชนาถ เหลาะดูหี (2537) **การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี** สงขลา : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาษาไทย (สายวรรณคดี) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บุญเลิศ จันทร (2544) **การศึกษาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแต่งงาน กับนางไม้ ในเขตอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล

บัญชา อาษากิจ (2556) **ทำนองหลักของบทเพลงประกอบการแสดงหนังตะลุง กรณีศึกษา คณะ จูเลี่ยม กิ่งทอง สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี**

ประภาส ทองนิล (2542) เครื่องมือประมงพื้นบ้านของจังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

ปิยภรณ์ ศรีทองใส (2544) “ศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกฎ และคติความเชื่อเกี่ยวกับกฎ ในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

ประสิทธิ์ รัตนมณี และนราวิ โลหะจินดา (2550) **โนราโรงครูคณะ “เฉลิมประพา” จังหวัดปัตตานี** สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

- เปรมสิริ ศักดิ์สูง, อติสร ศักดิ์สูง และมูหำหมัด สาแลบิง (2550) **लिष्टुः การศึกษาเชิงประวัติ
รูปแบบ และการพัฒนาศักยภาพ** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
พรชัย นาคสีทอง และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ (2550) **“ตลาดนัด” วัฒนธรรม และเครือข่าย
ความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานี
รถไฟสงขลา** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- พิทยา บุษรารัตน์ (2535) **โนราโรงครูตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง** วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- (2537) **โนราโรงครูรักษากระ ตำบลคลองรี อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา** กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- (2540) **ตำนานโนรา : ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบ
สงขลา** สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- (2541) **ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพประมงของชาวบ้านบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา**
5(1): 55 -70
- (2542) **บทเกี่ยวจอนั่งตะลุง** สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- (2547) **“หนังตะลุงและโนราในบริบทของโครงสร้าง และพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมภาคใต้”
วารสารทักษิณคดี สถาบันทักษิณคดีศึกษา** 7(1): 107 – 138
- พิระศักดิ์ จันทรประเสริฐ (2545) **การศึกษาหัตถกรรมเครื่องหอยของผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง
นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)
มหาวิทยาลัยทักษิณ**
- พัชรีย์ สัมคมณี (2537) **“การศึกษาประเพณีทำบุญเดือนสิบสองของชาวอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช
จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ**
- ไพบูลย์ ดวงจันทร์ (2551) **“กรือเต๊ะ” ใน ลักษณะไทย : ศิลปะการแสดง** กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา
พานิช จำกัด
- รัตติยา สาแหละ (2540) **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา
และ นราธิวาส** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- (2544) **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ
นราธิวาส** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- รุ่งนภา เก่งพิทักษ์ (2545) **ศึกษาลักษณะและคุณค่าของเครื่องประกอบการแสดงโนราในจังหวัด
พัทลุง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ**
- วารี วงศ์ดำ (2544) **การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวบ้านภาคใต้ที่มุ่งศึกษาในพื้นที่บ้านหัวควาย
ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ**

- วิจิตร แก้วสุข (2546) “ศึกษาการทำสวนล่องกองในจังหวัดนราธิวาส” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- วิเชียร ณ นคร (2542) “พิธีตรุษ” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 11** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2542) “ชนวู” ใน**สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- วิเชียร ณ นคร มาโนชญ์ บุญญานวัตร และสนธิ พลเดช (2542) “ชนไก่ : กีฬาพื้นบ้าน” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 3** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- วิเชียร วรินทร์เวช (2551) “ดนตรีภาคใต้” **ลักษณะไทย : ศิลปะการแสดง** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด
- วีระศักดิ์ วิจิตรโสภา (2544) ความเชื่อและพิธีกรรมไ้ห่วยของชาวบ้านจังหวัดพัทลุง วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สมพงษ์ ศรีนิล (2543) ศึกษาชีวประวัติและผลงานวรรณกรรมหนังสือของหนังสือพิมพ์แก้ว บุญขวัญ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สมพุด ธุระเจน (2541) “**เขาขุนพนม : จากหน้าเขาถึงหลังเขา**” ใน**เขาขุนพนม : ชีวิตและวัฒนธรรม** นครศรีธรรมราช: ศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
- สว่าง เลิศฤทธิ์ (2549) กรือเตี๊ยะ - บานอ : ดนตรีแห่งชาติพันธุ์ **วารสารทักษิณคดี 3 (2) : 97-102** สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2533) “บทบาทหน้าที่ขององค์กรด้านวัฒนธรรม” **วัฒนธรรมก้าวไปกับการเปลี่ยนแปลง** กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป
- สุกัลยา วังสโจน (2543) วิธีการประกอบยาและการใช้ยาแผนโบราณของ แพทย์แผนโบราณ ในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สุจิตน์จิตตะการ (2538) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพืชผักพื้นบ้านของชาวบ้านอำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ (2543) **กะเทาะสนิมกริช : แลวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2542) “ความเชื่อชาวภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2542) “ยากกลางบ้าน” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 13** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2551) “นาฏศิลป์ที่นิยมอย่างแพร่หลาย : บทนำ” **ลักษณะไทย : ศิลปะการแสดง** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

- (2549) “ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้” เอกสารการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการการพัฒนา
ศักยภาพการละเล่นพื้นบ้านภาคใต้กรณีในหฺรําและดิเกร์สูงูลู กรุงเทพฯ : สํานักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- สุวิวงศ์พงศ์ไพบูลย์และดิลลกุลดิพาณิษฐ์(2542)“วัฒนธรรมการใช้ภาษาถิ่นใต้”สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคใต้ เล่ม 12 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- อมรพันธุ์ ธาณิรัตน์ (2548) ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช: ศึกษา
กรณีการรักษาการบาดเจ็บของกระดูกและข้อ กรุงเทพฯ : สํานักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ
- อมรา ศรีสุชาติ (2542) “โบราณคดีภาคใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9 กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- (2542) “เทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณ: ในภาคใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้
เล่ม 7 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์
- อรัณย์ศรีม์ ดัวงชนะ (2542) “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้: ศึกษากรณีสวนสมรม” กรุงเทพฯ :
สํานักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- (2544) “การศึกษาในพื้นที่ใช้รักษาโรคทางของหมอพื้นบ้านในจังหวัด สุราษฎร์ธานี”
งานวิจัยโดยการสนับสนุนจากสํานักงานราชภัฏและสํานักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีแห่งชาติ
- อัมพร จิตรรักษา (2543) ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งที่
ขับร้องโดยเอกชัย ศรีวิชัย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) จินตนาการทางมานุษยวิทยา แล้วย้อนมองสังคมไทย เขียนใหม่ :
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อุดม หนูทอง และวิมล คำศรี (2552) บรรณนิทัศน์งานศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ : กรณี
ศิลปวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- อุทัย เอกสะพัง (2548) จริยธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในสามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้ : กรณีศึกษาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น บัณฑิตานี : โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทราชูเอเซีย
ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- เอกวิทย์ ณ ถลาง (2533) “คํานํา” วัฒนธรรมก้าวไปกับการเปลี่ยนแปลง กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พรินติ้งกรุ๊ป
- เอมอร บุญช่วย (2544) ศึกษาตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทสงขิงพระ จังหวัดสงขลา
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
- โอภาส อัสโม (2544) ศึกษาพิธีครอบเทริดโนรา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

แนะนำคณะผู้เขียน

ชวน เพชรแก้ว ศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ผู้มีผลงานวิจัยจำนวนมากด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และอดีตประธานคณะอนุกรรมวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

นิทัศ ไหมจ้อย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

อร่ามรัมย์มี ดวงชนะ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

อาภรณ์ อุกฤษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตกระบี่

อุดม หนูทอง รองศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ผู้มีผลงานวิจัยด้านวัฒนธรรมและคติชน

“...การศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรม เป็นเส้นทางสำคัญที่นอกจากช่วย
ให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมแล้ว
ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม
อันเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ
ได้เข้าใจสาระรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ
โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่าง
ที่มนุษย์สร้างขึ้น งานวิจัยทางวัฒนธรรมจึงมีคุณค่าอย่างยิ่ง
ต่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม...”

ISBN 978-974-672-949-9

9 789746 729499